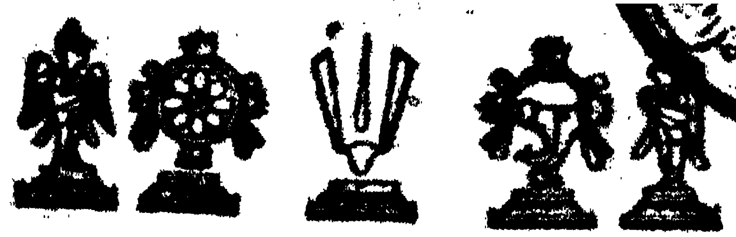
శ్రీరస్తు.

శ్రీమహామహోపాధ్యాయ గదాధర భట్టాచార్య

విరచితః

వ్యుత్పత్తివా

—:o:—

శ్రీ రా మ రు ద్రీ య వ్యా ఖ్యా న మే తః.

శ్రీమతా న్యాయశిరోమణినా

తర్కవిదుషా గోడవర్తి శఠగోపాచార్యేణ సంస్కృ

మా ॥ ఏ డు

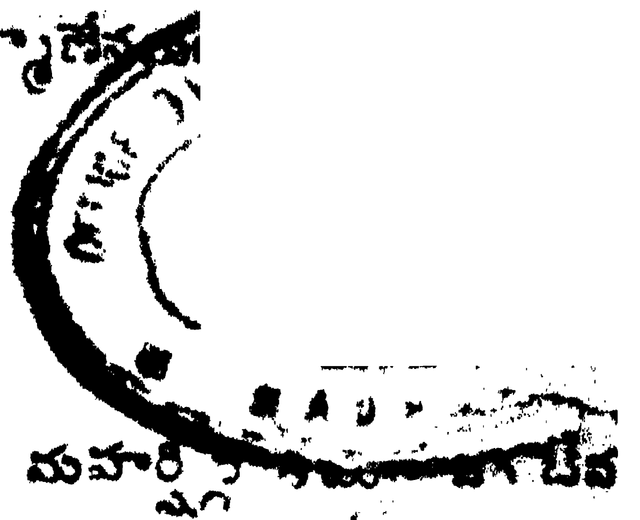
ఆయుర్వేద ముద్రాశాలాయాం,

ముద్రితః ప్రకటితశ్చ.

1922.

మూల్యం ౧—౦—౦

శ్రీలక్ష్మీహయవదనపరబ్రహ్మణే నమః

భూమికా

అథ తత్ర భగవాన్ పరమకారుణికో మహర్షి[illegible]దేవ దుఃఖపంకనిమగ్నముద్దిధీర్షురష్టాదశ విద్యాస్థానేష్వభ్యర్హితతమామాన్వీక్షికీం పదార్థప్రతిపాదికాం ప్రణినాయ తామనుమహర్షికల్పో గఙ్గేశోపాధ్యాయస్తత్రాపి ప్రమేయసిద్ధేః ప్రమాణాధీనత్వేతి మనసి నిధాయ "అథ జగదేవ దుఃఖపంకనిమగ్నముద్దిధీర్షురష్టాదశవిద్యాస్థానేష్వభ్యర్హితతమామాన్వీక్షికీం పరమకారుణికో మునిః ప్రణినాయ" తత్ర చ "అతిసఙ్క్షిప్తం ప్రమాణతత్త్వమత్ర వివిచ్యతే" ఇత్యుక్త్వా చ ప్రత్యక్షానుమానోపమానశబ్దాఖ్యాని చత్వార్యపి ప్రమాణాని నిరూపయత్. తేన ప్రమాణచతుష్టయప్రతిపాదనపరం తత్త్వచింతామణిగ్రన్థం శ్రీరఘునాథతార్కికశిరోమణి రఘునాథాపరనామా వ్యాచఖ్యౌ. తదనుమాన శ్రీరఘునాథతార్కికశిరోమణి విరచితం తత్త్వచింతామణివ్యాఖ్యారూపం దీధితిగ్రన్థం భగవాన్ తర్కాలంకార గదాధరభట్టాచార్యవర్యో వ్యాఖ్యాత్. అయఞ్చ భట్టాచార్యః సకలం ఖణ్డ చతుష్టయాత్మక దీధితిగ్రన్థస్య వివరణమకార్షీత్. కిం చ వ్యుత్పత్తివాద శక్తివాద విషయతావాద ప్రతిబంధకతావాదాదీన్ చతుష్షష్టివాదగ్రన్థాన్ వ్యాఖ్యారూపాన్ స్వతంత్ర గ్రంథానతనోత్. తత్రచాయం వ్యుత్పత్తివాదాభిధగ్రంథః విశేష ప్రచారమితి సువ్యక్తమేవ తత్రభవతాం న్యాయశాస్త్ర సంచారభేదజుషాం విద్యార్థిబృందానాం. సంతితావస్య గ్రంథస్య బహవో వివరణ భూతాః గూఢార్థతత్త్వాలోకాద

యః శబ్దార్థాపీదానీ మస్మాభిస్సం ముద్రాప్య [illegible] రామరుద్రీయ వ్యాఖ్యాం నకోఽప్యన్యః వివరణ గ్రంథోఽస్య చకాస్తాను [illegible] కరిష్యతి చ. [illegible] రామరుద్రః "విషయతా వ [illegible] ప్రతిపత్తిర్యా వ్యాఖ్యాబీజ" మితిదర్శనాత్ [illegible] విషయతావ [illegible] వ్యాచఖ్యౌ. అప్రచారః అథవా విరలప్రచారోఽయం వివరణ గ్రంథః శ్రీమహాకవిసార్వభౌమేన [illegible] పురుష సత్యనారాయణశాస్త్రిణా విద్వద్గృహేషు [illegible] పాతినా బహుప్రయాస పూర్వకము(ప)లబ్ధ [illegible] కేచిద్ [illegible] ప్రమాదాః అవశ్యం [illegible] గ్రన్థః. అన్యథా అచిరాదేవాయం గ్రన్థో విలయమేష్యతీతి [illegible]. [illegible] ప్రథమతస్త్వహమేవ [illegible] ప్రవృత్తః. అస్య చ [illegible] గ్రంథస్యాయం [illegible] అసంపూర్ణ [illegible] గ్రన్థస్య లబ్ధత్వే [illegible] ఇతి నివేదయామి

మా. జ. వి. ప. |
25—1—21 |

శ్రీమాన్ [illegible],
శ్రీ [illegible] శాస్త్రి.

శ్రీరస్తు.

ఓం లక్ష్మీహయవదన పరబ్రహ్మణే

వ్యుత్పత్తివాదః

రామరుద్రీయవ్యాఖ్యాసమేతః.

—:O:—

ప్రథమాకారకం.

శాబ్దబోధే చైకపదార్థే పరపదార్థస్య సంబంధస్సంసర్గమర్యాదయాభాసతే సచక్వచిదభేదః క్వచిత్తదతిరిక్త ఏవాధారాధేయ ప్రతియోగ్యనుయోగి విషయతా విషయిభావాదిః.

రామరుద్రీయవ్యాఖ్యా.

శాబ్దబోధచేతి. చోవధారణార్థః సచసంసర్గ మర్యాదయేత్యనన్తరం యోజనీయః సంసర్గమర్యాదా సంసర్గతైవ. సాంసర్గిక విషయతేతి యావత్ ప్రకృత్యా సుందరఇత్యాదావివాభేదే తృతీయా. అభేదస్యచ భాసధాత్వర్థే విషయతేన్వయః శాబ్దబోధ ఇత్యత్రసప్తమ్యానిరూపితత్వమర్థః తస్యాపి తత్రైవాన్వయః ఏకపదార్థ ఇత్యత్ర సప్తమ్యా అనుయోగిత్వమర్థః అపరపదార్థస్యేతి షష్ఠ్యాః ప్రతియోగిత్వమర్థః తయో స్సంసర్గ ఏవాన్వయః తథాచైక పదార్థానుయోగికా పరపదార్థ ప్రతియోగికస్సంసర్గశ్శాబ్దబోధ నిరూపిత సాంసర్గికవిషయతాభిన్న విషయతాశ్రయ ఇతిబోధః. ఆఖ్యాతస్యాశ్రయత్వార్థకత్వాత్ అవధారణార్థక చకారేణచ ప్రకారమర్యాదయా విశేష్య మర్యాదయావాభానం వ్యవచ్ఛిద్యతే. ఇదంచవాక్యం శాబ్దబోధపదాదనుపస్థితస్యార్థస్య భాన

వారణాయ. తద్విషయక శాబ్దబుద్ధిత్వా వచ్ఛిన్నంప్రతి పదజన్య తద్విషయ కోపస్థితిత్వేన హేతుత్వస్యావశ్యకతయా శాబ్దబోధే చాపదార్థస్యాప్యసంసర్గస్య భానేన తాదృశకార్యకారణభావే వ్యభిచార ఇత్యాశంకానిరాసాయ ప్రవృత్తం తథాచ తన్నిష్ఠ సంసర్గతాభిన్న విషయతా శాలిశాబ్ద బుద్ధిత్వా వచ్ఛిన్నం ప్రత్యేవపదజన్య తద్విషయక కోపస్థితిత్వేన హేతుత్వస్యైవ క ల్పనీయతయా సంసర్గస్య పదార్థస్య శాబ్దబోధే భానేపినోక్త కార్యకారణభావే వ్యభిచార ప్రస క్తిరితిభావః ఏతేన ప్రత్యక్షాదావపి పదార్థద్వయ సంసర్గ మర్యాదయైవభానాచ్ఛాబ్దబోధ ఇతోవ్యావర్తకమితి కైశ్చిత్పరిలపితం ప్రత్యుక్తం. ప్రత్యక్షాదావపి పదార్థద్వయ సంసర్గస్య క్వచిత్ప్రకారత్వాదినాపి భానాత్ అవధారణాసంగతేః నచఘట వృత్తికర్మతా నిరూపక వ్యాపారమితి శాబ్దబోధే ఘటకర్మత్వాదావాధేయత్వాది సంసర్గస్య ప్రకారవిధయాపి భానదర్శనాచ్ఛాబ్దబోధ ఇత్యుపాదానేపి అవధారణాసంగతిస్తుల్యైవేతి వాచ్యం ఏకపదార్థ ఇత్యాదేర్యాభ్యాం ఆకాంక్షాయోగ్యతా సత్తివిశిష్టాభ్యాం పదాభ్యాం శాబ్దబోధోజన్యతే తయోరిత్యాది పూరణే నావధారణాసంగతి వారణాత్. ఉక్తస్థలే ఘటపదకర్మపదయోరా సత్తివిరహేణా తథాత్వాత్ ఘటపదవృత్తి పదయోః కేవలతథాత్వాత్ తదర్థయోస్సంసర్గస్య విషయాపి తత్వస్య సంసర్గతయైవ భానే నావధారణసంగతేః ప్రత్యక్షాదావస్త్వేవం వక్తుం శక్యంతేషాం పదాజన్యత్వాదితిధ్యేయం.

అతో భేదేన శాబ్దబోధవిషయానుకస్య భేదేన సన్నియామకస్యైవ పృథగ్వక్తవ్య తయోస్తాదృశ సంసర్గో ద్విధావిభజ్యతే సచేతి ఆధారేత్యాది చైత్రః పచతీత్యాదౌ ఆధారతా సంబంధేన కృతేశ్చైత్రాదౌ

అభేదశ్చ ప్రాతిపదికార్థే స్వసమాన విభక్తికేన స్వావ్యవహిత పూర్వవర్తినా నామపదేనోపస్థాపితస్యైవ సంసర్గ మర్యాదయా భాసతే. తథా నీలో ఘటః నీలఘటమానయేత్యాదౌ ఘటాదౌ నీలాదేః నతువిపర్యయః. ఏవం చైత్రేణ పచ్యత ఇత్యాదౌ తృతీయార్థకృతౌ చైత్రాదేరాధేయతయాన్వయః. నఞర్థాభావే ప్రతియోగినః ప్రకారతయైవ సర్వత్రభానాత్ప్రదార్థైక బోధితాభావస్య చ నిపాతాతిరిక్తనామార్థ తయాప్యభేద సంబంధేనాన్వయ విరహాత్ప్రతియోగిత్వాను యోగిత్వయోరుపాదానం నఞర్థే చ వైశిష్ట్యబోధస్య. తత్ప్రతియోగినః ప్రతియోగితా సంబంధేన వాభావేనాన్వయ ఇతి ప్రాచాం మతం ప్రతియోగితాయా అపి నిరూపకతా సంబంధేనాభావనిష్ఠతయా తదనుయోగిక సంబంధత్వ సంభవాత్. అతఏవ ఘటస్యాభావ ఇత్యాదౌ ప్రతియోగిత్వమేవ షష్ఠ్యర్థ ఇత్యుపేయతే. నవీనమతేతు నఞర్థాభావే ప్రతియోగినః అనుయోగిత్వమేవ సంబంధః ఉక్తస్థలే షష్ఠ్యా అపి తదర్థకత్వమేవ చైరభ్యుపగమ్యతే ఇతి సిద్ధాన్తినః.

ఏవం పాకః చికీర్షిత ఇత్యాదౌ ఇచ్ఛావిషయ కృతికర్మపాక ఇతి శాబ్దబోధోదయాత్సనర్థేచ్ఛాయాః విషయతా సంబంధేన కృతావన్వయః. చికీర్షతీత్యాదౌ కృఞ్ ధాత్వర్థ కృతేస్సనర్థేచ్ఛాయాం విషయితా సంబంధేనాన్వయ ఇతి విభాగో ద్రష్టవ్యః ఆదినా నిరూపకత్వాది పరిగ్రహః.

— అభేదశ్చేతి. పూర్వోక్త సముదాయ ఘటకోభేదసంసర్గః స్వసమాన విభక్తిక స్వావ్యవహిత పూర్వవర్త్యన్యతరపదోపస్థాప్యార్థనిష్ఠప్రకారతా నిరూపిత సంసర్గతా భిన్నవిషయతా వానేవ భవతీత్యర్థః.

ర్థ విభక్తి మత్పదార్థస్య నీలస్య ఘట ఇత్యాదౌ నీలఘటాభేదాన్వయ బోధస్య సర్వానుభవ విరుద్ధత్వాత్ స్వసమాన విభక్తికత్వంచ స్వప్ర కృతిక విభక్తిసజాతీయ విభక్తిమత్త్వం సాజాత్యఞ్చ విభక్తి విభాజక ప్రథమాత్వాదినా నతుసమానానుపూర్వీకత్వం సాజాత్యం వేదాః ప్రమాణం శతం బ్రాహ్మణా ఇత్యాదావన్వయ బోధానుపపత్తేః.

ననువింశత్యాద్యాస్సదైకత్వ ఇత్యను శాసనాచ్ఛతం బ్రాహ్మణా ఇత్యాదేస్సాధుత్వేపి వేదాఃప్రమాణమిత్యాదయఃకథంప్రయోగాః విశేష్య విశేషణవాచక పదయోరసతి విశేషాను శాసనేసమాన వచన కత్వనియ మాత్ అన్యథాఘటాః నీలమిత్యాదేరపి సాధుతా ప్రసంగాత్. మాన

త్వస్యాః ప్రకారతావచ్ఛేదకత్వాత్. తస్యాశ్చ నిరూపితత్వ సంబంధేన సంస ర్గ మర్యాదాయామన్వయాత్. స్తోకం పచతీత్యాదౌ విరుద్ధ విభక్తి మత్త్వేనపదార్థస్యాపిసంబంధవిధయాతాత్పర్యే భేదస్యభానాత్. అవధా రణా సంగతిరితి ప్రాతిపదికార్థ ఇత్యుక్తం. వ్యాససమాసోభయ సంగ్రహాయాన్యతరోపాదానం. అత్రైవకారవ్యవచ్ఛేద్యమేవ [illegible] యతి. సత్వాద్యాదినా. విరుద్ధ విభక్తిమత్త్వం విశేష్యవాచకపదో త్తర విభక్తివిభాజక ప్రథమాత్వాదిమద్విభక్తి ప్రకృతిత్వం తాదృశప దోపస్థాప్య నిష్ప్రకారతా నిరూపిత సంసర్గతాయాః వ్యవచ్ఛేద ఏవ కారార్థ ఇతిభావః. ననుసాజాత్యం యదిగద్విభక్తియత్కిఞ్చిద్విభక్తిమ త్త్వం తదాసర్వవిభక్తీనామపి పరస్పరం సజాతీయత్వాపత్తిరిత్యత ఆహ. సాజాత్యంచేతి. ననుస్వప్రకృతి అనుపూర్వీమత్త్వమేవస్వ సజాతీ యమస్తు లాఘవాత్ కింవిభక్తి విభాజకత్వాది ప్రవేశనేత్యత ఆహ.

… మోపగమేన వేదాః ప్రమాణం … ద్దేశాన్యథాఖ్యో పపాదనేపి "ఇతి హేతుస్తదుద్భవ" ఇతి కారికాయాః "ఇతిత్రయస్సము దితా హేతు" రితి కావ్య ప్రకాశవ్యాఖ్యాయా అసంగతిర్దుర్వారైవ. ఏవమసమాన లింగస్థలే విశేష్యవాచకపదా సమాన వచనస్యాపి విశేష ణ పదస్య సాధుత్వే తాదృశస్థలే ఔత్సర్గికమేకవచనమేవ సర్వత్ర విశే షణ పదానంతరం ప్రయోక్తుముచితమితి ప్రత్యక్షానుమానోపమాన శబ్దాః ప్రమాణాని. శిరో దేవతా ఇత్యాదేరనుపపత్తిః. నైవం యత్ర విశేష్యవాచక పదోత్తరవర్తి తాత్పర్య విషయ సంఖ్యా విరుద్ధసం

సత్త్వాత్. ఆనుపూర్వ్యేవ పశ్చాద్విశేషణా. నను శాబ్దికైః పురుష ధర్మ త్వాత్ప్రకాశకస్య ప్రకాశికా వ్యాఖ్యానం శాబ్దికమూలమేవేతి యదికదా చిచ్ఛాబ్దికైరుచ్యతే తథాపి దూషణాన్తరమాహ. ఏవమిత్యాదినా. ఏకవ చనస్యౌత్సర్గికత్వంచ ప్రథమోపస్థితత్వాదితిబోధ్యం. యద్యపిలాఘవా ద్విశేష్య వాచక పదోత్తర విభక్త్యర్థ సంఖ్యావిరుద్ధత్వేన వక్తుముచి తం. తథాపి తత్పుర్వత్వాత్ ఇత్యాదౌ లక్షణవాక్యత్వేన తుల్యబహు త్వైకత్వయోః వివక్షితత్వేన విశేష్యవాచక పదోత్తర విభక్త్యర్థ త్వసంఖ్యా విరుద్ధాయాః వివక్షాభావేన తత్రాపి సమానవచనకత్వనియ మస్యేతి తాత్పర్యవిషయ పర్యన్తానుధావనం. తథాచోక్తస్థలే విశే ష్యవాచక పదోత్తర విభక్తేస్తాత్పర్య విషయీభూత సంఖ్యైవ వాప్రసి ద్ధా సాధుత్వాద్యనేవ తత్ర బహువచన ప్రయోగాత్. విశేషణవాచక పదోత్తరంచ ప్రథమోపస్థితత్వాదేకవచన ప్రయోగ ఇతి తాదృశ స్థలస్య తథాభూతత్వేన నతత్ర సమాన వచనకత్వ నియమ ఇతి భావః.

ఖ్యాయా అవివక్షితత్వం. తత్ర విశేష్య విశేషణ పదయోస్సమాన వచనత్వ నియమః. అతఏవ పురూరవో మాద్రవసౌ విశ్వేదేవా ఇత్యాదౌ ద్విత్వ విశిష్టయోః పురూరవో మాద్రవః ప్రభృత్యోర్విశేషణ తయా వివక్షితత్వాత్తద్వాచక పదస్య ద్వివచనాన్తతా. వేదాః ప్రమాణమిత్యత్రచ విశేషణ పదోత్తరవిభక్త్యా బహుత్వ విరుద్ధమేకత్వంవివక్షితం. తచ్చ ప్రకృత్యర్థతావచ్ఛేదకే ప్రమాకరణత్వేన్వేతి. శాబ్దప్రమాకరణత్వంచ శబ్దత్వావచ్ఛిన్న గామావచ్ఛిన్న నిష్ఠమేక మేవేతి నాయోగ్యతా. నచపదార్థః పదార్థే నాన్వేతీతి వ్యుత్పత్తి విరోధః సంపన్నోవ్రీహిరిత్యనేక వ్రీహిత్వావచ్ఛేదకేప్యేక వచనదర్శనేన తాదృశ వ్యుత్పత్తిసం

* అతఏవేతి. యుక్త ఉక్తస్థల ఏవసమాన వచనత్వ నియమః. యత్రతు తద్విరుద్ధసంఖ్యా విశేషణ వాచకపదోత్తర విభక్త్యా వివక్షితా. తత్ర తదర్థస్యైవ విభక్తిరత ఏవేత్యర్థః. నన్వయితావచ్ఛేదక యత్కించిద్ధర్మ విశిష్ట ఏవ పదార్థాంతరస్యాన్వయో భవతీతి నియమః. అన్యథా నిర్ధర్మితావచ్ఛేదక శాబ్దబోధాపత్తిః. నచేష్టాపత్తిరితివాచ్యం తథాసతి శాబ్దబోధమాత్రే యోగ్యతాజ్ఞానస్య కారణతా సిద్ధాంతస్యవ్యాఘాతాపత్తేః. తథాహి బాధబుద్ధికాలే శాబ్దబోధ వారణాయైవ యోగ్యతాజ్ఞానస్య శాబ్దబోధకారణత్వ మభ్యుపేయతే నిర్ధర్మితావచ్ఛేదక శాబ్దబోధోపగమేచతస్య బాధబుద్ధ్యా ప్రతిబధ్యతయా బాధసత్వేపి తాదృశశాబ్దబోధ ఇష్టాపత్తిసంభవేన తత్రయోగ్యతాజ్ఞానస్య కారణత్వాభావేన శాబ్దబోధమాత్రే యోగ్యతాజ్ఞానస్య కారణత్వానుపపత్తిరితిచేన్న త్వేత్రాపి ప్రకృత్యర్థతావచ్ఛేదకస్యైవాన్వయ పరంపరాయా బంధే

కోచస్యావశ్యకత్వాత్. యదిచ స్వాశ్రయ ప్రకృత్యర్థతావచ్ఛేదకత్వ సంబంధేన ప్రకృత్యర్థ ఏవైకత్వాన్వయః. వ్రీహిత్వజాతేస్స్వరూపత ఏవ వ్రీహ్యాదిపదశక్యతావచ్ఛేదకతయా అన్వయితావచ్ఛేదక రూపేణానుపస్థితేః. తన్నపదార్థాంతరస్యాన్వయానుపపత్తేరితిమన్యతే. తదా ప్రకృతే పీదృశోనగతిః.

యత్తు సంపన్నో వ్రీహిరిత్యాదౌ ఏకవచనోపస్థితాని నానైకత్వాని నానావ్రీహిష్వన్వీయంత ఇత్యుక్త్యైవ సామంజస్యే జాత్యావేకత్వభానోపగమో నిరర్థక ఇతి. తదసత్ యథాస్వం సజాతీయ భిన్న భేదప్రతిస వా ఇవాపేక్ష్య వా గత్యా ఏకత్వాన్వయో వగంతవ్య ఇత్యాశంకతే. * యత్త్వితి. నానైకత్వానీతి. ఏకవచనత్వావచ్ఛిన్నశక్త్యైకత్వావచ్ఛిన్న శక్త్యాన్ వ్రీహిపదస్యైవ వ్రీహిత్వావచ్ఛిన్న శక్త్వాదితి భావః. * అర్థశపదేతి. వస్తుగత్యాసాధారణ్యాత్మక కేవలాన్వయిత్వహేతుకానుమానాదేవేత్యర్థః. తథాహి కస్యాపి ఘటాదివ్యక్తిమాత్రే కేవలాన్వయిత్వాదినానుమానాదేవ ఘటాదావేకత్వ బోధోపపత్త్యా తాదృశైకత్వమాత్రే ఏకవచనస్య న శక్తిస్సంభవతి. అనన్యలభ్యశ్శబ్దార్థ ఇతి న్యాయాదితిభావః. నయ్యాద్యన్యాయస్య ప్రమాణాంతరాలభ్య ఏవార్థః పదశక్య ఇత్యత్ర తాత్పర్యం. అన్యథా పర్వతే వహ్నేరనుమానతోపిలాభ సంభవేన పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదౌ వహ్నిపదస్య వహ్నివిశిష్టభావ ప్రసంగాత్. కింతు సమభివ్యాహృత పదాంతరేణాలభ్యోయోర్థస్తత్రైవపదస్య శక్తిః కల్ప్యత ఇత్యేవ తదర్థః. అతఏవ కర్మణి ద్వితీయేతి సూత్రేపి ద్వితీయాయాః కర్తృత్వే శక్తిబోధనేపి క్రియాజన్య ఫలశాలిత్వరూప విశిష్టకర్తృత్వేన శక్తిరుపేయతే ద్వితీయాయాన శక్తిరుపేయతే.

యోగితావచ్ఛేదకైకత్వరూప స్వసజాతీయ ద్వితీయ రహితత్వమేకవ
చనార్థః న త్వేకత్వమాత్రం తస్య వస్తుమాత్ర సాధారణ్యే నార్థత ఏవ లా
భాత్. అనుపయోగాచ్చ. అత ఏవ పశునా యజేతేత్యాదౌ పశునిష్ఠతా
దృశైకత్వస్య వివక్షితత్వాదనేక పశుకరణక యాగాన్నా దృష్టసిద్ధిః.

క్రియాయాస్సమభివ్యాహృత ధాతుత ఏవ లాభ సంభవాత్. ఫలప్రక
త్యర్థయోస్సంసర్గస్యాపి ఆకాంక్షయైవ లాభసాధనాత్. ఫలమాత్ర
ఏవ ద్వితీయాయాశ్శక్తిరభ్యుపగమ్యతే పాణినీయైరిత్యత ఆహ. * అను
పయోగాచ్చేతి. కేవలైకత్వ బోధస్య నిష్ప్రయోజనకత్వాదితి భావః.
అత్ర కతి ఘటాస్సంతీతి ప్రశ్నే అత్ర ఘటో౽స్తీత్యుత్తరం హి నానాఘట స
త్త్వ శంకానిరాసాయైవ ప్రయుజ్యతే. న త్వైకత్వ బోధమాత్రేణ తా
దృశ శంకానిరాసస్సంభవతి. బహుఘటసత్త్వేపి ప్రత్యేకఘటే ష్వేక
త్వ సత్త్వాదితి హృదయం. * అత ఏవేతి. నను పశునా యజేతేత్యత్ర తస్య
పదం యద్యేకవచనాంతపదం తదా స్వపదం పశునేతిపదం తత్సమభి
వ్యాహృతం యాగపదం తదర్థో యాగసామాన్యం ప్రకరణాద్విలక్షణ
యాగో వా తత్సంసర్గః కరణత్వం తద్విశిష్టత్వేన సజాతీయాస్సర్వేపి
క్షణయాగకరణీభూతాః పశవః. న హ్యేక పశుకరణక విలక్షణ యాగ
ఏక ఏవ కర్తృభేదేన కాలభేదేన చ తేషాం బహుత్వాత్. తథా చ తా
దృశ యాగకరణీభూత పశునిష్ఠ భేద ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకమేకత్వ
మప్రసిద్ధం. తథావిధ యాగకరణీ భూత పశునిష్ఠైకత్వానామపి నానా
న్యాయేన తాదృశ భేద ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వాదితి చేదత్ర సమా
నం. యది చ యత్రైకత్వాన్వయో వివక్షితస్తత్రైవ స్వపదాన్యః. తత్సను

సాజాత్యంచస్వసమభివ్యాహృతపదార్థ సంసర్గిత్వ విశిష్ట ప్రకృత్యర్థతా వచ్ఛేదక రూపేణ. అతోఽత్ర ఘటోఽస్తీత్యాదౌ ఘటనిష్ఠభేద ప్రతియోగితా నవచ్ఛేదకైకత్వా ప్రసిద్ధావపినక్షతిః. ఏతద్దేశ విద్యమాన ఘటనిష్ఠభేద ప్రతియోగితా నవచ్ఛేదకైకత్వస్యైవ తత్ర బోధాదితి. తస్యచ ప్రసిద్ధత్వాత్. ఏతద్దేశే బహుఘటసత్త్వదశాయాం తాదృశవాక్య ప్రయోగస్తు జాత్యైకత్వాదేవ సమర్థనీయః.

యత్తు ఏకత్వావివక్షాయామపి భావాఖ్యాతస్థలే ఏకవచనస్య సాధుత్వ దర్శనాత్సాంఖ్యాయా అవివక్షణేపి సంపన్నో వ్రీహి రిత్యాదావేక వచనోపపత్తేరలం జాత్యైకత్వ పరతయా తత్సమర్థనేనేతి. తదప్య

భివ్యాహృతత్వేన తదన్వితత్వమేవ. తథాచ స్వాన్వయియావత్పదార్థ తత్సంసర్గిత్వ విశిష్ట ప్రకృత్యర్థతావచ్ఛేదక రూపేణైవార్థః పర్యవసితః. తథాచ పశునాయజేతేత్యత్ర యద్యత్పశువ్యక్తావేకత్వమన్వేతి. తదన్వయియోగితా బలాత్తత్పశుకరణకయాగత్వస్య [illegible] యాగాన్తరం తత్కరణస్య విశిష్ట పశుత్వేన సజాతీయం స్వయమేవ. పశ్వాన్తరే తద్యాగస్యైవ కరణత్వాభావాత్. తన్నిష్ఠభేద ప్రతియోగితా నవచ్ఛేదకంచ స్వనిష్ఠమేకత్వం భవత్యేవేతి నాప్రసిద్ధిరిత్యుచ్యతే. తదాసంపన్నో వ్రీహిరిత్యాదావపి అవయవోపచయ రూపాయాః సంపత్తేర్వ్రీహి వ్యక్తిభేదేన భిన్నతయా యద్వ్రీహివ్యక్తావేకత్వాన్వయః అభేదేనతదన్వయి సంపన్నవ్యక్తి సంసర్గిత్వ విశిష్టవ్రీహిత్వేన స్వసజాతీయం స్వమేవ నాన్యావ్రీహి వ్యక్తిరితి తన్నిష్ఠభేద ప్రతియోగితా నవచ్ఛేదకం తన్నిష్ఠమేకత్వం ప్రసిద్ధమేవేతి యత్త్విత్యాది మతదూషణా నుపపత్తిః

కించిత్కరం. భావాఖ్యాతస్థలే గత్యంతరవిరహేణ విభక్తేర్నిరర్థకత్వోప
గమాత్. అత్ర చ సార్థకత్వసంభవే తత్పరిత్యాగస్యానుచితత్వాత్.
సతి తాత్పర్యే తద్బోధస్యానుభావికత్వాచ్చేతి. ఏవంత్రయస్సముదితా
హేతుస్త్వత్ర హేతుపదం కార్యోత్పాదప్రయోజకతావచ్ఛేదకసము
దాయత్వావచ్ఛిన్నపరం. తాదృశసముదాయత్వాన్వితమేకత్వమే
కవచనార్థః. అతఏవ శక్త్యాదీనాం త్రయాణాం తృణారణిమణిన్యాయే
న హేతుత్వశంకానిరాసః. తథా సత్యేషామేకైకసమవధానదశా
యామపి కార్యోత్పత్తేరావశ్యకతయా తత్త్రితయపర్యాప్తసము

రితిచేత్. మైవం యత్రైకత్వాన్వయో వివక్షితః తదైవ స్వపదార్థగత
తస్య మభివ్యాహృతత్వం విభక్త్యర్థద్వారా తదన్వయిత్వమేవ. తత్సం
సర్గిత్వమపి విభక్త్యర్థరూపసంబంధేన తత్సంబంధిత్వం. తథాచ పశునే
త్యత్ర తయోత్పశువ్యక్త్యైకత్వాన్వయో యదా వివక్షితః తదా తృతీయా
ర్థకరణత్వద్వారా తత్పశువ్యక్త్యన్వయి నీతత్వాదికరణవిలక్షణ
యాగవ్యక్తేరేవ యోగ్యతాబలాత్. తత్కారణత్వవిశిష్టపశు
త్వేన తత్పశువ్యక్తేస్సైవ సజాతీయా తన్నిష్ఠభేదప్రతియోగి
తానవచ్ఛేదకంచ తన్నిష్ఠమేకత్వమితి నోక్తానుపపత్తిః. అత్రఘటోస్తీ
త్యాదావపి సప్తమ్యర్థాధేయత్వద్వారా స్వాన్వయి ఏతద్దేశత్వన్నిరూ
పితాధేయత్వవిశిష్టఘటత్వేన సజాతీయస్స ఏవఘటః తన్నిష్ఠభేదప్ర
తియోగితానవచ్ఛేదకంచ తన్నిష్ఠమేకత్వమితి తత్రాపినానుపపత్తిః. ఏ
వమన్యత్రాప్యనుసంధేయం.

దాయత్వస్య కార్యోత్పత్తి ప్రయోజకతావచ్ఛేదకతయా తేషాం త్ర యాణాం తథావిధైక సముదాయత్వాశ్రయత్వానుపపత్తేః. ఏవంజా త్యాకృతి వ్యక్తయః పదార్థ ఇత్యత్ర త్రితయనిష్ఠస్య పదశక్తిరూప ప దార్థత్వస్యైకత్వం వివక్షితమితి తత్ర విశేష్య పదస్య బహువచనాన్త త్వేపి విశేషణ పదస్యైకవచనాన్తత్వోపపత్తిః. ప్రత్యక్షానుమానే త్యాదిసూత్రేపి ప్రమాకరణత్వ రూప ప్రకృత్యర్థతావచ్ఛేదకస్య ప్రత్య క్షానుమానాదినిష్ఠస్యైకతాయా భాసితత్వేన అవివక్షితత్వాత్ప్రమా ణపదస్య బహువచనాన్తతేతి. ఏవం పితరో దేవతా ఇత్యత్రాపి పితృపి తామహాదీనాం సహితానామేకరూపేణ దేవతాత్వవిరహేణ పితృత్వాది

గగనమిత్యాదౌ యత్రస్వసమభివ్యాహృతం సుప్తిఙన్తరూపప దాన్తర మప్రసిద్ధం. తత్ర కేవల ప్రకృత్యర్థతావచ్ఛేదక రూపేణైవ సాకాంక్షం వివక్షణీయమితిభావః. యదావై తద్దేశే శుక్లనీలోభయ ఘ టసత్త్వే ఏతద్దేశవృత్తి ఘటనిష్ఠభేద ప్రతియోగితావచ్ఛేదకమేవ నీల ఘటనిష్ఠైకత్వమితి అత్రనీలో ఘటోస్తీతివాక్యస్య ప్రామాణ్యానువ పత్తేః. నీలపదార్థస్య స్వీయవిభక్త్యర్థద్వారా స్వాన్వయిత్వాభావాది తివిభావ్యతే. తదాస్వస్మిన్నభేద సంబంధేన యాదృశధర్మావచ్ఛిన్నస్యా న్వయః. తాదృశ ధర్మసామానాధికరణ్యం విభక్త్యర్థద్వారా స్వాన్వ యినోయః పదార్థః తన్నిరూపిత విభక్త్యర్థాన్వయ సంబంధ సామానాధి కరణ్యం చేత్యుభయమేవ సమభివ్యాహృత పదార్థ సంసర్గిత్వ మిత్య ర్థాద్వక్తవ్యం. ఉక్తస్థలేచన్వస్మిన్ఘటే అభేదసంబంధేన నీలత్వాదిజాతివి శిష్టం యన్నీలరూపం తదవచ్ఛిన్న మప్యస్త్వేతి. తథాచ నీలరూపసామా

తామహత్వాదినా పృథగేవత్యాగోద్దేశ్యత్వరూప దేవతాత్వం ఉద్దే
శ్యతావచ్ఛేదకభేదే నైవోద్దేశ్యతా భేదాత్. తత్రైకత్వస్యా వివక్ష
యా దేవతాపదస్య బహువచనాన్తతేతిదిక్.

స్వప్రకృతికత్వంచ స్వాన్యవహితోత్తరత్వేన ప్రతిసంధీయమా
నత్వం. తేనదధి సుందరమిత్యాదౌ విశేష్యపదానంతరం విభక్తేరస
త్త్వేపి నక్షతిః తత్ర విభక్తేరనుసంధానం వినాశాబ్దబోధానుపగమాత్
ఏవంతాదృశ విభక్తి సజాతీయ విభక్తికత్వమపి తథావిధ విభక్త్యవ్య
వహిత పూర్వవర్తితయా ప్రతిసంధీయమానత్వం. తేనేదం దధీత్యా
దౌ విశేషణపదానంతరం విభక్తేరసత్త్వేపి నక్షతిః.

నాధికరణ్య తద్దేశవృత్తిత్వ సామానాధికరణ్యోభయ విశిష్టత్వేన సజా
తీయః ఏతద్దేశవృత్తి ఘటఏవ. తన్నిష్ఠ భేద ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకంచ త
న్నీలఘట నిష్ఠమేకత్వమితి నోక్తవాక్యస్య ప్రామాణ్యానుపపత్తిః. యు
క్తంచ స్వాస్మిన్న భేద సంబంధేనాన్వయి పదార్థాంతర మప్రసక్తం తత్ర స్వ
స్మిన్నిత్యాది దళమనుపాదేయమేవ. అతస్తత్ర తాదృశ తస్యా ప్రసిద్ధ్యా
పినక్షతిః. ఏవంచ సంపన్నో వ్రీహిరిత్యత్రాపి అవయవ్ంశ వ్రీహి సామా
నాధికరణ్య విశిష్ట వ్రీహిత్వేన స్వజాతీయాన్య స్వేప్య పచితావయవవ్రీ
హేయః తన్నిష్ఠ భేద ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకమేకత్వ మప్రసిద్ధమితి యు
త్తిత్వాది మతదూషణమపి గ్రంథకృతాం సంగచ్ఛత ఏవేతి విభావ
నీయం జాత్యైకత్వాదేవేతి. నను జాతావేకత్వభానోపగమే తాతా కిం కేవ
లమేకత్వం భాసత ఇతి; వ్యక్తే ఉతస్వసజాతీయ నిష్ఠభేద ప్రతియోగి
తానవచ్ఛేదకైకత్వం. తత్ర ప్రథమే తస్య వస్తుమాత్ర సాధారణ్యేనేత్యా

అథనీలస్య ఘట ఇత్యాదావపి పదార్థోపస్థిత్యాది కారణ సమవధాన సంభవాత్కథంననీల ఘటాద్యోరభేదాన్వయ బోధః. సామగ్ర్యా కార్యజననే ఉక్త నియమ భంగ ప్రసంగరూప బాధకస్యా కించిత్కరత్వాదితిచేత్. న. తథావిధాన్వయబోధే పదయోరాకాంక్షావిరహాత్. తథాహి. తాదృశాన్వయ బోధే ప్రథమాంతత్వేనైవ ఘటాదిపద సమభివ్యాహృత ప్రథమాంత నీలాదిపదత్వమేవా సమస్త నీలఘట పదాద్యాకాంక్షా. సమాసస్థలేచ ఘటపదావ్యవహిత పూర్వవృత్తి నీలపదత్వం. నీలపదావ్యవహితోత్తరవృత్తి ఘటపదత్వంవా ఆకాంక్షా. ఉ

[illegible] సమాసస్థలే ఉక్తా. ద్వితీయేచ జాతే స్వసమభివ్యాహృత పదార్థా[illegible] ప్రసిద్ధిః. నచ పదార్థాన్తరాన్వయ విరహాత్. ప్రకృత్యర్థతావచ్ఛేదక రూపేణ స్వసజాతీయ ప్రసిద్ధిరస్త్వితిచేన్న. స్వాశ్రయ ప్రకృత్య[illegible]తావచ్ఛేదక[illegible] సంబంధేనైకత్వస్య పతద్గ్రహత్వ[illegible] సుత్వేష్వేవా [illegible] జాతేకత్వాదిమత్వస్య తాత్పర్యాత్. తస్మాదైకత్వాన్వయబోధే ఘటపదోత్తరరూపేణ సజాతీయైః తద్ఘటవృత్తయ స్సర్వేపి ఘ[illegible] ప్రతియోగితా నిరూపితోక్త పరంపరా సంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతా రూపం ఘటత్వనిష్ఠమేకత్వం. అవచ్ఛేదకతాయాం [illegible]రైకత్వస్య యేన సంబంధేనాన్వయో వివక్షితః తత్సంబంధావచ్ఛిన్నత్వ నివేశనం చావశ్యకమేవ. అన్యథా పతద్గ్రహే పకఘటసత్త్వ దశాయామపి ప్రతి ఘటో[illegible]త్యాదివాక్యస్య ప్రామాణ్యాపత్తేః. పతద్గ్రహవృ[illegible]ఘటనిష్ఠంయదేకత్వం విషయతా సంబంధేన తదవచ్ఛిన్నభేదస్య తస్మిన్నపి సత్వాత్. జాతావేతాదృశైకత్వ భానప్రయోజనంతు పతద్గ్రహే

క్తస్థలేవతాదృశ్యా ఏకస్యా అప్యాకాంక్షాయా విరహాన్నాపత్తిః. తా ద్యతావచ్ఛేదక కాటావవ్యనహితో త్తరస్య నివేశాన్నోక్తా కాంక్షాన యోః పరస్పరజన్యబోధే వ్యభిచారః.

యస్తుసమాసవాక్యస సాధారణం విశేషణపదస్య విశేష్యవాచక పదాప్రకృతిక విభక్త్యప్రకృతిత్వరూపం విరుద్ధ విభక్తి రాహిత్యమేవ తాదృశాన్వయబోధా నుకూలాకాంక్షా. విశేష్యవాచక పదవిభక్త్యవిశేష ణవాచకపదా ప్రకృతిక విభక్త్యప్రకృతిత్వేన తథా. నీలఘటమాన యేత్యాదావ సంభవాదితి. తదసత్. విశేష్యవాచక పదాప్రకృతికత్వ స్య తాదృశ పదానుత్తరత్వస్య తదుత్తరత్వేనా ప్రతిసంధీయమానాత్వ రూపస్యవా నీలోఘట ఇత్యాదౌ నీలాదిపద సమభివ్యాహృత విభక్తి ఘట పదసమభివ్యాహృత విభక్తి భిన్నత్వరూపత్వాత్.

తద్వ్యక్తి మతేషు ఘటత్వమేకం నానావేతి సంశేహాదివ. తేన. ఘట త్వస్య నానాత్వే ఘటత్వ విశిష్టానామేకత్వా నామపి చాలినీన్యాయేనో క్త పరంపరా సంబంధేన తాదృశైకప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వా వ చ్ఛి నతాదృశైకత్వ బోధస్యానుపపత్తేరితి ధ్యేయం.

* భావాఖ్యాత ఇత్యాది. అఖ్యాతార్థ కర్తృత్వ కర్మత్వాన్యతా రస్య యత్రాన్వయః తత్రైవ అఖ్యాతార్థ సంఖ్యాన్వయఇతినియమా ద్భావాఖ్యాతస్యచ కర్తృత్వ కర్మత్వాద్యర్థ విరహాత్. తదర్థ సంఖ్యా న్వయో నతుతాత్పర్యసిద్ధాంతః. నచాగత్యా తత్రత్యధాత్వర్థ ఏవ సంఖ్యా న్వయః కృతౌవస్వీక్రియతా ఇతివాచ్యం. తథాసతి ధాత్వర్థస్య ద్విత్వబ

అథవిశేష్య వాచక పదోత్తర విభక్త్యర్థస్యైవ తద్విభక్తి విభాజక ధర్మవద్విభక్తి రాహిత్యం వివక్షితమస్తు దోష ఇతిచేన్నహి విభక్తిత్వాది కమనుజానతః పురుషస్యతాదృశ తద్జ్ఞానాసంభవాత్. శాబ్దబోధాను పపత్తేః. నీలోఘట ఇత్యాదావపి ఘటపదస్యాన్యపదత్వాది భ్రమదశా యాం తాదృశబోధానుదయాత్. నీలస్య ఘట ఇత్యాదావపి షష్ఠ్యా దేస్సుబాదిత్వాదిభ్రమదశాయాం శాబ్దబోధోత్పత్త్యాస్యాపత్తేర్విశ ష్ట విభక్తిరాహిత్యస్య ప్రయోజకత్వాత్.

అసన్నీలోఘటః నీలఘట ఇత్యాదిద్వివిధ బోధ సాధారణం స్యా త్ప్రకారకత్వం పదానుస్మరణే విశేష్యస్యోత్తరత్వాభావ స్యావ్యవహితో త్తరస్య సంబంధేన నీలాదిపదవత్త్వంతు ఘటాదిపదస్యైవ తథాస్త్వితి

హేతోర్వివక్షయా భావాఖ్యానస్య ద్వివచనాద్యుపపత్తేః. భావాఖ్యా తేషు ఏకవచనమేవసాధు నతుద్వివచనాదికమితిభావః.

తస్యేవ సమర్థసమాసాదితాహేతు రీతికావత్ప్రకాశవ్యాఖ్యా యాం అసంగత్యాన్నకైర్న. తత్ర ప్రకృత్యర్థ తావచ్ఛేదకహేతుత్వస్యా పిశాలిగా తావచ్ఛేదకశక్తి నిరూపితాదిభేదేన భిన్నతయా ప్రకృత్యర్థతా వచ్ఛేదక వ్యాపకత్వస్య బాధాదిత్యత ఆహ. ఏవమిత్యాది. ఏకత్వంవిన ష్టసంగతి. జాత్యాకృతి వ్యక్తిషు శక్తిమానాత్వేన నానార్థక హర్యాది పదస్థల ఇవ ఏకైకవిషయక శాబ్దబోధోగవాది పదేష్వపిస్యాదితి త్రిష్వే కశక్తిస్వీకార ఇతిభావః.

* స్వావ్యవహితోత్తరేత్యాది. అయంభావః స్వంతఘట పద జన్య ఘటవిశేష్యకాశ్రేవ సంసర్గక నీలప్రకారక శాబ్దబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్న

చేన్న. నీలఘటరూపమిత్యాది వాక్య సాధారణ్యానురోధే నానాద్య ర్థా ఆకాఙ్క్షాయాస్సమాసస్థలే ఉపగంతవ్యతయా ఉపదర్శిత సమాస వ్యాస సాధారణానుగతాకాంక్షాను సరణస్య ప్రయోజకత్వాదితి.

అథ నీలఘటమానయేత్యాదౌ నీలాదేర్ఘటాదావన్వయావగమే నీలాదిపదోత్తరాద్విభక్తేర్నకర్తృత్వాదేః కుతోన్వయ ఇతిచేన్న కుతోపి. విభక్తిస్తు సాధుత్వార్థమేవ ప్రయుజ్యతే. అభేదఏవవా విశేషణ విభక్తేరర్థః. అభేదస్య సంసర్గమర్యాదయాభానంతు సమాసస్థలఏవ తత్రలుప్త విభక్త్యనుసంధానం వినాపి శాబ్దబుద్ధేరాను భావకత్వాదిత్యపి వదంతి.

ప్రతి నీలపదావ్యవహితోత్తర సుబంతఘట పదజ్ఞానం హేతురితి స్యాది విభక్తిభేదేన వ్యాససమాస సాధారణ్యైకపద కార్యకారణ భావస్స్వీకరణీయః. అత్ర సమాస సమాసభేదేన కార్యకారణ భావద్వైవిధ్యం. నచావ్యవహితోత్తరత్వం తత్పదోత్తర పదానుత్తరత్వే సతి తత్పదోత్తరత్వమేవవాచ్యం. అన్యస్య మన్యపదత్వాత్. తథాచనీలో ఘట ఇత్యత్ర నీలపదోత్తరత్వసత్త్వేన పదాంతరానుత్తరత్వేన ఆకాంక్షానుపపత్తిరితి వాచ్యం. ప్రకృతే అవ్యవహితోత్తరత్వస్య స్వోత్తరపదభిన్న పదానుత్తరత్వేసతి స్వోత్తరత్వ రూపస్యైవవివక్షణీయత్వాత్. ఉక్తస్థలేచ నీలపదోత్తర పదభిన్నపదం ఘటపదమేవ. తదుత్తరనీలపదోత్తర విద్యమాన సుపదం ఘటాది పదానుత్తరత్వస్యైవ ఘటపదే సత్త్వేనాకాంక్షోపపత్తేః. వదస్వార్థేతి మన్తవ్యమితిన్యాయం. తథాపి నీలోఘట ఇత్యాదావపి అభేద శాబ్దబోధాపత్తేః. ఏవమేవ విభ

అథైతన్మతే అభేదో యది భేదత్వావచ్ఛిన్నాభావ స్తదాఽప్రసిద్ధిః. యశ్చ భేద ప్రతియోగికో భావ స్తదా నీలం జలమిత్యాది వాక్యస్యాపి ప్రామాణ్యాపత్తిః. జలే ద్విత్వాదినా నీలభేదాద్యభావసత్త్వాత్. నీల

స్య స్వరాన్త ఘటాదిపదస్థలే సోఽన్తరాప్రదభిన్న పదానుత్తరత్వే సతి సోఽన్తరత్వ రూపమవ్యవహితోత్తరత్వం నివేశ్య తాదృశనీలపదావ్య వహితోత్తరానునామ ఘటాది పదత్వమిత్యాది క్రమేణాకాంక్షా నిర్వాచ్యా. * నీలఘటమానయేతి. అత్ర ఘటపదస్య స్వాద్యన్తతా విరహేణోక్త కాంక్షాయా అసత్త్వ స్తత్పర్యాగే చోక్తదోషాపత్తిరితి భావః. * అనాకాంక్షత్వాదితి. నీలపదోత్తర పదానుత్తరత్వే సతి నీల పదోత్తరత్వ రూపావ్యవహితోత్తరత్వ సంబంధేన నీలపదవద్ఘటపదత్వ రూపాయా ఆకాంక్షాయాః. అ[illegible]త్వాదితి. నీలఘట మిత్యాదావపి నీలఘటమానయ మిత్యాదిస్థలానురోధేన అవశ్య నిర్వచనీయా ఆకాంక్షాయా ఏవన [illegible]. * కుత్రాపీత్యయుక్తమితి. ఏకత్రవిశేషణత్వే నోపస్థితస్యాన్యత్రవిశేషణత్వే నాన్వయస్యా వ్యుత్పన్నతయా ఘట విశేషణీ భూతస్య నీలస్య ద్వితీయార్థక[illegible]త్వే విశేషణతయాన్వయా సంభవాత్. నీలపదోత్తరా [illegible]త్వే నీలాభిన్న ఘటస్యాపి విశేషణ విధయాన్వయో నా సంభవత్యేవ. ప్రత్యయానాం ప్రకృత్యర్థాన్విత స్వార్థ బోధకత్వాత్. ఘటపదోత్తర విభ[illegible] [illegible] ఘటాంశ [illegible] నయ [illegible]. * [illegible]. నన్వేవం నీలపదోత్తరం విభక్తి ప్రయోగ ఏవ నస్యాత్ "[illegible] [illegible]" ఇతి సూత్రేణ [illegible] విభక్తియాం మేవ [illegible] ఆహ. విభక్తి స్త్వితి. తచ

భేదత్వావచ్ఛిన్నాభావస్య విభక్త్యర్థత్వే నీలాది పదార్థాన్వయప్ర
సంగః నచభేద ప్రతియోగికాభావ ఏవవిభక్త్యర్థః. నీలపద సమభివ్యా
హారాన్నీలభేదత్వావచ్ఛిన్నాభావః ప్రతీయత ఇతివాచ్యం. పదార్థద్వ
యసంసర్గభావస్యైవాకాంక్షా నియమత్వాన్నీలభేదత్వావచ్ఛిన్నప్ర

విభక్త్యర్థరహితస్య నీలపదస్యాసమాసస్థలే సాధుత్వేఽపి నిరర్థకతాప
త్తేః ప్రయోక్తృత్వేత్యాద్యాశయం తథాపిన ద్వితీయా నియమ ఇతి వా
చ్యం. విభక్త్యంతర ప్రయోగాత్తాత్పర్య విషయీభూతాభేద శా
బ్దబోధ ప్రయోజకాకాంక్షా నుపపత్తేరితిభావః. సతిసాకాంక్షత్వ సంభవే ని
రాకాంక్షత్వ కల్పనాయా అన్యాయ్యత్వాదాహ. * అభేదఏవవేతి. నన్వే
తస్మాత్తేభేద సంసర్గకశాబ్దబోధ ఏవాప్రసిద్ధ్యాదిత్యత ఆహ. * అభేదస్యేతి.
నసమాసస్థలేపి లుప్త విభక్తిస్మారితాభేద ప్రకారక శాబ్దబోధస్యైవ
సంభవేన అభేద సంసర్గక శాబ్దబోధ ఏవ కుత్రాప్యనాలంబ్యత ఇత్యతా
హ. తత్రలుప్త విభక్త్యను సంధానమితి. అప్రసిద్ధేరితి. భేదస్య కేవలా
న్వయిత్వాదితిభావః. * యదిచేతి భేదప్రతియోగితాకా భావ ఏవ విభ
క్త్యర్థః. నచభేదస్య కేవలాన్వయిత్వేపి న ప్రసిద్ధిః. భేదానాం నానా
త్వేన తద్భేదాభావస్యాపి తథా విశేష్యత్వేన ప్రసిద్ధత్వాత్.
తదేక దేశేభేదే ప్రత్యేకస్య నీలాదేః ప్రతియోగితయాన్వయ ఇతి
భావః. * ద్వితీయాదికేతి. అవచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకత్వం తృతీయార్థః.
తస్యచ నీలభేదాభావేఽన్వయః. తథాచ ఘటే నీలభేదత్వేపి నీలభేదత్వా
వచ్ఛిన్నాభావస్య తత్రాపి సత్వాత్ తథాపి నీలభేద ప్రతియోగితా
కాభావత్వేవచ నీలాదిత్యాదౌ వాక్యస్యాపి సాధుత్వాపత్తిరితిభావః.

తియోగితాంశస్యావేశేనవ్యుత్పత్తిం వినాభేదరూప పదార్థ భావ ప్రకారకస్యాభావే తాదాత్మ్యసంబంధేన భానా సంభవాత్. నైవం. భేదో భావత్వవిశేషణ విభక్త్యర్థః. విశిష్టలాభస్తు కాంక్షావశాత్. ఏతేన భేదే నీలాదిపదార్థాన్వయే ఏకదేశాన్వయ ప్రసంగ ఇతినిరస్తం. నచవిశేషణవి

* నీలభేదత్వేతి. నీలత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకభేదత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాభావ ఇత్యర్థః. అన్యథా నీలఘటోపి నీల ప్రతియోగిక భేదసత్త్వేన నీలో ఘట ఇతి వాక్యస్యాపి ప్రామాణ్యా నుపపత్తేః. * అనన్వయ ప్రసంగ ఇతి. విభక్త్యైవ నీలభేదత్వావచ్ఛిన్నాభావబోధనే నీలపదస్య వైయర్థ్యాదితిభావః. నచోక్తదోషవారణాయ నీలత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక భేదత్వావచ్ఛిన్నాభావస్యైవ విభక్త్యర్థత్వోపగమేన నఞా సమానాధికరణ నీలత్వే ఆధేయత్వాది సంబంధేన ప్రకృత్యర్థ నీలస్యాన్వయే కింబాధకమితివాచ్యం. తస్య విశేష్యకాధేయత్వాది సంసర్గక తద్ధర్మి ప్రకారక శాబ్దబోధే ఆకాంక్షా విరహస్య గ్రంథకృతైవాగ్రే ప్రతిపాదయిష్యమాణత్వాత్. యద్యప్యేవమపి విభక్త్యర్థైకదేశ నీలత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాయాం ఆధేయతయా నీలపదార్థాన్వయస్సంభవత్యేవ. తథాపి సిద్ధాంతే వ్యధికరణ ధర్మావచ్ఛిన్నాభావాసత్త్వేన తదన్వయస్యావ్యావర్తకతయా తత్పదస్య వైయర్థ్యాపత్తిస్వారస్యేనైవ గ్రంథకృతాం తాత్పర్యం. * నచేతి. ప్రతియోగితా సంబంధేన భేద విశిష్టాభావ ఏవవిభక్త్యర్థః. పరంతు నీలోఘట ఇత్యాదౌ నీలాదిపద సమభివ్యాహార రూపాకాంక్షాబలాదేవ సంసర్గీభూత ప్రతియోగితాయాం నీలభేదత్వావచ్ఛిన్నత్వం సం

భక్తేరభేదార్థకత్వే నీలంఘట ఇత్యాదావప్యభేదాన్వయబోధాపత్తిః ధాన్యేనధనవానిత్యాదౌ తృతీయయా అభేద బోధనాత్ అభేదప్రకారకబోధే విరుద్ధ విభక్తిరాహిత్యస్య నపేక్షణాదితివాచ్యం. ద్వితీయాదినా అభేద బోధనే ద్వితీయాంత విశేష్యవాచక పదసమభివ్యాహారస్య ప్రయోజకత్వ మిత్యుపగమాత్. అన్యథా మేనాంఘట ఇత్యాదౌ ప్రకృత్యర్థావచ్ఛిన్న [illegible] సమానాధికరణ [illegible]

స్వార్థతావచ్ఛేదక విషయాకాంక్ష ఇత్యపేక్షతే. తథాచనోభయాభావాదిః సమానాయోక్తాతి ప్రసంగ ఇతిభావః. * పదార్థద్వయేతి. పదద్వయార్థయోరిత్యర్థః. ఏవకారేణ పదార్థతావచ్ఛేదక పదార్థయోస్సంసర్గ భానస్యవ్యావృత్తిః. ఆకాంక్షేత్యస్య సమభివ్యాహారరూపేతి చ హిఘట పదాత్ [illegible] బోధః. పదాంతర సమభివ్యాహారాచ్చ తత్సాంబంధాంశేన ఘటత్వావచ్ఛిన్నస్య బోధ ఇతిభావః. * నీలంఘట ఇత్యాదావితి. అభేద సాంసర్గిక బోధ ఏవ విరుద్ధ విభక్తిరాహిత్యస్య తంత్రత్వా దితిభావః. నను విభక్త్యర్థాభేద ప్రకారకబోధేపి తత్సంకేతమేవ అన్యోన్యాభావ [illegible]త్తిరిత్యతఆహ * ధాన్యేనధనవానితి. తృతీయయా ధాన్యాభేద ప్రకారక బోధస్యజన ఉత్పాదనేన ధనవత్ [illegible] పదా[illegible] విభ[illegible] [illegible] తృతీయాసత్త్వేన ధాన్యాదౌ విరుద్ధ విభక్తిరాహిత్యస్య భావాన్న [illegible]తి భావః. * ద్వితీయాంతేనేతి. తృతీయేతర విభక్త్యంతేన. * [illegible]తి చేతి. నీలత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకస్య ఘటప్రతియోగికభేదస్యాభావవత్త్వాదిత్యర్థః. యద్యపినీలత్వం ప్రకృతే నీలరూపమేవ తచ్చఘట

ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వే కంబుగ్రీవాదిమాన్ఘట ఇత్యాదావపి కంబుగ్రీవాదిమత్త్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదాప్రసిద్ధ్యా విశేషణవిభక్త్యర్థభేదాన్వయబోధకత్వాసంభవః. ఏవం నీలపటాది పటనీల పదఘటితస్య నీలోఘట ఇత్యాదివాక్యస్యాపి ప్రామాణ్యాపత్తిః. నీలత్వాదినా పటా

పటయోరైక్యం తథాచ విభక్త్యర్థభేదస్య ప్రకృత్యర్థతావచ్ఛేదకపటీయనీలరూపావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వసంబంధేన పటాత్మకప్రకృత్యర్థస్యాన్వయోవాచ్యః. తథాచ పటీయనీలరూపావచ్ఛిన్నపటనిష్ఠప్రతియోగితాకభేదస్యైవ నీలఘటే సత్త్వేన నోక్తాపత్తిసంభవః. తథాపి ఏకైకాపి నీలరూపాద్యన్వయక్తయ ఇతి మతాంతరాభిప్రాయేణేదముక్తం. సిద్ధాంతిమతేతు పటాది పదద్రవ్యాదిపదఘటితద్రవ్యం ఘట ఇత్యాదివాక్యస్య ప్రామాణ్యాపత్తిర్దోషోబోధ్యః. * ఏతేనేతి. పటాది పటనీలాది పదేత్యాదినా శక్తదూషణేనేత్యర్థః. ప్రమేయో ఘట ఇత్యాదౌ ప్రమేయత్వస్యైవ విభక్త్యర్థతోపగమేన అప్రసిద్ధిపరిహారేపి నీలపట పటనీల పదఘటిత నీలోఘట ఇత్యాదివాక్యస్య ప్రామాణ్యాపత్తిర్దుర్వారైవ ఘటపటయోర్నీలత్వస్యైకత్వేన నీలపటవృత్తి నీలత్వస్య ఘటే అబాధితత్వాదితిభావః. నను ఘటపటయోరైక్యం నీలత్వం. నీలం రూపం నష్టం నీలరూపముత్పన్నమిత్యాది ప్రతీతిబలాన్నీలరూపనానాత్వసిద్ధేః. అన్యథాపక నీలరూపనాశే జగద నీలరూపవత్త్వే శేష్యతాప్రిహా. * నీలత్వాదావితి. తద్వ్యక్తివిశిష్టేనస్యేతి. అతఏవైక ఇత్యాదౌ ఏకత్వవానేక ఇతిబోధస్యాసంభవేన ఏకాదిపదోత్తరైకవచనాదేర్నిరర్థకత్వం. సాధుత్వమాత్రార్థమేవ తత్ప్రయోగ ఇతిసిద్ధాంత ఇతిభా

దేశ్యభేదాభావస్య నీలఘటాదౌ సత్త్వాత్. ఏతేన విశేషణతావచ్ఛేదకీభూత నీలత్వ ప్రమేయత్వాదికమేవ విశేష్యవిభక్త్యర్థః. నీలత్వావచ్ఛేదకీభూత నీలత్వావచ్ఛిన్న భేదాభావపరతయా అభేదార్థకత్వ ప్రవాదోపపత్తిరిత్యపి నిరస్తం. నీలత్వాదౌ నీలత్వాదిమతః స్వవృత్తిత్వ సంబంధేనాన్వయే ఆకాంక్షా విరహాచ్చ. యథాహి కర్తృ విశిష్టే తస్యాధికరణతయా

మః. * కర్తృగచ్ఛతీతి. కర్తేతి ద్వితీయాంతం. గ్రామం గచ్ఛతీత్యత్ర ప్రకృత్యర్థస్య గ్రామస్య ద్వితీయార్థకర్తృత్వే యథా ఆధేయతా సంబంధేనాన్వయః. తథా ద్వితీయార్థకర్తృత్వే ఆధేయతా సంబంధేన కర్తృగ విశిష్టస్య కర్తృపదార్థస్య అన్వయ యోగ్యతాసత్త్వేపి తాదృశబోధే ఆకాంక్షా విరహాదేవ నకర్తృగచ్ఛతీతి వాక్యం ప్రామాణికైః ప్రయుజ్యత ఇతిభావః. అతఏవ తత్కర్తృ తత్కర్తృ విశిష్టస్యాధేయతా సంబంధేనాన్వయే యథా నిరాకాంక్షతా తత్కర్తృవిశిష్టే తత్కర్తృమత ఏవాభేద సంబంధేనాన్వయే నిరాకాంక్షత్వైవ. ఘటోఘట ఇత్యాదౌ ఘటాభిన్నో ఘట ఇతి శాబ్దబోధస్యానంగీకారాత్. నచైవం "వసంతకాలే సంప్రాప్తే కాకః కాకః పికః పికః" ఇత్యత్ర కథం శాబ్దబోధ ఇతివాచ్యం. తత్ర ద్వితీయకాకపిక పదయోర్లక్షణయా కాకత్వేనపికత్వేన జ్ఞాయమానార్థకత్వేనానుపపత్త్యభావాత్. అన్యథా వసంతకాలే సంప్రాప్తే ఇత్యస్య వైయర్థ్యాపాతాత్. నచ సదా కాకాదౌ కాకాద్యభేద సత్త్వాదితి విభావనీయం. * స్వవృత్తి నీలత్వాదేరితి. సంసర్గభూతాభేద స్యావృత్తి యేవనతు భేదాభావః. తస్య ప్రసిద్ధత్వేన సంసర్గత్వా సంభవాత్. భేద ప్రతియోగికాభావస్య ప్రసక్తత్వేపి తస్య సంసర్గత్వే నీలం జలమిత్యా

న్వయోనుభవవిరుద్ధః తథా తద్ధర్మే ఆధేయతయా తద్ధర్మవదన్వయో పి. అతఏవ ఘటస్తు గచ్ఛతీతి వాక్యస్య నిరాకాంక్షతా. నచైవం సంసర్గతానుపేత్య విస్తారః. నీలోఘట ఇత్యాదౌ స్వవృత్తి నీలత్వాదేస్సంసర్గతాస్వీకారే ఉక్తస్థలే ప్రామాణ్యాపత్తేర్దుర్వారత్వాదితి వాచ్యం. స్వవృత్తి నీలత్వాదేః స్వస్మిన్నేవ సంబంధతోపగమేన పటాదివృత్తి నీ

దేః ప్రామాణ్యాపత్తిర్దుర్వారైవ. తాదాత్మ్యంచ తద్వ్యక్త్యసాధారణ ధర్మఏవేతి నీలతాదాత్మ్యం నీలత్వమేవేత్యాశయే నోక్తం. * స్వవృత్తి నీలత్వాదేరితి. అత్రచ స్వపదం యద్వ్యక్తి నీలత్వం యత్ తత్తస్యైవ సంబంధ ఇతి పరిచయమాత్రైవ. తథాచాన్యవృత్తి నీలత్వం అన్యస్యన సంబంధ ఇతి ప్రతిపాదితం. నతుస్వవృత్తి నీలత్వేన సంసర్గతా గౌరవాదితి ధ్యేయం. ఇదమపి ప్రాచీనాం నీలరూపవైశిష్ట్యతా మతాభిప్రాయేణై వాన్యథాపునః పటాది పరద్రవ్య పదఘటిత ద్రవ్యం ఘట ఇత్యాదావేవాప్రసిద్ధిర్వా. * స్వస్మిన్నేవేతి. అనుయోగికత్వం సప్తమ్యర్థః. ఏవకారో భిన్నక్రమః తథాచ స్వవృత్తి నీలత్వా దేస్స్వానుయోగిక సంబంధతామాపనో పగమేనేత్యర్థః. యథాహి లోహితస్ఫటిక ఇత్యాదివాక్యం ప్రమాణమిత్యుచ్యతే స్వాశ్రయ సంయోగ సంబంధేనస్ఫటికే లౌహిత్యస్య సత్వాత్తథా లోహితా భూరిత్యపి ప్రమాణంస్యాత్ లౌహిత్యస్య తథావిధ సంబంధేన భూమావపి సత్వాదిత్యతద్దోష వారణాయ స్వాశ్రయ సంయోగి స్వచ్ఛస్ఫటికాది పదార్థానుయోగిక సంసర్గత్వైవస్వీక్రియతే. ఏవం తథాభూత భూమ్యాద్యనుయోగిక సంసర్గతాపి నవ్యస్వీకృతేతి భావః.

లత్వా దేర్ఘటాదా పటాది సంబంధతా విరహేణ తాదృశాతి ప్రసంగా భావాత్.

వస్తుతస్తు తత్తద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్న భేదాభావ ఏవ నీలత్వాది ప్రకారేణ భాసమానానాం తత్తద్వ్యక్తీనాం స్వస్మిన్సంబంధతయా భాసత ఇతి నకాప్యనుపపత్తిః. సంబంధతాచ తస్యభేద ప్రతియోగితా కాభావత్వేన తత్తద్వ్యక్తిభేద ప్రతియోగితాకా భావత్వేన వేత్యన్యదేతత్. నన్వేవం విశేష విధక్తేర భేదార్థకత్వ మతేపి తత్తద్వ్య [illegible]

నను యత్సంబంధో యద్వృత్తిః స ఏవ తదనుయోగికస్సంబంధః తద్వృత్తి సంబంధోపి క్వచిత్తదను యోగికత్వం నాస్తీతి బ్రూమః. లోహితస్స్ఫటిక ఇత్యత్రాపి జపా [illegible] విరహేప్యపి తత్ప్రతిబింబ [illegible] హితే లోహితస్ఫటిక ఇతి ప్రతీతేః [illegible] సంబంధః. నాపి [illegible] తత్ప్రతిబింబాగ్రాహిణి [illegible] తథా ప్రతీతి విరహాత్. కింతు లోహితస్స్ఫటిక ఇతి ప్రతీతేరనుభూయ మానాయో [illegible] మేవ స్వీక్రియత ఇతి యది బ్రూయా

త్తదా హ.

• వస్తుతస్త్వితి. నను తత్తద్వ్యక్తి భేదాభావానా మనుగతేన భేద ప్రతియోగితాకా భావత్వేన సంసర్గతావా కివిశిష్ట తత్తద్వ్యక్తి భేదాభావత్వేనేత్యా శంకాయామను గతస్యైవ సంసర్గతావచ్ఛేదకత్వా చిత్యాదనుగతమేవ సంసర్గతావచ్ఛేదకమస్తు. సంసర్గోపస్థితే ర్విశిష్ట బుద్ధిహేతుత్వేనా నుపస్థితానా మపి తత్తద్వ్యక్తిత్వానాం

[illegible]

వచ్ఛిన్నాభేద ఏవవిధేయత్వేనవక్తవ్య ఇతివాచ్యం. తథా సత్యపూర్వ వ్యక్తి నిష్ఠతత్తద్వ్యక్తిత్వస్యకథంచిదపి భానాసంభవేన తదవచ్ఛిన్నభే దాభావేశక్తిగ్రహా సంభవే నాపూర్వ వ్యక్తీనామభేదాన్వయబోధా నుపపత్తేః. సంసర్గజ్ఞానస్య విశిష్ట బుద్ధావహేతుత్వేన అనుపస్థిత స్యాపి సంసర్గతయాభాన సంభవేన సంసర్గతామతే నుపపత్త్యభావాత్ నచవిధేయత్వేపి భేదే తత్తద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకత్వ సం బంధేన నీలత్వాదినా తత్తద్వ్యక్తీనామన్వయః. తాదృశభేదానామపి తత్తద్వ్యక్తిభేదత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకత్వ సంబంధేనాభావేన్వ యఉపేయతే. తావతైవ తత్తద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్నాభేదలాభ ఇతివ

క్తవ్య సంసర్గతాస్తు సంసర్గాననుగమేపిక్షత్యభావాదిత్యాశయేనాహ.

* అన్యదేతేతి. ఇదంతు విచారాంతర మిత్యన్యే. తథావ భూతలంఘట వదిత్యాదౌ యది సంయోగత్వేనైవ తత్తత్సంయోగానాం భానమను భవసిద్ధం తదావిశిష్టైవ ప్రకృతేపి సంసర్గతేతిభావః. వస్తుతస్త్వనుగ తరూపేణ సంసర్గతా పక్షఏవయుక్తః శాబ్దబోధే ఇదం పదముక్త సంబంధ నాముకాన్వక శాబ్దబోధప్రయోజక మిత్యాకారకతాత్పర్య జ్ఞానస్య హేతుత్వేన తత్రచ సంబంధస్య ప్రకార మర్యాదయా భానేన అనుపస్థితతత్తద్వ్యక్తిత్వాది ఘటిత సంసర్గస్య తాత్పర్యజ్ఞానే ప్రకా రవిధయాభానా సంభవాదితి మంతవ్యం. కథంచిదపీతి. ప్రమేయత్వసా మాన్యలక్షణయా సకల తత్తద్వ్యక్తిత్వానాం భానసంభవేపి సామాన్య లక్షణాజన్యజ్ఞానస్య సామాన్యధర్మప్రకారకత్వ నియమేనస్వరూపతస్తత్త ద్వ్యక్తిత్వత్వాదినా తత్తద్వ్యక్తిత్వానాంభానేనకోప్యుపాయఇతిభావః.

కించిదనుపపన్నమితి వాచ్యం. విశేషణతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాయా ఏ
వ ప్రతియోగితాయా అభావే ప్రతియోగివత్సంబంధతయా భానాత్.
అన్యథా విశిష్టవైశిష్ట్యబుద్ధిత్వానుపపత్తేః. "ప్రతియోగి విశేషితాభా
వ [illegible] విశిష్టవైశిష్ట్యబోధ మర్యాదాం నాతిశేతే" ఇతి దర్శనా
త్కేవలం విశేష్యే విశేషణమితిరీత్యా నకశ్చిదభ్యుపైతీతిచేత్. సత్యం.
అభేదస్థానాన్తం తచ్చిహ్నస్య సాధారణోదయః. అసాధారణ్యం [illegible]
కమాత్రపర్యాప్తత్వం. తచ్చిహ్నస్య సామానాధికరణ్య స్వప్రతియోగి [illegible]
త్వోభయసంబంధేన తేన విశిష్టాయ తదన్యస్య మిత్యేవమాత్రవృ [illegible]
ధర్మ ఏవ విశేషణ విధక్షేత్యర్థః. వృత్తిత్వ ప్రతియోగిన్యస్య సంసర్గ

* విశేషణతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నేతి [illegible] పరిచిత మతా [illegible]
యేణ తద్ధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతియోగికత్వమేవ తద్ధర్మ విశిష్ట ప్రతియోగి
త్వసంబంధః. నతు కేవలం ప్రతియోగిత్వం. అన్యథా [illegible] వచ్ఛిన్న ప్రతి
యోగిత్వం వేతి పరిష్కారం. నవీన మతేతు తాదృశ ప్రతియోగి
కాను యోగిత్వేనాభావే ప్రతియోగివత్సంసర్గ [illegible]. * అన్య
థేతి. రక్తదండవాన్ ఇత్యాకారకబోధః కదాచిద్విశిష్ట వైశిష్ట్యావగాహీ
కదాచిద్విశేష్యే విశేషణమితిరీత్యాచ జాయతే. [illegible] భయతాపి
రక్తత్వ తత్పురుషాయ దండ తత్ప్రతియోగి పురుషా విషయా ఇతి విశి
ష్ట వైశిష్ట్యావగాహిబోధ విశేష్యే విశేషణ మితిరీత్యా జాయమానబో
ధ కిం వైలక్షణ్యం. "[illegible] న విశేషోహి [illegible] విధా" మి
తి నియమేన విషయ వైలక్షణ్యం వినాజ్ఞాన వైలక్షణ్యాస్య వక్తుమశ
క్యాదితి యత్రవిశేషణ తావచ్ఛేదకా వచ్ఛిన్నత్వం సామానాధి

మర్యాదయాభానాత్. తాదృశ ధర్మస్య తద్వ్యక్తిత్వాది రూపమేవ అ
పూర్వవ్యక్తినిష్ఠ తాదృశ ధర్మస్య విశిష్య జ్ఞానం అశక్యత్వేప్యేకమాత్ర
వృత్తి ధర్మత్వేన సామాన్యప్రత్యాసత్తి సముగ్రహణాత్మకమేవ. అత
దన్య సంసర్గతానుపేక్షే తాదృశానుగతాభేదస్యైవ తద్భానత్వముచి
తం. తద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్న భేదాభావ కూటస్య విశిష్య తథాత్వే
ఘటోన నీలిత్యాదివాక్యజన్యబోధే ప్రతియోగ్యభావాన్వయితాతుల్య
యోగక్షేమాదిన్యాయేన తాదృశానుగత సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతి
యోగితాకానుగతాభావా ఏవ భాసేరన్. తదుక్తం వ్యక్తి ప్రతియోగి
తాక ప్రత్యక్షానం. తదానతి ... తాదృశాభాన తాత్పర్యే ప్ర

సంసర్గతావచ్ఛేదకతయా భానే తాదృశ వైశిష్ట్యానవగాహి. యత్ర
తు కేవలం సమవాయత్వేన సంసర్గతావచ్ఛేదకతయా భాసతే న విశే
షః విశేషణం ... జాయమాన ఇతి తయోర్వైలక్షణ్యస్వీకార
... సంసర్గ ... వచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకానుగతాభావాః
సంసర్గ ... భానేన తద్ధర్మ విశిష్ట వైశిష్ట్యానవగాహిత్వం తద్వ్య
... చ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకానుయోగితాకత్వస్వీకారః. ఏకమాత్ర
వృత్తి ... తద్వ్యక్తిత్వమేవ భిన్నాన్యవృత్తిత్వే తత్త్వేన
... మేవ వాచ్యం. ... కేవలాన్వయిత్వ ... ప్రసిద్ధ్యా
... సమవాయ ... ఇతి. ...
... స్వరూపం ... ప్రతియోగి ... త
స్యైవ సంబంధ ఇతి ... సంసర్గ ...
తథా ... సంసర్గతా ...

యుక్తస్య నీలేపిన నీల ఇత్యాది వాక్యస్య ప్రామాణ్యాపత్తేః స్యాత్. ఇదంతు బోధ్యం విశేషణ విభక్తేః భేదార్థకత్వే ఘటోన నీల ఇత్యాదౌ నఞా నీలాద్యభేదాభావ ఏవ ప్రత్యాయయిష్యతే. నతు నీలాదిభేదః. యాదృశ సమభివ్యాహారస్థలే యేన సంబంధేన యద్ధర్మిణి యేనరూపేణ యద్వ్యక్త్యం నఞసత్త్వే ప్రతీయతే. తాదృశస్థలేనఞా తద్ధర్మిణి తాదృశసంబంధావచ్ఛిన్న తాదృశ ధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక తదభావ బోధస్యవ్యుత్పత్తి సిద్ధత్వాత్ ప్రతియోగ్య భావాన్వయాచేత్యాశయః మేవార్థః ఏవంచ నఞో భేద బోధకత్వం నకుత్రాపిసంభవతి. అనీలంఘటమానయేత్యాదౌ ఘటపద సామానాధికరణ్యాను రోధేన అనీలపదస్య

ప్రసంగాత్. సంసర్గే తత్తద్వ్యక్తిత్వ ప్రవేశే ప్రయోజన విరహాచ్చేతిధ్యేయం. ప్రతియోగ్యభావాన్వయావితి. నఞ సత్త్వే యాదృశస్థలే యేన సంబంధే నాన్వయః. నఞ్సమభివ్యాహారే తత్సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక ఏవాభావో నఞా బోధ్యతే ఇతినియమార్థః. ఇదంచఘటో నీలఇత్యాదౌ తత్తద్వ్యక్తి భేదాభావ సంబంధేన నీలపదార్థస్యఘటే వ్యన్వయేపి ఘటోన నీల ఇత్యత్రానుభవ సిద్ధైకాభావ బోధాయ నీలత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక భేదాభావ రూపైక సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక నీలాభావ ఏవవిషయోభ్యుపేయతే. అనుభవబలాదిత్యాశయేన ప్రాసాదోక్తం. భవతీతిచేత్ యది ఘటాభావాభావత్వం ఘటాభావ ప్రతియోగిత్వేసతి ఘటత్వం. భేదాభేదాభావాభావత్వమపి భేదాభావ ప్రతియోగిత్వే సతి భేదత్వమేవేతి భేదత్వేనభానను

నీలభిన్న పరతయా నఞో భేదవత్త్వేవ లక్షణాయా ఉపగంతవ్యత్వాత్. ఇదాంత్వవధేయం. అభేదస్య ప్రకారతాయామపి ఘటో న నీల ఇత్యాదివాక్యస్య నీలాభేదాభావ బోధకత్వేపి తృతీయభావస్య ప్రతియోగిరూపతయా నఞః భేదబోధకత్వం నానుపపన్నం. కింతు భేదత్వ ప్రకారేణ భేదబోధో భవతి నవేత్యన్యదేతత్. ఇదంతు తత్త్వం. అసమస్త నీలో ఘట ఇత్యాదిస్థలే అభేదస్య సంసర్గతోపగమే గౌరవ విరహాత్. తత్ర విశేషణ విభక్తేర్నిరర్థకత్వ కల్పన మనుచితం. సనయతాభేదే విశేషణ విభక్త్యర్థ భిన్నస్యాపేక్షిక లక్షణాగ్రహాద్వా తత్ర సర్వమత ఏవ అభేద ప్రకారక బోధస్య నీలో ఘట ఇత్యాది వాక్యాదుత్పత్త్యా తా

వ్యాహతమేవ. యదితు ఘటాభావాభావత్వం ఘటాభావత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితా నిరూపితానుయోగిత్వమేవ తదాభేదాభావాభావత్వమపి అనుయోగితారూప మేవేతి. న భేదత్వేన భాన నిర్వాహ ఇతిభావః. భేదత్వేన భేదస్య భానాసంభవేపి నఞో నభేదార్థకత్వానుపపత్తిరిత్యాశయ తాత్పర్యం. నన్వేవ మసమాసస్థలేవ సంభవత్వే కింత్వేవ వస్తుదర్యం ఏకత్ర ద్వివిధబోధస్యానుభవ విరుద్ధత్వాత్. నత్వభేద సంసర్గక శాబ్దబోధస్సీక్రియతే. అన్యథా ద్వివిధబోధ హేతుతా కల్పనసః తాదృశానుపూర్వ్యాః స్తైవా మప్యావశ్యకత్వాపత్తేః. అభేదస్య సంసర్గత్వే ప్రకారత్వేపి నక్షతి రిత్యాశయాత్. తథాచ నైకతరవస్తున్య నిర్ణయ ఇత్యాశంకాసమాధానం. ఇదంతు తత్త్వమితి. అనుచితమితి. శక్త్యంతరకల్పనే గౌరవాదితిభావః. సాపేక్షికేతి. లక్షణాయాం సాపేక్షికత్వం. స్వేచ్ఛాధీనత్వం. నిరూఢ లక్షణాయా అనాది తాత్ప

దృశ సమభి వ్యాహారజ్ఞానస్య ద్వివిధ బోధ హేతుతాద్వయం కల్పనీ యం అభేదస్య సంసర్గతావా దినేతి గౌరవం. ఏవం తాదృశ సమభి వ్యాహారజ్ఞాన ఘటిత సామగ్ర్యా భిన్నయోగ్యతాజ్ఞాన ఘటితత్వేనద్వై విధ్యమితి భిన్నవిషయక ప్రత్యక్షాత్మకం ప్రతి తాదృశ శాబ్దసామగ్ర్యా ప్ర తిబంధకతాయా అప్యావశ్యక మితివాచ్యం. అభేదస్య సంసర్గతావాది నో ప్యర్థత్వేపి తత్సంసర్గక బోధస్యైవాభ్యుపగమాదితిదిక్.

స్తోకంపచతి మృదుపచతీత్యాదా విసర్గ విభక్త్యర్థస్య పదోప స్థితస్యాపి స్తోక మృద్వాదేర్ధాత్వర్థ పాకాదావ భేదాన్వయోపి వ్యు త్పత్తిసిద్ధః తదనురోధేన ద్వితీయాం తథాతు పదయోస్సమభివ్యాహా రస్యాప్య భేదాన్వయ బోధా వయికాకాంక్షాత్వ ముపగమ్యతే. క్రి

ర్య మూలకత్వాదితి బోధ్యం. అభ్యుపగమాచ్చ. అభేదనః ప్రకారతా వాదినా యథా అభేదే క్రియాగహాన్యభావే శాబ్దబోధ ఏవా పలాప్య తే. తథా సంసర్గతా వాదినా ఉద్దేశ్య త్రిగహ లక్షణాగ్రహాన స్త్వేపి అభేద సంసర్గక బోధ ఏవస్వీకార్య ఇతిభావః. నను స్తోకం క్రియా వి శేషణో త్తరం ద్వితీయేతర విభక్త్యనుత్పత్తే. తత్ర తాదృశ విభక్త్య ర్థ పదధాతు పదయోస్సమభి వ్యాహారస్యాభేద సంసర్గక బోధ ఆకాంక్షాత్వ ముపేయమితి గౌరవమిత్యాశంక్యాహ. క్రియావిశేషణా ద్వితీయేతి. "క్రియావిశేషణానాం కర్మత్వం నపుంసక లింగతాచ" ఇత్యా రిత్యమేవాను శాసన కర్తారః. క్రియావిశేషణే కర్మత్వ విధాయక వా ర్తికదర్శనాత్. కర్మత్వాదేవ దేశాదితి. సిద్ధేచ క్రియావిశేషణస్య కర్మ త్వే కర్మణి ద్వితీయేతి సూత్రేణ ద్వితీయైవభవతు. నను ద్వితీయేతరవి

యావిశేషణస్థలేచన ద్వితీయాతిరిక్త విభక్తిరుత్పద్యతే క్రియావిశేష ణానాం కర్మత్వ మిత్యనుశాసనేన తత్రకర్మత్వాతిదేశాత్. నచైవంస్తో కః పాకఇత్యాదావపి ద్వితీయా ప్రసంగస్తత్రాపి స్తోకాదేఃక్రియాయా మేవవిశేషణత్వాత్. భావకృతాం ప్రయోగసాధుత్వ మాత్రార్థకతయా ధాతునైవ తత్ర పాకాది ప్రతిపాదనాదితి వాచ్యం క్రియాపదస్య తత్ర సార్థక ప్రత్యయాంతధాతూపస్థాప్యార్థ పరత్వాత్. స్తోకం స్థీయత ఇ త్యాదౌ ఆఖ్యాతస్యాపి వర్తమానత్వార్థకతయా సార్థకత్వాత్. నచవ ర్తమానత్వాద్య వివక్షాయాం ద్వితీయానుపపత్తి రితివాచ్యం. వర్తమా నత్వాద్య వివక్షాస్థల ఇవార్థ బోధ ప్రయోజకాకాంక్షా శాలిత్వేనైవత ద వివక్షాస్థలేపి భావాఖ్యాతస్యార్థ వత్త్వాత్. నచైవం వాజపేయేనయ

భక్తి రితిభావః. నచకర్మణి ద్వితీయేతి సూత్రస్య ప్రకృత్యర్థ విశేష్యత యా కర్తృత్వే వివక్షితే తద్బోధికా ద్వితీయా ప్రయోక్తవ్యేత్యర్థ కత యా స్తోకం పచతీత్యాదౌచ నిరర్థకతయా కథం ద్వితీయాత్పత్తేరి తిశక్యతే వక్తుమితివాచ్యం. కర్మణి కర్తృసంజ్ఞాధిక ప్రకృతౌ సత్యాంత దుత్తరం ద్వితీయాప్రయోక్తవ్యేత్యస్యైవ తత్సూత్రార్థత్వాత్. అన్య థా అనిష్ప్రాద్యకేష్ఠాసాం ఆధారస్య కర్మసంజ్ఞావిధానేనైవ స్థలీమధిశేతఇ త్యాది ప్రయోగే ద్వితీయయా ఆధారత్వస్యైవ బోధనేన తత్రతత్సూ త్రేణ ద్వితీయా విధానానుపపత్తేః క్రియాయామేవ విశేషణత్వాదితి. నను స్తోకపాకే ప్రత్యయార్థ పదస్తోకస్యాభేదాన్వయో వివక్షిత ఇతి నద్వితీయా ప్రసక్తిరిత్యత ఆహ. భావకృతామితి. ధాతునైవేత్యేవ కారేణ కృత్ప్రత్యయస్య తత్ప్రతిపాదకత్వం వ్యవచ్ఛిద్యతే. కృతాం

జేతేత్యాదౌ కర్మనామధేయ వాజపేయ పదార్థాభేదస్య యోగే అన్వయితయా వాజపేయ పదస్య ద్వితీయాంతతా ప్రాప్తి రితివాచ్యం. తథాత్వే వాజపేయ పదార్థాభేదస్యాన్వయానభ్యుపగమాత్. తత్ర తృతీయార్థాభేదస్యైవాన్వయాత్. కేచిత్తు ధాతోరివముఖ్యత్వస్యాపి పాకాదౌ శక్తిరుపేయతే. అన్యథా పాకం పచతీత్యాదౌ సుబ్విభక్త్యర్థ సంఖ్యాకర్మత్వాదీనాం ధాత్వర్థపాకాదావన్వయానుపపత్తేః ప్రకృత్యర్థాన్వయస్యాద్బోధకత్వం ప్రత్యయానామితి వ్యుత్పత్తేః. ధాతూనాంచ సుబిక్తే ప్రకృతిత్వాత్. ప్రాకృత్యేక దేశార్థేపి ప్రత్యయార్థాన్వయాభ్యుపగమే పచతి పక్ష్యతీత్యాదిషు పచమానః పక్ష్యతీత్యాదిశబ్దే పాకాదౌ ద్వితీయార్థ కర్తృత్వాద్యన్వయబోధ ప్రసంగాత్. ఏకవిశేషణత్వేన

పాక ప్రతిపాదకత్వేన [illegible] ప్రథమాంత పత్తే ర్ద్వితీయాద్యర్థానన్వయస్య కత్వాత్. క్రియావిశేషణ ద్వితీయస్య ధాతుమాత్ర ప్రతిపాద్య విశేష్యార్థకత్వ సంభవాత్. వ్యవచ్ఛేద [illegible] జాతు ధాతు [illegible] పాక ప్రతీతి సంభవే [illegible] భావప్రత్యయా [illegible] శక్తి కల్పనే [illegible] బోధ్యం. నను పాక ప్రత్యయాం [illegible] ఖ్య ఏవయుక్త క్రియాశబ్దార్థః. తదాస్తాం [illegible] ఇత్యాదౌ [illegible] కర్తృత్వాభావాత్. భావాఖ్యాతస్య కర్తృత్వ కర్తృగత సంఖ్యానామబోధకత్వేన నిష్కర్తృకత్వాదిత్యర్థః. [illegible] ఇత్యాది. [illegible] "త[illegible]" తి సూత్రేణ లక్షణమాత్రస్యైవ [illegible] బోధనాత్. తయిత్యాఖ్యాతస్య లక్షణత్వాదితి భావః. అతో [illegible] ధాతూనాం ప్రాప్తిసాధన [illegible] వినష్టాత్వేపి [illegible]

స్థితస్యాన్యత్ర విశేషణత్వే నాన్వయస్య వ్యుత్పన్నతయా తత్ర ప్రత్యయార్థ విశేషణ పాకాదేర్న కర్మత్వే విశేషణతయాన్వయ ఇతిచేత్. తథాపి పాకాది విశేషణతయా సుబర్థసంఖ్యాయా అన్వయసంభవాత్ యత్రపాకకర్త్రాదేర్ద్విత్వాదికం బాధితం పాకాదేశ్చైకత్వ బాధితం తత్ర పచన్తౌ పశ్యతి పచమానౌ పశ్యతీత్యాది ప్రయోగ ప్రసంగస్య దుర్వారత్వాత్. ధాతూపస్థాప్యాన్విత సుబర్థాన్వయబోధం ప్రతి తత్తద్ధాతూత్తర ప్రత్యయ సన్నికర్షవిశిష్ట ధాత్వర్థజ్ఞానస్య ప్రతిబంధకతా ముపగమ్య తాదృశాతి ప్రసంగ వారణేచ గౌరవాత్. ఏవం శోభనం పచనమిత్యాదౌ ధాతూత్తరార్థేన పాకాద్యుపస్థితౌచ తత్ర శోభనాద్య భేదాన్వయ బోధాయ విశేష్యే విశేషణ విభక్తి సజాతీయ ప్రకృత్యనుపస్థాప్యత్వాత్. ప్రకృత్యేకదేశ సాధారణ తాదృశవిభక్తి ప్రకృతిత్వస్య ప్రయోజకత్వే తత్ర ద్వితీయైకవచన తత్త్వేన తథావిధాన్వయబోధాపత్తేః కస్యచిత్ప్రతి బన్ధకతాం కల్పయిత్వా తద్వారణేచ గౌరవాత్. నన్వేవ ముపకుంభ మర్ధపిప్పల్యాదిరూప పూర్వపదార్థ ప్రధానసమాస పదార్థైకదేశస్య సమీప పిప్పల్యర్ధాదౌ విభక్త్యర్థాన్వయస్య ప్రాతిపది

త్యాదినాహ ప్రవేశితానః. ప్రకృత్యేకదేశ సాధారణేతి. ననుకిమిదం ప్రకృత్యేకదేశ సాధారణ ప్రకృతిత్వం యది తత్పూర్వత్వ మాత్రం తద్విభక్తిసహిత పూర్వవర్తి పదాంతరస్యాపి తత్ప్రకృతిత్వాపత్తేః నాప్యవ్యవహిత పూర్వవర్తిత్వం. ధావల్యుద్వ్యవధానేన పచత్యాదివ్యవహిత పూర్వత్వా ధావాదితిచేన్న. తత్పూర్వవృత్తి సార్థవత్త్వావహితత్వేసతి తత్పూర్వత్వ మేవ తత్ప్రకృతిత్వ పాదన సంభవాదితి

కాన్తరార్థాభేదాన్వయస్యచ అనుపపత్తిః. పూర్వపదస్య సమాసోత్తరవిభక్త్యప్రకృతిత్వాదితివాచ్యం. తదనురోధేనైవ నఞ్కుమ్భపిప్పల్యాః పదానామేవ కుమ్భసమీప పిప్పల్యాద్యర్థా లక్షణాయాః పూర్వపదస్య తాత్పర్యగ్రాహకమాత్రోపయోగితాయాశ్చ స్వీకారాత్. వస్తుతస్తు తత్తదుత్తర పదార్థ విశేషిత పూర్వపదార్థ సమీపాద్యర్థా ప్రత్యయార్థాన్వయబోధే తాదృశ సమస్తపద ప్రత్యయపదయోరవ్యవహిత పూర్వాపరీభావస్యాకాంక్షా. ఏవం నఞ్ప్రాతిపదికాన్తరార్థాభేదాన్వయబోధే సమానవిభక్తిక పదోత్తరత్వే సమస్త పదపదాన్తరయోశ్చ సమభివ్యాహారస్యాకాంక్షా తథా సత్యతిప్రసంగ విరహాత్. ధాత్వర్థ పాకాదౌ ప్రత్యయార్థాన్వయబోధే ప్రాతిపదికాన్తరార్థాభేదాన్వయబోధే చ ల్యుట్ ఘఞాద్యన్త సముదాయ ప్రత్యయయోరవ్యవహిత పూర్వాపరీభావస్య సమానవిభక్తిక పదోత్తరత్వే సముదాయ పదపదాన్తరయోస్సమభివ్యాహారస్య చాకాంక్షా ఉపగమే ధాత్వర్థనికరణార్థ కల్యుట్ప్రత్యయాద్యర్థమాత్ర ప్రసంగస్య దుర్వారత్వసంభవః. అథవాత్ర సముదాయస్య పాకాద్యర్థకత్వే సంయోగాద్వి

భావః. స్వీకారాదితి సంభవతి సార్థకత్వే కస్యచిత్పదస్య నిరర్థకత్వస్వీకారస్య న్యాయ్యత్వమిత్యభిప్రాయేణాహ. * వస్తుతస్త్వితి. తథాచోప కుమ్భమిత్యాదౌ నిరూఢలాక్షణికానామేవ కల్పనీయతయా తత్ర ప్రత్యయానాం ప్రకృత్యర్థాన్వితేత్యాదినియమస్యాన ప్రసక్తిరితిభావః. * నిరాకృతేతి. సంపూర్వక యుజిధాతోరేవ సంయోగార్థకతయా ఘఞాద్యన్త సముదాయస్య తత్ర శక్త్యన్తర కల్పనే గౌరవాదేవ నిరాకృతం.

భాగత్వాది విశిష్టవాచకత్వం నిరాకృత్య సంయోగ విభాగాది పదా-
నాం నైమిత్తిక సంజ్ఞాత్వ నిరాకరణం దీధితికృతాం విరుద్ధమితి చేన్న
ఘుతిః. సహితకస్య చిన్తాపరత్వాత్ విపరీతలేఖనం యుక్తి బలాద్వ్యస్త వి-
ధాబాధకం. ఏవఞ్చ యత్ర ధాతు సూత్రస్యైవ పాకాదౌ తాత్పర్యం
తత్ర తద్విశేషణ వాచక పదాద్ద్వితీయైవ. యత్ర తుకృదంత సముదా-
యస్య పాకాదౌ తాత్పర్యం తత్ర తాదృశపదం తదావినస్పదాత సముదా-
దాయ సమాస నిరుక్తికమేవ. తదుక్తం కాతంత్ర పరిశిష్టే. "తథా
స్తోకః పాకః కృదంతవిశేషణత్వాత్. ధాత్వర్థైకాంశకత్వేతు స్తోకమో-
దనస్య పాక ఇతిస్యాదేవే" తి వదంతి. తదర్థక పదోత్తర విభక్త్యా వ్యు-
త్పాద్యబోధకే అభేద సంసర్గావచ్ఛిన్న ప్రకారతాభిన్న తదర్థ విషయతా-
శాలిశాబ్ద బోధసామగ్రీ అపేక్షితా. తాదృశశ్చ బోధస్తదర్థ విశేష్య-
కస్తదర్థ నిరూపిత ప్రకారతాయా విషయకశ్చ. నీలోఘటో విత్యాదావ-
విశేష్యవాచక పదోత్తర విభక్త్యైకవచనత్వాదికం ప్రత్యాయ్యతే. ఏవంచ
క్రియావిశేషణ వాచక పదోత్తర విభక్త్యా అభ్యాసితయోరపి ద్విత్వ ...

నైమిత్తికసంజ్ఞా సముదాయశక్తిరూప నిమిత్తాధీనం సంజ్ఞాశబ్దత్వం
నానార్థకం పదకదంబకం పదార్థకృతాపి స్తోక పదార్థ గతద్విత్వ ...
...ర్యం విశేష్యా ద్వివచనా బహువచనస్యాదిత్యా శంకాయా నిరా-
సాయాహ. * తదర్థకపదేతి. అథ స్తోకం పచ్యేతే ... కర్తృత్వాద్య-
న్వయ ... సాధ్యవిశేషణత్వే స్తోకస్య స్తోకపదోత్తరం ద్వి-
తీయానేవ పద్యతే "కర్తృకర్మణోః కృతి" ఇతి సూత్రేణ కర్తృకర్మ...

హ్యాన్వయోః ప్రత్యాయనా సంభవాత్తాదృశ పదోత్తర షాత్సగీత్వ మేకవచనమేవ భావాఖ్యాతస్థలవదిత్య వధేయం. అభేదాన్వయ బోధ శ్చ విరూపోపస్థితయో రేవేతి వ్యుత్పత్తిః. ఘటో ఘటః దండవాన్ దండవాన్ పాకంపచతీత్యాదౌ ఘటత్వ దండవత్త్వ పాకత్వాద్యవచ్ఛిన్నె తత్తద్రూపా వచ్ఛిన్నస్య తథావిధాన్వయ బోధానుదయాత్. అపి చ త్ప్రయోజక సమాన విభక్తికత్వ దేస్య [illegible] నామార్థయో [illegible] బోధః. అతాఽయం. నామార్థం ఘ [illegible] [illegible] నాప త్తిస్సంభవతి. [illegible] బలాత్. నామార్థం సర్వథై వాప్ర సిద్ధ తాదృశస్య చాపాదకా ప్రసిద్ధేరాప త్తి [illegible] ఘటత్వా ద్యవచ్ఛిన్న విశేష్యతా కాభేద సంసర్గేణ ఘటత్వాద్య వచ్ఛిన్న ప్రకా రక శాబ్దబోధస్య క్వచిదప్యను [illegible] తదాపత్తిః. అత [illegible] నీలఘటః దండవాన్ [illegible] దండవానిత్యాదౌ [illegible] శాబ్దబో [illegible] ప్ర సిద్ధిః విధేయ [illegible] నాగాహి [illegible] శాబ్దబోధస్య [illegible] సిద్ధ [illegible] తి చేన్నహి ఘటాద్యంశే విశేషణ తావచ్ఛేదక విధేయ [illegible] [illegible] [illegible] నీలాద్య [illegible] తాత్పర్య [illegible] [illegible] ఘటత్వైవ

[illegible] కర్తృకర్మబోధకపదాత్ షష్ఠీవిధా [illegible]. [illegible] [illegible] పాక ఇత్యాదౌ తండుల పదోత్తరం నద్విత్తి [illegible] త్వం. [illegible] క్రియా [illegible] భేదాన్వ [illegible]. [illegible] [illegible] పదస్య [illegible] భేదే నాన్వ యి [illegible] [illegible] తత్ర షష్ఠీ ప్రసక్తేర [illegible]

[illegible] ఘట [illegible] నీల పదో

సామగ్రీ ఘటత్వాద్యవచ్ఛిన్న విశేష్యక నీలఘటత్వాద్య వచ్ఛిన్నాభే దాన్వయ బోధ ప్రయోజికా తదభావాదేవ ఘటోఘట ఇత్యాదిషు న తాదృశ శాబ్దబోధాప త్తిరితి కేచిత్. తన్న. ద్రవ్యత్వాదౌ ధర్మితా వచ్ఛేదకతా సంసర్గేణ ప్రసిద్ధస్య శుద్ధ ఘటత్వాద్యవచ్ఛిన్న ప్రకారకాభే దాన్వయ బోధస్య ఘటత్వాదావాప త్తి సంభవాత్. నచతత్రాపాద కాభావః. తాత్పర్యజ్ఞాన విశేషాణాం ఘటితాయా ధర్మితావచ్ఛేదకతయా ద్రవ్యత్వాదౌ తదుత్పాద నియామక సామగ్ర్యా ఏవాపాదకత్వాత్. నచధర్మితావచ్ఛేదకతా సంబంధేన ద్రవ్యత్వాదౌ తాదృశాన్వయబో

స్వార్థ విభక్తేస్సంఖ్యాన్వయకత్వా భావేపి జాత్యాఖ్యాయామేకవచనం భవత్యేవ నీలాభిన్నత్వాది విశేష్యవాచక పద సమాన వచనత్వ నియమేనైవ ద్వి వచనాదిభానః. నిరూపోప స్థాపకాదికం. విభిన్నరూపేణోపస్థితయో రిత్యర్థః. యథాదండ శబ్దస్య సకల దండార్థకత్వ సంభవేన ఏకదండ స్యోద్దేశ్య తావచ్ఛేదకత్వే అపరదండస్య విధేయతావచ్ఛేదకత్వేయథా తాత్పర్యం. తదా దండవానేవ దండవానిత్యత్రాపి అభేదేన శాబ్దబో ధాప త్తిః. ఏకస్యైవ దండినో దండద్వయవత్త్వే విభిన్నదండిన ఉపస్థితి సత్త్వాత్. తథాపి తాదృశస్థలే ఇష్టాప త్తి సంభవాదదోషః. అథవా యాదృశరూపేణ ఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదక విధేయ తావచ్ఛేదకభానః. తత్ర నిరూపోప స్థిత యోరితరేతర విభిన్న రూపేణో పస్థితయో రిత్యర్థః. యత్రతు కించిద్ధర్మవిశిష్ట యో స్తథాభావః తత్ర తత్ప దస్య విభిన్న ధ ర్మావచ్ఛిన్న రూపేణోపస్థితయోరితే వార్థోప స్థానః. * వచనతేరితి. ధర్మితావచ్ఛేదకతా సంబంధేన శాబ్దబోధాపాదనే ఆపాదకాభావ ఇతి

ధోత్పత్తి ప్రయోజకాద్రవ్య పదజన్య ద్రవ్యత్వా వచ్ఛిన్నోపస్థితి తదవచ్ఛిన్న విశేష్యక యోగ్యతాజ్ఞానాది ఘటిత సామగ్ర్యైవ ధర్మితావచ్ఛేదకతాయా స్తత్కార్య తావచ్ఛేదక సంబంధతా విరహేపి ద్రవ్యత్వాది

నచేత్యాదేరర్థః. ఆకాంక్షా యోగ్యతాదేర్జ్ఞానస్య సర్వస్యాపి సమవాయేన శాబ్దబోధం ప్రతి సమవాయేనైవ హేతుతయా సమవాయేనశాబ్దబోధా పాదన ఏవ తేషామాపాదకత్వ సంభవాదితి భావః. తాత్పర్యజ్ఞానేతి. అయంభావః. పదార్థోపస్థితియోగ్యతా జ్ఞానాది బలాదాత్మని సమవాయేన శాబ్దబోధోత్పత్తి దశాయాం ధర్మితావచ్ఛేదకతా సంబంధేన ద్రవ్యత్వాదావపి ఘటాద్యభేదావగాహి శాబ్దబోధోత్పత్త్యా సత్సంబంధేన శాబ్దబోధం ప్రతికస్యచి త్కారణత్వే ధర్మితావచ్ఛేదక తాసంబంధేనశాబ్దబోధస్యా కస్మికత్వా పత్త్యాధర్మి తావచ్ఛేదకతయా అభేదసంసర్గక ఘటాదిప్రకారక శాబ్దబోధం ప్రతి ద్రవ్యం తాదృశ శాబ్దబోధ విషయత్వేన వక్తు మిచ్ఛావిషయీ భూతమితి తాత్పర్యజ్ఞానమేవ హేతురిత్యవశ్య మంగీకార్యం తథాచ కాలాదృష్టాది సామాన్య కారణ సహిత తాదృశ తాత్పర్యజ్ఞానస్యైవ ధర్మితావచ్ఛేదకతయా తాదృశ శాబ్దబోధోత్పాద ప్రయోజకత్వేన తత్సత్వాక స్మికత్వా పత్తిః. ఏవఞ్చ తస్యాఘటోఘట ఇత్యాదౌ ఘటత్వాదావపి సత్త్వేన తస్యైవతదా పాదకత్వసంభవఇతి సామగ్ర్యాఏవేతి పదార్థోపస్థితి యోగ్యతాజ్ఞానయోరభావే తాత్పర్యజ్ఞానమాత్రేణ ధర్మితావచ్ఛేదకతయా తాదృశశాబ్ద బోధానుత్పాదనాదితిభావః. ధర్మితావచ్ఛేదకతాయామితి యద్యపిఘటాదిసమవాయికారణేనఘటో త్పాదనేపి సంయోగేన ఘటంప్రతికారణానాం

సిద్ధాయా స్తస్యా స్తత్కార్య తావచ్ఛేదకఘటకత్వాత్. తస్యాశ్చ

దండాదీనామపేక్షణేన కారణతావచ్ఛేదక సంబన్ధైక్యం కారణానాం వక్తవ్యః సహకారిత్వేన తంత్రమితి ధర్మితావచ్ఛేదకతాయా స్తత్తత్కార్యతావచ్ఛేదక సంబన్ధతావిరహః అప్రయోజక ఏవ తథాపి యయోః కారణయోః కార్యతావచ్ఛేదకైక్యం స్వకార్యతావచ్ఛేదకయోః పరస్పరం వ్యాప్యవ్యాపక భావో వా తయోరేవ పరస్పరం సహకారిత్వాదతథాభూతయోః దండవేమాద్యోర తథాత్వాత్. తథాచ యోగ్యతాజ్ఞానాదేరపి ధర్మితావచ్ఛేదకతా సంబన్ధేన శాబ్దబోధం ప్రతి కారణత్వే తస్యాపి తత్పురుషీయాభేదసంసర్గక ఘటప్రకారక శాబ్దత్వమేవ కార్యతావచ్ఛేదకం భవేదితి యోగ్యతాజ్ఞాన తాత్పర్యజ్ఞానయోరేకమేవ కార్యతావచ్ఛేదకం భవే త్తన్నాస్తీతి ద్రవ్యత్వావిశిష్ట ధర్మితావచ్ఛేదకతా సంబన్ధేన శాబ్దత్వావచ్ఛిన్నం ప్రతి ప్రకారతయైవ పదార్థోపస్థితేః కారణతాయా స్తదానీం వక్తవ్యతయా పదార్థోపస్థితి కార్యతావచ్ఛేదకం తాత్పర్యజ్ఞాన కార్యతావచ్ఛేదకస్య వ్యాపకమేవ స్యాత్ తన్నాస్తీతి ద్రవ్యత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యకాభేద సంసర్గక ఘటప్రకారక శాబ్దత్వమేవ కార్యతావచ్ఛేదకం వాచ్యం, తథాచ తయోః కార్యతావచ్ఛేదకైక్యం న తత్కార్యతావచ్ఛేదకయోః పరస్పరం వ్యాప్యవ్యాపకభావో వేతి సమవాయస్య పదార్థోపస్థితి కార్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధత్వే ద్రవ్యత్వావచ్ఛిన్న విషయక శాబ్దత్వావచ్ఛిన్నం ప్రతి పదజన్య ద్రవ్యత్వావచ్ఛిన్నవిషయకోపస్థితిత్వేనైవ కారణతా వాచ్యా. తథాచ తాత్పర్యజ్ఞానపదార్థోపస్థిత్యోరపి నైకం కార్యతావచ్ఛేదకం న వా తత్కార్యతావచ్ఛేదకయోః పర

ష్టనిష్ఠ ప్రత్యాసత్త్యా స్వకార్యతావచ్ఛేదకా వచ్ఛిన్నోత్పత్తౌ తేనవ్యా

ప్యత్వం. వ్యాప్యవ్యాపక భావః ప్రమేయో ఘట ఇత్యాది శాబ్దబోధ స్య యథా ప్రకారీయ ద్రవ్యం ఘట ఇత్యాది శాబ్దబోధేచ పరస్పరం వ్యభిచారాభిభావః. నతయోః పరస్పర సహకారి తేత్యభిప్రాయేణే దము క్తవిశదు క్తేరకించి త్కరత్వాప్రకరితిభావః. కార్యతావచ్ఛేదక ప్రత్యాస త్త్యే ప్రకారతాసంబంధేనైవ తస్యాః కారణత్వంవాచ్యం తథాచ ప్రకరీయ కార్యతావచ్ఛేదకస్య వృత్తితావచ్ఛేదకతా సంబంధేన తద్వ్యక్తీయ శాబ్దబుద్ధిత్వస్య ఉక్త కార్యతావచ్ఛేదక వ్యాపకతయా తయోరపిపరస్పరంసహకారితా * ద్రవ్యత్వాది నిష్ఠాయాని అనుంభావః యథాయయోః కారణయోః కార్యతావఛేద కైక్యం తస్పరంతత్కారణతావచ్ఛేదకయోః వ్యాప్యవ్యాపక భావో వాతయోః పరస్పరం సహకారితా తథా యన్నిష్ఠ యత్సంబంధః యత్కారణస్య కార్యతావచ్ఛేదక ఘటకః తత్కారణేన స్వకార్యోత్పాదనే తన్నిష్ఠ తత్సంబంధానుసరణం ప్రతి ధర్మితావచ్ఛేదకతాసంబంధేనైవ పరామర్శస్య హేతుత్వ మంగీకరణీయం. పక్షతాయాస్తు సిద్ధ్యభావరూపాయా నతేన సంబంధేన హేతుతాసంభవః. తస్యాధర్మితావచ్ఛేదకా ప్రసిద్ధేః. కింతుసమవాయేన పర్వతత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యక వహ్నిత్వావచ్ఛిన్న విధేయకానుమితిత్వావచ్ఛిన్నం ప్రతి పర్వతత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యక వహ్నిత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారక సిద్ధ్యభావస్య దైశికవిశేషణతయా హేతుత్వమంగీకరణీయం. తథాచ పరామర్శ జన్యతావచ్ఛేదక తత్పర్వతీయవహ్ని విధేయకానుమితిత్వం. పక్షతాయాః జన్యతావచ్ఛేదకం

ప్యాపకతా ఘటత్వాదినా ధర్మితావచ్ఛేదకతా సంబంధేన పర్యాప్తతావచ్ఛి
న్నా భేదబోధకా సాధకత్వేన సంభవతీతి వాచ్యం. యోగ్యతా జ్ఞానస్య
ధర్మితావచ్ఛేదకం నివేశ్యైవ హేతుత్వేన నాతిరిక్తా కల్పన మపేక్ష్య
లాఘవాత్ ధర్మితావచ్ఛేదకతా సంబంధేన శాబ్దబుద్ధౌ తాదృశసంబంధేన
యోగ్యతాజ్ఞానస్య ధర్మితావచ్ఛేదక మనుపవేశ్య హేతుతా కల్పనస్యైవ యుక్తత్వాత్
ఘటత్వాది ధర్మితావచ్ఛేదకక ఘటత్వాద్యవచ్ఛిన్న ప్రకారక యోగ్య
తాజ్ఞానాదేవ ఘటత్వాదినా ధర్మితావచ్ఛేదకతా సంబంధేన తదాపత్తే
స్సంభవాత్. న చ యోగ్యతాజ్ఞానస్య ధర్మితావచ్ఛేదకాంశే ప్రత్యాసత్త్యా
[illegible] ప్రకృత్యర్థావచ్ఛిన్నస్య [illegible] దాదనుపస్థితత్వేపి ద్రవ్య
త్వాదినా తాదృశ ప్రకృత్యర్థ శాబ్దబోధాపత్తిః. అనన్వయ ప్రత్యాస

పర్యాప్త్యావచ్ఛిన్నో [illegible] హి [illegible] కానుమితే [illegible]
[illegible] వ్యాప్య వ్యాపక భావో న. ఏతేనాపి పక్షతావచ్ఛేద
కస్యాశ్రయత్వాదనేన పక్షతాసహకారిణ్యేవ పక్షతాయా అభావే పరా
మర్శ మాత్రాదనుమిత్యనుపపత్తేరితి పర్వతత్వ నిష్ఠావచ్ఛేదకతా వచ్ఛే
దకతాయా పక్షతా కార్యతా వచ్ఛేదక ఘటకత్వేన పరామర్శస్య చ
పక్షత్వే ఉద్దేశ్యతా వచ్ఛేదకతా సంబంధేన స్వాశ్రయస్య త్వాదిక
నయా [illegible] పి పరస్పరం సహకారిత్వం [illegible] మితి తాత్పర్య జ్ఞానేన
ధర్మితా వచ్ఛేదకతా సంబంధేన ద్రవ్యత్వే స్వాశ్రయస్య త్వాదనేపి ద్ర
వ్యత్వా వచ్ఛిన్న విశేష్యకత్వ ఘటిత స్వాశ్రయతా వచ్ఛేదకం యోగ్య
తా జ్ఞాన మపేక్ష్యత ఏవేతి. నను కిమేతావతా [illegible]. తస్యార్థ
పదార్థః [illegible] యోగ్యతా జ్ఞాన ఘటిత సామగ్ర్యా [illegible]. అత్రేదం

త్వ. హేతుభూతాం ద్రవ్యత్వావచ్ఛిన్నే వస్తుని మం[illegible] కేనాపి ద్రవ్యత్వ
ప్రమేయత్వావచ్ఛిన్నేన స్థితిదశాయాం ప్రమేయత్వాదా ధర్మితా
వచ్ఛేదకతా సంబంధేన జ్ఞానస్య ఫలజనకత్వాత్. ద్రవ్యప్రమేయత్వావచ్ఛి
న్నే వస్తుని నిరవహితం కించిత్కరత్వమితి వాచ్యం. సమాన ప్రకారతా
ప్రకారకత్వా వగాహి వస్తుతే శాబ్దబోధే హేతుత్వే వగమాన్.
తేన సంబంధేన తద్ద్రవ్యావచ్ఛిన్న కార్యం ప్రతి తేన సంబంధేన తద్ర
వ్యావచ్ఛిన్న కార్యస్య వ్యాపకతా తేనసంబంధేన తద్ధర్మావచ్ఛిన్న కా
ర్యత్వావచ్ఛేదకానుగామిత్వే తేన సంబంధేన తద్ధర్మావచ్ఛిన్న కార్యో
త్పత్తి రపేక్షిత తథా ప్రకారతా సంబంధేన ద్రవ్యత్వాదా ద్రవ్యప్రక
ారకా వగాహ్యేవ స్థితిర్నసాధ్యోత్వ ధర్మితా వచ్ఛేదకతా సంబంధేన శాబ్ద

ప్రకారక నష్టా. నను వానో తేన్యః. సంసర్గతావచ్ఛేదకేతి. ప్ర
వ్యత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారతా భేదనిష్ఠ నిష్ఠావగాహిత్వ శాబ్దబుద్ధిత్వా
వచ్ఛిన్నే వ్యక్తేనివేశ్యః. యుక్తిసామగ్రీయా ద్రవ్యకార్యే వ్యక్తి
వాచ్యస్యైవ కార్యత్వ కార్యస్య పాదకేతి. కథం ఘటాన్యతా జ్ఞానేన
ఘటత్వే ధర్మితావచ్ఛేదకతయా శాబ్దబోధ ఉత్పాదనీయ ఇతి నను
దానం తావత్ ఏవమపి ఘటాన్యతా జ్ఞానస్యాపి ధర్మితావచ్ఛేదకతా సం
బంధేన శాబ్దబోధం ప్రతి కారణతయా ఘటత్వే తేన సంబంధేన
ఘటాన్యతా జ్ఞానస్యాపి సత్త్వే తద్వ్యతిరేకాపి ఘటత్వే తేనసంబంధేన శాబ్ద
బోధానుత్పత్తిసంభవనేన్యపి హేయోజనగాధత్వే. ఘటాన్యతా జ్ఞానస్యేతి
లాఘవాదితి. నచ ధర్మితావచ్ఛేదకతాయాం కార్యతావచ్ఛేదక ప్రకార
నిర్దేశ్యే ప్రమేయత్వమపి ఘటాన్యతా జ్ఞానాదప్రమేయత్వ శాబ్దబోధ

బోధాపత్తేరయోగాత్. నచ యత్ర ప్రమేయత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యక వృత్తిజ్ఞానజన్య ప్రమేయత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యకోపస్థితావేవ శాబ్దబోధ కాన్తరాద్ద్రవ్యత్వావచ్ఛిన్నస్య భానం తత్ర ద్రవ్యత్వావచ్ఛిన్న విషయక శాబ్దం ప్రతి కారణాయ ఘటత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యక వృత్తిజ్ఞాన జన్య ఘటస్య ప్రకారక పదార్థోపస్థితేర్హేతుతాయా వాచ్యా తథాచ ప్రకార విశేష నివేశస్యావశ్యకత్వే అన్యనిష్ఠ ప్రకారతయైవ హేతుతా కల్పయితుముచితం. అన్యథా పురుష భేదేన కార్య కారణ భావా నన్త్య ప్రసఙ్గ ఇతి వాచ్యం. స్వజనక జ్ఞానీయ వృత్తినిష్ఠ ప్రకారతానిరూపిత విశేష్యతాకత్వేనాపి తన్నిష్ఠప్రకారతా సంబన్ధేనోపస్థితేర్హేతుతాం స్వీకృత్యైకతాద్యాపత్తేరయోగాత్. నచ పదార్థేపి ప్రకారతా

వారణాయ కార్యతావచ్ఛేదక కోటౌ సమ్బన్ధస్య నివేశనమావశ్యకం తథాచ పురుషభేదే నానాకార్య కారణ భావాపత్త్యా కల్పా ఘవమితి వాచ్యం. చైత్రా నేకధర్మితావచ్ఛేదకానాం పురుషాపేక్షయా బహుతరత్వేన పురుష భేదేన కార్య కారణ భావభేదేపి కతిపయ కార్యకారణ భావస్యానన్తతయా అవశ్య కల్ప్యాదిత్యన్యత్ర విస్తరః.

ఇదానీం సమవాయేన పదార్థోపస్థితేః సమవాయేన తద్విషయక శాబ్దబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నం ప్రతిపదజన్య తద్విషయకోపస్థితిత్వేన హేతుత్వమితి ప్రాయేణ పదార్థోపస్థితిం వినాపి యోగ్యతా జ్ఞానం శాబ్దబోధముత్పాదయేదిత్యాశంకతే. నచేతి. పదార్థోపస్థితేరపి ప్రకారతా సంబన్ధేన శాబ్దబోధం ప్రతి ప్రకారతా సంబంధేనైవ హేతుత్వం. తథాచ ద్వ్యాప్యధర్మావచ్ఛిన్నస్య శాబ్దజనకేన కారణేన వ్యాపకధర్మావచ్ఛిన్నే

సంబంధేన శాబ్దబోధోత్పత్త్యా తత్ర ప్రకారతా సంబంధేన పదార్థోప స్థితేర భావా త్ప్రకార విశిష్ట ప్రకారక సత్త్వే పదార్థో పస్థితే ర్హేతుతా వ్యభిచారేణ, కల్పయితు మశక్యత్వా ద్వాచ్యా. ప సామర్థ్య హేతు విచారే దర్శితదిశా వ్యభిచారస్య వారణీయత్వాత్. ఇతి చే ... ధర్మా వచ్ఛిన్నా భేద సంసర్గా వచ్ఛిన్న ప్రకారతాని రూపిత విశేష్య ... కారకతా సంబంధేన శాబ్దబుద్ధిత్వా వచ్ఛిన్నం ప్రతి తద్ధర్మ భేద ... ... తా మాస్ని రకరణీభూత ... ఘట ఇత్యాద్యర్థో ... ... ధావ ... నఘట ఇత్యాది వాక్యా ... ది ... ఘట ... ... ప్రకారతా ... ... కత్వే. ఘటస్య ఇత్యాది వాక్యా ... ఘటత్వా ...

త్పాదక కారణస్య పేక్షణాత్ ! యోగ్యతా జ్ఞాన ... ... భేద సంసర్గక ఘట ప్రకారక శాబ్దబుద్ధిత్వ వ్యాపక కేవల శాబ్దబుద్ధి ... వచ్ఛిన్నోత్పాదక పదార్థో పస్థితే ర్యోగ్యతా జ్ఞానా పేక్షణా నేయవ్యా ప త్తిరితి సమాధ త్తే. సమాధత్తే. యేన సంబంధేనత్యాది. ఏతచ్చో పల క్షణం. జన్యమాత్రస్యతా లోపాధితత్వం గికారే కార్యతా వచ్ఛేదక సంబంధ ఘటిత ... వ్యాప్యవ్యాపక భావ విరహేపి సమవాయేనా ఘటాదికం ప్రతి కారణేనక పాలాదినా ... సంబంధేన ఘటాదికం ప్రతితా దాత్మ్యేన కారణస్య కార్యస్యా పేక్షా దర్శనాత్. పరన్తు వ్యాప్యకర్మా వచ్ఛిన్నో త్పాదక కారణస్య వ్యాపకధర్మా వచ్ఛిన్నో త్పాదక కారణా పేక్షానియమ ఏవేతిధ్యేయం.

పదార్థ ... హేతుతా విచారేతి. ... ... తా ... ... సంబం

వచ్ఛేదకకస్య జాతిత్వాది విశిష్టఘటత్వాది ప్రకారతావచ్ఛేదకకస్య శా
బ్దబోధస్యైవ సత్త్వమే విశేష్యతా ప్రకారతానవచ్ఛేదకత్వేనిరవచ్ఛిన్నత్వే
న విశేషణీయే. ఘటో నీల ఘటత్వాన్వయ బోధస్య ప్రామాణికత్వే
నాన్య ప్రదర్శితరీత్యా సోఽప్యుపపాదనీయః! పదజత్వాది వాక్యార్థజ్ఞానత్వా
ద్యవచ్ఛిన్న ధర్మితావచ్ఛేదకతాక ఘటత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారతావచ్ఛేదక
తాకాభేదాన్వయ బోధస్య కారణాయ ఘటత్వావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాక
ప్రకారతానిరూపిత ధర్మితావచ్ఛేదకత్వ ప్రత్యాసత్త్యా శాబ్దబోధం ప్రతి
ఘటత్వావచ్ఛేదస్యాపి పృథక్కారణత్వం కల్పనీయం. ఏవం దండవాన్దండ
వానిత్యాదౌ వాక్యార్థ దండ సంయోగత్వా ద్యవచ్ఛిన్నవతి తదవచ్ఛిన్నవద
భేదాన్వయ బోధస్య కారణాయ దండసంయోగత్వాద్యవచ్ఛిన్నావచ్ఛే

ధానాం నిరూపిత ధర్మితావచ్ఛేదకతా సంబంధేన పదార్థస్య హేతు
త్వే దండప్రకారకాహార్య బోధకస్య సాంకర్య వ్యాపకతయా
వాచ్యకత్వజ్ఞానే సాధనానాం ధూమాదిసంవహ్నిమాన్ పర్వతో వహ్ని
మానితి సమూహాలంబనామితిపరత్వస్యాపి తద్ద్రవ్యత్వావచ్ఛేదకతా
సంబంధేన పక్షతాయాం సత్యామపి వహ్నిత్వావచ్ఛిన్న విధేయతాకానుమితేరుత్పత్త్యా
పర్వతశ్చ ధర్మితావచ్ఛేదకతా సంబంధేన ధూమవాన్ వహ్నిమాన్ సద్ద్రవ్య
దేశభేదాశ్రయత్వాత్ సాధనానాం తదవచ్ఛిన్న నిరూపిత ధర్మితా
వచ్ఛేదకతాని శిష్టోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకతాయాః శాబ్దతావచ్ఛేదక ప్రవృత్త్యా
సంశయ సాంగీకృత సత్సాధకానాం పదార్థ హేతుతాయామిత్యాహ. తద్య
వ్యాప్తిజ్ఞానేఽపి సాధనానాం కరణః సంబంధేన నిరూపిత ప్రకారతావి
శిష్ట ప్రకారతాయా ఏవ శాబ్దతావచ్ఛేదక సంబంధత్వ మభ్యుపేత్య

దకతాక ప్రకారతానిరూపిత విశేష్యతానిరూపిత సంసర్గతావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతానిరూపితావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకస్య సంబంధేన శాబ్దబోధే దండత్వాదివిశేషస్య ప్రకారతాకత్వం కల్పనీయం. అవచ్ఛేదకతాయాం నిరవచ్ఛిన్నత్వాది వేశోఽపి పూర్వవదన్వయః. వస్తుతస్తు తద్ధర్మావ్యవహితవిషయతా సంబంధేన జ్ఞానం ప్రతి తద్ధర్మవత్త్వేన హేతుతాంగీకారాత్. ఘటత్వాద్యవచ్ఛిన్న ప్రకారతా నిరూపిత విశేష్యతావచ్ఛేదకతాసంబంధేన శాబ్దబోధం ప్రతి ఘటత్వాద్యవ్యవహితవిషయతా సంబంధేన జ్ఞానత్వాద్యవచ్ఛిన్నస్య హేతుతయా ఘటత్వాదేర్యథా తాదృశవిషయతా సంబంధేన జ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నో హేతుః ... తాదృశ విశేష్యతావచ్ఛేదకతా సంబంధేన శాబ్దబోధానుపపత్తిః. ప్రకార

ప్రకారతయా ప్రకారే శాబ్దబోధే స్వీకారేఽపి ... ఇతి భావః.

నన్వేవం కార్యకారణభావకల్పనే మహాగౌరవ మిత్యత ఆహ వస్తుతస్త్వితి. ఘటోన ఘట ఇత్యాది. అథాత్ర యోగ్యతా జ్ఞానాభావాదేవ న శాబ్దబోధాపత్తిః. ఘటోన ఘటభిన్న ఇతి బాధ నిశ్చయ సత్త్వాదేవ వచనతా ... ప్రతిబంధకతయా కార్యకారణభావకల్పనే నేతి చేన్న. ధర్మితావచ్ఛేదకతా సంబంధేన యోగ్యతా జ్ఞానబలేన ఘటః ప్రసిద్ధ ... ధర్మితావచ్ఛేదకతా సంబంధేన ఘటత్వాదావాపత్తి సంభవాత్. వస్తుతస్తు ఘటో ఘట ఇత్యాది శాబ్దబోధానుభవాదిరనుభవ ... యోగ్యతా జ్ఞానహేతుత్వ కల్పనస్య బాధనిశ్చయ ప్రతిబంధకత్వ కల్పనయా ... ప్రతిబంధే.

ఘటవాన్ ఘట ఇత్యాది శాబ్దబోధవారణాయ రోధేన ధర్మితావచ్ఛేదక తావచ్ఛేదకాదినిష్ఠప్రకారతాయాః కారణతాంశేఽపి న కల్ప్యతే. ఏవముద్దేశ్య తావచ్ఛేదకవిధేయయోరైక్యే ఏకో ద్రవ్యమిత్యాది వాక్యాదేకత్వద్రవ్యత్వా ద్యవచ్ఛిన్నే ఏకత్వద్రవ్యత్వాదీనాం భేదాన్వయబోధానుదయాత్. ద్రవ్యత్వాదినిష్ఠప్రకారతావచ్ఛిన్నసమవాయాదిసంసర్గావచ్ఛిన్నప్రకారతాని రూపితవిశేష్యతాయాం తాదృశసమవాయాదిసంసర్గావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతావ చ్ఛేదకతాదిసంబంధేన శాబ్దబోధే ఏకత్వత్వాదిభేదస్య. ఏవం కృష్ణఘటతి త్వాదౌ కర్తృతాదేరవచ్ఛిన్నే ఆధేయతా సంబంధేన తద్వ్యక్త్యన్వ యబోధవారణాయ కర్తృతాదేరవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతా కాధేయతా సంసర్గావచ్ఛిన్నప్రకారతా నిరూపితధర్మితావచ్ఛేదకతా సంబంధేన శా

నచైవ మసిద్ధా ఘటన ఘటవానిత్యాకారకాహార్య నిశ్చయదశాయాం తాదృశ శాబ్దబోధం ప్రతిబంధకత్వేన ఘటో ఘటవాన్ ఇతి జ్ఞానస్యాహార్య స్యాసమ్మతేన కారణతాయాః కేవలో ఘట శాబ్దబోధాపత్తిరితి వాచ్యం బాధబుద్ధేర్విశిష్టబుద్ధిమాత్రే ప్రతిబంధకతయా బాధబుద్ధికాలీన ఏవ శాబ్దబోధవారణసంభవేన నవీనతిరోధితా జ్ఞానస్య శాబ్దబోధం ప్రతి కారణత్వే కల్పనేన తత్తత్తాను సారేణైవ తత్తచ్ఛాబ్ద బోధా పాదన సంభవాత్. నచైవ మపి ఘటో న ఘటవానితి బాధబుద్ధేస్స త్త్వాదేవ తత్ర శాబ్దానుదయోస్త్వితి వాచ్యం. ప్రతిబధ్య ప్రసిద్ధాహి ప్రతిబంధకత్వం కల్పనీయం తథా చ శాబ్దానాహార్య విశిష్ట బుద్ధేర ప్రసిద్ధ్యా తత్ప్రతిబంధకత్వ స్యాప్రకల్పనాత్. నచబాధబుద్ధే రపి ధర్మితావచ్ఛేదకతా సంబంధేనైవ ప్రతిబంధకత్వం కల్ప్యతే. తథా

ద్ధబోధే కర్తృత్వత్వాది భేదస్య ఘటోనఘటఇత్యాద్య నుమితేశ్శాబ్ద బోధస్యచ వారణాయ ఘటత్వావచ్ఛిన్న భేద ప్రకారతా నిరూపితధర్మి తావచ్ఛేదకతా సంబంధేనాను మితౌ శాబ్దబోధేచ ఘటత్వాది భేదస్య హేతుతాంతర కల్పనమనాదేయం. తస్మాత్ భేదస్యైక కారణత్వేన ప కలాని ప్రసంగ వారణ సంభవాదిత్యలం పల్లవితేన.

భేదాన్వయ బోధస్య సాకాంక్ష పదికాద్ధాత్వర్థయోః ప్రత్యయా సర్వచిన్ని పాతాద్యేనచ సమమేవ జాయతే వక్తవ్యేన. సత్యపి ... వస్తేతి యోగ్యతా జ్ఞానాది రూపతాత్పర్య ... పురుషః భూ ... ఘట ఇత్యాదౌ పురుషాద్యం ... ధయతా సంబంధేన తండులః పచతి, ... పచ్యత ఇత్యాదౌ ... ఘటత్వాది సం...

చ ఘటత్వే ధర్మితా వచ్ఛేదక తయా ఘటోన ఘటభిన్న ఇతి శాబ్ద బుద్ధి ప్రత్యాదేనా ప్ర సంభవ ఇతి వాచ్యం. ధర్మితా వచ్ఛేదకతా యాన్య వృత్తి నియామకతయా తత్సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక ప్రతిబంధకతా భావా ప్రసిద్ధ్యా ప్రతిబంధకతా భావస్య కార్యహేతు తానుపపత్త్యా వృత్తి నియామక సంబంధేన ప్రతిబంధకతా కల్పనా సంభవాదితి ధ్యేయమితి దిక్.

*సాకాంక్షా కారకాన్వయోపి ... ప్రత్యయః ప్రకారత్వం తచ్చ భేదాన్వయ బోధత్వ ... అభేదాది ... ఇతి ... ప్రత్యయార్థే ... నిరూపితత్వం తస్యచ ... ప్రత్యయార్థే సాకాంక్షత్వేనచయః. సాకాంక్షత్వంచ శాబ్దబోధ ఏవా ...తి. తచ్చ సాకాంక్షత్వం విశేష్య ... ప్రత్యయార్థ ...

ధేన పాకాద్యం శేవాతండుల స్వైత్రాదేరన్వయా బోధాత్. నిపాతేతి పాతీతి పది కార్థయోః క్రియాతాదృశ పాతిపది కార్థయోశ్చ భేదేన సాక్షాదన్వయ బోధస్యా వ్యుత్పన్నత్వాత్. విభక్త్యర్థ మంతరీకృత్య తయోరప్యన్వయ బోధాత్సాక్షాదితి. నిపాతాతిరిక్తత్వ విశేషణాద్యావృత లేనఘటః ఘటోన పటఇత్యాదౌ ఘటాదేర్నఞర్థాభావేన ముఖచంద్రా దీనామివార్థ సాదృశ్యాదినా “నకలంజం భక్షయేది” త్యాదౌ నైయా యికమతే నఞుపస్థాపితేన బలవదనిష్టా ననుబంధిత్వ విశిష్టేష్ట సాధన త్వాదిరూప విధ్యర్థాభావేన ధాత్వర్థ భక్షణాదేరనుయోగితయా గురు మతేతు విధ్యర్థాపూర్వాంశే విశేషణతయాన్వితేన నఞుపస్థాప్యా భావే నధాత్వర్థ భక్షణాదేః ప్రతియోగితయాన్వయేపి నక్షతిః. రాజపురుష ఇ త్యాది సమాసే పురుషాది పదార్థేన సమం రాజాది పదార్థస్య నభేదాన్వ యబోధః. కింతు తేన సమం విభక్త్యర్థ విశిష్ట లాక్షణిక రాజాది ప

మేవ తథావ పాతిపదికార్థ ధాత్వర్థప్రకారకః అభేదాతిరిక్తసంసర్గా క శాబ్దబోధః ప్రత్యయనిపాతార్థాన్య తర విశేష్యక ఏవోత్పద్యతే నా న్య విశేష్యక ఇతి సమునితార్థః. యద్యపి ధాత్వర్థస్య నిపాతార్థేన్వ యోమస్త్యేవ. “నకలంజం భక్షయేది” త్యాదౌ బలవదనిష్టానను బం ధిత్వ విశిష్టేష్ట సాధనత్వాదే రేవ నఞాభావబోధనాత్. తథాపినాత్ర చైత్రేణ స్థీయతే ఇత్యాదౌ చైత్రకర్తృకస్థిత్యభావస్యైవ నఞా బోధ నాన్నదుష్టభత్వం. నచాత్ర యది ఏతద్దేశావచ్ఛేదేన చైత్రకర్తృకస్థి తిః ప్రసిద్ధా తదా తదభావః అప్రసిద్ధ ఏవ. యదిచ ప్రసిద్ధా తదాప్యప్రసి ద్ధ ఏవ ప్రతియోగ్య ప్రసిద్ధేరితి వాచ్యం. చైత్రకర్తృకస్థిత్యభావ ఏవ

దోషస్థాప్య రాజసంబంధ్యాదే రథేదాన్వయ బోధ ప్రవేశినదోషః. ఏవం ముఖం చంద్ర ఇత్యాదిరూపకస్థలే చంద్రాదిపదస్య చంద్రాది సదృశే లక్షణయా చంద్రాది సదృశా భేదాన్వయ బోధపవన నాధునా దృశ్యాది సంబంధేన చంద్రాదేర్ముఖాదావన్వయ ఇతి నాత్రాప్యవ్యభిచారః. కేచిత్తు రూపకస్థలే చంద్రాది పదస్య చంద్రాది సదృశే నలక్షణా కింతు తత్ర ముఖాదౌ చంద్రాదేరేవా భేదభానం ముఖాదౌ ముఖాన చంద్ర ఇత్యాది విశేషదర్శన దశాయాంచ నాత్రతత్వాత్ అభేద ప్రత్యయః. అపితు శబ్దజన్య విశకలిత పదార్థోపస్థితి మూలకో మానస ఏవాహార్యాభేదభానం ఇత్యాహుః. పరేతు తాదాత్మ్యాది సంబంధేన నామార్థయోర్న్యానన్వయబోధః. తాదాత్మ్యేనచ ప్రత్యతేరకా [illegible] ధ [illegible]. ఏవకారం [illegible] ఇత్యాదౌ [illegible] సంబంధేన [illegible] టాదేఃం తేనలాది పదార్థేన ముఖచంద్ర ఇత్యాదౌ [illegible]

[illegible] రూప పరంపరా సంబంధేన ఏక [illegible] పరమార్థ. సాక్షాత్ [illegible] రూప పరంపరా సంబంధేన [illegible] ఏవ ఏకదేశే తత్ర విషయత్వాత్ [illegible]. [illegible] రూపమయక సంబంధసాక్షాన ప్రతియోగితా నవచ్ఛేదకత్వాత్ ఇతి ధ్యేయం. * సాధారణీతి. ఇదంచ తండులాన్ పచతీత్యాదౌ సాకేర [illegible] త్వ ప్రకారకబోధ ఇవ [illegible] సంబంధేన తండుల ప్రకారకోపి [illegible] భవతీత్యభిప్రాయేణ. అన్యథా తండులాన్ పచతీత్యాది వాక్య జన్య శాబ్దబోధానంతరం [illegible] సంబంధేన తండులీయః పాక ఇతి శాబ్దబోధాప [illegible]. యదితు [illegible] తండులాద్యవిశేషణ [illegible]

దకత్వాది మత్త్వ సంబంధేన ముఖాదౌ చంద్రాదేరన్వయ బోధ, తాదృశార్థాన్వయ బోధేపి సమాన విభక్తికత్వం తత్ర మిశ్రాణాం నాతి ప్రసంగ ఇతి వదంతి. అథ రాజా పురుష ఇత్యాదౌ పదార్థోపస్థిత్యాది సత్త్వేన కథం నాభేదాన్వయబోధః. సామగ్ర్యాః కార్య్య జననే ఉక్త నియమ భంగాపాతాత్. ప్రయోజకస్య తస్య కించిదన్తరత్వాత్. సామగ్రీస త్త్వే అవశ్యం కార్యమితి నియమాత్. నచ తత్ర భేదాన్వయబోధౌపయికాకాంక్షా విరహాత్ సామగ్రీ నాస్తీతి వాచ్యం. సమభివ్యాహార రూపాకాంక్షాయా స్తత్రాపి సత్త్వాత్. నచ తాదృశాకాంక్షాయా స్సత్త్వేపి నామార్థ ప్రకారక భేదాన్వయబోధే రాజాదిపదావ్యవహితోత్తర జస్పదస్య రూపానుపూర్వీ విశేషరూపాయా ఆకాంక్షాయా అపి ప్రయోజకత్వాత్ తదభావాన్న తత్ర శాబ్ద సామగ్రీతి వాచ్యం. సంబాధాది విశేష్యక కరాంగాది ప్రకారకాన్వయ బోధ ఏవ తాదృ-

---

సంతులాదేరన్వయ నిరాసాత్. విభక్త్యర్థ ఏవ తండులాదేరన్వయాదితి ధ్యేయం. ఏవఞ్చ “విభక్త్యర్థ ను ప్రాకృత్యే” త్యత్రాపి విభక్త్యర్థ సంబంధ ఏవ తేనార్థో బోధ్యః. అతఏవాతిరిక్త ప్రాతిపదికార్థ ధాత్వర్థయోస్తాదృశ ప్రాతిపదికార్థయోశ్చ అభేదాతిరిక్త సంబంధావచ్ఛిన్న పరస్పర నిరూప్య నిరూపక భావాపన్న విషయతా శాలిశాబ్ద బోధసాకాంక్ష ప్రయోజకత్వా భావాదిత్యేతదుక్త వాక్యార్థః. తత్ర చ నిరూప్య నిరూపక భావో విషయతయో స్సాక్షాత్పరంపరయాచ సంభవతి * నాతి ప్రసంగ ఇతి. విస్తృత విభక్తి మత్త్వే నతదాపత్తి రిత్యన్యే.

శాకాంక్షా జ్ఞానస్య హేతుతయా పురుషాదౌ రాజాది పదార్థ ప్రకార కాన్వయ బోధోత్పత్తౌ తాదృశాకాంక్షా జ్ఞానరూప కారణ విరహాసం కించిత్కరత్వాత్. అత్ర కేచిత్. నామార్థ ప్రకారక భేదాన్వయ బోధం ప్రతి సమానవిశేష్యతా ప్రత్యాసత్త్యా ప్రత్యయార్థ నోపస్థితేర్హేతు త్వకల్పనాత్. నామార్థప్రకారక భేదాన్వయబోధే విశేష్యతయా ప్రత్యయార్థస్యైవ భానాత్ నతు నామార్థాంతరస్య తత్ర విశేష్యతా సంబంధేన ప్రత్యయజన్యోపస్థితేర సత్త్వాత్. నచ సంబంధాదేరపి నామార్థతయా తత్ప్రకారకాన్వయబోధే పురుషాది పదార్థస్య విశేష్యతయా భానానుపపత్తిః. తత్తన్నామ పదజన్య తత్తన్నామార్థ ప్రకారక శాబ్దబోధత్వావచ్ఛిన్నం ప్రత్యయజన్యోపస్థితే సమాన విశేష్యతా ప్రత్యాసత్త్యా హేతుత్వేపి రాజసంబంధః ప్రమేయః రాజ్ఞః పురుష ఇత్యేతాదృశ వాక్యద్వయజన్య వాక్యార్థద్వయాన్వయబోధే పురుషస్య రాజసంబంధ

* ప్రత్యయార్థేత్యాది. తదా చ రాజ్ఞః పురుషః రాజసంబంధః ప్రమేయ ఇతి వాక్యద్వయజన్య సమూహాలంబన శాబ్దబోధస్య సంబంధ రూపనామపద జన్యత్వేపి తదర్థ సంబంధ ప్రకారకత్వేపిన జన్యోపస్థితి రూప ప్రత్యయజన్య సంబంధోపస్థితి జన్యత్వేన తాదృశ శాబ్దబోధస్య ప్రత్యయజన్యోపస్థితేః కార్యతావచ్ఛేదకాకాంక్షితయా పురుషే ప్రత్యయజన్యోపస్థితేః విశేష్యతా ప్రత్యాసత్త్యా అసత్త్వేపి నోక్తకార్య కారణ భావే వ్యభిచార ఇతిభావః. యద్యప్యేవంసతి ప్రమేయ విశేష్యతా సంబంధేన ప్రత్యయ జన్యోపస్థితేరసత్త్వేపి తత్ర భేద సంబంధ ప్రకారక సమూహాలంబన శాబ్దబోధోత్పత్త్యాదిత్యాపద్యతే. తథాపి ప్రత్య

విశేష్యతయా భానానుపపత్తిరితి వాచ్యం. ప్రత్యయాధీన తత్తత్ప దార్థోపస్థిత్యజన్య తదర్థప్రకారక శాబ్దత్వావచ్ఛిన్నం ప్రత్యేవ ప్రత్యయజన్యోపస్థితేస్సమాన విశేష్యతా ప్రత్యాసత్త్యా హేతుత్వావ గమాత్. అథైవమపి యత్ర రాజా పురుషశ్చేత్యత్ర పురుష పదాధీన పురుషోపస్థితా ప్రత్యయ నశాతచ్ఛిత్తిర్యయార్థోపి విషయీ భూతస్తత్ర ప్రత్యయ జన్యతథా విధసమూహాలంబనోపస్థితే ర్విశే ష్యతా సంబంధేన పురుషేపి సత్త్వాత్తస్య రాజ ప్రకారక శాబ్దబోధ విశేష్యతయా భానాపత్తిస్తాదవస్థైవ. పదప్రత్యయ జన్యతావచ్ఛేదక విశేష్యతా సంబంధేనోపస్థితేస్తత్ర హేతుత్వోపగమాన్నాపత్తిః. తాదృశ సమూహాలంబనోపస్థితేర్విహాయాపి పురుష నిష్ఠవిశేష్యతాయా నాన్యూ నవృత్త్యా తదవచ్ఛేదకత్వాదితి వాచ్యం. స్థానభేదేన విశేష్యతా భేదాభా వాత్. ప్రత్యయజన్యత్వ విశిష్టప్రకారతయా కేవలపురుషాదినా పురుషాద్యుపస్థితి

యాదీయ సప్రత్యయోపస్థితిజన్య భేదసంసర్గక తత్పదార్థప్రకారక శాబ్ద బోధం ప్రతి ప్రత్యయోత్తర పదజన్యోపస్థితేర్విశేష్యతా సంబంధేన హేతుత్వాంతర కల్పనయా నాపత్తిసంభవః. యద్యేవం పురుషోపస్థి త్యా రాజ్ఞ ఇత్యత్ర రాజపదోత్తరస్యాప్యపురుష ఇతిబోధో నస్యాత్. పురు షపదస్య జన్యోపస్థిత్యోత్తరస్య విరహాదితి విభావ్యతే. తదా ప్రత్యయో త్తరత్వస్థానే ప్రత్యయ సాకాంక్షత్వమేవ నివేశ్యం. యదిచ రాజ్ఞ ఇతి పదం ప్రత్యేకమేవ సాకాంక్షమేవేత్యుచ్యతే. తదా ప్రత్యయాధీ నోపస్థిత్యా సాకాంక్ష విషయీభూతో యోఽర్థస్తదర్థక పదజన్యోపస్థితే ర్హేతుత్వం వాచ్యమితి నకోపి దోషః. * ప్రత్యయస్యేతి. విభక్తిత్వ

ప్రకృతా ద్యర్థోపస్థితి నిరూపితప్రతియోగితా వచ్ఛేదకీభూతవిశేష్యతా తః పురుషాది పదజన్య పురుషాద్యుపస్థితి విశేష్యతాయా అభిన్నతయా తావతాప్యతివ్యాప్తి ప్రసంగవారణ సంభవా దితిచేన్న. స్వజనకతానియ ప్రత్యయ వృత్తి ప్రకారతానిరూపిత విశేష్యతా విశిష్ట విశేష్యతా సంబంధేనై వోపస్థితే ర్హేతుతయా ఉక్తసమూహాలంబనోపస్థితి నిరూపిత పురుషనిష్ఠ విశేష్యతా యాస్తాదృశోపస్థితి జనకతానియ ప్రత్యయ వృత్తి ప్రకారతా నిరూపిత విశేష్యతా సామానాధికరణ్య విరహాన్నాతివ్యాప్తి ప్రసంగ ఇతి వదంతి. తదసత్. ప్రత్యయత్వస్యానుగతా తి ప్రసక్తస్య దుర్వచతయా ఉక్తప్రకారక కారణ భావ కల్పనాయా అసంభవాత్. రాజసంబంధః పురుష ఇత్యాదౌ సంబంధాది పదజన్య షష్ఠ్యాది భిన్నపదార్థయోం సంబంధాంశే తాత్పర్యాది ప్రత్యయక భేదాన్వయ బోధాపత్తేశ్చ. పదప్రత్యయస్యైవ స్వసంయు . .

మేవ ప్రత్యయత్వం సువచమిత్యాశంకా నిరాసాయాను గచ్ఛతి. కృత్తద్ధితాది ప్రత్యయ సాధారణ్య విరహేణ తస్య ప్రత్యయత్వరూపతేతి భావః. పదత్వమేవ వా ప్రత్యయత్వం సువచమిత్యాశంకానిరాసాయాహ ప్రసక్తేతి. తస్య పాణినిపఠితాది సాధారణ్యే నాతి ప్రసక్త్యా అతి వప్రత్యయత్వ రూపతా సంభవ ఇతి భావః. నన్వేవమపి ప్రత్యయత్వం నిఖిల ప్రత్యయ సాధారణం పాణినిపఠితాదివ్యావృత్తం జాతి విశేష ఏవేతి శక్యతే నిర్వక్తుమితి వాచ్యం. వర్ణగతకత్వాది జాత్యా సాంకర్యేణ ప్రత్యయత్వస్య జాతిత్వానుపపత్తేరితి భావః. నన్వేవమపి పాణినీయసంకేత సంబంధేన ప్రత్యయ పదవత్త్వమేవ ప్రత్యయత్వం సువచమితి వా

జ్ఞః పురుష

ఇత్యాదౌ షష్ఠ్యాదేః ప్రత్యయత్వాద్యనుపస్థితి దశాయామపి ఆను పూర్వీ విశేష ప్రకారక జ్ఞానాధీనపద స్యోపస్థితిసత్త్వే శాబ్దబోధోత్ప త్త్యాప్రత్యయస్య ప్రకారక జ్ఞాననివేశా సంభవాత్. ఇదంచపరత్ర తత్త్వం. రాజా పురుష ఇత్యాదౌ పురుషాది విశేష్యక రాజాది ప్రకా రక భేదాన్వయ బోధస్యా ప్రసిద్ధ్యైవనా పత్తి సంభవః. యత్రశష్ఠ్యాది

విభక్తేరేవ స్వార్థసిక లక్షణ యాశక్తి భ్రమేణవా పురుషాద్యుపస్థితిః తత్రతద్విశేష్యక రాజాది పదార్థ ప్రకారక భేదాన్వయ బోధః ప్రసిద్ధ ఇతిచేత్ తత్రాపి దృశాన్వయ బోధేతధా విధప్రకృతి ప్రత్యయానుపూర్వీ విశేష రూపాకాంక్షా జ్ఞానసహకృత తత్పదీ భక్తిజన్య పురుషాద్యుప స్థితి ఘటిత సామగ్రీ వపశాదృశ బోధోత్పత్తి నియామక తయా తద శావా దేవన తదాపత్తిః. అతఏవ స్వాత్వాది సంబంధేన రాజాది

చక్షం. వ్యాకరణాంతర ప్రవేశ్య పురుషాంతర రూపాదాయతి నిరసనార్థ రహా ప్రసంగ ఇతి భావః. నన్వేవమపి సంకేత సంబంధేన ప్రత్యయపదన స్యైవ ప్రత్యయత్వరూప [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] తథావస్యాధునికస్య తస్య చిత్ర్వతాదావపి ప్రత్యయపద సం[illegible] [illegible] వేన తస్మాత్ ప్రసక్తేన ప్రత్యయశ్వ రూపత్వానుపపత్తేః. నను విభ క్తిత్వేన కృదన్యత మత్వమేవ ప్రత్యయత్వమస్తు. తచ్చభేద త్రయా వచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక భేద రూపమంటో నోక్తదూషణా నామవసర ఇత్యత ఆహ. రాజసంబంధ ఇత్యాదినికే చిదనతాయతి. తన్న చారు విభక్తిత్వా దీనామప్యనుగతా నతి ప్రసక్తానాం దుర్వచత్వాత్. పరం

విశిష్ట పురుషాది తాత్పర్యకత దాదిపద ఘటితాచ్చ సుందర ఇత్యా
వాక్యాత్పురుషాది విశేష్యక స్వత్వాది సంసర్గక రాజాది ప్రకార
కశాబ్దబోధస్యైవ ప్రసిద్ధ్యా రాజా పురుషః సుందర ఇత్యాదౌ పదార్థో
పస్థితి సామగ్ర్యా తాత్పర్యాదిబలాత్తాదృశ శాబ్దబోధాపత్తిరిత్యపి నిరస్తం
సుందర ఇత్యాది వాక్యాదేవ శాబ్దబోధ సామగ్ర్యాస్తత్పదత్వా
వచ్ఛిన్న విశేష్యక సుందరాది పదసమభివ్యాహారజ్ఞాన సహకృతస్య తదా
పదత్వస్య తాదృశనిశ్చయాపత్తి ఘటితస్యాభావాదేవాపత్త్య
సంభవాత్. అత ఏవ తాదృశశాబ్దాపత్తివారణాయ రాజ్ఞః పురుష ఇత్యాదౌ
షష్ఠ్యర్థ సంబంధేన పురుషాదౌ రాజాన్వయానుభవస్యేకారేణోపపత్తి విర
హాన్ముక్తపురుషస్య ... కా. విభక్తీనాం సంబంధాది వాచకత్వ
మభిహితం ... విశేష్య వాచకపద సమభివ్యా
హారే విభక్త్యైవ సంబంధ ... నాం సామర్థ్య మాత్రాంశకత్వ ...

తు విభిన్నానా విశేష్య వ్యాకరణ ప్రసిద్ధ్య పురుషభేదేన నామ్నైవ ప్ర
త్యయస్య ... నతావశ్యకీ. ... విశేష్య నానా
ప్రత్యయస్య ఘటితత్వాభావ కల్పనే ... భావాదిత్వ స్యాన్యదేవ
దూషణాంతర మవగాహనీయ మిత్యలం. స్వామి ... పురుష
ఇత్యాదౌ భేద సంబంధేన శాబ్దబోధం నాయాతి. ఇదం పునరిహ. ...
... ప్రసిద్ధస్య భేద సంబంధేన రాజపదార్థ ప్రకా
రక శాబ్దబోధస్య ... వచ్ఛేదకతా సంబంధేన ప్రసిద్ధ్యా ... సం
బంధేన పురుషస్య ... ప్రత్యభావ ... తథాపి తాదృశ శాబ్ద
బోధ ... ప్రకారతా సంబంధేన ... స్వస్త

నోచితత్వాత్. నహి తత్ర తథావిధాన్వయ బోధోపగమే తత్ప్రణాలీయ సామగ్రీబలాద్రాజా పురుష ఇత్యాదావపి తథా విధాన్వయ బోధప్రసంగస్సంభవతి. తత్ప్రణాలీయ సామగ్ర్యాః స్వస్వ్యంత రాజపదత్వావచ్ఛిన్న ధర్మిక పురుషాది పదసమభివ్యాహారరూపాకాంక్షా జ్ఞాన ఘటితాయాః తదభావాదేవ తత్ర తాదృశసామగ్ర్యా అభావాత్. ఏవఞ్చ రాజపురుష ఇత్యాది సమాసే రాజాదిపదస్య రాజసంబంధ్యాది లక్షణా స్వీకారోపి వ్యర్థః. తత్ర తేనాన్వయ బోధస్వీకారేపి క్షతి విరహాత్. న చ తత్ర తేనాన్వయ బోధాభ్యుపగమే తత్ప్రణాలీయ సామగ్రీ బలాద్రాజా పురుష ఇత్యాదావపి తాదృశాన్వయ బోధాపత్తిరితివాచ్యం తత్ప్రణాలీయ శాబ్దబోధే రాజపదానన్తరోత్తర పురుషాది పదత్వరూపానుపూర్వీ విశేష జ్ఞానస్య హేతుతయా అనయాస్థలే పురుషాది పదస్య విభక్త్యా రాజాది పదవ్యవహితత్వాత్ తాదృశానుపూర్వీ విశేషజ్ఞానా సంభవేన తత్ర తాదృశబోధ సామగ్ర్యా అసిద్ధేః. నచ ప్రత్యయ ప్రకృత్యయ రాగానుపూర్వీ విశేషస్యాకాంక్షాత్వాత్త్వాదితి పరస్య సమాన్యవధాన ఘటితత్వేనానుపూర్వీ విశేష జ్ఞానస్య హేతుత్వమేవ నిష్ప్రామాణిక

పురుషత్వాదౌ నస్త్యేవ నతత్ర తదాపత్తిరితి భావః. పర్యాయశబ్దాంతరేతి. నృప పురుష ఇత్యాద్యానుపూర్వీగ్రహః. రాజాది పదస్య రాజసంబంధి నిష్ఠా లాక్షణికత్వే రాజసంబంధి ప్రకారకాభేద సంసర్గక పురుష విశేష్యక శాబ్దబోధస్య ద్వివిధానుపూర్వీ జ్ఞానాదప్యుత్పత్త్యా తదన్యతర జన్యబోధే తదన్యతరానుపూర్వీ జ్ఞాన యోర్వ్యభిచార వారణాయ కార్యతావచ్ఛేదక కోటౌ తత్తదానుపూర్వీజ్ఞానావ్యవహితోత్తరత్వ

ఇతి వాచ్యం. భవన్మతేపి రాజపురుష ఇత్యాదౌ యాదృశ సామగ్రీ బలాద్రాజపదార్థ రాజసంబంధి పురుష పదార్థయోరభేదాన్వయ బోధస్తాదృశ సామగ్రీ బలాద్విజ్ఞః పురుష ఇత్యాదావపి రాజాది పదస్య రాజసంబంధ్యాదౌ లక్షణాగ్రహానన్తరం తాదృశా భేదాన్వయబోధప్రసంగ వారణాయ తథావిధానుపూర్వీ విశేషజ్ఞానస్య సమాన జన్యాబోధహేతు తాకల్పనస్యావశ్యకత్వాత్. అస్మాభిస్తు నాన్వయబోధ ఏవ తాదృశానుపూర్వీ విశేషజ్ఞానస్య హేతుతానూనం కల్పనీయత్వాత్. నచోపనయమతే ఏవ రాజసంబంధిని రాజపదస్య సాంకేతిక లక్షణాగ్రహే రాజపురుష ఇత్యత్ర రాజసంబంధి పురుషయోరభేదాన్వయ బోధోస్తి ఇతి. ఇయాంస్తు విశేషోయదస్మన్మతే నామార్థయోః తత్పురుషః భవన్మతేతు కర్మధారయ ఇతి. ఏవఞ్చ పురుష విశేష్యకాభేద సంసర్గకరాజసంబంధి ప్రకారక బోధే రాజపదాద్యుపస్థితేర్హేతుత్వేపి పురుష పదస్య ప్రకారక జ్ఞానత్వేన హేతుత్వ ముభయవాది సిద్ధమేవ. భేదాన్వయ బోధే తాదృశానుపూర్వీజ్ఞాన హేతుతా కల్పన మధికమితి వాచ్యం. ఏకాభేదాన్వయ బోధే తథా విధానుపూర్వీజ్ఞాన హేతుతాయాం వక్ష్యమాణ కణ్ఠాంశస్య ముక్తత్వానుపూర్వీజ్ఞానజన్య తథా విధాన్య

స్యావశ్య నివేశ్యతయా తత ఏవ విషయాంతర విషయక శాబ్దబోధస్య భిచార వారణ సంభవే రాజసంబంధి ప్రకారకత్వాది కంటాస్య నానుఘటకే నైవ ప్రవేశ్యం. తథాచ భేదాభేద సంసర్గక సాధారణ శాబ్దబోధ సాధారణమేకైక మేవానుపూర్వీజ్ఞానస్య హేతుత్వమితి నకాపి కారణ భావాధిక్యా పాదనం ప్రభవతీతి సముదిత గ్రన్థార్థః.

య బోధే వ్యభిచార వారణాయ తాదృశానుపూర్వీజ్ఞానా నంతర్యస్య
కార్యతావచ్ఛేదక కోటావవశ్యం నివేశనీయతయా తత్ర విషయనివేశ
ప్రయోజనాభావేన తాదృశ కార్యతావచ్ఛేదకస్యైవ శాబ్దాన్వయబో
ధ సాధారణ్యేనానుపూర్వీజ్ఞానస్య శాబ్దాన్వయబోధ హేతుతాయా
నాపత్తేః. ఏవం తండులం పచతీత్యాదావపి సాధారణ్య మాధ్యాధేయ
కర్తృత్వాది సంబంధేన తండులాదేరన్వయబోధ స్స్యాదకర్తృముచితః. క
ర్తృతాదేః సాధారణ్యేన ప్రకారత్వే సతి ద్వితీయార్థస్య కర్మతాత్వే
తాదృశ వాక్యజన్య శాబ్దబోధే కర్తృత్వాది సంసర్గానవగాహిత్వస్య విషయ
తాయాం శక్యత్వాత్. తండులం పచతీత్యాది వాక్యజన్య శాబ్దబోధసా
మగ్రీ బలాత్ తండులః పచతీత్యాదావపి తథా విధాన్వయబోధాప త్తి
స్తు న సంభవతి. తాదృశాన్వయ బోధే ద్వితీయాంత తండుల పదత్వా
వచ్ఛిన్న ధర్మిక పచతీత్యాద్యా తాదృశ సామగ్ర్యా అసిద్ధేః. ఏవంచ
చత్రం చైత్ర ఇత్యాదావపి కృతి సంబంధేన పాకాదేశ్చైత్రాదావన్వ
యబోధస్యాకారణాత్. అన్యథా కర్తృత్వాకారణాత్. తథాచ తా
దృశాన్వయ బోధ స్యైతాదృశ సామగ్రీ బలాత్పచతి చైత్రః
పాకశ్చైత్ర ఇత్యాదౌ తథావిధాన్వయ బోధాపత్తేరప్యకర్తృత్వావా
రణ సంభవాదితి. నైవం. రాజ్ఞః పురుష ఇత్యాదౌ షష్ఠ్యాదేస్స్వత్వా

తాక స్వ సామగ్రీతి. రాజ్ఞః పురుష ఇత్యాదావయ ప్రాప్తి ముక్తిక
శాబ్ద సామగ్రీ ఇత్యన్వయః. తథా. రాజపదోత్తరాభావ వాచ్యపురుష పదం
దరణమితి విశిష్ట వైశిష్ట్యావగాహి ప్రత్యక్షానావిష్ట్యన్వయః తాన విరహే
తైవ తాదృశ ప్రత్యక్షావతానా సంభవాదితి భావః. రాజ్ఞః పురుష ఇ

ది వాచకత్వే మావశ్యకం అన్యథా పురుషో నరాజ్ఞ ఇత్యాదౌ పురుషే రాజస్వత్వాద్యభావ బోధానుపపత్తేః. నహి స్వస్వత్వాది సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక రాజాద్యభావః ప్రతీయతే నతురాజస్వత్వాభావ ఇతి సాంప్రతం. స్వత్వాది సంబంధస్య వృత్త్యనియామకతయా ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేన తత్సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాభావాప్రసిద్ధేః. అతఏవ స్వామిత్వాదికం పరిత్యజ్య స్వత్వాదేష్షష్ఠ్యర్థత్వం నవీనాస్సీకుర్వంతి. స్వామిత్వాదేష్షష్ఠ్యర్థత్వే తస్య నిరూపకతా సంబంధేనాన్వయం తేన్వయ సంభవేపి తాదృశ సంబంధస్య వృత్త్యనియామకతయా సంసర్గాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేన తత్సంబంధావచ్ఛిన్నాభావానవగమాత్ ప్రత్యాయయా సంభవాత్. ఆశ్రయతా సంబంధావచ్ఛిన్నా [illegible] బోధకత్వేన తాదృశ సముదాయస్య [illegible] ప్రత్యేకపర్యాప్త [illegible] తి సంబంధి నిరతేశి ఆశ్రయతా సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక [illegible] ప్రత్య [illegible] స్వామిత్వాభావస్యాపి నేదం [illegible] ప్రసక్తేరితి ప్రయోజ్యం. వచనస్యానుభవ [illegible] మేవ షష్ఠ్యాదేస్స్వత్వాది వాచకత్వేపి [illegible] పురుష [illegible] షష్ఠ్యాదేస్తు సంసర్గమర్యాదయా భానముచితం. తస్య ప్రకారతయా భానే తత్సంబంధస్య [illegible] గౌరవాత్. వస్తు [illegible] తత్ప్రకారక [illegible] తాభ్యుపగమేన సాముగ్రీ విరహాత్ తత్ప్రకారక బోధస్య తదనుభవ

[illegible] సంసర్గ [illegible] పగమేతు తాదృశ [illegible] సంబాధా [illegible] సాముగ్రీ విశిష్ట [illegible] ప్రత్యక్ష [illegible] విశేష్యతావచ్ఛేదక ప్రకారక విశిష్ట నిర్ణయ [illegible]

వాహ్యార్థస్థలే అసంభవాదితి వాచ్యం. ఏవంసతి నఞ్పదం వినా తాదృశ సమభివ్యాహారస్థలేయత్ర ధర్మిణియేన సంబంధేన యస్యవిశేషణతయా భానం నఞ్సమభివ్యాహారే తత్రధర్మిణి తత్సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకత్వదభావః ప్రతీయత ఇతి సర్వజనానుభవస్యాపలాపాపత్తేః. రాజ్ఞః పురుష ఇత్యాది వాక్యజన్యా నామార్థాన్వయజ్ఞానా నాహార్యదిత బోధదశాయాం పురుషోరాజ్ఞ ఇత్యాదివాక్యాదపి శాబ్దబోధాపత్తేః. స్వత్వాద్యాకాంక్షాయా స్త్వసంసర్గజ్ఞానస్య విరోధిత్వే మానాభావాత్. వ్యుత్పత్తి విరోధినస్సంబాధకస్యానావచ్ఛిన్నాంగీకారే వాదకత్వేపి రాజ్ఞః పురుష ఇత్యాకారకాన్వయ రాజస్వత్వాదేః ప్రకారతాభ్యుపగమస్యానుచితః. అన్యథా తాదృశసమభివ్యాహారజ్ఞానఘటిత శాబ్దసామగ్రీకాలే రాజస్వత్వాభావవాన్పురుషస్స్యాదిత్యాకారక విశిష్ట వైశిష్ట్యావగాహి ప్రత్యక్షస్య వారణాయ తత్ర తాదృశ సాము

గ్ర్యాస్తత్సామగ్ర్యాః ప్రతిబంధకత్వ కల్పనమావశ్యకమితి గౌరవం. తథా సామాన్యత ఏవ శాబ్దసామగ్ర్యాః భిన్నవిషయక ప్రత్యక్షం ప్రతి ప్రతిబంధకత్వం కల్ప్యతే. తథాచ రాజ్ఞః పురుష ఇతి శాబ్ద సామగ్రీ దశాయాం ఘటాది ప్రత్యక్ష వారణాయ తచ్ఛాబ్ద సామగ్రీ తచ్ఛాబ్దావిషయక విషయక ప్రత్యక్షే సామాన్య ప్రతిబంధికేతి ప్రతిబధ్య ప్రతిబంధక భావోవశ్య కల్పనీయ ఏవ తథాచ తాదృశ సామగ్రీకాలే ప్రత్యక్ష విశిష్ట వైశిష్ట్యావగాహి ప్రత్యక్ష వారణాయ పృథక్ సామాన్య ప్రతిబధ్య ప్రతిబంధక భావోనైవ కోపయుజ్యతే. కింతాదృశ విశిష్ట వైశిష్ట్యావగాహి ప్రత్యక్షే తాదృశ సామగ్ర్యాః ప్రతిబంధకత్వ కల్పనే గౌరవ మహ. అ

గ్ర్యాః ప్రతిబంధకతా కల్పనాధిక్యేన గౌరవాత్. అస్తు స్తుతే తాదృ
శ సమభివ్యాహార ఘటిత సామగ్ర్యాః రాజసత్త్వాభావ వాన్పురుష
ఇత్యాది బాధాభావ ఘటిత తయా తత్స త్త్వే విశేష్య తావచ్ఛేదకాది
ప్రకారక నిశ్చయరూప కారణ విరహాదేవ తథావిధ విశిష్ట వైశిష్ట్యావ
గాహి ప్రత్యక్షోత్ప త్త్య సంభవేన తాదృశ సామగ్ర్యా స్తత్ర ప్రతిబం
ధకత్వస్యా కల్పనాత్. అన్యాదృశ ప్రత్యక్షస్థలీయ ప్రతిబంధకతయాచ
త్వ న్మతేన నిర్వాహః. అన్యతాదృశ విధేచ్ఛానాము త్తేజ కతయా తా
దృశేచ్ఛాయా మనభ్యాం చోపదర్శిత విశిష్ట వైశిష్ట్య బోధత్వ ప్రకా
రకేచ్ఛా బలా దుపదర్శిత విశిష్ట వైశిష్ట్య బోధోపపత్తయే అన్యాదృ
శ విషయతా రూపవ ప్రతిబధ్య తావచ్ఛేదకకోటౌ [illegible] మావశ్యకత్వాత్
ననస్వత్వాదేః ప్రకారతాను త్తేపి [illegible] సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియో
గితాకరాజాద్య భావ విశిష్ట పురుషాది వైశిష్ట్యబోధే తథావిధ సాను

న్యాదృశేతి. స్వ [illegible] సంసర్గతావాని మత ఇత్యర్థః. * ననిర్వా
హ ఇతి. తాదృశ సామగ్రీకాలే [illegible] విశిష్ట వైశిష్ట్యావగాహి ప్రత్యక్ష
[illegible]రణ సంభవో నేత్యర్థః. * అన్యతేతి. శాబ్దసామగ్రీస త్త్వేపి భిన్నవి
షయక ప్రత్యక్షస్యోత్పాదేన తద్విషయక ప్రత్యక్షేచ్ఛా విరహ విశి
ష్ట శాబ్దసామగ్ర్యాస్తద్విషయక ప్రత్యక్షే ప్రతిబంధకతావాచ్యా. తథా
చ ఘటపటాది ప్రత్యక్షేచ్ఛా విరహకూట విశిష్ట రాజ్ఞః పురుష ఇత్యా
ది శాబ్దసామగ్రీ యది తాదృశ శాబ్దబోధా విషయ విషయక ప్రత్య
క్షసామాన్య ప్రతిబంధికేత్యేక ఏవ ప్రతిబధ్య ప్రతిబంధక భావః కల్ప్య
తే. తదా ఘటాది ప్రత్యక్షేచ్ఛా విరహ దశాయాం రాజస్వ [illegible]భావ

గ్ర్యాః ప్రతిబంధకతానైక్యేన గౌరవం. తస్సం సంసర్గతామతే తాదృశ సామగ్ర్యాః స్వత్వాది సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకరాజాద్యభావవత్తా నిశ్చయాభావ ఘటితతయా తస్య త్త్వే కారణ విరహాదేవ తథావిధ ప్రత్యక్షవారణ సంభవాదితి వాచ్యం. మన్మతే తాదృశప్రత్యక్షం ప్రతి తథావిధ సామగ్ర్యాః ప్రతిబంధకతానైక్యేపి నిరూపితత్వ సంబంధావచ్ఛిన్న రాజాద్యభావ విశిష్టస్వత్వాది వైశిష్ట్యబోధే తథావిధ సామగ్ర్యాః ప్రతిబంధకత్వ కల్పనే తదంశే సామ్యాత్. తథాచ పూర్వోక్త రాజస్వత్వాభావవాన్పురుష ఇత్యాది విశిష్ట వైశిష్ట్య ప్రత్యక్షం ప్రతి రాజ్ఞః పురుష ఇత్యాది శాబ్ద సామగ్ర్యాః ప్రతిబంధకత్వ కల్పనం సంసర్గతావాదినాం మతే అధికమితి. నచస్వత్వాదేః ప్రకారతామతే ఘట ప్రత్యక్షాదికం ప్రతి తాదృశసామగ్రీ ప్రతిబంధకతాయాం విభక్తి జన్యస్వత్వాద్యుపస్థితి నివేశానైక్యేన రాజస్వత్వాభావ వాన్పురుష ఇ

తి పురుషే సుందరత్వ ప్రకారక ప్రత్యక్షంమే భవత్వితీచ్ఛాబలాదపి తాదృశ సామగ్రీ దశాయాం తాదృశ విశిష్ట వైశిష్ట్యావగాహి ప్రత్యక్షం చస్యాదితి తాదృశ ప్రత్యక్షేచ్ఛా విరహ విశిష్ట శాబ్దసామగ్రీ తాదృశ ప్రత్యక్షే ప్రతిబంధికేతి విశిష్టైవ ప్రతిబంధకతా కల్పన మావశ్యకమితి భావః. * రాజస్వత్వాభావ వాన్పురుష ఇతి బాధాభావ నివేశేతి. యద్యపి స్వత్వస్య సంసర్గతావాదినాపి స్వత్వ సంబంధేన రాజాభావ వాన్పురుష ఇతి బాధాభావస్య నివేశనీయతయా స్వత్వస్య ప్రకారతా వాదిమతే తాదృశాభావ నివేశనం నగౌరవావహం. తథాపి స్వత్వం న రాజకీయమితి బాధాభావస్యాపి వైశిష్ట్య నివేశనీయ తయా ద్వావి

త్వాది బాధాభావ నివేశేనచ గౌరవం. అస్తు న్తతే తాదృశోపస్థితి తథా
విధ బాధాభావాదీనాం తథావిధవాక్య జన్య శాబ్దబోధం ప్రత్యహేతు
తయా తాదృశ వాక్య ఘటిత సామగ్రీ ప్రతిబంధకతాయాం తేషామ
నివేశాదితి వాచ్యం. భవన్మతేపి స్వస్వ సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియో
గితాక రాజాభావ వ్యాప్య రాజస్వత్వాభావ వాన్పురుష ఇత్యాదినిశ్చ
యస్య తద భావవ్యాప్యవత్తా నిశ్చయముద్రయా తాదృశవాక్య జన్య
శాబ్దధీ విరోధితయా తాదృశ నిశ్చయాభావస్య తథా విధ సామగ్రీ ప
తిబంధకతాయాం నివేశస్యావశ్యకత్వేన లాఘవానవకాశాత్. మన్మతే రా
జస్వత్వాభావ వానిత్యాది బాధాభావ నివేశేన తాదృశ నిశ్చయ
కాలే ప్రత్యక్షాద్యుత్పత్తేస్తద భావానివేశాత్. యుష్మద్రాజ్ఞః పురుష

త బాధాభావ నివేశ ప్రయుక్తం గౌరవమభ్యుపేత్య తన్మతే ఇతిభావః.
* లాఘవానవకాశాదితి. అయంభావః రాజస్వత్వాభావవ్యాప్య వత్తా
జ్ఞానాభావస్య స్వస్వప్రకారకతావాదినా సంసర్గ ఘటకత్వేనాపి సం
సర్గతావాదిమతే తదభావ వ్యాప్యవత్తా జ్ఞానాభావస్య సామగ్రీ
ఘటకత్వ ముపేయుష ఇతి సామగ్రీనివిష్ట తదభావ వ్యాప్యవత్తా జ్ఞానం, రా
వాన్ పురిష ఇతిజ్ఞానద్వయ కాలేపి శాబ్దబోధస్యానుత్పత్తేః బోధానుద
యేన తద్ధర్మిక తదభావ వ్యాప్తి నిశ్చయ విశిష్ట తద్వత్తా నిశ్చయత్వే
నైవ తదభావ వ్యాప్య వత్తా నిశ్చయస్య ప్రతిబంధకత్వ ముపేయం త
థాచ రాజస్వత్వా భావో రాజాభావ వ్యాప్య ఇతి నిశ్చయ కాలీనస్య
రాజస్వత్వా భావ వాన్పురుష ఇతి నిశ్చయస్యాభావోపి సంసర్గతా
వాదినా సామగ్రీమధ్యే నివేశనీయ ఇతి స్వస్వత్వస్య ప్రకారతావాది

ఇత్యాదౌ రాజస్వత్వవాన్పురుష ఇత్యాద్యన్వయబోధోపగమే రాజకీయంస్వత్వం రాజస్వత్వవాన్పురుషఇత్యాకారక ద్వివిధానుమిత్యో రేవ తదతిరిక్తావిషయకత్వేన తాదృశానుమితిం ప్రతి ప్రత్యేకం తాదృశవాక్య ఘటిత సామగ్ర్యాః ప్రతిబంధకత్వద్వయం అస్తు న్నతేచ తాదృశానుమిత్యోః తథావిధ వాక్యజన్యాద్రాజకీయః పురుష ఇత్యేతాదృశబో

మతే తాదృశాబాధాభావస్య సామగ్రీమధ్యే ప్రవేశోనాధికః. నచైవమపి రాజాభావో రాజస్వత్వాభావవ్యాప్య ఇతి నిశ్చయకాలీనస్య రాజాభావవాన్పురుష ఇతి నిశ్చయస్యాభావోపి స్వత్వస్య ప్రకారతావాదినా సామగ్రీమధ్యే ప్రవేశనీయ ఏవేతి తదంశేసామ్యమితివాచ్యం. స్వత్వాభావో రాజాభావవ్యాప్య ఇతి నిశ్చయకాలీనస్య స్వత్వాభావ వాన్పురుష ఇతి నిశ్చయాభావస్యాపి సంసర్గతావాదినా సామగ్రీ మధ్యే నివేశనీయతయా గౌరవాదితి. యద్యప్యేవమపి స్వత్వస్య ప్రకారతావాదినా స్వత్వం నరాజకీయం స్వత్వాభావ వాన్పురుషః రాజస్వత్వాభావ వాన్పురుష ఇతి త్రివిధబాధ బుద్ధేరభావోపి సామగ్రీమధ్యే ప్రవేశనీయః. ఏతదన్యతమబాధబుద్ధిసత్త్వేపి తన్మతే శాబ్దబోధానుదయాత్. ఏవం రాజాభావధర్మిక రాజస్వత్వాభావ వ్యాప్తి నిశ్చయకాలీన రాజాభావ ప్రకారక పురుష విశేష్యక నిశ్చయస్య తాదృశాభావ ధర్మికస్వత్వాభావ వ్యాప్తి నిశ్చయకాలీనస్య రాజాభావ వాన్పురుష ఇతి నిశ్చయస్యచాభావౌ సామగ్రీమధ్యే ప్రవేశ్యౌ. తయోరన్యతరసత్త్వేపి తన్మతే శాబ్దబోధానుదయాత్. ఏవఞ్చ అభావపంచకస్య విశ

త్వాదతిరిక్త విషయకతయా తత్ర తాదృశసామగ్ర్యాః ప్రతిబంధకత్వక ల్పనం నాస్తి తథావిధానుమితి తథావిధ శాబ్దసామగ్ర్యోశ్చ సత్యోర నుమితే రోత్పత్తేః. అపితు రాజకీయః పురుష ఇత్యాకారకస్యైవసం సర్గాంశే క విధానుమితిం ప్రత్యేవ తాదృశసామగ్ర్యాః ప్రతిబంధకత్వం కల్పనీయమితి లాఘవమితి. తదప్య కించిత్కరం. భవన్మతే యత్ర యా దృశానుమితిస్స్వీక్రియతే. అస్మాభిరపిస్వీక్రియతే. అన్యత్రాపి తత్ర తాదృశానుమితేస్స్వీకరణీయతయానుమితౌ శాబ్దసామగ్ర్యాః ప్రతిబ ధకత్వ సామ్యాత్. ఉపదర్శితస్థలే భవద్భిరనుమితిస్స్వీక్రియతే అస్మా

[illegible] జన్యస్యోపస్థితేశ్చ, సత్త్వే సామగ్రీద్వయ ప్రవేశ ఆవశ్యక ఏవ. స్య స్వత్వ సంసర్గకాభావానాత్తు రాజాభావ వాన్పురుషఇతి నిశ్చయ స్య రాజస్వత్వాభావ కర్తృక రాజాభావ వ్యాప్తి నిశ్చయశాలినస్స రా జస్వత్వాభావ వాన్పురుష ఇతి నిశ్చయస్య స్వత్వాభావ ధర్మిక రాజా భావ వ్యాప్తి నిశ్చయశాలినస్య స్వత్వాభావ వాన్పురుష ఇతి నిశ్చయ స్య చాభావప్రయుక్తేన సామగ్రీద్వయే నివేశనీయం. ఏతద్వ్యాప్త్యాభావా నాం స్వత్వరూప పదార్థోపస్థితేశ్చ సత్త్వే శాబ్దబోధా జనకత్వాదితి సంసర్గకాభావానుమతే ప్రకారతావాది మతాపేక్షయా లాఘవమస్మా మేవ. తథాపి స్వత్వాను ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదక ధర్మాణాం గు రుత్వ ప్రయుక్త గౌరవాపేక్షయా అతిరిక్తస్య ద్వివిధ ప్రత్యక్షం ప్రతి ప్రతి బంధకత్వాద్వయస్య కల్పన ప్రయుక్త గౌరవమధికమిత్యేవ గ్రంథ కారాణామాశయోవగమ్యతే. అతఏవ విధ క్రిజన్య సంయోపస్థితి రా జస్వత్వాభావ వాన్పురుష ఇతి శాబ్ద నిశ్చయాభావయోరనేక దోషాస్సా

భిరపిస్వీక్రియతే కుతః ప్రతిబంధకతాద్వయ కల్పనమితి. భవతాపి తా దృశశాబ్దం ప్రతి తాదృశానుమితి సామగ్రీద్వయస్య ప్రతిబంధకతాయా వాచ్యతయా సామ్యాచ్చ. ఏవం రాజపురుష ఇత్యాది సమానవాక్యాత్స్వత్వ సంసర్గక శాబ్దబోధ స్వీకారే తాదృశ శాబ్దబోధసామగ్ర్యాః స్వత్వ సంసర్గేణ రాజ విశిష్ట పురుష తాత్పర్య జ్ఞానాది ఘటితాయాః భిన్నవిషయక ప్రత్యక్షానేకం ప్రతిబంధకతానైక్యేన గౌరవాత్. తత్ర రాజసంబంధి ప్రకారక అభేదాన్వయ బోధ స్వీకార ఏవోచితః. న చ భవన్మతేపి తాదృశా భేదాన్వయ బోధ సామగ్ర్యాః ప్రతిబంధకతా నైక్యేన గౌరవమితి వాచ్యం. రాజపదస్య రాజసంబంధిని స్వారసిక లక్షణా గ్రాహదశాయామనుభేద సంబంధేన రాజసంబంధి విశిష్ట పురుషే తాత్పర్య గ్రహస్తత్వే భవన్మతేపి కస్తథారయత్వే నాభిమతాత్తథా విధ స

మగ్రీమధ్యే ప్రవేశేన గౌరవమాశంక్య రాజాభావ వ్యాప్తి నిశ్చయాదీనస్య తథావిధ జ్ఞాన నిశ్చయస్యాభావత్వమాపి సామగ్రీమధ్యే ప్రవేశ్య ఏవేత్యేకాంశ మాదాయైవ సమాహితం గ్రన్థకృద్భిః. నను విత్తి జన్య స్వత్వోపస్థితి నివేశ ప్రయుక్త గౌరవం తైః పరిహృత మిత్యవధేయం.

ఇదం పునరిహావధేయం. ప్రతిబంధక సామగ్రీమధ్యే బహూనాం ప్రవేశే తేషామితర కారణైస్సహ వాస్తవం విశేషణ విశేష్యభావే వినిగమనా విరహేణ బహుతర సామగ్రీ ప్రతిబంధకతా నానాధికత్వం భవతీతి ద్వివిధ ప్రత్యక్షం ప్రతి ప్రతిబంధకతాద్వయస్యానేకస్య కల్పనమనోచితమితి సంసర్గతావచ్ఛేదక ఏవ లాఘవం ప్రతిభాతి. కదాచి

మానవాక్యా త్తాదృశ శాబ్దబోధ స్వీకారస్యావశ్యకతయా తాదృశసా మగ్రీ ప్రతిబంధకతాయా ఉభయమత సిద్ధత్వాత్. యత్తు దధిపశ్యతి త్యాదౌ లుప్త ద్వితీయా విభక్తి స్మరణేన దధికర్మక దర్శనబోధవద్రా జ్ఞః పురుష ఇత్యాదావపి లుప్త షష్ఠీ విభక్తి స్మరణేన రాజసంబంధ ప్రకారక భేదాన్వయ బోధ నిర్వాహే రాజసంబంధిని నిరూఢలక్షణాంస్వీకృత్య అభేదాన్వయ బోధోపగమో నిరర్థకః నచషష్ఠీ తత్పురుషాద్య లేపి లుప్త విభక్తి స్మరణ ఏవచేదన్వయ బోధ స్తదా బుద్ధస్య రాజమాతంగా ఇత్యాది ప్రయోగాపత్తిః. తత్రమాతంగాదౌ రాజాదీనా మన్వయ బోధోపపత్తయే రాజాది పదోత్తర షష్ఠ్యాది విభక్త్యను సంధాన స్యావశ్యకత్వేన సమాన విభక్తికపదానాం రాజాదౌ బుద్ధాది పదార్థస్యా భేదాన్వయ బోధ సంభవా దితివాచ్యం. యతో నత్రబుద్ధ రాజాదీనా ము

క్తే నిరూపక సంబంధస్యా భావ ప్రతియోగితా నవచ్ఛేదకత్వే సత్యే తన్మతే నగతిరితి. వచనానుగ్రాహ్య ఏకకారణ శివిష్టావక కారణత్వేన ప్రతిబంధకతాం నబూణిగారితు తత్కార్యాకారణ పర్యాప్త సముదాయత్వే నై వేతి నోక్తస్య వినిగమనా విరహా త్రయస్య ప్రతిబంధకతాపత్య స్యాపత్తిరితివాచ్యం. సముదాయత్వంహి నసంఖ్యా విశేష రూపం జ్ఞానమూహగుణే అభావేచ తదసంభవాత్. కింతు అపేక్షా బుద్ధి విశేష విషయత్వ రూపమేవ తద్వాచ్యం. తథాచ తత్తద్వ్యక్తి వ్యక్తిత్వేనైవ ప్రతిబంధకతాధికన్యస్య పరీత్యస్యైవ ప్రసంగాత్. యదిచ తత్కార్యాకారణ తావచ్ఛేదకా వచ్ఛిన్నాంతరిక్తా విషయకత్వేసతి తత్కార్యాకారణ తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విషయకత్వేన బుద్ధి నానుగమస్సంభవతీతి విభావ్యతే

భేదాన్వయ బోధానుపపత్త్యాఽభియుక్తానామ ప్రయోగః. అపితు స మాసా ఘటక పదసాపేక్షతయా రాజపదస్యాసామర్థ్యాతి దేశాత్తు మాసాసాధుత్వేన. తత్సాపేక్షత్వంచ తదర్థాన్వితస్వార్థపరత్వం. స్వార్థశ్చ స్వీయవృత్తి గ్రహవిశేష్యః. అతఏవ శరైశ్శాతితపత్రః చైత్రస్య దాసభార్యేత్యాదౌ సమస్య మానశాతితపదాదేస్సాపేక్షతాభావాదర్థైకదేశ శాతనదాసత్వాదావేవశర కరణకత్వచైత్ర నిరూపితత్వాదీనామన్వయః

తథాపి కారణతావచ్ఛేదకానామపి కారణతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న భిన్నతయా అసంభవాపత్తేః. భేదానాం విషయితానాంచ పరస్పరం విశేషణ విశేష్యభావే వినిగమనా విరహేణానన్త్యంచ. భేదానాంచ కూటత్వేన నివేశే అనవస్థా ప్రసంగ ఇతిదిక్. * యత్త్విత్యాది. సమానవిషయక శాబ్దసామగ్రీ సమాన విషయకానుమితి ప్రతిబన్ధికా సమానే విషయే శాబ్దసామగ్ర్యాః ప్రబలత్వాత్. అనుమితౌ శాబ్ద సమానవిషయకత్వంచ శాబ్ద విషయ పదార్థ విషయకత్వమేవ. ఇత్థంచ స్వత్వస్య ప్రకారతావాదిమతే రాజస్వత్వవాన్పురుషః రాజకీయంస్వత్వమితి ద్వివిధానుమిత్యోరపి శాబ్దసమాన విషయకతయా తయోశ్శాబ్ద సామగ్రీ ప్రతిబన్ధకతాద్వయం కల్పనీయం. సంసర్గతావాదినాతు తాదృశానుమిత్యోశ్శాబ్దబోధ విషయాతిరిక్త విషయకతయా నతయోశ్శాబ్ద సామగ్రీ ప్రతిబన్ధకత్వం కల్పనీయం. భిన్న విషయకత్వే ప్రత్యక్ష సామగ్రీతశ్శాబ్ద సామగ్ర్యా అనుమితి సామగ్ర్యాః ప్రబలత్వాదితి నవీన ప్రగల్భాః. స్వీకరణీయమత ఆహేతి. అనుమినోమి శృణోమీత్యనుభవే వివాదాసంభవాత్. నహికస్యచిత్ శ్రుతే ఘట ఇత్యనుభవః

మానవాక్యాత్తాదృశ శాబ్దబోధ స్వీకారస్యావశ్యకతయా తాదృశసా మగ్రీ ప్రతిబంధకతాయా ఉభయమత సిద్ధత్వాత్. యత్తు దధిపశ్యతి త్యాదౌ లుప్త ద్వితీయా విభక్తి స్మరణేన దధికర్మక దర్శనబోధవద్రా జ్ఞః పురుష ఇత్యాదావపి లుప్త షష్ఠీ విభక్తి స్మరణేన రాజసంబంధ ప్ర కారక భేదాన్వయ బోధ నిర్వాహే రాజసంబంధిని నిరూఢలక్షణాం స్వీ కృత్య అభేదాన్వయ బోధోపగమో నిరర్థకః నచషష్ఠీ తత్పురుషా స్థ లేపి లుప్త విభక్తి స్మరణ ఏవచేదన్వయ బోధ స్తదా బుద్ధస్య రాజమా తంగా ఇత్యాది ప్రయోగాపత్తిః. తత్రమాతంగాదౌ రాజాదీనా మన్వ య బోధోపపత్తయే రాజాది పదోత్తర షష్ఠ్యాది విభక్త్యను సంధాన స్యావశ్యకత్వేన సమాన విభక్తికత్వేన రాజాదౌ బుద్ధాది పదార్థస్యా భేదాన్వయ బోధ సంభవాదితి వాచ్యం. యతో న బుద్ధరాజాదీన మ

ర్థే నిరూపక సంబంధస్యాభావ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వే సత్యే తన్మతే నఘటతే. శబ్దసామగ్ర్యా ఏకకారణ శరీరప్రవిష్టావ కారణత్వేన ప్ర తిబంధకతాం నబ్రూమోపితు తత్తత్కారణ వర్గస్య సముదాయత్వే నైవేతి నోక్తస్య వినిగమనా విరహ ప్రయుక్తస్య ప్రతిబంధకతాధిక్య స్యావ ప్రవృత్తిరితి వాచ్యం. సముదాయత్వంహి నసంఖ్యా విశేష రూపం జ్ఞా నమాత్రగుణే అభావేచ తదసంభవాత్. కింతు అపేక్షా బుద్ధి విశేష వి షయత్వ రూపమేవ తద్వాచ్యం. తథాచ తత్తద్వ్యక్తి వ్యక్తిభేదేన ప్ర తిబంధకతాధిక్యస్య దుర్నివారత్వైవ ప్రసంగాత్. యదిచ తత్తత్కారణ తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాన్యతిరిక్త విషయకత్వేనతి తత్తత్కారణ తావచ్ఛే దకావచ్ఛిన్న విషయకత్వేన బుద్ధే రనుగమస్సంభవతీతి విభావ్యతే

భేదాన్వయ బోధానుపపత్త్యానాభి యుక్తానామ ప్రయోగః. అపితుస మాసా ఘటక పదసాపేక్షతయా రాజపదస్య సామర్థ్యాతి దేశాత్తు మాసాసాధుత్వేన. తత్సాపేక్షత్వంచ తదర్థాన్వితస్వార్థపరత్వం. స్వార్థశ్చస్వీయవృత్తి గ్రహవిశేష్యః. అతఏవశబ్దైశ్చాతితపత్రః చైత్రస్య దాసభార్యేత్యాదౌ దాసమస్య మాసశాతినపదాదేస్సాపేక్షతాతదర్థైకదేశ శాతనదాసత్వాదావేవశర కరణకత్వన్చైత్ర నిరూపిత్వాదీ నామన్వయా

తదాపి కారణతావచ్ఛేదకానామపి కారణతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న భిన్నతయా అసంభవాపత్తేః. భేదానాం విషయితానాంచ పరస్పరం విశేషణ విశేష్యభావే వినిగమనా విరహేణాన స్త్వంచ. భేదానాంచ కూటత్వేన నివేశే అనవస్థా ప్రసంగ ఇతిదిక్. * యత్త్విత్యాది. సమానవిషయక శాబ్దసామగ్రీ సమానవిషయకానుమితి ప్రతిబంధికా సమానే విషయే శాబ్దసామగ్ర్యాః ప్రబలత్వాత్. అనుమితౌ శాబ్ద సమానవిషయకత్వంచ శాబ్ద విషయ పదార్థా విషయకత్వమేవ. ఇత్థంచ స్వత్వస్య ప్రకారతావాదిమతే రాజస్వత్వవాన్పురుషః రాజకీయంస్వత్వమితి ద్వివిధానుమిత్యోరపి శాబ్దసమానవిషయకతయా తయోశ్శాబ్దసామగ్రీ ప్రతిబంధకతాద్వయం కల్పనీయం. సంసర్గతావాదినాతుతాదృశానుమిత్యోశ్శాబ్దబోధ విషయాతిరిక్తా విషయకతయా నతయోశ్శాబ్ద సామగ్రీ ప్రతిబంధకత్వం కల్పనీయం. భిన్న విషయకత్వే ప్రత్యక్ష సామగ్రీతశ్శాబ్ద సామగ్రీతోప్యనుమితి సామగ్ర్యాః ప్రబలత్వాదితి సమాహిత గ్రన్థభావః. స్వీకరణీయమతదాహేతి. అనుమినోమి శృణోమీత్యనుభవే వివాదాసంభవాత్. నహికస్యచిన్మతే ఘట ఇత్యనుభవః

తత్. తదార్థః ప్రతేత్యత్ర అభేదాన్వయా వానివేశనీయ ఇతి. తదసత్. స్వారసికలక్షణాగ్రహస్థలానురోధేన తాదృశ సమభివ్యాహారజ్ఞానాదే స్తథావిధబోధజనకతాయాః క్లృప్తత్వా త్తత్ర నిరూఢ లక్షణాస్వీకా [illegible]వాభావాత్. నచస్వారసికలక్షణాగ్రహస్థలానురోధేన తాదృశాన్వయ బోధస్యోభయవాదిసిద్ధత్వేపి నిరూఢలక్షణామతే సంబంధి తాత్పర్య

స్యాపి తత్రతే పట ఇత్యనుభవ ఇతికేనాపి శక్యతేవక్తుం సర్వేషా మనుభవస్య సమానత్వాదితిభావః. సామ్యాదిత్యత్రేనోక్త సామ్యమేవోపపాదయతి. ఉపదర్శితస్థల ఇతి. సమానుభవేపి కేషాంచిన్నైవాదో దృశ్యత ఏవ యథా ప్రమాణద్వయ వాదినా శాబ్దబోధస్థలే అనుమినోమీత్యేవానుభవ స్స్వీక్రియతే. శబ్దప్రమాణవాదినాతు శబ్దాయామీత్యనుభవ స్స్వీక్రియత ఇత్యపరసాధారణా. సామ్యత్వాదిత్యాది. తథాచ సంసర్గతావాదినా రాజకీయః పురుష ఇతిశాబ్దబోధం ప్రత్యేవ ఉక్తవిధానుమితిసామగ్ర్యాః ప్రతిబంధకత్వాద్యయం కల్పనీయమితి అనుమితౌ శాబ్దసామగ్ర్యాః ప్రతిబంధకత్వాపేక్షయా శాబ్దే అనుమితిసామగ్ర్యాః ప్రతిబంధకతాకల్పే విశేషాభావేన మతద్వయేపి సామ్యమేవేతిభావః. విగ్రహవాక్యస్థలే స్వస్వ ప్రకారక శాబ్దబోధ వాదిమతే లాఘవమసమాద్యస్య సమాసస్థలే స్వస్వ సంసర్గక శాబ్దబోధవాది మతాపేక్షయా పురుష విశేష్యక రాజసంబంధి ప్రకారకాభేద సంసర్గక శాబ్దబోధవాదిమతే లాఘవ ముపపాదయతి. ఏవమిత్యాదినా. చైత్ర నిరూపితత్వాదీనామన్వయాదితి. ననుప్రతీత్యక్తి లక్షణాచ నాన్యా తథాచ శక్తి స్మృతిక ప్రత్యక్ష ఇత్యాదా శాతితేత్యస్యాప శక్తిజ్ఞానాలక్షణా ధాతు ప్ర

స్యానాదిత్వ కల్పనా గౌరవం. అనాది తాత్పర్య విషయీభూత లక్ష
ణాయా ఏవ నిరూఢలక్షణాత్వాదితి వాచ్యం. రాజపురుష ఇత్యాదివా
క్య జన్య శాబ్దబోధాత్పూర్వం నియమనః లుప్త విభక్తి స్మరణ కల్ప
నాపేక్షయా తాత్పర్యస్యానాదిత్వ కల్పనాయాం గౌరవ విరహాదితి. న
చైవం దధి పశ్యతీత్యాదావపి దధ్యాదిపదస్య దధికర్మకాదౌ లక్షణాం

తత్రాపి సముదాయ రూపత్వేన తస్య వాక్యత్వాత్. వాక్యే చ నైయా
యికై శ్శక్త్యనంగీకారాత్. శక్త్యభావే శక్య సంబంధరూప లక్షణా
యా అప్యసత్వాత్. శానధాతోర్వ్యుత్పత్తిగ్రహ విశేష్యే శానచ ఏవ
శక్యకరణకత్వ స్యాన్వయాత్. శానధాతోరపి సమస్య మానపదఘటక
త్వేన సమస్యమానత్వ సంభవాదిత్యుక్త వివక్షయాపి ప్రతీకారణత్వ
స్వరసాదాహ. తదర్థాన్వితేతి. అనభ్యుపగతౌ తాదృశ వివక్షా అన్యథాపి
తు స్వర్గకామ ఇత్యాదౌ స్వర్గపదవ్యుత్పత్తిగ్రహ విశేష్య ఏవ పదా
ర్థాంతరస్యాన్వయేన సమాస సాధుత్వ ప్రసంగాదితి మంతవ్యం. నియమ
ఇత్యాది. తచ్ఛాబ్ద బోధాత్పూర్వం నానావ్యుత్పత్తి స్మరణ కల్పనా మ
పేక్ష్య తాత్పర్యస్యానాదిత్వ కల్పనస్యైవ లఘుత్వాదితి భావః. యద్యపి
రూఢ లక్షణాజ్ఞానం విభక్తి స్మరణాభావేన సంభవతి. తత్పురుషే పూ
ర్వపదస్య స్వార్థ విశేషిత విగ్రహవాక్యస్థ విభక్త్యర్థ విశిష్ట నిరూపిత
నిరూఢ లక్షణేతి సిద్ధాంతాత్ షష్ఠీ తత్పురుషే షష్ఠ్యాస్సంబంధార్థ
తయా రాజసంబంధ విశిష్టే రాజపదస్య నిరూఢ లక్షణా. ద్వితీయాది
తత్పురుషస్థలే తు ద్వితీయాదేః కర్తృత్వాద్యర్థకతయా పూర్వపదస్య ప్రత్య
యార్థ కర్తృత్వాశ్రయ ఏవ నిరూఢలక్షణా వక్తవ్యా. తథా చ లుప్త

స్వీకృత్యతాత్పర్యేణ సమంతస్య భేదాన్వయ బోధ సంభవాత్తత్రాపిలు ప్త విభక్తి స్మరణ కల్పన మనుచితమితి వాచ్యం. దధ్యాది పదస్య ద కర్తృకాద్యా లక్షణాగ్రహ దశాయామపి తస్య ద్వితీయోత్తర విభక్త్యన్త త్వ గ్రహదశాయాం దధికర్తృకః పశ్యతి దధికర్తృకేణ పశ్యతీత్యాదావి వ ఉక్తస్థలేపి దధికర్తృక దర్శనాన్వయ బోధానుదయాత్. భవన్మతే

భక్తి విశేషస్మరణం వినా నఞాద్యర్థాక్తే పూర్వపదస్య నిరూఢలక్షణేతి జ్ఞానమేవన సంభవతీతి అర్థ విశేషే నిరూఢ లక్షణా నిశ్చయాయ లుప్త విభక్తి స్మరణ మావశ్యకమేవ. తథాపి నిరూఢ లక్షణాతోఽన్వయజ్ఞానం నశాబ్దబోధోపయోగి కింతు లక్షణాత్మకేన జ్ఞానమేవ తథాన ద్వితీయాదిమత్వ రూపస్థలేపి పరస్పరం సంబంధేన బోధః స్వీక్రియతే. తథాపి న ఞాది పదస్య సాంకేతిక లక్షణా సంభవాత్ కర్త్రాదేరపి సం బంధతయైవ శాబ్దే భానసంభవాత్. లక్షణాయాం నిరూఢత్వ జ్ఞానంతు వాదినోపి నసార్వత్రిక ప్రయోజకమితి కించి దనుపపన్నం. న న్వతీత్యాది. నను దధి పశ్యతీత్యత్ర దధి పదాద్వ్యవహితోత్తర పశ్యతిప దస్యైవ ప్రాంతః. సాచ దధికర్మకేన పశ్యతీత్యాదౌ నాస్తీత్యేకక మిత్యస్తిత్వ సంగతిరితి వాచ్యం. తథాపి దధ్నః పశ్యతి దధి పశ్యతి స్త్రీత ఇత్యాదావపి దధికర్తృక దర్శనశాబ్ద బోధానుపపత్తిః. వ్య త్పత్తిర్వ్యుత్పత్తివేద మపరిష్కారాత్. తండులం పచతి రాజ్ఞః పురుష ఇత్యాదౌ తండుల రాజాది పదానాం తండుల కర్తృకాద్యా లక్షణాం స్వీకృత్య య దా భేదశాబ్ద బోధ స్వీక్రియతే. తదా తండులేన పచతి రాజ్ఞా పురు ష ఇత్యాదావపి తాదృశ శాబ్దబోధాపత్తి రిత్యతఆహ. తత్త్వమితి.

కర్మకేన దఃశ్యతీత్యత్ర దధి పశ్యతీతిస్థలీయ దధిపదోత్తరపశ్యతి పద స్వరూప కాంతా జ్ఞానాదిఘటిత సామగ్రీ సత్వాద్దధికర్మక దర్శనాన్వయబోధస్యాపత్తే ద్వితీయాం తదర్థాద్యుపదత్వావచ్ఛిన్న ధర్మికత్వాద్య ర్థాత్వాది సమభివ్యాహార జ్ఞానస్య తాదృశాన్వయబోధే హేతుతాయా ఆవశ్యకత్వాత్. దధిః శ్యతీత్యాదా లుప్త ద్వితీయానుసంధానస్యా శ్యకత్వాత్. రాజ సంబంధి పురుషాద్యన్వయ బోధేచ రాజాది పదా వ్యవహితోత్తర పురుషాది పదత్వ జ్ఞానస్య హేతుతాయాస్స్వీకరణీయ లక్షణాగ్రహస్థలాను రోధేనావశ్య కల్పనీయతయా రాజపురుష ఇత్యా దా రాజాది పదస్య తృతీయాద్యంతత్వే భ్రమదశాయాం రాజసంబం ధి పురుషాద్యన్వయ బోధాపత్త్యసంభవాత్. తృతీయాది విభక్త్యా వ్యవధానాత్. దధిఃశ్యతీత్యాదా దధి పదా వ్యవహితోత్తరత్వప్రకా రక ధాతు పదజ్ఞానస్య హేతుతాయా అక్లుప్తత్వాత్. పశ్యతి దధిఃశ్య

తదాచ ద్వితీయాంత తండులపద షష్ఠ్యంత రాజపదస్థలపద ద్వితీయాద్య స్తోః ప్రకృతేనాద్యశార్థ లక్షణాయాం తాత్పర్యగ్రాహకత్వ కల్పనేనా స్య విభక్త్యంతస్థలే తాదృశ శాబ్దబోధ ప్రసంగ ఇతిభావః. నన్వివం గ మనా విరహే తండులాది పదోత్తర ద్వితీయాది విభక్తేరేవ తండుల స్థక స్వత్వ రాజస్వత్వాద్యా లక్షణాస్తు తస్యచ భేదసంబంధేనైవ సా భావనర్యాణాస్తు. ప్రకృతేస్తాత్పర్య గ్రాహకత్వమేన కింవకల్ప్యతే ఇత్య తాహ. విభక్తేరితి. ప్రకృతేస్త్వేతి. సంఖ్యాదితర్యాణేనాపి ప్రకృ తేరేవ లక్షణా సంభవతీతి విభక్తేః సంఖ్యాదికతాత్పర్యేణ భావాదిత్య వః. నను ప్రకృతేరపి క్వాపి శక్త్యా కల్ప్యతఏవ ప్రయోజనాభావాత్

తి చైత్రో దధీత్యాదావపి దధికర్మక దర్శనాన్వయబోధాత్. తాదృశ జ్ఞాన హేతుతాయా అవశ్యం కల్పనీయత్వాచ్చేతి. తండులం పచతీత్యాదౌ తండులాది పదస్యైవ తండులాదికర్తృకే లక్షణా విభక్తిస్తు సాధుత్వార్థా. ఏవం రాజ్ఞః పురుష ఇత్యాదావపి రాజాది పదస్య సంబంధ్యాదౌ లక్షణా విభక్తిస్సాధుత్వార్థా. నన్వేవం త్వన్మత సమభివ్యాహారస్య తత్తల్లాక్షణిక శాబ్దబోధ నియామకత్వాన్నాతి ప్రసంగః. విభక్తేరేవ ప్రకృత్యర్థ విశేషితస్వార్థే లక్షణేతి తు న సంభవతి. విభక్తేః తాత్పిక క్తేర కృత్తతయా తత్రశక్య సంబంధరూప లక్షణాయా అసంభవాత్. తండులః ప్రమేయ ఇత్యాదౌ విభక్త్యర్థా విశిష్టస్యైవ ప్రకృత్యర్థస్య భానాత్. ప్రకృతి శక్తేస్స్వార్థే కృత్తతయా తత్ర లక్షణాసంభవాదితి సంచింతనీయం. రాజాది పదస్య రాజ సంబంధ్యాదౌ శక్త్యభావదశాయామివ తదర్థ లక్షణాగ్రహ దశాయామపి రాజసంబంధిని

పర్యంత విభక్తేరేవ ప్రకృత్యర్థవిశేషిత స్వార్థబోధక సంభవాదిత్యాశంకాయామాహ. తండుల ఇత్యాది. అయంభావః. తండులః ప్రమేయ ఇత్యాదౌ విశేషణ విభక్తేర్నిరర్థకతయా ప్రమేయ పదాదుత్తర ప్రమేయత్వావచ్ఛిన్నస్యైవోపస్థిత్యా ప్రమేయ పదస్య ప్రమేయత్వావచ్ఛిన్న శక్తిస్స్యాదితి. విభక్తేస్తు త్వాపి ప్రకృత్యర్థ విశేషిత స్వార్థబోధకత్వస్యాభావేన నకించిదర్థే విభక్తేశ్శక్తిః కల్పయితుం శక్యతే ప్రమాణా భావాదితి. * చింతనీయమితి. చింతాబీజంతు. తండులస్యపాక ఇత్యాదావపి తండులకర్మకాభిన్నః పాక ఇత్యాకారక శాబ్దబోధస్యైవ స్వీకరణీయ తయా తండులపదాద్ద్వితీయాపత్తిః. స్తోకస్య పక్తిరిత్యాది ప్రయోగ వారణా

పురుష ఇత్యాదావివ రాజసంబంధి సంబంధీ పురుష ఇత్యాద్యన్వయబోధస్య సర్వజనానుభవ సిద్ధత్వాత్. పచతి చైత్ర ఇత్యాదావపి కృతిసంబంధేన పాకాదేశ్చైత్రాద్యంశే విశేషణత్వోపగమే చైత్రో న పచతీత్యాదావన్వయ బోధానుప పత్తిర్దుర్నివారా. కృతి సంబంధస్యాపి వృత్త్యనియామకతయా తత్సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాభావస్య ప్రసిద్ధ్యా తద్ఘటనా సంభవాత్. అథైవమపి జానాతీత్యాదౌ చైత్రాద్యంశే జ్ఞానాదేరాశ్రయతా సంబంధేనాన్వయ బోధోపగమే ఇతి చేన్న హి. ఆశ్రయతాసంబంధస్యాభావ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకతయా చైత్రో న జానాతీత్యాదావాశ్రయతా సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక జ్ఞానాద్యభావస్యైవ భానసంభవాత్. తథాచ తత్రాఖ్యాతస్యాశ్రయత్వార్థకత్వం నిర్యుక్తికం నచధాత్వర్థ జ్ఞానాదేరాశ్రయతా సంబంధేన చైత్రాదిరూప ప్రాతిపదికార్థే సాక్షాత్ప్రకారతోపగమే జ్ఞానం చైత్ర ఇ

యా అభేద సంబంధేన క్రియాన్వయి కర్తృణః షష్ఠీవ ద్వితీయా శాక్తి కల్పనస్యావశ్యకత్వాత్. ఏవం రాజ్ఞః పురుష ఇత్యత్ర రాజపదస్యరాజ సంబంధిని లక్షణాం స్వీకృత్య అభేద శాబ్దబోధోపగమే అభేద సంసర్గక శాబ్దబోధౌపయిక సమాన విభక్తికత్వాది తత్తదాకాంక్షా విరహేపి బాధకపద మస్త్యంత రాజపద పురుష పదయోస్సమభివ్యాహారజ్ఞానస్యాపి తాదృశ శాబ్దబోధ ప్రయోజకత్వ మభ్యుపేత్య బాధక పరిహారే కార్యకారణ భావానైక్యం. నచస్వాన్వతేపి గత్యద్విత్వే తత్తత్పదత్వే శక్తి కల్పన మనేక మితినాచ్యం. ఏకైకార్థే ఏకైక విభక్తిశ్శక్తి కల్పన మపేక్ష్య అభేదబోధ పర్యాప్తనానాశబ్ద ఘటితనానానుపూర్వీజ్ఞానా

ఖ్యాదావపి తథావిధాన్వయ బోధాపత్తి రితివాచ్యం. తాదృ
బోధే ఆఖ్యాతానాం తథాతు సమభి వ్యాహారజ్ఞానస్య హేతుత్వాత్. భ
వతోప్యుక్త రీత్యా ప్రకారక బోధే తాదృశ సమభి వ్యాహారజ్ఞానస్య
హేతుతాయా ఆవశ్యకత్వాత్. యత్తుపచతి చైత్ర ఇత్యాదౌ పాక
కృతిమాంశ్చైత్ర ఇత్యాకారకాఖ్యాతార్థ ప్రకారక శాబ్దబోధోత్పత్త్యై తి
ఙాద్యాఖ్యాతజన్య కృత్యుపస్థితే ర్హేతుత్వ కల్పనమావశ్యకం. తథాచ
త్వద్ధర్మ విశేషాప్రవేశే ఆఖ్యాతనిష్ఠ ప్రత్యాసత్త్యా పదార్థోపస్థితేర్హేతుత్వ
కల్పనే శక్యలఘుత్వ సమానాధికరణేనాఖ్యాత జన్యోపస్థితేః కారణతావ
చ్ఛేదకత్వ విశేషణ నివేశే గౌరవం ప్రకారకాన్వయబోధం ప్రతి
ప్రత్యయ జన్యోపస్థితేః స్వజన్య విశేష్యతా ప్రత్యాసత్త్యైవ హేతుత్వ
మాస్థీయతే. తథాచ తాదృశకారణ [illegible] తిఙాదిదేర్నాభావ [illegible] వ
విశేష్యతయా జ్ఞానస్య [illegible] యత్ర ధాతునా ప్రత్యయత్వావా

[illegible] హేతుతా [illegible] గౌరవమిత్యాద్యయం. చింత్య [illegible]
[illegible] పదస్యేతి. రాజసంబంధినః పురుష ఇత్యాదావి వేశ్య
[illegible] పురుష ఇత్యాకారకేతి పూరణీయం. [illegible] సి
[illegible] తథాచ రాజపదస్య రాజసంబంధి లక్షకత్వే వ్యుత్పన్న తా
దృశ రాజ పదఘటిత వాక్యాదౌ రాజ సంబంధ్యభిన్నః పురుష ఇతిబోధ
స్య [illegible] విరుద్ధతయా నపూర్వోక్త రీత్యా లక్షణా కల్పనేనాపి
[illegible] శాబ్దబోధోపపత్తిరితిభావః. చైత్రః పచతీత్యాదౌ కృతి సంబంధేన
[illegible] ప్రకారకాన్వయబోధ [illegible] ఇతి యత్పూర్వపక్షము [illegible]
దపి ఖండయతి. [illegible] చైత్ర ఇత్యాదావితి. [illegible] పీతి. అన్యథా [illegible]

నుగతానాం దుర్నిర్వచనతయానైతాదృశాను గతకార్య కారణ భావ కల్పనం సంభవతీతి మన్యతే. తదాపి యత్రజ్ఞాధాతో రేవ పాకాదా వితుణా తత్ర జానతీత్యాది వాక్యాత్పాక కృత్యాది ప్రకారకాన్వయ బోధోత్పత్త్యాజ్ఞ ధాత్వర్థ ప్రకారకాన్వయ బోధే తద వ్యవహితోత్తర త్వాది ప్రకారక జ్ఞానజన్యోపస్థితే స్సమాన విశేష్యతా ప్రత్యాసత్త్యాహే తుతాయాస్తత్ర కల్పనీయతయా తాదృశ కారణ బాధాచ్చైత్రో జానాతీత్యాదౌ చైత్రాదేర్జ్ఞాన విశేష్యత యాభానా పత్తిస్తుర్వారైవేతి.

తదసత్. ప్రత్యయాంతరార్థ విశేష్యక శాబ్దబోధే వ్యభిచారవారణాయ తాదృశోపస్థితేర్విశిష్యన్య తాదృశోపస్థితి జన్యతావచ్ఛేదక కోటావ వశ్యం నివేశనీయతయా తదను త్తర శాబ్దబోధే చైత్రాదేర్జ్ఞానాది విశేష్యతయా భానే తాదృశ కారణ బాధస్యా కించిత్కరత్వాత్. తాదృశా నుపూర్వీ ఘటక ధాతు జన్య జ్ఞానాద్యుపస్థితి చైత్రాది రూప విశేష్య

ద్యాశ్రయత్వం చైత్ర ఇత్యాదావపి జ్ఞానాశ్రయ శ్చైత్ర ఇత్యాది శాబ్దబోధాపత్తి రితి భావః. పాక కృత్యాది ప్రకారికేతి. కృతి సంబంధేన పాక ప్రకారకాన్వయ బోధోపగమే పాక లక్షణా జ్ఞాధాతు ఘటిత నజానాతి చైత్ర ఇతి వాక్యాత్ కృతిసంబంధేన పాకాభావ విషయక బోధాను పపత్తిః కృత్యత్వ నియామక సంబంధస్యాభావ ప్రతియోగి తావచ్ఛేద కత్వాదితి జ్ఞాధాతోః పాకేలక్షణాస్థలే కృతి ప్రకారకబోధ ఏవాంగీకార్యా నీకరణీయ ఇతిభావః. ప్రత్యయాంతరార్థేతి. జానాతీత్యాదౌ తప్ప్రత్యయార్థ కృతి విశేష్యక జ్ఞాధాత్వర్థ పాక ప్రకారక బోధ ఇత్యర్థః వ్యభిచారేతి. జ్ఞాధాతూత్తర తిప్పద జన్యోపస్థితి రూపకారణస్య వ్యభిచార

వ్యక్తిత్వ యోగ్య జ్ఞానత్వాది ఘటిత సామగ్ర్యా ఆశ్రయతా సంసర్గక
శాబ్దబోధ జనకే బాధకాభావాత్. న్యాయ మతే ఆశ్రయతా సంబంధేన
జ్ఞానాది ప్రకారక శాబ్దబోధే తాదృశ యోగ్యతా జ్ఞాన హేతుత్వాంశ
కల్పనాదికం ఆశ్రయతా సంబంధేన జ్ఞానాది విశిష్ట ఘటాది కాన్వయ
కాన్వయనాం న్యాసం కేతిత శక్త్యంతరాద్యా తాదృశ సంబంధేన జ్ఞానా
ప్రకారక ఘటాది విశేష్యక శాబ్దబోధస్య సర్వమత ఏవా ప్రసిద్ధా స్తి
తాదృశ శాబ్దబోధే పదార్థాంతర భాన స్వయమేవ సిద్ధిత యోగ్య
తాజ్ఞానస్య స్వతంత్ర హేతుతాయా ఆవశ్యకత్వాత్. జ్ఞానాది విశిష్ట ఘ
టాది మాత్ర విషయక యోగ్యతా జ్ఞానస్య జ్ఞానాది విశిష్ట ఘటాది
విషయక శాబ్దబోధే తాయాః. హేతు ఘటాదిః [illegible] త్వాదితి వాచ్యం.
భవ [illegible] జ్ఞానాశ్రయతా ప్రకారక ఘటాది విశేష్యక శాబ్దబోధే త
ధాదిక యోగ్యతా జ్ఞాన హేతుతాయా ఆవశ్యకత్వాత్. ఆశ్రయతా సంస

వారకానేకత్వ. తాదృ[illegible]ప్పత్తేః. [illegible]ధాయా [illegible] విషయ జనో[illegible]
తే. [illegible] శ్రీ[illegible]స్య. అన్యూనాధి[illegible] [illegible] రూపసే[illegible]. తదను [illegible]
తి. [illegible]ధాయా [illegible] వగతే ఆశ్రయతా సంబంధేన జ్ఞానస్య [illegible]
తాదృ ప్రకారకశాబ్దబోధ[illegible] విశేషణాభావ జన్యాశ్రయతా[illegible]
తే శాబ్దబోధం ప్రతి కారణతే మానాభావేన గృహస్య శాబ్దబోధస్య
[illegible]ధాయా [illegible] తిప్పద జన్యోపస్థితేః ఉపహితో [illegible]రవ్యాభావేన తాదృ
శ్యాప్తి కార్యతావ చ్ఛేదకానా క్రాంతత్వాదితి భావః. ఇదమే వోపప
త్త్యోపస్థితి కార్యతావ చ్ఛేదకానా [illegible]. [illegible] ఘటాది విశేష్య
దమపి తాదృశత్వాత్. తాదృశ యోగ్యతా జ్ఞానే. ఘటాది విశేష్య
కాశ్రయతా సంసర్గక జ్ఞానప్రకారక యోగ్యతా జ్ఞానోత్పత్తిః. ఆశ్రయ

గత జ్ఞానీయ కారణతావచ్ఛేదకస్య తదీయ సాంసర్గిక విషయతాఘ టిత తన్నిరూపక జ్ఞానకారణతావచ్ఛేదకాపేక్షయా లఘుశరీరతయా ఆశ్ర యతాయాః స్వసంసర్గతాయా అనతిప్రసంగలఘుత్వాత్. న చ యత్నాశ్రయత్వే జ్ఞాధాతు సమభివ్యాహృతాఖ్యాతస్య శక్తిభ్రమస్య స్వారసిక లక్షణాగ్ర హో వా తత్ర జ్ఞానాశ్రయతా ప్రకారక శాబ్దబోధస్యోభయ మతసిద్ధ త్వేన తాదృశ యోగ్యతాజ్ఞానస్య హేతుత్వ ముభయ మతసిద్ధమే వేతి వాచ్యం. ఆశ్రయతాయాః స్వసంసర్గతావాదినా తత్రాపి స్వాశ్రయ తా ప్రకారక బోధస్యానభ్యుపగమాదితి చేన్న. ఏతదభిప్రాయేణై వ జానాతీత్యాదౌ ఆఖ్యాతస్య నిరర్థకతాం మణికారైరూరీచక్రే. తత్రాపి శ్రయత్వే నిరూఢ లక్షణా మభ్యుపగచ్ఛతాం దీధితికారాణాం పునరే ష ఆశయః. యత్ర జ్ఞాధాతో జ్ఞానాశ్రయత్వే శక్తిభ్రమస్స్వారసిక లక్షణాగ్రహో వా తత్ర చైత్రాదిద్వంశే ధాత్వర్థైకదేశ జ్ఞానాదేరన్వయా

తా ప్రకారక శాబ్దబోధస్యైవ ప్రసిద్ధ్యా తాదృశ యోగ్యతాజ్ఞానస్య హేతుత్వాన్నభ్యుపగమాదితి భావః. సర్వనామ్న ఇతి. స సుందర ఇత్యా దౌ తచ్ఛబ్దస్య జ్ఞానవిశిష్ట చైత్ర పరత్వే తత్రత్య శాబ్దబోధస్య చైత్ర విశేష్యకాశ్రయతా సాంసర్గిక జ్ఞాన ప్రకారకత్వే పీత్యర్థః. సంకేతిత శబ్దాంతరేతి జ్ఞానవిశిష్ట చైత్ర సంకేతిత డిత్థాది పదఘటిత వాక్యాది త్యర్థః. పదార్థాంతరేతి. ఏకదేశ శాబ్దబోధానుదయాత్ ఏకపదార్థేపర పదార్థ స్యాన్వయస్యైవ యోగ్యతా స్వాపత్త్యా జ్ఞాన విశిష్ట చైత్రే సౌందర్య రూప యోగ్యతా జ్ఞానస్యైవ తత్ర హేతుత్వం స్పష్టం. న తు చైత్రే జ్ఞానవత్త్వరూప యోగ్యతా జ్ఞానస్యేతి భావః. అనేకమితి. జ్ఞానా భావ

ముపపత్త్యా స్వరూపసంబంధేన జ్ఞానాశ్రయతా ప్రకారక చైత్రాది విశేష్యకాన్వయబోధ ఏవ తత్ర మాణిక్యతాస్వీకరణీయః. తథాచ గ్రన్థ జ్ఞానాశ్రయతా ప్రకారక శాబ్దబోధే యోగ్యతాజ్ఞానహేతుతాయాః కృత్యాద్యాశ్రయతా సంసర్గక శాబ్దబోధ తాదృశ యోగ్యతా జ్ఞానహేతుతా కల్పన మనేకమేవ మణిక్యతాం మతే. నవదీధితికృతాం మతే తాదృశ యోగ్యతాజ్ఞాన హేతుత్వ కల్పన లాఘవేపి జానాతీత్యాద్యానుపూర్వీ జ్ఞాన ఘటిత జ్ఞాధాతు శక్తిజ్ఞాన జన్యజ్ఞానాద్యవస్థితి ఘటిత శాబ్దసామగ్ర్యా భిన్నవిషయక ప్రత్యక్షం ప్రతి ప్రతిబంధకతాయామాఖ్యాత జన్యాశ్రయత్వోపస్థితేః విశేషణస్య నిర్వేశే గౌరవ మితి వాచ్యం. తథాహ్యేపి జ్ఞానాశ్రయత్వ భాన వాంచైత్రః సుందర ఇత్యాది విశిష్ట వైశిష్ట్యావగాహి ప్రత్యక్షే జానాతి చైత్ర ఇత్యాద్యానుపూర్వీజ్ఞా ధాతు [illegible] శే: సత్వాత్

వాంచైత్రః సుందరఇతి ప్రత్యక్షం ప్రతి తాదృశ శాబ్దసామగ్ర్యాః ప్రతిబంధకత్వస్య ప్రకారతావాదినా కల్పనీయత్వేపి విషయితాస్య సంబంధేన జ్ఞానాభావవదాశ్రయ [illegible] ప్రత్యక్షం ప్రత్యేపి ఆశ్రితశాబ్ద సామగ్ర్యాః సంసర్గతావాదినా ప్రతిబంధకత్వం కల్పనీయం. ఆశ్రయతాయాః ప్రకారతావాదినాతు తన్న కల్పనీయం తాదృశ ప్రత్యక్ష శాబ్దసామగ్ర్యోః యుగపద వస్థానా సంభవాత్ [illegible] రహోగాదితి దర్శితరీత్యాను సంధేయ మితిభావః. పరంత్వేన మారీత్యా రాజ్ఞః పురుష ఇత్యాదావపి రాజపదస్య రాజస్వత్వే శక్తిరిత్యపి వ

ద్యాం [illegible] సంసర్గతా [illegible] తి

మస్తితేచ తాదృశ సామగ్ర్యాః విరోధిజ్ఞానాశ్రయత్వాభావత్వా నిశ్చ
య ఘటిత తథావిధ విశిష్ట వైశిష్ట్య బోధసామగ్ర్యా స్తాదృశ శాబ్దసా
మగ్ర్యాః సమం యుగపదవస్థానా సంభవేన తాదృశ ప్రతిబంధకత్వ క
ల్పనా విరహాదిత్యాధికం దర్శిత దిశావసేయం.

అథైనం రీత్యా భూతలేనఘట ఇత్యాదౌ ఘటాది పదస్య ఘట
ప్రతియోగికాదౌ తదుత్తర సుబ్విభక్తేరేవ వా ప్రతియోగితాయాం లక్ష
ణా మభ్యుపేత్య తత్ర ఘటప్రతియోగికా భావో భూతల వృత్తిరిత్యాకా
రక ప్రతియోగితా ప్రకారక శాబ్దబోధోపగమ ఏవసముచితః. తథాసతి
తథావిధ సమభి వ్యాహారజ్ఞాన ఘటిత సామగ్ర్యాః ఘట ప్రతియోగి
కత్వాభావవానభావః ప్రమేయ ఇత్యాది విశిష్ట వైశిష్ట్య బోధం ప్ర
తి ప్రతిబంధకత్వా కల్పనేన లాఘవా దిత్యుక్తనియమె నిపాతాతిరిక్త
స్య విశేషణ నైయత్యమయుక్తమితిచేన్న. భూతలేనఘట ఇత్యాదౌ ఘటాద్య
భావే భూతలాద్యన్విత స్వవ్యుత్పాదేనస్య స్యేన తాత్పర్యవశాన్ఘటా
దౌ ప్రతియోగితాయాం భూతలాది వృత్తిత్వా భావస్యాన్వయ బోధోనుభ
వసిద్ధః. అన్యథా తాదృశవాక్య జన్యస్య ప్రామాణ్య జ్ఞానానాస్కందిత
త బోధస్య భూతలేనఘట ఇత్యాది వాక్యజన్య ఘటాది విశేష్యక భూత
లాధేయత్వ ప్రకారక బోధ విరోధితాయా స్సర్వానుభవ సిద్ధాయా అ

నాపి స్య స్వప్రకారక బోధస్యైవోపగంతవ్యతయా ద్వివిధ శాబ్దబోధ
ద్వివిధయోగ్యతాజ్ఞానస్య కారణత్వం సంసర్గతావాదినా కల్పనీయమితి
గౌరవమిత్యనుసంధేయం.

సుబ్విభక్తేరేవేతి తథావిధ విభక్త్యర్థ ఏవనామార్థస్యాన్వయా

మనుపపత్తేః. నఞ్పదం వినా యత్ర ధర్మిణీయస్య విశేషణతయా భానం యాదృశ సమభి వ్యాహారాద్భవతి. తాదృశ సమభి వ్యాహారస్థలే న ఞ్ప్రక్త్యైవ తత్ర ధర్మిణి తదభావః ప్రతీయత ఇత్యేవమతేవా పలాప ప్రసంగాచ్చ. ఏవఞ్చ నఞర్థాభావే ధాతోర్గిరర్థా నుకూల్యాద్యన్వయ బోధోపపత్తయే నిపాతాతిరిక్తార్థ విశేషణ మాత్రస్య సంపన్నతయా ప్రత్యయైః ప్రత్యయ వచన మిత్యాద్యా పాకర తి ప్రత్యయస్యార్థాద్యః భావస్య నఞర్థస్యైవ ప్రత్యయార్థాదావన్వయ బోధోపపత్తయే చ నఞావశ్యకం. నహో ష్ట్ర స్థలేషు న ఞో భావ వల్లక్షణికతయా భానవతా సన్మనుమ తామోషః అథ దాన్వయబోధ ఏవో పేయత ఇతివాచ్యం. తథాపి సర్వత్రాభావస్యైవ నఞర్థతయా ముఖ్యార్థ వాచకో నఞో ముఖ్యార్థాప్రత్తేః అభావస్య భేదాన్వయ బోధోప్యనుమేపి కార్యకారణ భావకల్పనాయాః ప్రయోజనా భావవతి లక్షణా సాపేక్షత్వాత్. అభావవత్ అభేదాన్వయ బోధస్య మే భూతలే ఘట ఇత్యాదివాక్య జన్యబోధే భూతలే ఘట ఇత్యాది వాక్య జన్యబోధస్య విరోధిత్వాత్. తాదృశ వాక్యజన్య బోధేన నాహ్య భావ నిశ్చయస్యైవ విశిష్ట బుద్ధి విరోధిత్వాత్. వస్తుతస్తు నామార్థ గామి త్వత్ప్రకారక విశ్వాసంభవేనాపి. నీలోఘట ఇత్యాదౌ విశే

దుక్త నియమేనాప్యతి పాతాతిరిక్త నామార్థ విశేషణ మపత్త మేవేతి భావః. అత్రచ వాక్యాదీనా మనాకాంక్షితంచ ప్రథమాయా స్సంఖ్యాతిరిక్తార్థకత్వేన సిద్ధాంత ఏకోపిలో క్తం. అనుపపత్తేరితి. ననుఘటతేన ఘటాభావ ఇతి శబ్దజన్యాభావ విశేష్యకజ్ఞానాకాంక్షిత శాబ్దబోధ దశాయాం ఘటోతేనఘట ఇతి శాబ్దబోధానుత్పాదేపి సత్యజనాను భవ విరు

ణ విధ స్వైర భేదాద్గకస్యసు తేపి యద్యప్యుక్త రీత్యాలాఘవంసంభవతి.
తథాపి తత్తాత్పర్యకో విద్వేషణమితిక్.

ప్రకారతాశ్చ విభక్త్యర్థతా భేదేన నానావిధాః. విభక్తి
శ్చ సుప్తిఙ్ భేదేన ద్వివిధా. తత్ర సుబ్విభక్తయః ప్రథమా ద్వితీయా
ద్యాస్సప్త. తత్ర ప్రథమాయాః ప్రకృత్యర్థే విశేషణ విధయాన్వయినీసం
ఖ్యైవ. అతఏవ [illegible] విశేష్యవాచక పద సమాన విభక్తికం పదంవి
శేషణం నామ [illegible] తత్ర ప్రథమార్థస్య విశేష్యే విశేషణ తయా
భాసక సామానాధికరణ్యాదనేన ముఖ్య విశేష్యతయైవ భాసతే. సంఖ్యా
వాచకానాంచ ఏకవచన ద్వివచన బహువచనానాం ఏకత్వ ద్విత్వ
బహుత్వాద్యర్థక [illegible] శక్తతావచ్ఛేదకం జాత్యాదినా. వస్తు
[illegible] సాధారణైక వచనత్వాదినా. ఏక వచనత్వాదేర్దుర్వచ
త్వాత్. [illegible] వాచకత్వాయాశ్చ శక్తతావచ్ఛే
దక [illegible]. [illegible] శక్తిభేదేన ద్వివచనాదీ
[illegible]. [illegible]
[illegible]. [illegible]. పదశక్తి సంబన్ధేనైకవచన పద
[illegible]. [illegible] జ్ఞాన [illegible] సత్త్వాదినాశక్తి

[illegible] వ్రతీయతే [illegible] ఇతి న
[illegible]. ఏక [illegible] విరుద్ధ ఏవే
త్యస్వరసా [illegible]. [illegible] ఇత్యాద్యాహుః. నీలాభేదా
భావ [illegible] ప్రతిబన్ధ
[illegible] ప్రతిబన్ధక

ధర్మాదేవ శాబ్దబోధః. ఏకవచనాది శబ్దస్య పదద్వయాత్మకతయా తాదృశ సముదాయశక్త్యైవ ప్రసిద్ధిరితి నాశంకనీయం. ఏకం వక్తిత్వాది వ్యుత్పత్త్యా ఏకవచనాది శబ్దస్య స్వాది బోధకత్వే ఏకాది శబ్దేపి తాదృశ వ్యవహారాపత్తేరేకవచనాది శబ్దస్య స్వాదౌ రూఢిస్వీకారస్యావశ్యకత్వాదితి వాచ్యం. గ్రంథకారీయ సంకేతేనైవోపపత్త్యా ఏకవచనాదిపదే శక్తేరప్రామాణికత్వాత్. తాన్యేకవచన ద్వివచనేత్యాది పాణిని సూత్రస్య తదీయ సంకేతగ్రహ కారణతయాప్యుపపత్తేః. నహి యూస్త్ర్యాఖ్యౌ నదీత్యనుశాసనాత్ప్రాగీదూదంతాది పదేన నద్యాదిపదస్య శక్తిస్సిద్ధ్యతి. కింతు తదీయ సంకేతఏవ. అతఏవ నద్యాది సంజ్ఞా ఆధునిక సంకేత శాలిత్వాత్పారిభాషికత్వేన. తత్ప్రాచీనికీ. అథైవమపి పాణిని సంకేత సంబంధేన తాదృశపదస్య శక్తిమత్త్వే కత్వాది శక్త్యావచ్ఛేదకమస్త్వితిచేత్. తాదృశ సంకేతస్యైకేన రూపేణ సంబంధతా. సంకేతత్వేనేతి చేత్ తర్హి కస్యచిత్పంచ ఏకవచన పదాత్స్వౌజసాదిర్బోధ్యస్త్విత్యాకారక సంకేతస్యాపి సంభవాదతిప్రసక్తిర్దుర్వారైవ. పాణిని సంకేతత్వేనైవ తత్త్వేతి చేత్ శక్తి వ్యాకరణాంతర ప్రణేతుః పురుషాంతరస్యాపి తాదృశసంకేతస్య సంభవాత్ తదీయ సంకేత సంబంధేన తస్యైవ శక్తస్య డిత్థాదిపదాత్స్వౌజసాదిర్బోధ్య ఇత్యాకారక పురుష విశేష సంకేత సంబంధేన డిత్థాదిపదవ శక్తస్యావా వినిగమనా విరహేణ శ*

* స్యామిత్యస్య ప్రకారాంతరాదినాపి కల్పనీయం. పాణిన్యాదినాపి గకల్పనీయమితి రీత్యేత్యర్థః. * నహో విద్యేష ఇతి. విధకేర భేదాధర కత్య ఇష్టాపత్తిరేవేతి భావః. * ద్వ్యైక తాంత్రిక

తావచ్ఛేదకతా ప్రసంగః తథాచాగత్యాను పూర్వీ విశేష ఏవశక్యతావచ్ఛేదకఇతి. యత్తు సంఖ్యాపి ప్రకృతేరర్థః ఏకవచనాదికంచ ఏకత్వాద్యర్థే తాత్పర్య గ్రాహకమేవ. నచైవమేక ప్రకృత్యు పస్థాప్య యోరర్థయోః పరస్పర మన్వయబోధే ఆకాంక్షా విరహోద్ఘటాదావేకత్వాన్వయానుపపత్తిః. అన్యథాహార్యాది పదాదుప స్థాపితయో రశ్వ సూర్యయోరాధా రాధేయ భావేనాన్వయాపత్తిః. ఘటాది పదస్యైకత్వాది విశిష్ట ఘటాదావేవ శక్తిసంభవః. ఘటరూపం పశ్యేత్యాదౌ సంఖ్యానవచ్ఛిన్న ఘటాదేరేవాన్వయ బోధాదితి వాచ్యం. ఆకాంక్షా వైచిత్ర్యాదేక ప్రకృత్యుపస్థాప్య యోరపిఘటైకత్వయోః పరస్పరమన్వయ సంభవాత్. అతఏవ ఖండశక్త్యాపద కారాద్యుపస్థాప్య యోరన్యయోగవ్యవచ్ఛేదయోః పరస్పర మన్వయబోధః. నచైవం కర్మత్వాదికమపి ప్రకృత్యర్థ ఏవాస్తు కింకర్మ ద్వితీయాదిశక్త్యేతి వాచ్యం. నామార్థధాత్వర్థయోస్సాక్షాద్భేదే నాన్వయబోధస్యా వ్యుత్పన్నతయా కర్మత్వాదేర్నామార్థత్వే తేనసమం ధాత్వర్థాన్వయా సంభవాత్. వచ సంఖ్యాయాః ప్రాతిపదికార్థత్వే పటితాత్పర్యజ్ఞానే వినైవ శక్తిభ్రమం ఘటతాగ్రహాంచ ద్వివచనాద్యంశ పదాదేకత్వాది బోధ సంభవాత్. ఏకత్వాది తాత్పర్యేణైక వచనాంతస్యేవ ద్వివచనాంతస్యాపి పదస్య సాపే

క్షాయామతేద్వైక యోరితరస్య ధర్మపరనిర్దేశతయా ద్విత్వైకత్వ వాచకే ద్వివచనైకవచని ఇత్యర్థకత్వం తయోస్తస్య సంఖ్యాపి ప్రకృతే రేవార్థ ఇతి వైయాకరణమతేతు ద్వైకయోః ద్విత్వైకత్వ విశిష్టయోః ప్రకృతి తాత్పర్య విషయయోస్తత్ర ద్వివచనైకవచనే ప్ర

రసిక ప్రయోగాపత్తిరితి వాచ్యం. అనాది తాత్పర్యస్యైవ స్వారసికప్రయోగ మూలత్వాత్. ఏకవచనాద్యంశ పదస్యైవ స్వైకత్వాదావనాది తాత్పర్యోపగమేనాతి ప్రసంగ విరహాత్. త్వేకత్వాద్యర్థే ఏవ చన్ద్రైకవచన ఇత్యాదేరను శాసనంచ తాదృశార్థ తాత్పర్యగ్రాహకమేవేతి వైయాకరణ సమయసిద్ధత్వాత్. అనంతానాం ప్రకృత్యాదను పూర్వీణాం శక్తతావచ్ఛేదకత్వా పేక్షయా అల్పతర విభక్త్యాద్యాను పూర్వీణా మేకత్వాది శక్తతావచ్ఛేదకత్వ స్యైవోచితత్వాత్. నచ ప్రాతిపదికత్వ మేవ శక్యతావచ్ఛేదకం నతు సుబాదత్వాదికమితి నశక్యానంత్యమితివాచ్యం. ప్రాతిపదికత్వస్య దుర్నిర్వచత్వాత్. తదజ్ఞానేప్యేకత్వాది జ్ఞానస్యానుభవ సిద్ధత్వాత్. పదతోఽవ వృత్త్యేవ వాక్యతోఽపి విశ్లేషాదపి తద్యాదకతా సిద్ధేః. ఏకత్వాది శాబ్దబోధార్హత్వం వృత్త్యాదుపస్థితేరవ్య నావశ్యకత్వాచ్చ. ఫలానురోధేన కల్పనాయేవ కల్పనా గౌరవాత్. ఏవమానుపూర్వీభిన్నస్య నాదో తావచ్ఛేదకత్వే సుటకటా సుపదంచన సంఖ్యావాచకమితి విపరీత కల్పనాయాం దశాయామపి తాదృశ కస్థానచ్ఛిన్నస్య వాచకతాగ్రహా సంభవాత్ సుట ఇత్యాదౌ సంఖ్యాయా బోధాపత్తిః. అధవిధ ప్రీనాం సాఖ్యాన్యర్థకతాము పే ప్రకృతి విశ్లేషే రేక వాక్యతా ప్యేక

స్థానే ఇత్యేవాన్యత్రాప్యస్తీతి భావః. * ఏకవాక్యతావిరహేఽపి మా "అర్థైకత్వాదేకం వాక్యం సాకాంక్షంచే ద్విభాగేస్యాత్" ఇతి

జైమిని సూత్రానుసారేణ సాకాంక్షత్వే సతి విశిష్టైకార్థ ప్రతిపత్తిపరత్వమేవ వాక్యత్వమితి యతో పదయో ర్ద్వయోరేక వాక్యతా విరహానిశ్చయం తత్రాపి పదాన్తరం శాబ్దబోధేన జనకత్వ మిత్యనుసంధేయం.

హ నిశ్చయ దశాయాం విభక్త్యర్థస్యైకత్వాదేః ప్రకృత్యర్థాన్వయ బోధ వారణాయ తయోస్సమభివ్యాహారజ్ఞానస్య ఘటాది విశేష్యక కత్వాన్వయ బోధం ప్రతి కారణత్వ మవశ్యం కల్పనీయం. ఏకపదోపస్థాపితయోర్ఘటైకత్వాదో రన్వయ బోధోపగమేచ సమభివ్యాహారజ్ఞానస్య తత్ర హేతుతాకల్పనేన ఇతి లాఘవాత్పృథక్ తత్వేన పూర్వోక్తానన్యం ఖ్యావాచక తావచ్ఛేదకస్య మపేయాత ఇతిచేన్న. ఆకాంక్షావిచారేసమభివ్యాహారస్య గౌరవాత్ తాదృశ జ్ఞానస్య హేతుతాయా నిరాకృతత్వాత్. అర్థే వమపి విభక్తేస్సంఖ్యార్థకత్వే నిరుక్తసమభివ్యాహారేణ ప్రకృత్యర్థ ధర్మికస్య విభక్త్యర్థ ధర్మికస్యచ సంఖ్యా ప్రకారకాన్వయ బోధ పరస్య జ్ఞానస్య హేతుతా కల్పనీయా. విభక్తేర్నానార్థకత్వమతేతు విభక్త్యర్థ తాత్పర్యవిరహేణ ప్రకృత్యర్థ ధర్మికమేవ తాత్పర్యజ్ఞానం తాదృశాన్వయధీహేతు రితి లాఘవమితిచేన్న. విభక్తేస్సంఖ్యా వాచకతా విరహేపి ప్రకృత్యర్థ విభక్త్యోర్నిరుక్త సమభివ్యాహారస్య తాదృశాన్వయ బోధ హేతుతాయా నిర్విభక్తిక పదస్థానాపన్నతయా ఏక వాచకతాగ్రాహకత్వేన కల్పనీయతయా సంఖ్యా వాచక ప్రకృతికేన పదవాచక విభక్తేరపి సంఖ్యాన్వయ బోధకత్వ ప్రకారకేచ్ఛావిషయస్య హేతుతాదృశబోధ పరస్య సంభవేన విభక్తి ధర్మి

తథాచ ఘటపటపదయోస్సత్వైక వాకత్వా వినాపి నిశ్చయదశాయామపి ఏకోఘట ఇతి శాబ్దబోధ వారణాయ తయోస్సత్వైకవాచకతాజ్ఞానం తాదృశ శాబ్దబోధహేతు రితి వక్తవ్యం భూయేయమిత్యర్థః. ఏక పదార్థయోః పరస్పరమన్వయ స్వీకారేతు తాదృశాన్వయబోధప్రతి పదయోరేకవాక్యతా జ్ఞానస్య హేతుతాసంభవః. తం వినాప్యేకపదోపస్థా

శక్తావహేతుతాయా వినిగమనా విరహేణా వక్తుశక్యత్వాత్. అథ స్వాది నాం సంఖ్యావాచకత్వ కల్పనాపేక్షయా ప్రకృతేస్తత్ర లక్షణైవోచి తా శక్యలక్ష్యయోః పరస్పర మన్వయోపగమే క్షతి విరహాత్. ప్రథ మావిభక్తేః కుత్రాపి శక్తికల్ప్యత్వయా అన్యా శక్యసంబంధరూప ల క్షణా నసంభవతి. ద్వితీయాదేః కర్మత్వాదౌ శక్తత్వేపి తాదృశవిభ క్తిత్వస్యాభి వ్యాప్యార్థ ప్రకృతేర్వా సంఖ్యాయాం లక్షణేత్యత్ర వినిగ మకం దుర్ఘటం. నచైకత్వాద్యన్వయబోధే ఘటపటాది పదజ్ఞాన జన్యో పస్థితిత్వేన అనంతహేతుతా కల్పనమపేక్ష్య స్వాది పదజ్ఞానజన్య తదుప స్థితిత్వేన కతిపయహేతుతా కల్పనాయాం లాఘవాత్కతిపయ శక్తి క ల్పనే గౌరవమకించిత్కరం. సామాన్యతః పదవృత్తిజ్ఞానజన్య తదుపస్థితి త్వేనైక కారణతా కల్ప్యతాము సామ్యాత్. నిరుక్త శక్తి కుంభ పదాది తత్సంఖ్యోపస్థితే పదస్యహేతుత్వ స్థిక ఘటాదిపదే సత్వాభత్త్వం తత్ప్ర జ్ఞానవతః ఘటంపశ్యేత్యాదౌ సంఖ్యాన్వయబోధ ప్రసంగాత్. ఘటపదా దిజ్ఞానజన్యైకత్వాద్యుపస్థితి త్వేనైకత్వాది విషయక శాబ్దబోధహే తాం కల్ప్యమానాం వినిగ క్తి ఘటాది పదాను పూర్వీ జ్ఞాన తాదృశోపస్థి త్యోః పరస్పరసహకారేణ ఫల జనకతాయా అవశ్యాభ్యుపేయత్వా తివాచ్యం. ఘటాది పదస్యైకత్వాదౌ లక్షణాగ్రహేన శైఘ్ర్యమప్రమే

త్యయోః పరస్పర మన్వయబోధావిరోధ్యయం. సమభి వ్యాహారజ్ఞాన హేతుతాయామితి. యద్యప్యేకాంతే విచారే ఘటపదాద్యుదయే న సు బాదివ్యాహార జ్ఞానం ఘటీయ కర్మతా విషయక శాబ్దబోధ హేతురిత్యే తద్వ్యవస్థాపితం. తథాప్యేతద్గ్రంథస్య సంగతిరేవేతి. ప్రతిభాతి తథాపి న

య ఇత్యాదివాక్యాదేకత్వం ప్రమేయ మిత్యాద్యన్వయ బోధస్య సర్వ సంమతతయా తదను రోధనైకత్వాది విషయక శాబ్దబోధే ఘటాదిప దజన్యైకత్వా ద్యుపస్థితిత్వేన హేతు తాయాస్సర్వ సమంతత్వాత్. నైవం. యాదృశ యాదృశపదానాం లక్షణయైకత్వాది శాబ్దధీ జనకత్వం తోభయ వాదిసిద్ధంతా దృశానంత పదజ్ఞాన జన్యైకత్వాద్యుపస్థితి నాంతచ్ఛాబ్ద హేతుత్వ కల్పనం ప్రకృతేస్సంఖ్యా వాచకతావాదినా మధికమితి తత్కల్పనాపేక్షయా చాల్పతర పదజన్యైకత్వాద్యుపస్థితి హేతుతా కల్పన ఏవలాఘవం ఏతేనసంఖ్యా విశేషా వచ్ఛిన్న ఘటాది ర్లక్షణయా ప్రకృతేరర్థః. వచనసంఖ్యా ప్రకృతేరర్థః. శాబ్దబోధేపి భక్తి జన్యసంఖ్యోపస్థితి కల్పనానిక్యోప గౌరవాత్. ఘటాది పదజన్యైకత్వాది విశిష్ట ఘటాద్యా లక్షణాగ్రహ దశాయాం సర్వమత వచనజన్య విశిష్ట విషయకోపస్థిత్యా విశిష్ట విషయక శాబ్దధీజన నాద్ధావిధోపస్థితి హేతుతాయాస్సర్వానుమతత్వాత్. పద స్తరా సమభివ్యాహృతాద్ఘట ఇత్యాది పదాదేకత్వాది విశిష్ట ఘటాది శాబ్దబోధ స్స్వలీక ఏవ. తద్వి షయ కస్మరణస్యతత్ర్రోపగమాత్. తథాచోక్తం. "సర్వంహి వాక్యం క్రియా[illegible]ం పరిసమాప్యత" ఇత్యపియుక్తం. యాదృశ పదానాం లక్ష

మభివ్యాహార జ్ఞానస్యైతస్య విశిష్టైకార్థ ప్రతిపత్తి ప్రత్తి పరత్వ రూపైక వాక్యత్వ నిశ్చయస్యైత్యగ్రకతయానా సంగతిః అతఏవ శంకా సమాధా న గ్రంథసామాంజస్య పరతాపి సంగచ్ఛత ఇత్యవధేయం.

• సర్వానుమతత్వాదితి. నన్వేవం ఘట ఇతి ప్రథమాంత ఘట పదాదేకత్వ వ్యాఘట ఇతి బోధోపస్యాత్. త్వన్మతే విధ క్తేర్నిరర్థ కత

ణామైకత్వాది విశిష్టస్వార్థ బోధహేతుత్వం నోభయవాదిసిద్ధం తాదృ
శానంత పదజన్య విశిష్టోపస్థితీనాం శాబ్దధీహేతుతా కల్పన మపేక్ష్య
విభక్తి జన్యసంఖ్యోపస్థితినా మేవ్యానాం తత్కల్పనే లాఘవాత్. ఇదం
పునరిహావధేయం. విభక్తిస్సంఖ్యా బోధకతే సమాన విషయకాను
మిత్యాదికం ప్రతిశాబ్ద సామగ్రీ ప్రతిబంధకతానాం ప్రామాణ్యాత్ పదిక
జన్యా ఘటాద్యుపస్థితిః యావద్ విభక్తిజన్య సంఖ్యోపస్థితి స్తయోశ్చ
మిథో విశేష్య విశేషణభావే వినిగమనా విరహాత్ప్రతిబంధకతా బాహు
ళ్యం. ప్రకృత్యర్థవిశిష్ట లాక్షణికత్వేన తు సముభయస్థలీయ విశిష్ట విషయ
కోపస్థితి రేకైవ సామగ్రీ సంగచ్ఛతే లాఘవంచ విశిష్ట విషయ
కోపస్థితే రపేక్షత్వాది ప్రకారతా నిరూపిత ఘటాది విశేష్యతా శాలి
త్వేన, ఘటాది విశేష్యతా నిరూపితైకత్వాది విషయతా శాలిత్వేన
వా ప్రవేశ ఇతి వినిగమనా విరహాత్ప్రతిబంధకానంత్యం భవత్యతే యో
గ్యతాజ్ఞాన ఘటోపస్థిత్యోః తయోపస్థితి నాంతరీయకాణాం విశేష్య విశేషణ
భావేన వినిగమనావిరహేణ ప్రతిబధ్య ప్రతిబంధకభావ గౌరవం మత్తు
త్వేన యోగ్యతాజ్ఞానే విశిష్ట విషయకోపస్థితేః ప్రత్యేకం దర్శితో
భయయోశ్చ వైశిష్ట్యం నివేశ్య గురుభూతం ప్రత్యేకం తాదృశ యో
ద్వయా వచ్ఛిన్నాయా ముపస్థితౌ యోగ్యతాజ్ఞానస్య వైశిష్ట్యం నివేశ్య

యా ఘటపదేనైవ ప్రకృత్య విశిష్ట ఘట స్మారకేణ పదస్యైకపదార్థాంశ
స్తంభాభావాదిత్యాశంకాయామిష్టాపత్తిమేనాహ. పదాంతరేతి. వై
శిష్ట్యేనికగుణి. జ్ఞానమాత్రేణ నిశ్చయః. తథాచోద్దేశ్యతావచ్ఛేదక వ్యాప్తి
విశిష్టత్వం ఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదక వ్యాప్యత్వేన జ్ఞాయమానత్వమేవ తచ్చ

ద్వయమితి తచ్చతుష్టయ మితిరీత్యాస్మాక మల్పతర తత్కల్పనే మహా లాఘవం. తాదృశరీత్యైవచ ప్రణమతీత్యాదౌ ప్రకర్ష విశిష్టనత్యాది ర్థానామేవార్థః ప్రాదియోర్ద్యోతకతా ఏవనను ప్రకర్షాది వాచకా ఇతి సర్వానుమతః పన్థాః పరిష్కర్తుం శక్యతే. అన్యథా నంతధాతుజన్యా ప్రకర్షాది విశిష్ట తత్తదర్థోపస్థితీనాం శాబ్దధీ జనకతా మపేక్ష్యకతి పయోపసర్గాదీనాం ప్రకర్షాద్యుపస్థితీనాం తజ్జనకతా కల్పనే లాఘవాత్. స్వాదీనా మివప్రాదీనామపి వాచకతా నిరాబాధా సిద్ధ్యతీతి.

సంఖ్యాయాశ్చ ప్రకృత్యర్థే పర్యాప్తి సంబన్ధేనైవ విశేషణత్వం నతు సమవాయాదినా. తథాసత్యేక వ్యక్తిబోధపరాదాకాశ శబ్దాదపి ద్వివచన బహువచనాపత్తేః. తత్తదర్థయో ర్ద్విత్వ బహుత్వయోస్స మవాయాదినా ఆకాశాద్యన్వయ యోగ్యత్వాత్. వచనార్థస్యైకత్వం స్వగత్వేపి తద్యోగతాదవస్థం ఘటాకాశాదౌ ద్విత్వాదేః పర్యాప్తిసత్త్వే ప్యేక మాకాశాదౌ తత్పర్యాప్తిర్నాస్తీతి వక్తుమశక్యత్వాత్. ప్రత్యేకస్యోభయానతిరిక్తత్వాదితి వాచ్యం. ఉద్దేశ్యతా వచ్ఛేదకవ్యాప్తి విశిష్టపర్యాప్తేరేవ సంసర్గతోపగమాత్. ఆకాశత్వాది వ్యాప్యతా యాద్విత్వాది పర్యాప్త్యనఙ్గత్వేనాతి ప్రసంగవిరహాత్. వైశిష్ట్యంచవై జ్ఞానికంనతువాస్తవం. తేనయత్ర యోగ్యతా భ్రమజన్యోయత్రాకాశా

స్వ పసంబన్ధేన వ్యాప్తి మత్త్వం. యోగ్యతా భ్రమేణాకాశాని వాక్యజన్య శాబ్దబోధే ఘటాకాశగ ద్విత్వాదేస్సంసర్గీభూయ భాస మానాయాం తాదృశ ద్విత్వపర్యాప్తావాకాశత్వవ్యాప్యత్వస్య సంసర్గతావచ్ఛేదక విధయా భానాన్నసంసర్గతావచ్ఛేదక కాశ ఏవతాద్వి

యాది వృత్తి ధర్మైక్యైనావచ్ఛేదాత్. తదనవచ్ఛేదకత్వైక మాత్రవృత్తి ధర్మావచ్ఛేదేన తద్వద్భేదస్య తేన సంబంధేన ద్విత్వాదిమద్భేదస్య చ తద్వత్తి వృత్త్యా బాధకాభావాత్. న చైవం ఘటపటౌ న ద్వావిత్యాది ప్రయోగాపత్తిః. ఘటపటయోరపి ప్రత్యేకం ద్విత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదవత్త్వాదితి వాచ్యం. ద్వివచనాద్యుపస్థాపిత ద్విత్వాద్యవచ్ఛేదేనైవ ద్విత్వాద్యవచ్ఛిన్నస్య బాధేన తాదృశ ప్రయోగానాపత్తేః. తథా వ్యాసజ్యవృత్తి ధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక భేదస్యోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేనైవేతి వ్యుత్పత్తేర్ద్విత్వాది సామానాధికరణ్యేన తద్బాధస్య కించిత్కరత్వాత్. న చ ఘటత్వాదేరపి ప్రసక్తాయా ద్విత్వాది పర్యాప్తేరనవచ్ఛేదకత్వాత్తదవచ్ఛేదేన ద్విత్వవద్భేదస్య భవతాऽనభ్యుపగతత్వాత్ ప్రకృతోద్దేశ్యతైకత్వ వివక్షాయాం ఘటో న ద్వావిత్యాది ప్రయోగాపత్తేః. ఆకాశపదోత్తరం ద్వివచన బహువచనయోర్ద్విత్వ బహుత్వ ప్రమాపకత్వే వారణాయైవ ఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదక వ్యాప్తి విశిష్ట పర్యాప్తేర్ద్విత్వాది సంసర్గతాయాః స్వీకార్యత్వాత్. ఏకత్వస్య సమానాధికరణ ప్రకారతాయా ఏవ మే తాదృశస్థలే ప్రసక్తేరిత్యాకాశత్వ వ్యాప్య పర్యాప్తేరేవాప్రసిద్ధ్యా నోక్త ప్రకారస్సంభవతీతి వాచ్యం. పర్యాప్తిశ్చాయమేక ఇమౌ ద్వావితి ప్రతీతి సాక్షిక స్వరూపసంబంధ విశేష ఇతి దీధితి గ్రన్థ విరోధాపత్తేః. ప్రకృత గ్రన్థేపి సంఖ్యాయాశ్చ ప్రకృత్యర్థే పర్యాప్తి సంబంధేనైవాన్వయిత్వాద్వ్యుత్పత్తి విశేషగానుపాదానస్యాపి విరోధాపత్తేశ్చేతి ధ్యేయం. అతి ప్రసక్తమితి. ఘటద్వయవృత్తి తద్ద్విత్వస్య వ్యక్తిరూపస్యాపి ఘటత్వావ

త్తిరితివాచ్యం. తాదృశ ప్రయోగాభావే ఘటత్వాదే ర్ద్విత్వాది వర్యాప్త్యైవ ద్విత్వావచ్ఛేదస్యాప్యను యోగి తావచ్ఛేదకతాయా అప్రమాణికత్వాత్. ప్రతియోగి తావచ్ఛేదకా నవచ్ఛేదకతాయా భేదావచ్ఛేదకతా నియామకత్వాసిద్ధేః. అస్తువాతి ప్రసక్తోపి ఘటత్వాదిర్ద్విత్వ పర్యాప్త్యైవ చ్ఛేదకః ఘటావిత్యాది ప్రతీతి బలాత్. వస్తు తస్తు ఘటత్వాదేః ప్రత్యేకం ద్విత్వపర్యాప్త్య నవచ్ఛేదకత్వేపి ద్విత్వపర్యాప్తితా నచ్ఛిన్నానతి ప్రసక్తతయా తదనచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వ మవ్యాహతమేవ. అథ పర్యాప్త్యాఖ్య విలక్షణ సంబంధ ఏవా ప్రామాణికః కథం తత్సంబంధతా. ఆకాశేనద్వావిత్యాది ప్రతీతిస్తు సమవాయ సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాక ద్విత్వాద్యవచ్ఛిన్న భేద విషయకైవాస్తాం. ఆకాశాదౌ ద్విత్వసమవాయ సత్త్వేపి ద్విత్వాదేకైకో భయాది మాత్ర

వృత్తిగతోఽగ్యస్య. విధ త్వద్వైకత్వ వివక్షాయాం ఏకత్వస్యాన్యేత్య పర్యాప్త్య నవచ్ఛేదకత్వేన ఘటోనద్వావితి ప్రయోగ ఇష్టాపత్తేన సాధవతి గత్యేక ప్రాతియోగిక ప్రత్యగ్భూత గైకత్వా వివక్షాయా మిత్యుక్తం. ఏకత్వా వివక్షాయామపి ఘటోన ద్వావితి ప్రయోగ ఇష్టాపత్తిస్సంభవతి తథయాదివృత్తి ధర్మావచ్ఛేదేనైవ ద్విత్వాది మత్వావగమేన ఆకాశౌ వితి ప్రయోగ వారణస్య ఘటావితి ప్రయోగేప వారణస్యైవ సంభవాదిత్యాశయేన తాదృశ ప్రయోగా భావ ఇత్యుక్తం. అప్రామాణికత్వాదితి. నను భేదప్రతియోగితా వచ్ఛేదక ధర్మస్య పర్యాప్త్య నవచ్ఛేదకోయోధర్మ స్తద్భేదాను యోగితావచ్ఛేదః ఇతి నియమేన ఘటత్వస్య ద్విత్వావచ్ఛేదాను యోగితావచ్ఛేదకత్వే ప్రమాణం ధర్మవ్యాప్త్యేవ అ

వృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నత్వోపగమాత్తదవచ్ఛేదకతాకాలే తత్త్వావచ్ఛేదేన సమవాయసంబంధేన తద్వత్త్వేఽభేదస్య వృత్త్యా బాధకాభావాదితిచేన్న. అకాశాదిత్యాది వాక్యజన్య శాబ్దబోధస్యాప్రమాత్వానుపపత్త్యైవ తాదృశసంబంధసిద్ధేః. తాదృశబుద్ధేస్సమవాయవిషయకత్వే ప్రమాత్వనిరాకరణస్యాశక్యత్వాత్. ఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదకవ్యాప్తివిశిష్టసమవాయస్య సంసర్గత్వోపగమే ఘటావిత్యాది వాక్యస్య ప్రమాణతాపత్తేః. సమవాయస్యైకత్వేన ఘటాదినిష్ఠస్య ద్విత్వాదిసమవాయస్య పటాదావపి సత్త్వేన ఘటత్వాద్యవ్యాప్యత్వాత్ నచోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకవ్యాప్యద్విత్వాదిసమవాయస్యైవ సంబంధతాస్తు ద్విత్వాదిసమవాయస్య ఘటత్వాద్యవ్యాప్యత్వేఽపి ద్విత్వాదేస్తద్వ్యాప్యత్వాన్న ఘటావిత్యాదేః ప్రమాణతేతి వాచ్యం ఏ

హ. * ప్రతియోగితావచ్ఛేదకేతి. ప్రతీతి బాధేతి. నన్వేవం ఘనవ్యాతిప్రసక్తమవచ్ఛేదకమితి గ్రంథకారాణాముక్తిరయుక్తేత్యస్వరసాదాహ. పర్యాప్తీతి. ప్రత్యేకమితి. తత్ప్రత్యేకం పర్యాప్తిత్వావచ్ఛిన్నస్యేత్యర్థః. తదవచ్ఛిన్నేతి. ద్వివచనస్య ప్రత్యేకత్వావచ్ఛిన్న తత్తయా ద్విత్వత్వేనైవ ద్విత్వస్య ప్రకారతయాభానాత్ పర్యాప్త్యవచ్ఛిన్న పర్యాప్తేరనతిప్రసక్తమేవ. ఏకస్మిన్ ఘటే ఘటాంతరేఽపి ద్విత్వాంతరసత్త్వాదనుపపన్నానతిప్రసక్తత్వంతు ముఖ్యత్వేన తత్తద్వ్యక్త్యైవ పర్యాప్తేరుపపాదనీయమితి భావః. ద్విత్వాదేరేకవృత్తిత్వేన కారణం గృహ్ణం బాధకస్య సమవాయస్య వ్యావృత్తిః. ఆదినా బహుత్వస్య పరిగ్రహః. అథయాదివ్యుత్పత్తి. సప్రథమే ఘటత్వాదిరేవ ఆదినా తాత్పర్యే బహూనాం పరి

వాచ్చి తథా విధ ద్విత్వాదేరేవ లాఘవేన ద్విత్వాది సంబంధత్వౌచిత్యాత్. అథాస్త్వేవమేతావతాపి పర్యాప్తి సంబంధస్య విలక్షణాదిత్ చేన్న. ద్విత్వ స్వరూపస్యైవ ద్విత్వాది పర్యాప్తితయా అభిమతత్వాద్ధేః. ఉక్తంచ దీధితికృతా "పర్యాప్తిశ్చాయమేకో ఘట ఇమౌ ద్వావితి ప్రతీతి సాక్షికస్స్వరూప సంబంధ విశేష" ఇతి. సమవాయస్య నానాత్వమతేచ ద్విత్వాది సమవాయ ఏవ తత్పర్యాప్తిర్నతు స్వరూపమతిరిక్త పదార్థో వేత్యన్యదేతత్. యత్తు ఆకాశం నద్వౌ ఇతి ప్రతీతివదాకాశం న ద్విత్వవదితి ప్రతీతేః ప్రమాత్వస్య వారణాయ సమవాయేన ద్విత్వాది మద్భేద ఆకాశత్వావచ్ఛేదేన నస్వీకర్తవ్యః. తథాచ పర్యాప్తేర విలక్షణత్వే ఆకాశం నద్వౌ ఇతి ప్రతీతేర ప్రమాత్వాపత్తిరితి. తన్న. ఆకాశం నద్విత్వవదితి ప్రతీతౌ ద్విత్వ సమవాయావచ్ఛిన్న భేదస్య విషయః నతు పర్యాప్తి సంబంధస్యోల్లేఖాత్. నతు ద్విత్వావచ్ఛిన్న భేదః. ఏవంచాకాశం నద్వౌ ఇత్యాదావాకాశత్వాద్యవచ్ఛేదేన ద్విత్వాద్యవచ్ఛిన్న భేద ఏవ స్వీకార్యః. నతు తత్సంబంధావచ్ఛిన్న భేద ఇత్యాకాశం నద్వౌ ఇతి ప్రతీతేర ప్రమాత్వస్యాకాశం నద్విత్వవదితి ప్రతీతేర్వా ప్రమాత్వస్య చన ప్రసంగ ఇతి. అథోద్దేశ్యతావచ్ఛేదక వ్యాసజ్య పర్యాప్తేర్ద్విత్వ సంబంధత్వే ధవఖదిరావిత్యాదా వుద్దేశ్యతావచ్ఛేదకీభూత ధవత్వఖదిరత్వ వ్యా

గ్రహః అప్రమాత్వాను పపత్తేర్వేతి. యద్యప్యుభయ వ్యాసజ్య పర్యాప్తస్యైవ ద్విత్వావచ్ఛేదకతయా ఆకాశత్వస్య తథాత్వేన ద్విత్వానవచ్ఛేదకత్వాత్. తత్ర తదవచ్ఛేదకత్వావగాహిత్వాన్నైవాకాశావితి ప్రతీత్యప్రమాత్వానుపపత్తే స్తాత్పర్య మిత్యవధేయం. తథాచ మీమాంసకేతి.

త్వం ద్విత్వాదిద్వయమేవ ప్రత్యేతవ్యం నతు ధవ ఖదిర పర్యాప్త ద్వి త్వాదికం తథాచైకైక ధవఖది రాదితాత్పర్యేణ తథాప్రయోగానుప పత్తిరితి ద్విత్వాన్వయితావచ్ఛేదక మనేక బుద్ధి విశేష విషయత్వరూ పముభయాదినిష్ఠం సాహిత్యం ద్వంద్వ సమాసార్థో వాచ్యః తథాచ మీమాంసక మతప్రవేశ ఇతిచేన్న. యత్రైక ధర్మస్య ద్విత్వాద్యుద్దే శ్య తావచ్ఛేదకతా తత్రైకోద్దేశ్య తావచ్ఛేదకవ్యాప్తి విశిష్ట పర్యాప్తే స్సంసర్గతా నియమః. యత్ర చ తద్ద్వయాదే స్థానత్వం తత్ర కేవలా పర్యాప్తి స్సమవాయ ఏవవా సంసర్గ ఇత్యుక్త. గమాన్ విశైవసాహి త్యస్యాన్వయితావచ్ఛేదకతాం ఏకైకతాత్పర్యేణ ధవ ఖదిరా విత్యాది ప్రయోగోపపత్తేః. నచైవమేకైకధవ ఖదిరాది తాత్పర్యేణ ధవౌ ఖది రావిత్యాది ప్రయోగాపత్తిః. తాదృశ నానార్థక సమూహాలం బన శాబ్దబోధే నానాధర్మావచ్ఛిన్నోద్దేశ్యతాక తయా గుణపర్యాప్తేరపి సంసర్గతయా వగాహన సంభవాదితి వాచ్యం. యత్ర నానాధర్మా వ చ్ఛిన్న విశేష్యతా నిరూపితా ప్రకారిత్వాది ప్రకారతా తత్రైవ తయో యోః పర్యాప్తేస్సంసర్గతయా భానాత్ ధవౌఖ దిరావిత్యాది నానావాక్య జన్య సమూహాలంబన శాబ్దబోధే విశేష్యతా

"సాహిత్యేహి ద్విబహువచనే ద్వంద్వ సమాసోవే" తి మీమాంసకో క్త్యా తత్పురుషే పూర్వపద ఇవ ద్వంద్వసమాసె ఉత్తరపదస్య సాహి త్యే లక్షణా స్వతే. నచైకం సాహిత్యస్యైకదేశవృత్తిత్వా దన్యస్య దుర్వచతయా ఆధేయతా సాధ్యాధేయ భేదేన భిన్నతయా ధవాదిస్థా ధారస్య వ్యాప్యత్వం ద్విత్వపర్యాప్తౌ నాస్తీతి తత్ప్రయోగానుపప త్తి

ఛేదేన ప్రకారతాభేదేన చోద్దేశ్యతావచ్ఛేదక ధవత్వాది వ్యాప్తి విశిష్ట పర్యాప్తే స్సంసర్గతా నియమేనైకైక ధవఖదిరాది తాత్పర్యేణతథా ప్రయోగాసంభవాద్ధవ ఖదిరావిత్యాది సమాసోత్తరం ద్వివచనే ధవత్వ ఖదిరత్వాద్యనవచ్ఛిన్న నానావిశేష్యతా నిరూపితైక ద్విత్వాదిప్రకారతాశాలి జ్ఞానమేవజన్యతే. తాదృశవాక్య బోధస్య సమూహాలంబ నానా ప్రకారకతయా విశేష్యతాభేదేన ప్రకారతాభేదాభావాత్. యథాహి సమూహాలంబ నానాప్రకారకే ఖడ్గీచైత్రః కుండలీత్యాకారక నానావిశేషణైకైక విశేష్యకజ్ఞానే నానా ప్రకారతా నిరూపితైకా విశేష్యతా. తథా తథావిధ ధవ ఖదిరావిత్యాకారకే నానా విశేష్యైక విశేషణక జ్ఞానే విశేష్యతాభేదేప్యభిన్నైవ ద్విత్వాది ప్రకారతా. అన్యథా సమూహాలంబనస్య వైలక్షణ్యానుపపత్తేః. సమాస ఘటకధవ ఖదిరాది పదానామేక వాక్యతానుపపత్తిశ్చ. తత్ప్రయోజక విషయతయా సాకాంక్షత్వం పరయా నానిరూపితాయా విషయతా తత్ప్రయోజకత్వస్యైవ పదైక వాక్యతా ప్రయోజకత్వాత్. తత్ర తాదృశైక వాక్యతా సత్త్వేపి కుతో విరహః. తథాసతి సమాసస్యైవానుపపత్తేః. అయమేతి ప్రత్యోర్ధ్యాకాంక్షః పురుషోప సాక్షాదిత్యాదౌ రాజపురుష పదాదీనాం సమాసవారణాయ సమర్థ పదానామేవ సమాసానుశాసనాత్. సాము

తి వాచ్యం. సాహిత్యస్య సామానాధికరణ్య రూపత్వే గోత్వాశ్వత్వయోర్ద్వంద్వసమాసానుపపత్త్యా తద్విషయక బుద్ధివిశేషస్యైవ సాహిత్య రూపతాయా అభ్యుపేయత్వాత్. తాదృశ బుద్ధేశ్చ తత్ర ద్విషయిణ్యా ఏకత్వేనోక్తాపత్తి విరహాత్. న్యాయమతేషు వ్యాప్తేః కర్త

ర్థత్వస్య నిరుక్తైకవాక్యతా రూపత్వాత్. జలు పృథివ్యో స్నేహ గంధా

విత్యాదితోపి నజలేస్నేహః పృథివ్యాంగంధ ఇత్యాకారక సమూహాలం

బనబోధః కింతు తద్విలక్షణో ద్విత్వాది నిష్ఠైక ప్రకారతా నిరూపిత జ

లత్వ పృథివీత్వాద్యవచ్ఛిన్న విశేష్యతా ద్వ్యైక ప్రకారతాద్వయనిరూపితా

ధేయత్వ ప్రకారతా నిరూపితం యద్వర్తి తావచ్ఛేదకద్విత్వాది నిష్ఠైక

ప్రకారతా నిరూపకం స్నేహత్వ గంధత్వాద్య వచ్ఛిన్న విశేష్య తాద్వ

యంతద్వానితి. అతోన కుతాపి స్యైకవాక్యతా భంగః. చైత్రమైత్ర

శ్చ గచ్ఛత ఇత్యాదావాఖ్యా తార్థ ద్విత్వాది ప్రకారేణ భాసమానే

చైత్ర మైత్రోభయాదా గమనాశ్రయత్వా న్వయేన నిరుక్తైక వాక్య

తా సంభవేపి సమానవిధే ర్విభాషానికారీయత్వా దసమాసః. తత్ర వి

శేష్యతావచ్ఛేద భిన్న ద్విత్వనిష్ఠ ప్రకారతాద్వయ ప్రతియోగీ సమూహా

లంబన బోధ ఇతిహు నసన్యక్. తథాసత్యుక్త యుక్త్యా చైత్ర మైత్ర

తాత్పర్యేణ తథా ప్రయోగానుపపత్తేః. ఆఖ్యాతోపస్థాపి తద్విత్వాదికం

చోభయాది రూ పావచ్ఛి తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ఏవాన్వేతీతి వ్యుత్పత్తేః.

తేనోక్త ప్రయోగదర్శ నాత్కింతు యాపదస్య విశేష్యవాచక సమానవచ

నకత్వా నియమేపి ఘటద్వయాది తాత్పర్యేణ ఘట స్తిష్ఠత ఇత్యాద

ధారణేచ నకించిదర్థే లక్షణా సమస్యమాన పదద్వయార్థ మాత్ర విష

యక ప్రతీతేరేవ నైగభ్యుపగమాత్. ఇయాంస్తు విశేషోయత్కాన్తథా

రయోపదద్వయార్థయో రభేదేనాన్వయ బోధే వివక్షితఏవ భవతిద్వం

ద్వేషు సమస్యమాన పదార్థయోరాన్వా స్తవిక భేద ఇతి వత్సస్తతే ద్వంద్వే

యోన ప్రయోగాః. ఏకవచనాంతం క్రియాపదంచ తాదృశవిశేష్య వా
చక పద ప్రయోగఏవసాధు. అతోఘటాస్తిష్ఠతీత్యాదయోన ప్రయో
గాః. అథైక ఘటాది వ్యక్తౌ తద్దేశవృత్తి తాదశాయా మత్ర ఘ
టౌస్తః ఘటాస్సంతీతి కథం నప్రయోగాః. ఘటాదౌ ఘటత్వవ్యా
విశిష్ట పర్యాప్తి సంబంధేన ద్విత్వాదే స్స్వరూప సంబంధేనై తద్దేశవృ
త్తిత్వా శ్రయత్వాదేశ్చ సత్త్వాత్. నచ ద్విత్వేనోపస్థితయో ర్ద్వయో
రేవవ్యక్త్యోరేవం బహుత్వేనోపస్థితా సుబహుషు వ్యక్తిషు విధేయాన్వ
యాత్ వ్యక్త్యంత రేష్వే తద్దేశవృత్తిత్వా శ్రయత్వాని బాధాన్నతా
దృశ ప్రయోగ ఇతివాచ్యం. వ్యక్త్యంతరే అయోగ్యతయా తాదృశ
విధేయా నవగాహిన ఏకఘటా దవగాహినో బోధస్యోత్పత్తౌ తాదశా
భావాత్తథా తాత్పర్యేణ తథాప్రయోగస్య దుర్వారత్వాత్. నచవ్యా
సజ్య వృత్తి ధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితా వచ్ఛేదక త్వావ చ్ఛిన్నా
వచ్ఛేదకస్య పర్యాప్తి స్థానతామేవ పదార్థాంతరేణాన్వయే వ్యుత్పత్తిస్థి
తిస్తాదృశధర్మ తాదృశ ధర్మావచ్ఛిన్న ఇతి రాష్ట్రీయ బోధ జనక సామ
గ్ర్యోరుభయోరపి విషయక పదార్థాంతరాన్వయ బుద్ధేస్త్వమేవ జన్యతా
వచ్ఛేదకం వక్తవ్యమితి ద్విత్వాదినైక ఘటాది మాత్ర విషయకై తద్దే

సాహిత్యాలంకారాంగీకార స్సంభవతీతి భావః. సాక్షాత్పరంపరయేతి. రాజ
పురుష ఇత్యాది సమాసే రాజపురుష పదయోరేక వాక్యతోపపత్తయే
సాక్షాదిత్యుక్తం. ఇహఘట పటా విత్యాదౌ ద్వంద్వసమాసే ఘటప
ట పదయో స్తథాత్వే పరంపరయే వేత్యుక్త మితిబోధ్యం.
తద్విద్విత్వేనేతి. అనుపస్థితేరితి. నన్వత్ర ఘటాస్త ఇత్యాదావి త్ర

శవృత్తిత్వాన్వయ బోధో న సంభవతీతి న శాబ్దబోధ తాత్పర్యేణ తా
దృశ ప్రయోగాపత్తిరితివాచ్యం. యోగ్యతాభ్రమేణాకాశావాన్ ఘటస్త
ఇత్యాది వాక్యాద్ద్విత్వాది నైకవృత్తిమాత్ర విషయక పదార్థాంత
రాన్వయ బోధాత్తాదృశ వ్యుత్పత్తే స్సన్నిర్వాహక కార్యకారణ భావ
స్యైవ కల్పనా సంభవాత్. యత్తుద్విత్వావచ్ఛిన్నోద్దేశ్యతాక బుద్ధా
ఉద్దేశ్య తావచ్ఛేదక వ్యాపకతా నియమతో విధేయ సంసర్గే భాసత
ఇతి వ్యుత్పత్తిః. యత్రోద్దేశ్య తావచ్ఛేదక విశిష్టాధికరణ ప్రసిద్ధ్యా త
ద్వ్యాపకత్వ మప్రసిద్ధం తత్రాపి ఖండశః ప్రసిద్ధానాం తద్ఘటకపదా
ర్థానాం విశేష్య విశేషణ భావాపన్నానాం భానసంభవాన్న క్షతి తత
శ్చ తేత్యాకాశాదృశ వ్యుత్పత్తి సంభవః. ఏవంచైక ఘటాది మాత్రా
ధికరణ పరస్యాత్ర ఘటౌ స్త ఇత్యాది వాక్యస్యాప్రామాణ్యం సుఘట
మేవ. ఉద్దేశ్య తావచ్ఛేదకీభూత ఘట మాత్ర వృత్తి ద్విత్వవ్యాపకతా
యాస్తాదృశ వాక్య ప్రతిపాద్యాయా విధేయ సంసర్గే బాధాదితి. తద
పితుచ్ఛం. అత్రఘటౌ స్త ఇత్యాదౌ ద్విత్వ సమానాధికరణాన్యోన్యా
భావ ప్రతియోగితా నవచ్ఛేదకత్వస్య ద్విత్వ పర్యాప్తి నిష్ఠాన్యోన్యా భావ
ప్రతియోగితా నవచ్ఛేదకత్వస్యచ తదధికరణావృత్తి ఘటాంతర నిష్ఠాభా

ద్ద్విత్వ వ్యాపకత్వ విశిష్ట స్వరూప సంబంధేనైవ తద్దేశవృత్తిత్వస్య
ప్రకారత్వ మిత్యుక్తం. తత్రచ ద్విత్వ నిష్ఠ తత్తద్వ్యక్తిత్వస్య ప్రాక్
మనుపస్థితత్వేపి సంసర్గ ఘటకతయా తత్తద్వ్యక్తిభానం నానుప ప
న్నం. సంబంధజ్ఞానస్య విశిష్ట బుద్ధావహేతుత్వాదిత్యాశయేన శంకతే.
నచేతి. తత్తదవచ్ఛిన్నస్యేతి. తత్తద్విత్వ వ్యాపకస్వరూపత్వావచ్ఛిన్న

వ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకీభూతే తత్తద్విధేయ సంసర్గాంశే బాధాద్ఘట ద్వయానధికరణ పర తాదృశవాక్యస్యా ప్రామాణ్యాపత్తేః. తత్తద్ఘట త్వ సమానాధికరణాభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వస్యాప్యత్ర విధేయాం శే భానోపగమస్తు నసంభవతి తద్ద్విత్వత్వేనానుపస్థితేః. నచతద వచ్ఛిన్న సంసర్గతయా భానే తేనరూపేణోపస్థితేర్నాపేక్షితత్వం త త్సంసర్గావచ్ఛిన్న తత్ప్రకారతా నిరూపిత తద్విశేష్యతా శాలి శాబ్దబోధ పరమితాకారక తాత్పర్యజ్ఞానే సంసర్గస్య విశేషణతయా తజ్జ్ఞాన నిర్వాహాయ సంసర్గ ఘటకోపస్థితేరపి శాబ్దబోధాత్ప్రా గావశ్యకత్వాత్. ప్రకృత సంసర్గేతు ఘటకపదార్థ విశిష్ట పదవాక్యబో ధ పరత్వ జ్ఞానస్య ప్రకృత వాక్యార్థ విషయకతయా ప్రాగసంభవేనో పదర్శిత తాత్పర్యజ్ఞానస్యైవ శాబ్దధీహేతుత్వే పరమాత్. ఏవం వా క్యార్థ ఘటక సంసర్గస్యానుగమేనాప్రత ఘటాస్తి ఇత్యాదినా వాక్య భేద ప్రసంగాచ్చ. అతోహి సంగతే: వ్యాసజ్య వృత్తి ధర్మావచ్ఛిన్నోద్దేశ్య తాకబుద్ధౌ స్వసామానాధికరణ్య తాదృశ ధర్మవత్త్వమపి విధేయ సంసర్గతయా భాసత ఇతి వ్యుత్పత్తిః. వ్యాప్యత్వంచ తద్వదన్య వృత్తిత్వం వ్యతిరేకి విధేయస్థలే తాదృశ ధర్మవత్త్వం చోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకతా ఘటక సం

సంసర్గక జ్ఞానే తాదృశ స్వరూపత్వేన జ్ఞానం నాపేక్షిత మితిభావః.
* తత్సంసర్గావచ్ఛిన్నేతి. తద్విషయత్వ వ్యాపకస్య విశిష్ట స్వరూప సంబం ధావచ్ఛిన్నేత్యర్థః. * తన్నిష్ఠ ప్రకారతా ప్రతిబద్ధవృత్తిత్వ నిష్ఠప్రకా రతా. * తద్విశేష్యతా. ఘటాదినిష్ఠ విశేష్యతా. శాబ్దపరం శా బోధవ్యపయోచ్చరితం. తజ్జ్ఞాన నిర్వాహాయ విశేషణ జ్ఞాన ని

బంధేన బోధ్యం. అత్రఘటో న ఇత్యాదౌ ఏతద్దేశ వర్తమానత్వాది రూప విధేయస్య తద్వదన్యావృత్తిత్వ రూపవ్యాప్తిమత్త్వ తద్దేశస్యై క ఘటాది వ్యక్తి మాత్రాశ్రిత కారణత్వే ఘట ఘటాదినిష్ఠ ద్విత్వమేవ. ఘటత్వావచ్ఛిన్న పర్యాప్తి రూపోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకతా ఘటత్వ సంబంధావచ్ఛిన్నం తద్వ్యక్తిత్వంచ ఘటాదౌ భాసతమితి తాదృశవాక్యస్య ప్రామాణ్యం. అనేకరణస్య ఘటద్వయాది మత్త్వేచ ఘటత్వాది వ్యాప్యం ద్విత్వమేవ తథాతి ఘటత్వాది వ్యాప్య పర్యాప్తి సంబంధేన తద్వ్యక్తిత్వం ఘటాదావ భాసతమితి తాదృశవాక్యస్య ప్రామాణ్యం నిర్వహతి. కేవలాన్వయి విధేయకస్థలే ద్విత్వత్వాద్యవచ్ఛిన్న వ్యాపకత్వమేవ సంసర్గఘటకం. కేవలాన్వయి నితాదృశ వ్యాపకత్వాయోగాత్. ననుతద్దేశ్యతావచ్ఛిన్న వ్యాపకత్వమితి నపూర్వోక్త దోషావకాశః. ఘటాభావవాన చైత్ర ఇత్యాదౌ చైత్ర కర్తృకాభావ కర్తృత్వాది నాన్యత్ర ద్విత్వాది పర్యాప్తి నిరూపకతా భేదేన సంబంధేన కర్తృత్వాదౌ ఘటాభేదేన వ్యాప్యత్వం. తేన చైత్రాది నాపేక్ష ఘటాభావకర్తృత్వేన తాదృశ ప్రయోగః. ద్విత్వాది నత్త్వంచ ప్రకార

ణ్యం. అవశ్యకత్వాదితి. నను ఏతద్దేశవృత్తిత్వ వ్యాప్యత్వ వద్ఘట ఇత్యత్ర శాబ్దప్రత్యక్ష జ్ఞానమేవ తాదృశ శాబ్దబోధే హేతుః ఏతాదృశ తాత్పర్య జ్ఞానేన నిరుక్త సంసర్గ ఏతద్దేశ వృత్తిత్వస్య సంసర్గావిధయైవ భాసత ఇతి నతదుపస్థితి రావశ్యకీత్యత ఆహ. * (తాదృశ సంసర్గేతి. నాపితి శాబ్దబోధాత్ప్రాగిత్యన్వయః. శాబ్దబోధాత్ప్రాగ్వ్యాప్త్యాద్యనుపగమే శాబ్దబోధస్యైవ నిర్వహతయా ప్రతిబంధాత్. * వాక్యార్థేతి.

తావచ్ఛేదకీభూత ఘటత్వాది వ్యాప్య పర్యాప్తి సంబంధేన బోధ్యం తేన చైత్రస్య పటాదిసహితైక ఘటాదివ్యక్త్యానయన కర్తృత్వేపి న తాదృశ ప్రయోగః. ఏవమన్యదప్యూహనీయం. యత్రైక వృత్తి ధర్మ ద్విత్వాన్వయి తావచ్ఛేదకతయా భాసతే తత్రోభయాదినైవ సమం పదార్థాంతరస్యాన్వయః. యత్రైకమాత్ర వృత్తి స్తథా తత్రైకేనాపి వ్యుత్పత్తి భేదావలంబన సాకాంక్షణభావ వైచిత్ర్యాచ్చ సర్వం సమంజసమిత్యపి వదంతి. అథ ఘటాది వ్యక్తిభేదేనానయన కర్తృతాభిన్నైవేత్యను సంధానస్య పుంసో ఘటానానయతీతి వాక్యాచ్ఛాబ్దబోధానుపపత్తిః తస్య కర్తృతావచ్ఛేదకే సాధేయతా సంసర్గావచ్ఛిన్న ప్రతియోగికద్వి త్వాద్యవచ్ఛిన్న ఘటాద్యభావస్య నిశ్చయసంభవాత్ తస్యైవాత్ర

పదానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్న వాక్యనిష్ఠైక ధర్మావచ్ఛిన్న విషయక బోధజనకత్వ ప్రసంగాదిత్యర్థః. సంసర్గతావచ్ఛేదక ధర్మాణాం నానాత్వే తద్వ్యక్త్యఘటితత్వాదితి భావః. * తద్వ్యక్తి ధర్మవత్త్వం ఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదక ధర్మవత్త్వం. నను వ్యాప్యత్వం వ్యాపక సామానాధికరణ్య రూపమేవ ప్రవేశ్యం నతు తద్వదన్యావృత్తిత్వం తథాపి ఘటౌ వాచ్యావితి కేవలాన్వయి ధర్మవిధేయకస్థలే వ్యాప్తేరప్రసిద్ధ్యాపత్తేః తథాచ వ్యాపక సామానాధికరణ్య రూపవ్యాప్తేరన్వయి తావచ్ఛేదకీభూతద్విత్వనిష్ఠ తద్వ్యక్తిత్వ ఘటితతయా తాదృశ సంసర్గస్య తాత్పర్యజ్ఞానే ప్రకారతయా తజ్జ్ఞానం దుర్ఘటమేవేత్యత ఆహ. * వ్యాపకత్వంచేతి. కేవలాన్వయి ధర్మవిధేయక బోధవాక్యే [illegible] రేకత్వవిధేయ విశేషణం నత్వేవ మవ్యాప్యవృత్తిత్వ తావచ్ఛేదక ఘటత్వాద్యవచ్ఛి

ది. నాఘటాది విశిష్టధీ విరోధిత్వాదితిచేన్న. ఉభయత్వాద్య వచ్ఛిన్నా భావవత్తా జ్ఞానముభయత్వా వచ్ఛిన్న నిరూపితాధేయతా సంసర్గావగాహి జ్ఞానమేవ ప్రతిబధ్నాతి. నతుకేవలం విశేష్యే విశేషణ మితరేత్యా జాయమాన ముభయత్వాది నోభయాది విశిష్టజ్ఞానం. అతో విశేషణ చ్ఛిన్నాం తాదృశవాక్యాదా ధేయత్వాంశ ఉభయత్వావచ్ఛిన్న నిరూపితత్వావగాహి భ్రమాత్మకం జ్ఞానంనభవత్యేవ. అపితు సదంశే సదవగాహి ప్రమాత్మకం జ్ఞానమితి. ఉభయత్వావచ్ఛిన్న నిరూపితా ధేయత్వంచో భయాదివృత్తావేక స్మిన్నప్యేవ నతు ప్రత్యేకమాత్రవృత్తావితి త్రత్వాంశే తాదృశాధేయత్వావగాహి జ్ఞానస్య భ్రమత్వమేవ మిత్యవధేయం. సంఖ్యాశబ్ద ప్రకృత్యర్థ తావచ్ఛేదకగతాః క్వచిత్ప్రతీయతే యా

సమవాయఘటితం పర్యాప్తి ఘటితంవా సంసర్గఘటక మిత్యుచ్యతే. తదా ఏతద్దేశ ఏకఘటమాత్ర సత్త్వదశాయా మప్యత్ర ఘటౌస్త ఇతి వాక్యస్య ప్రామాణ్యాపత్తిర్దుర్వారైవ. పదార్థాంతర సాధారణ ఘట నిష్ఠద్విత్వస్యైతద్దేశ వృత్తిత్వ వ్యాప్యత్వాత్. సమవాయేన పర్యాప్తిభ్యాం తద్ద్విత్వస్యాప్యమతౌ నత్వాచ్చేత్యగత్యాహ. * తాదృశధర్మవత్త్వాచేతి. ఉద్దేశ్య తావచ్ఛేదకతా ఘటక సంబంధేనేతి. నచసంబంధః ప్రకృతే ఘటత్వవ్యాప్య పర్యాప్తిరేవ సంఖ్యాయా ఉద్దేశ్య తావచ్ఛేదకవ్యాప్య పర్యాప్తి సంబంధేన ప్రకారస్య నియమాదితిభావః. ఏతద్దేశ ఏకఘట మాత్రసత్త్వేత్ర ఘటౌస్త ఇతివాక్యస్య ప్రామాణ్యముపపాదయతి. * అత్రఘటావితి. పూర్వోక్తదోషఇతి. సంసర్గఘటకతత్త్వద్వ్యక్తిత్వా నుపస్థితి ప్రయుక్త దోషఇత్యర్థః. నన్వేవంతత్వాదివ్య

థాసంపన్నా వ్రీహి యవా విత్యాదావ తత్త్వం ప్రాగేవాభిహితం. విరుద్ధసంఖ్యావచ్ఛిన్న వాచక శతాది పదోత్తర విభక్త్యుపస్థాప్య సంఖ్యా ప్రకృత్యర్థ తావచ్ఛేదక సంఖ్యాయామేవాన్వేతి. యథా శతమేకం ద్వే శతే త్రీణి శతానీత్యత్ర శతత్వాదావేకత్వ ద్విత్వ బహుత్వానామన్వయః అతఏవచ ఏక శతద్విశత తాత్పర్యేణ నశతానీతి ప్రయోగః. తత్ర ప్రకృత్యర్థస్య శతస్య బహుత్వాన్వయ యోగ్యత్వేపి ప్రకృత్యర్థతావచ్ఛేదకశతత్వాంశే బహుత్వాన్వయ ఏవ బహువచనస్య సాధుత్వాత్. తత్రచయోగ్యతా విరహాత్. నచైకశతేపి నానాపురుషీయాపేక్షా బుద్ధిజన్యనానాశతత్వ సంభవాదేక శతనిష్ఠశతత్వేపి బహుత్వాన్వయయోగ్యతా అక్షతైవేతివాచ్యం. పరస్పర సమానాధికరణద్వయావృత్తి బ

త్వాద్యవచ్ఛిన్నోద్దేశ్యకేతర విధేయక బోధస్థలే నిర్వాహేపి ద్విత్వస్యా యత్ర నోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకతా కింతు ప్రకారతావచ్ఛేదకతైవ తత్రఘటా నానయతీత్యాదౌ కాగతిరిత్యతఆహ. ఘటానానయేతి. ‘ అన్వద తీతి. ఘటాభ్యాంసించ తీత్యాదౌ తృతీయాద్యర్థ కరణత్వాదౌ ద్విత్వవద్ఘటాదేరుక్తా ధేయతా సంబంధేనైవాన్వయ ఇత్యాహ. నియమిత్యస్య. ‘ వ్యుత్పత్తిభేదేతి. నియమభేదేత్యర్థః. ఉభయవృత్తి ధర్మస్య ద్విత్వాద్యుద్దేశ్యతావచ్ఛేదకత్వే ద్విత్వవతి ఘటాదిద్వయ ఏవ విధేయాన్వయః. యత్ర త్వేక వృత్తిధర్మస్తదాత్వేకస్మిన్నపి విధేయ ఇతి నియమభేదో ద్రష్టవ్యః. ఏతాదృశ నియమ రక్షాయైవ ఉభయ విశేష్యక విధేయ ప్రకారక శాబ్దబుద్ధిత్వమేవ అత్రసుటాత్తద్విత్వాద్యాను పూర్వీజ్ఞానజన్య తావచ్ఛేదకముపేయతే. అతోహి శాస్త్రే

నివచన సంఖ్యాయా బోధకాని ఉద్దేశ్య తావచ్ఛేదకవిధేయ యోస్తైక్యే నైకత్వాన్వయే ఆకాంక్షా విరహాత్. తదుత్తర ప్రథమాది విభక్తీనాం సాధుతామాత్రార్థాః. నిత్య బహువచనాంత దారాది శబ్ద పర ప్రథమా బహువచనమపి క్వచిన్నిరర్థకమేవ. యత్రైక వ్యక్తిమాత్ర తాత్పర్యేణ దారాదిశబ్దః ప్రయుజ్యతే. తత్ర బహుత్వాన్వయే యోగ్యతా విరహాత్. యత్తు తద్గతగుణాది సాధారణ బహుత్వస్య తత్రాన్వయ ఇతి. తన్న శోభనం. ప్రకృత్యర్థ తావచ్ఛేదకవ్యాప్య పర్యాప్తి సంబంధేనైవా నేకవృత్తి సంఖ్యాన్వయస్య వ్యుత్పన్నతయా తాదృశ సంబంధేన తథావిధ బహుత్వాన్వయే యోగ్యతా విరహాత్. అన్యథోదాసీన ఘట పటాది సాధారణ బహుత్వస్యాన్వయ సంభవేన తద్గతగుణాది సాధారణ బహుత్వాను ధావనస్య కించిత్కరత్వాత్. అథాజహత్స్వార్థ లక్షణయా గుణాది సాధారణ ధర్మావచ్ఛిన్న ఏవ ప్రకృత్యర్థ ఇతి చేత్తర్హి బహుత్వేన భాసమానేషు గుణాదిష్వపి పదార్థాంతరాన్వయస్స్యాత్. తథాచాపో ద్రవ్యాణి దారా అగ్నయో హి సంతీత్యాది వాక్యానాం ప్రమాణతాపత్తిః. గుణాదిషు ద్రవ్యభేద కృత్యావ్యాప్తిత్వాదేర్బాధాత్. సంఖ్యార్థమాత్ర పరతాదృశ శబ్దానాం బహువచనాంతతావ్యుత్పత్తేః కించిదేతత్. అబాది పదార్థే ఏకత్వస్యాన్వయ యోగ్యతావత్త్వేఽస్య సాధుత్వాదేవ తదుత్తరమేకవచనం న ప్రయుజ్యత ఇతి ధ్యేయం. అన్యా

న్యా లంకాయామాహ. * ఉభయత్రావచ్ఛిన్నేతి తాదృశభాసేతి. ఆఖ్యాతార్థా భావనేత్యర్థః. భావనాచ భవితుర్భవనాను కూలో భావయితుర్వ్యాపార విశేషః పురుష ప్రయత్నరూపః. విశేష్య త్వేతి.

త్వైక వచనస్య సంఖ్యాద్యోతకత్వే వివదంతే నిష్కర్షానుసారిణః. ఘటౌ స్తి
త్యాదా వనేక వచనాదేవ సంఖ్యాబోధ సంభవాత్. చైత్రేణ దృష్టో
ఘట ఇత్యాదిస్థలానురోధేన తస్య తద్బోధకతాయా ఆవశ్యకత్వాత్.
న చైకవచనత్వేనానుగతే నైకత్వశక్తత్వాత్ అనేక వచనస్యాప్యేకత్వ
వాచకత్వ మక్షత మితి వాచ్యం. ఏకవచనస్యైకత్వశక్తతావచ్ఛేదకతా
యాః ప్రాగేవ నిరాకృతత్వాత్. అస్తు వా తేన రూపేణాపి అనేకవచనస్యా
ప్యేకత్వే శక్తిస్తథాపి తజ్జన్యైకత్వోపస్థితేః శాబ్దబోధోపయోగిత్వే
మానాభావః. నహి సామాన్యతః ఏకవచన జ్ఞానజన్యోపస్థితిత్వేన తచ్ఛా
బ్దబోధ హేతుతా సంభవః. తథా సత్యేకత్వే అగృహీత శక్తికస్య [illegible]
స్యాప్యనుపద ప్రకృతి ఘటాది పదోపస్థాప్య ఘటాదౌ పటాదిపదో
త్తరామాది పదోపస్థాప్యైకత్వాన్వయబోధ ప్రసంగః కింతు సుపద
త్వేన ప్రకారక జ్ఞానజన్యోపస్థితిత్వాదినైవ. తథా సతి ఘటాదిప
దోత్తర సుపదత్వాదిరూపేణ పూర్వవిశేష రూపావచ్ఛిన్న జ్ఞానఘ
టితానాం ఘటాదావేకత్వాన్వయబోధం ప్రతి సామగ్రీణాం సుపదత్వాది
ప్రకారకధీ జన్యోపస్థితేరేవాంతర్భావాత్ దృశాపత్తేర నవకాశాత్.
ఏవం చ తిబాది పదత్వ ప్రకారక జ్ఞానజన్యోపస్థితిత్వేన తచ్ఛాబ్దబోధహే
తుత్వే మానాభావస్తథా. యత్తు తిబాదేస్సంఖ్యానభిధాయకత్వే చైత్రః
పచతి తండులాన్ చైత్రేణ పచ్యతే తండుల ఇత్యాదౌ కర్తృ కర్మవాచక

ముఖ్యవిశేష్యత్వైక్యాపత్తేః. తేన చైత్రస్య వృత్తి కృతిజన్య పాకజన్య విక్లిత్తి
మాం స్తండులా ఇతి బోధే ప్రథమాంతపదానుపస్థాప్య పాకవిక్లిత్త్యో
ర్భావనాంశే విశేష్యతయా భానేపి నక్షతి. న చ చైత్రేణ పచ్యతే తం

పదాత్తృతీయా ద్వితీయయోరాపత్తిః. కర్తృకర్మగత సంఖ్యాయా అనభిధానే «కర్తృకరణయోస్తృతీయా» «కర్మణి ద్వితీయే» తి సూత్రాభ్యాం తయోరనుశాసనాత్. నైయాయికమతే లకారస్య కర్తృకర్మావాచకతయా తద్గతానభిధానస్య తృతీయా ద్వితీయా నియామకత్వాసంభవాత్. తన్మతే కర్త్రాదిగత సంఖ్యానభిధానమేవ కథం కర్త్రాదివాచక పదోత్తర తృతీయా ద్వితీయా నియామకం. చైత్రేణ పచ్యతే తండుల ఇత్యాదిస్థలే లకారస్య చైత్రాదిగత సంఖ్యాభిధాయకత్వాభావే కథం తత్ర తృతీయా ప్రథమే స్యాతాం కర్తృకర్మవచనాద్యభిధానాత్వాదితి వాచ్యం. యతస్తద్గత సంఖ్యానభిధాయకత్వం (ప్రత్యయే) తద్గత సంఖ్యానిష్ఠ వృత్తి నిరూపకత్వం అపితు తద్విశేష్యక సంఖ్యాప్రకారక శాబ్దబోధానుకూలత్వమేవ. తథాచ కర్త్రాదివిశేష్యక సంఖ్యాప్రకారక బోధాజనక లకారాది సమభివ్యాహృత కర్త్రాదివాచక పదాత్తృతీయాదయో భవన్తీత్యర్థక తదనుశాసన తాత్పర్యం. చైత్రేణ పచ్యతే తండుల ఇత్యత్ర చైత్రాది విశేష్యక సంఖ్యాయాః న బోధకత్వం లాకారస్య. ఆఖ్యాతార్థ భావనాయాః యాదృశాన్వయః తద్విశేష్యక సంఖ్యాన్వయి బోధస్యైవ తాదృశేన జనకత్వాత్ భావనాన్వయిత్వం కర్మణో విశేష్యత్వ ప్రథమాన్త పదోపస్థాప్యస్యైవ యథా చైత్రః పచతి తండులం ఇత్యాదౌ చైత్రాదిరిత్యేవ భావనా విశేష్యః. చైత్రేణ పచ్యతే తం

డుల ఇత్యత్ర తండులాదిః పదోత్తర తృతీయాన్తేన కృతిబోధనాత్ పరంపరయాపి తండులాదేరాఖ్యాతార్థ భావనా విశేష్యత్వం. శబ్దాకరణోత్తరతిబాదే కేవళపూర్వత్వాదితి వాచ్యం. «ఆఖ్యాతస్యయత్నో»

దండుల ఇత్యాదౌ తు పరంపరయా చైత్రాది నిష్ఠభావనాజన్య ఫలశాలిత్వం దండుల ఇత్యాకారక బోధస్య తత్రోదయాత్. తస్మాత్ త్రిత్వాదేరపి సంఖ్యా బోధకత్వ మావశ్యకమితి. తన్న విచారసహం. తథాహి కర్త్రాది నిష్ఠ సంఖ్యాన్వయ బోధానను కూలత్వం. యది తాదృశబోధోప ధాయక జ్ఞాన విషయత్వా భావవత్త్వం. తదా పచ్యాదృశీ కాదిజ్ఞానేన సహ కాలాంతర విరహాత్ తాదృశబోధోన జనిత స్తద్వ్యక్తే స్తృతీయాద్యావృత్తేః యది చ తాదృశ బోధస్య హేతు యోగ్యజ్ఞాన విషయత్వాభావః తదా యజాది సమభివ్యాహృతాఖ్యాతస్థలే పదజ్ఞానస్యాపి తాదృశ బోధస్యహేతు నాన్యత్వాత్ తస్యాపి యోగ్య జ్ఞానావిషయత్వ మాఖ్యాతస్యైవాప్ర సిద్ధేః. అథ కర్త్రాది విశేష్యక సంఖ్యాన్వయ బుద్ధిత్వావచ్ఛిన్న జన్య తా నిరూపిత జనక తావచ్ఛేదక విషయత్వా నిరూపకత్వమేవ తాదృశ బోధానను కూలత్వం. చైత్రః పచతీత్యాది వాక్య ఘటకతిఙాది విషయ తా చైత్రాది విశేష్యక సంఖ్యాన్వయ బుద్ధిత్వావచ్ఛిన్న జన్యతా ని రూపిత జనకతావచ్ఛేదికా తాదృశాన్వయ బుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నం ప్రతి చై త్రాది పదసమభి వ్యాహృతతిఙాది పదజ్ఞానస్య హేతుత్వాత్. చైత్రే ణ పచ్యతే తండుల ఇత్యాదివాక్య ఘటకతయాతి పద విషయతా చ న తాదృశీ చైత్రాది పదసమభివ్యాహృత తాదృశ పదజ్ఞానత్వేన తాదృ

శాన్వ" ఇతి సామాన్యతఏవ దీధితికారోక్తేః. అఖ్యాతసామాన్యస్యైవ [illegible] యస్య సామాన్యత ఉక్తత్వాత్. [illegible] తాదృశే పదసామగ్రీ [illegible] [illegible] వగమాత్ నపరస్మై [illegible] కర్తృత్వ [illegible]. [illegible] చైత్రేణేతి తృతీయాయా నిరాకాంక్షత్వా [illegible] [illegible]

ద్బుద్ధిత్వా వచ్ఛిన్నం ప్రత్యేహేతుత్వాత్. నచచైత్రః పచతి ఇత్యాదౌ చైత్రవిశేష్య కాఖ్యాతార్థ సంఖ్యాన్వయ బోధోత్పత్త్యా చైత్రాదిపద సమభి వ్యాహృత తయాది పదజ్ఞానత్వేన తాదృశాన్వయ బుద్ధిత్వా వచ్ఛిన్న హేతుతా అస్తు చైవేతి చైత్రేణ పచ్యత ఇత్యాది వాక్య ఘటకీభూత తయాదిపద విషయతా పితాదృశ్యేవేతి వాచ్యం. చైత్రేణపచతే చైత్రః పచ్యత ఇత్యాదివాక్యాచ్చైత్రాది విశేష్యకస్య భావనాయాస్సంఖ్యాయా శ్చాన్వయబోధస్యా నుదయాత్. తద్విశేష్యకసదభయాన్వయబోధే ప్రథమాంత చైత్రాది పద సమభివ్యాహృత శప్రాదివికరణోత్తర తత్తదాఖ్యాత పదజ్ఞానత్వేన హేతుత్వా చ్చైత్రేణ పచ్యతే తండుల ఇత్యాదివాక్య ఘటకయమాదీనాం తాదృశ సమభి వ్యాహార శూన్యతయా తద్విషయతాయా అతాదృశత్వాత్. తండులః పచ్యత ఇత్యాది తచ్చైత్రః పచతి ఇత్యాది తత్ర తండుల చైత్రాది విశేష్యక సంఖ్యాన్వయ బోధోత్పత్త్యా చైత్రః పచ్యతే తండుల ఇత్యత్ర ఉభయవిశేష్యక సంఖ్యాన్వయబోధా పయుక్త సమభి వ్యాహారస్య విషయతాయా స్త ఇత్యాదౌ సత్త్వేన కర్తృ కర్మణో స్తృతీయా ద్వితీయయోః ప్రసక్తావపి నతాదృశవాక్యం వ్యుత్పన్నాః ప్రయుంజతే.

త్వన్వయ్యాధేయత్వస్యైవ తద్బోధ్యత్వోపగమాత్. నచైవం 'కర్తృకరణయో స్తృతీయే' తి సూత్రస్య తృతీయార్థక కర్తృత్వ కరణత్వశక్తిగ్రాహకతయా తద్విరోధ ఇతివాచ్యం. కర్తృకరణయోః ప్రకృతితాత్పర్య విషయీభూతయో స్సమానరం తృతీయా ప్రయోక్తవ్యే త్యస్యైవ సూత్రార్థత్వాత్. కరణస్య బోధక పదాంతరాభావేన కరణ

కర్తరి సాక్షాత్కర్మణీవ దర్శిత పరంపరయా యుగపద్భావనా విశేష్య కాన్వయ బోధజనకతాయాః ఆఖ్యాతస్య వ్యుత్పన్నతయా తాదృశవా క్యాదుభయ విశేష్యకాన్వయ బోధాసంభవాత్. నచాకాంక్షా యో గ్యతాదిసత్త్వా కథం నతాదృశాన్వయ బోధ ఇతివాచ్యం. అగత్యా ఏకవిధాన్వయబోధే అన్య విధాన్వయ బోధ సామగ్ర్యాః స్వఘటక తా త్పర్యజ్ఞానస్య వా ప్రతిబంధకత్వోపగమాత్. నచ చైత్రేణ తండులః ప చ్యతే చైత్రః తండులం పచతి ఇత్యాది వాక్యద్వయ విషయక స మూహాలంబన దశాయా ముభయ విధాన్వయ బోధానుపపత్తి రితివాచ్యం. తాదృశైక విధాన్వయబోధ జనకత్వేన వక్ష్యమాణ త థావిధాఖ్యాత ధర్మిక ప్రకృతాన్వయబోధ పరత్వజ్ఞానస్య హేతుతయా చైత్రః పచ్యతే తండుల ఇత్యాదివాక్యాత్తాదృశ ద్వివిధాన్వయ బోధ వారణస్య దర్శిత వాక్యాత్ప్రమాణ సాధనస్యచ శక్యత్వాత్. నచవిభక్తి సంఖ్యానభిధానస్య తృతీయా ద్వితీయా నియామకత్వే చైత్రేణాస్వాద్య తే చైత్రస్స్వం పశ్యతీత్యాదౌ తృతీయా ద్వితీయయోరనుపపత్తిః. కర్త్రాది విశేష్యక సంఖ్యా ప్రకారకాన్వయబోధౌ ప్రయుక్తాకాంక్షా న విషయత్వ నిరూపకత్వస్య కర్త్రాద్యాఖ్యాతే సత్త్వాదితివాచ్యం. కర్త్రా దికర్మణోస్తదాఖ్యాత పదయోస్సమభి వ్యాహారే స్సంఖ్యాన్వయ బుద్ధి

త్వే తృతీయాయాశ్చ త్వావగమేపి కర్తృత్వస్యాఖ్యాతసత్త్వేన తృతీయా యాస్తు శక్త్యన్తర కల్పనాత్. యదిచ చైత్రేణ పక్వ మిత్యాదౌ భావాద్యభావేన తృతీయాయాః కృతిశక్తిరావశ్యకీతి విభావ్యతే. తదా స్తు తృతీయాయా అపికృతౌ శక్తిః. ఆధేయత్వే తు సాంసర్గికమేవ. నన

త్వావచ్ఛిన్న ప్రయోజక విషయత్వా నిరూపక స్వప్రదో త్తరం తృతీయాది విభక్తిరిత్యేవం నియమో౽గమేన ప్రథమస్థలేప్యత్ర పరస్పరపదాఖ్యాతపదయోః. ద్వితీయేచ తత్వర చైత్రాత్రిక్యాత పదయో స్సను భివ్యాహారస్యైవ తద్విశేష్యక సాఖ్యాన్వయ బోధ ప్రయోజకతయా క్రమేణ చైత్రపదస్య పదార్థాభ్యాం తృతీయా ద్వితీయాన్నోకనుపపత్య నవకాశాదితిచేన్న. "అనభిహితే" ఇత్యత్రికారే "కర్తృకరణ యో స్తృతీయే" త్యను శాసనం కిం ప్రయోజనమిత్యన్యం చైత్రః పచతి తండులః పచ్యత ఇత్యాదా చైత్ర తండులపదాభ్యాం తృతీయా ద్వితీయయో ర ప్రయోగ ఇతిచేత్. తర్హి తత్ప్రయోగాణి మన్యాదిన్యాయేన దృశాను శాసనస్య తథావిధ ప్రయోగ విరోధితాయేన తదభావ స్యాయు క్తత్వాత్. న వంసంభవతి. పచతిపచ్యత ఇత్యాదిక్రియా యోగే కర్తృ కర్మవాదక పదానంతర తృతీయా ద్వితీయా యోరసాధుత్వస్య తత్కర్తృత్వ తత్కర్మత్వాద్యబోధా పయికాకాంక్షా రహితత్వాది రూపస్య ప్రతిపత్తిః ప్రయోజనంతస్యేతి చేత్ తస్య నియమః ప్రథమాయా తత్ర స్వల్లాభః. ప్రథమాంతచైత్ర తండులపదా తత్వదాఖ్యాతపదా స్సమభి వ్యాహారస్యైవ చైత్ర తండులవిశేష్యక తత్వదాఖ్యాత సం

సాంఖ్య తదవచ్ఛిన్నప్య త్వన్వయం నిరవ వాదమేవ. కర్తృత్వయోరాశ్రయే సాక్షాద్వ్యాపనా విశేష ఏవ సంబంధస్య నియమోపగమ సంభవాన్న కాపానుపప త్తిరితి విభావనీయం. * తస్త్రాదీతి. "కారకబి" తి సూత్రేణ కర్తృ విశేష్యకబోధ పరాఖ్యాతే పరతో౽కర్తకత్వప్రత్యయో విహితః. తేన చోభయపది పచధాతోః ప

ఖ్యాన్వయబోధ ప్రయోజకతయా చైత్రేణ పచతి తండులం పచ్యతే ఇ త్యాదివాక్య ఘటక చైత్ర తండులాది పద తదాఖ్యాతపదయోస్సమభి వ్యాహారస్య తథాత్వేన తద్ఘటక తృతీయా ద్వితీయ యోస్సాధుత్వ స్యైక నియమావ్యవచ్ఛేద్యత్వాత్ స్వామ్యుఖ్యా భాక్త సాధారణక ర్తృ త్వ కర్తృత్వయోః కర్తృకర్తృవాచక పద సమభివ్యాహృత లకృత్తద్ధిత సమాసై రనభిధానమేవ తృతీయా ద్వితీయా జనియామకం. శిరోమణి భిరప్యేవ నిష్కర్షో విహితః. లాదినాంతదనభిధాయ కత్వంచ నతద వాచ కత్వం తన్నిష్ఠవృత్త్య నిరూపకత్వంవా. ఆఖ్యాతత్వేన తే త్యాదినావా కర్తృత్వాదినిష్ఠ శక్తిలక్షణా నిరూపకత్వాత్. కర్తృత్వా నభిధాయ కాఖ్యాతస్యైవా ప్రసిద్ధేః. తచ్ఛాబ్దబోధా పయికాకాంక్షా శూన్యత్వ మేనతత్. చైత్రేణపచ్యతే తండుల ఇత్యాదావాఖ్యాతస్య కర్తృత్వా దివాచకత్వేపి తచ్ఛాబ్దబోధా పయికాకాంక్షా రాహిత్యం తత్రాపితు ల్యమేవ. చైత్రాది పదోత్తర తృతీయయైవ కర్తృత్వాది బోధన సం భవాత్. తత్ర తాదృశాకాంక్షాయా అకల్పనాత్. ఇత్యపిన. చైత్రే

చణ పచన ఇతి రూపంసిద్ధ్యతి. ధాత్వర్థ కర్మాన్యతర ముఖ్య విశేష్య కబోధ పరాఖ్యాతేపరతః నిరర్థకోయత్ప్రత్యయో విహితః. చైత్ర ప తే ప్రథమాంతత్వ నివేశ ప్రయోజనం చైత్రేణ పచత ఇత్యాదౌ చైత్రేణ సంఖ్యాన్వయ వారణం. ఆఖ్యాతే శబ్దేతరశాస్త్రత్వ నివేశ ప్రయో జనం చైత్రః పచ్యత ఇత్యాదౌ చైత్రేణ సంఖ్యాన్వయవారణం. పచ్యతి పచ్యత ఇత్యాదావతుల్యనిరాకరణాం కర్తరి కర్తరిత ముఖ్య విశేష్యకతయా భిమతే భవతీతి కర్తరి కర్తృవాచక యోర్ద్వయోః ప్రథమాంతత్వం

ణపత్యేన ఇత్యాదౌ తృతీయానుపపత్తేః. పచ్యతే చైత్రేణ ఇత్యాదిత
చైత్రేణేదా పాకకృతేః కేవలాత్పచ్యత ఇత్యాదితశ్చ ముఖ్యవిశేష్య
తయా తస్య బోధాత్తాదృశాఖ్యాతధాత్వోరానుపూర్వీవిశేషాకాం
క్షాయాః కృతిబోధాపయికత్వాత్. ఏవ చ సమభివ్యాహారరూపాకాం
క్షైవ వివక్షణీయా ప్రకృతే ప్రకృతిప్రత్యయయోరానుపూర్వీరూపా
కాంక్షా నతు సమభివ్యాహార ఇతి సోఽప్యానుపపత్తిరవాచ్యం. తథాస
తి చైత్రేణ పచతీత్యాదావపి తృతీయాయా ఆపాదనాపత్తేః తత్ర
చైత్రపదాఖ్యాతపదయోస్సమభివ్యాహారస్య కృతిబోధాపయిక
త్వాత్. చైత్రేణ విజేష్యతే చైత్ర ఇత్యాదౌ తృతీయానుపపత్తేశ్చ.
విజేష్యతే చైత్ర ఇత్యాదితో చైత్ర కృతిబోధః త్వాఖ్యాతచైత్ర
పదయోస్సమభివ్యాహారస్య కృతిబోధాపయికత్వాత్. కింతు తత్తా
త్పర్యశూన్యత్వమేవ. తథాచ చైత్రేణ పచ్యత ఇత్యాదావాఖ్యాత
స్య కర్తృత్వాది తాత్పర్యకత్వే తృతీయా అనాపత్తేన చైత్రేణ పచ
తీత్యాదావాఖ్యాతస్యార్థా వివక్షాయాం తృతీయాయా స్సాధుత్వే

తదర్థ ఏవ శబ్దనిష్ఠకర్తాఖ్య బోధకస్య సాధుత్వాయ. శబ్దనిష్ఠక
ర్తృత్వం తు భవిష్యత్కాలాకాంక్షాతే పరమేవ జాయతే "భావకర్మణో"
రితి సూత్రార్థస్తు శాబ్దబోధాత్ప్రాక్. ధాత్వర్థోత్పత్తి జన్యఫల వాచిన
ముఖ్యవిశేష్యత్వేన తాత్పర్యవిషయతాయాస్సమభివ్యాహార పదాఖ్యాతప
దం ప్రయోక్తవ్యమితి. ఆఖ్యాతార్థస్య వివక్షాయాం నకేవలం పర
స్మైపదమాత్రస్య సాధుత్వం కింతు శబ్దీకరణస్యాపీత్యాహ. ఆఖ్యా
తార్థేతి. ననుశబ్దీకరణస్య సాధుత్వమిత్యత ఆహ. కర్తృత్వాది

పరస్మైపదస్యాసాధుత్వాచ్చ. ధాత్వర్థవిశేష్యస్య ప్రత్యయేనావివక్షణే "భావకర్మణో" రితి సూత్రేణాత్మనేపదనియమాత్. ఆఖ్యాతార్థావివక్షాయాం నచైత్రేణ పచత ఇత్యాది ప్రయోగః శబాదివికరణస్యాసాధుత్వాత్. కర్తృత్వతాత్పర్యేణ సార్వధాతుకయోగ ఏవ తత్సాధుత్వాత్. కర్తృత్వకర్మత్వోభయతాత్పర్యేణ చైత్రః పచ్యతే తండుల ఇత్యాదయస్తు నప్రయోగాః. తదేకతరబోధే స్వపరత్వేనాగృహ్యమాణాఖ్యాతధర్మికప్రకారతాన్వయబోధపరత్వజ్ఞానస్య హేతుత్వాత్. చైత్రేణ పచ్యతే తండుల ఇత్యాదౌ కర్తృత్వాదావాఖ్యాతస్య తాత్పర్యగ్రహే కర్తృత్వాద్యన్వయబోధోఽపి నభవత్యేవ. అత ఏవాఖ్యాతే చైత్రః ఓదనః పక్త్వా భుజ్యత ఇత్యాదౌ క్త్వాక్రమేణ కర్తృత్వకర్మత్వాభిధానాచ్చైత్రౌదనపదోత్తరం తృతీయాద్వితీయాబాధం నసాధూనాం ససాఖ్యాతానభిధానేప్యాఖ్యాతేన తదభిధానాన్నాభిహితత్వం స్వసమభివ్యాహృతపదాభిహితత్వం సామానాధికరణ్యేన వానభిహితత్వదేవ వివక్షితత్వాత్. సమభివ్యాహృతేతి క

సార్వధాతుకే. లడాదీనాముపరిధాత్వాఖ్యాతయోర్మధ్యే విహితాః నిరర్థకప్రత్యయాః "వికరణే" తి పరిభాషితాః. నను తర్హి చైత్రః పచ్యతే తండుల ఇత్యపి ప్రయోగస్స్యాత్. పచధాతోరుభయపదిత్వేన కర్తర్యప్యాత్మనేపదస్య సాధుత్వాచ్ఛబ్వికరణస్యాప్యత్. కర్తరి కర్త్రాద్యర్థకాఖ్యాతే పరస్సాధుత్వాదిత్యాశంకాయాం పూర్వోక్తమేవ సమాధానం స్మారయతి. చైత్రః పచ్యత ఇత్యాది. నను చైత్రేణ పచ్యతే తండుల ఇత్యత్ర చైత్రపదోత్తరం తృతీయానుపపత్తిః. ఆఖ్యా

రణాచ్చ చైత్రేణ గమ్యతే గ్రామస్తం చైత్రో గచ్ఛతీత్యాదౌ న తృతీయా ద్వితీయయోరనుపపత్తిః. గచ్ఛతి గమ్యత ఇత్యాఖ్యాతస్య తత్పదాద్య సమభి వ్యాహృతత్వాదితివాచ్యం. తథాసతి భుంజానేన చైత్రేణ పచ్యతే భోక్తవ్యమోదనం పచతీత్యాదౌ తృతీయా ద్వితీయయోరనుపపత్తిః. కృతాం కర్తృత్వ కర్మత్వయోరభిధానాత్. కృతాం తత్భోజనకర్తృత్వకర్మత్వయోరభిధానేపి పాకకర్తృత్వ తత్కర్మత్వయోరనభిహిత మితిచేత్తర్హి ప్రకృతేపి తదనభిహితమేవ. నచ ప్రధాన క్రియా నిరూపిత కర్తృత్వాద్యనభిధానే తృతీయాదేస్సాధుతేతి. తదుక్తం "ప్రధానశక్త్యభిధానే గుణశక్తిరభిహితవత్ప్రకాశతే" ఇతి. శక్తేః కర్తృత్వాదిరితివాచ్యం. తథాపి చైత్రేణ దృశ్యమానో ఘటశ్చైత్రః పశ్యతీత్యాదౌ జ్ఞానభేదేన విషయతా భేదాభావాచ్చైత్ర దర్శన చైత్ర దర్శనోభయ నిరూపిత విషయత్వ రూపకర్మతాయా ప్రకృతాభిధానాద్ద్వితీయానుపపత్తిరితిచేన్న. తత్ప్రాతిపదికార్థ విశేషణత్వేన కర్తృత్వ కర్మత్వాదేర్వివక్షాయామేవ తదనభిధాన ప్రయోజకత్వాత్. తత్ప్రాతిపదికార్థ విశేష్యతయా కర్తృత్వ కర్మత్వాది వివక్షా

తత్సామాన్యస్యైవ ప్రకృతి శక్యత్వేన వక్ష్యత ఇత్యాఖ్యాతస్యాపి చైత్రేణ నిష్ప్రకృతి తాత్పర్యకస్య సంభవేన కర్తృత్వాద్యభిధాయకత్వాదిత్యలం. చైత్రేణేత్యాది కర్తృత్వాద్యన్వయ బోధోపీతి. తథాచ యదా ప్రకృతియామాత్రస్యైవ కర్తృత్వే తాత్పర్యం తదైవాఖ్యాతేన కర్తృత్వం ప్రత్యాయ్యతే. యదాత్వాఖ్యాతస్యైవ కర్తృత్వే తాత్పర్యం తదా చై

కర్తృక పాక కర్మతండుల ఇతి బోధస్యైవానుదయేన తాదృశ

ద్వితీయా విభక్తే స్సాధుత్వ మిత్యర్థే తాత్పర్యస్య పర్యవసితత్వాత్ శేషమాఖ్యాతార్థ విచారే వివేచయిష్యత ఇత్యలమత్రాధిక్యేన.

ఆఖ్యాత ద్వివచన బహువచనయోస్తు సంఖ్యా బోధకత్వ మావశ్యకం చైత్రో మైత్రశ్చ గచ్ఛతః చైత్రో మైత్రో దేవదత్తశ్చ గచ్ఛంతీత్యాదౌ "చంద్రేకళంక స్సుజనే దరిద్రతా వికాస లక్ష్మీః కమలేషు చాచలా. ముఖా ప్రసాదస్సధనేషు సర్వదా యశో విధాతుః కథయంతి ఖండితః" మిత్యాదౌచ ద్విత్వ బహుత్వ బోధకసుపోఽభావాత్. నచ తత్ర సుబేకవచనస్యైవ ద్విత్వ బహుత్వాదౌ లక్షణాస్త్వితి వాచ్యం. అనుశాసనికాతిరిక్తార్థే సుబ్విభక్తేర్లక్షణాయా అనభ్యుపగమాత్. అస్తు నామ చైత్రో మైత్రశ్చ గచ్ఛత ఇత్యాదావపి వచనస్య లక్షణయైవస్వా

బోధ తాత్పర్యేణ సాధుత్వేన ప్రయోగస్సంభవతి. కింతు చైత్రః పచత్యే వ ప్రయోగ ఇతి భావః. కృతేతి. యద్యపి కృతః కర్త్రీతి సామాన్య శాస్త్రీయ ప్రత్యయస్య కర్తృ కాలీనత్వే వర్తమానత్వాభావ ఏవ. తథాపి భోజన క్రియా నిరూపితం కర్తృత్వం కృతానభిహిత మిత్యత్రైవ తాత్పర్యం ద్వితీయా సూత్రే కించిత్క్రియా నిరూపిత మపి కర్తృత్వం కృతానభిహిత మేవేతి భావః. సమభి వ్యాహృతేతి కరణాదీతి. లక్ష్యార్థేషు తత్పదసమభి వ్యాహృతత్వంచ న తత్పదేన సహోచ్చరితత్వం. అపితు తత్పదార్థస్య వాక్యతా వచ్ఛిన్నత్వమేవ. నానా త్రైచ్ఛాంతేరేతి పదసమభి వ్యాహృతత్వం గచ్ఛతీత్యాఖ్యాత సమానాధికరణ ద్వితీయాంత పదసమభి వ్యాహృతత్వంచ నగమ్యత ఇత్యాఖ్యాతస్యేతి మంతవ్యం. ప్రకృతేతి. విభక్త్యభుక్తే చైత్ర ఇత్యాదావనభీష్టః. పాక కర్తృత్వస్య ప్రకారేణాన

దినా ద్విత్వాదిబోధన సంభవా డాజపాది రూపాదేశి స్మృతి ద్వారా ద్విత్వాది బోధ నిర్వాహాయ ఛందసి «సుపాంసులుగి» త్యాదిసూత్రే ణ డాజ్జసాదిస్థానే స్వాద్యాదేశస్య నైయర్థ్యాత్. చైతాదిపదో త్తరై క వచనస్య ద్విత్వాది లాక్షణికత్వే తద ప్రకృత్యర్థ మైత్రాది సాథాక ణ ద్విత్వాది బోధస్యోక్త వ్యుత్పత్తి విరోధేనానుప పత్తేశ్చ. ఆఖ్యా తార్థ సంఖ్యాన్వయ బోధేవ సమాన విశేష్యకతదర్థ భావనాన్వయబో ధసామగ్రీ అపేక్షితా. భావనాయా శాబ్ద గ్రహకాలే తాత్పర్య శూన్యకాలేవా ఉక్తస్థలే ద్విత్వావ్యయా బోధాత్. భావనాయా అపి శేష్యే ధాత్వర్థాదౌ సంఖ్యాయా బోధాచ్చ తాదృశ సామగ్ర్యాస్సం

భిధానాదితిభావః. యద్యపి తత్రత్యాః కర్తృణిజన్తత్వే లక్ష్యతాధిత సా మానాధికరణ్యా నభిహితం పాకకర్తృత్వం. తథాపి కర్తృణిభావేచవిహి తానాం కృతాం యథాయథ స్వార్థక తత్వం తదో త్తరకాలీనత్వాద్గకత్వా ప్రత్యయస్యాపీతి గ్రంథకృతాం తాత్పర్యం. అన్యథా క విశేషణత్వేనో పస్థితస్యాన్య విశేషణత్వే నాన్వయో నిరాకాంక్షత్వాత్. క్రి విశేషణ తాపన్నస్య ధాత్వర్థస్యోత్తర కాలీనత్వే విశేషణత్వే నాన్వయా సంభ వాదితిధ్యేయం. ప్రధానేతి. ఆకాంక్షా నివర్తక క్రియా ప్రధానక్రియా తన్నిరూపితాశక్తిః కర్తృత్వాదిః. తస్యాభిహితత్వే గుణశక్తిః అప్ర ధానీభూత క్రియానిరూపిత కర్తృత్వాదిః. అభిహిత వత్ప్రతీయతే. అ భిహితత్వే యథాన్యాయం తృతీయాదేః సాధుత్వం న దేవ భవతీత్యర్థః. విశేషణత్వ మాత్రేణేత్యస్య విశేష్యత్వేనా వివక్షితత్వే సతి విశేషణ త్వే సవివక్షి తత్యార్థకతయా వ్యవసితార్థ మాహ. పాతిపదికార్థ

ఖ్యాన్వయ బుద్ధిత్వా వచ్ఛిన్నం ప్రతి నస్వాతంత్ర్యేణ హేతుతా తదక ల్పనేపి ఆఖ్యాత జన్య సంఖ్యోపస్థితి యోగ్యతాజ్ఞాన విశేషాది ఘటితసా మగ్ర్యా భావనా నవగాహి సంఖ్యాన్వయ బోధస్య కదాప్యజననాత్ సంఖ్యాన్వయ బోధ సాధారణ భావనాన్వయ బోధత్వా వచ్ఛిన్న హే తూనా మపి తాదృశ సామగ్రీ ఘటకత్వే నావ శ్యకత్వాత్. నచతా దృశ కారణానాం భావనాన్వయ బుద్ధిత్వం సంఖ్యాన్వయ బుద్ధిత్వం జ న్య తావచ్ఛేదకముపేయత ఇత్యత్ర వినిగమనా విరహః సంఖ్యాను విష యీ కృత్యాపి భావనాన్వయ బోధస్యానుభవ సిద్ధత్వాత్. ద్వితీయ స్య జన్య తావచ్ఛేదకత్వా సంభవాదితి దిక్. అథ గుణాది వాచక పదో త్తర ద్వివచన బహువచనయోః కథం ద్విత్వాది బోధకతా. సంఖ్యా

విశేష్యకత్వేన. ఆఖ్యాతార్థ విచారస్యాతోపి కర్తృవ్యతయా ప్రసంగాదే వ లకారాభిహితత్వాదేః కించిద్విచారః ప్రసక్త ఇత్యభిప్రాయేణాహ.
* అలమనాప్తికేనేతి.

* అనుశాసనికేతి. అనుశాసన బోధితార్థ వ్యతిరిక్తార్థేను బ్నాధకైర్లక్షణైశ్చేత్యర్థః. సంబంధత్వా వచ్ఛిన్న శక్తప్యాఅపి "కర్తృ కర్మణోః కృతి" తి సూత్రానురోధేన కర్తృత్వ కర్మత్వార్థే లక్షణా స్వీకారాదుక్త మానుశాసనికాతిరిక్తేతి. * తాదృశ సామగ్ర్యా ఇతి. భావనాన్వయ బోధ సామగ్రీ ఘటకకారణానా మిత్యర్థః. * స్వా తంత్ర్యేణేతి. భావనాన్వయ బుద్ధిత్వా వచ్ఛిన్న కార్యతా నిరూపితకా రణతా భిన్నత్వేనేత్యర్థః. తథాచ భావనాన్వయ బుద్ధిత్వమేవ భావ నోపస్థిత్యాది కార్య తావచ్ఛేదకం, నతు సంఖ్యాప్రకారక శాబ్దబుద్ధిత్వ

మాగుణత్వేన గుణాదా బాధాత్. నచ స్వాశ్రయ సమవేతత్వ సంబంధేన ద్రవ్యగతం ద్విత్వాదికమేవ భాసత ఇతివాచ్యం. ఏకత్వాక్తావపి కాద్యాత్ సంబంధేన ద్విత్వాదేః పరిసమాప్తతయా ఏకవచనాది తాత్పర్యేణాపి ద్వివచనాద్యాపత్తేరితిచేత్. నైవం. అపేక్షా బుద్ధి విషయత్వమేవ తదుత్తర ద్వివచనాది నాభిధత్తే. తత్ర ప్రకృత్యర్థ త్రస్య ప్రకృత్యర్థతావచ్ఛేదకతాప్తతే ప్రకృత్యర్థతావచ్ఛేదక వ్యాసజ్య విశిష్ట పర్యాప్తి సంబంధేన ప్రకృత్యర్థేఽన్వయాత్. అన్యత్ర శుద్ధపర్యాప్తిసంబంధేనేతి నద్వంద్వాదిష్వవ్యాప్తి దోష ఇతి విభావనీయమూహ్యం.

ఇతి శ్రీమహామహోపాధ్యాయ

గదాధరభట్టాచార్య విరచితే

వ్యుత్పత్తివాదే ప్రథమా.

మపి తత్కార్యతావచ్ఛేదకమితి భావః. తత్రాఖ్యాత జనోపస్థితాఖ్యాతమేవ కార్యతావచ్ఛేదక మతోనానేన సంఖ్యా ప్రకారక బోధ ఇతిభావః.

* ఏకత్వాక్తావపీతి. ఘట పటయోరేక సంయోగ న్యాయేన ద్విత్వస్య ఘటపట సమవేతత్వ సంబంధేన స్వాశ్రయో ద్విత్వ పర్యాప్తి సత్త్వాదితి భావః.

ఇతి వ్యుత్పత్తివాద వ్యాఖ్యానే రామరుద్రీయే

ప్రథమా విచారః.

శ్రీ ర స్తు.

ఓం లక్ష్మీహాయవదన పరబ్రహ్మణేనమః.

వ్యుత్పత్తివాదః

రామరుద్రీయ వ్యాఖ్యాసమేతః

—:O:—

అథ ద్వితీయా.

కర్మణి ద్వితీయేత్యను శాసనాత్కర్తృత్వం ద్వితీయార్థః. తత్రక ర్తృపదస్య ధర్మపరత్వాత్ కర్మణశ్చనతథాత్వం కర్తృణి నామార్థస్య గామిమాదేర భేదాన్వయ సంభవేపి ధాత్వర్థ గమనాదినా తదన్వయా సంభవాత్. గౌరవాచ్చ. కర్తృత్వంచ క్రియాజన్య ఫలశాలిత్వం తత్రచ క్రియాధాతునైవలభ్యతే. జన్య జనకభావస్య చవిశ్లైవ పదార్థత్వం సంసర్గ మర్యాదయాంభాన సంభవతీతి ఫలమాత్రం కర్మ ప్రత్యయా ర్థః. నచ సంయోగ విభాగ రూపఫలమపి ధాతులభ్యమేవ. గమిత్య జి ప్రభృతీనాం తదవచ్ఛిన్న స్పందాది రూప వ్యాపార వాచకత్వాదితి

ఓం లక్ష్మీహాయవదన పరబ్రహ్మణేనమః.

రామరుద్రీయ వ్యాఖ్యా.

* తదన్వయా సంభవాదితి. గత్యాది క్రియాయాః కర్తృభూత గామిమాదేర నిరూపకతయా నిరూపకతా సంబంధేన తస్య ధాత్వర్థాన్వ య యోగ్యతా విరహాదితిభావః. నను స్వనిష్ఠకర్తృతా నిరూపకత్వాయా వ పరంపరా సంబంధేనైవ కర్మణో ధాత్వర్థేన్వయ స్వీకారణీయ ఇతి

వాచ్యం. వ్యాపారమాత్రస్య ధాత్వర్థత్వాత్. ఫలవిశేషాన్వయబోధక ధాతువిశేషజన్య వ్యాపారోపస్థితేస్తు త్యజాగ్రామం త్యజతీత్యాదౌ ధాత్వర్థస్పందే గ్రామనిష్ఠవిభాగజనకత్వమేవ గ్రామం గచ్ఛతీత్యాదౌ చ స్పందే గ్రామనిష్ఠసంయోగజనకత్వమేవ ప్రతీయతే. నతు విపరీతం. గ్రామం గచ్ఛతీతి వద్గ్రామం స్పందత ఇత్యాదయో న ప్రయోగాః. ద్వితీయార్థస్య యాదృశోపస్థాపిత స్పందాదావేవ ఫలాన్వయబోధకత్వాత్. స్పంది ధాతూపస్థాపితే తస్మిన్ద్వితీయార్థాన్వయబోధ జననాసంభవాత్. నహ్యేనకేన చిదుపస్థాపితయో రేవార్థయోః పరస్పరమన్వయః ప్రతీయతే. తథాసతి ఘటకర్తృత్వా

నాయోగ్యత్వేన నిరస్యతాం. * గౌరవాదితి. అనంతధాత్వర్థగ్రహణేన శక్తికల్పనే గురుభూతవరంగా సంబంధస్య శాబ్దబోధవిషయత్వకల్పనేవ గౌరవాదిత్యర్థః. * ఫలమాత్రమితి. సంయోగవిభాగాదిరూపక్రియాజన్యఫలమాత్రమిత్యర్థః. మాత్రపదేన క్రియాయాః జన్యత్వజనకత్వయోశ్చ వ్యవచ్ఛేదః. జన్యత్వం తు క్రియాయాః ఫలే సంబంధస్య తేన గమ్యతే గ్రామ ఇత్యాదౌ ప్రతీయతే. జనకత్వం తు క్రియాయాం ఫలస్య సంబంధః గ్రామం గచ్ఛతీత్యాదౌ ప్రతీయతే. నయోస్సంసర్గతయైవ పదద్వయసమభివ్యాహారరూపాకాంక్షాయా సన లాభసంభవేన క్రియాయాశ్చ తాత్పర్య న లాభసంభవాత్ తత్ర ప్రత్యయస్య శక్తిః కల్ప్యతే. "అనన్యలభ్యశబ్దార్థః" ఇతి న్యాయాదిత్యర్థః. * తదనుచ్ఛిన్నేతి. గమిధాతోరనుకూలతా సంబంధేన సంయోగవిశిష్టవ్యాపారే త్యజిధాతోశ్చ తేన సంబంధేన విభాగవిశిష్టవ్యా

ణపదోపస్థాపితయోరపి ఘటకర్తృత్వాద్యోః పరస్పరాన్వయ బోధ ప్రసంగాత్. కృఞాది సమానార్థకయతి ధాతూపస్థాప్య ఫలే విషయత్వాఖ్యక ద్వితీయార్థాన్వయ సంభవేన ఘటంకరోతీతి వద్ఘటం యతత ఇత్యాది ప్రయోగ ప్రసంగాచ్చ. అపితు యయోర్యాదృశాన్వయబోధే ఆకాంక్షా తదుపస్థాపితయోరేవ తాదృశాన్వయ బోధః. ఆకాంక్షాచ ద్వితీయాదేర్గమ్యాది నాకృఞాదినాచ కల్ప్యతే. నతత్సమానార్థే నాపి స్పందియతి ప్రభృతినేతి. నచాకాంక్షా సమభివ్యాహారః సచగమ్యాదినేవస్పందాదినాపిసమాన ఏవేతి వాచ్యం. యతో ద్వితీయాదేర్గమ్యాది సమభివ్యాహారస్యైవ ఫల బలాదన్వయ బోధౌపయికత్వ ముపగమ్యతే. నతుస్పంది ప్రభృతి సమభివ్యాహారస్యేతి నతస్యాకాంక్షాత్వ మన్య

పానేచ శక్త్యాదితిభావః. నను క్రియా మాత్రస్య ధాత్వర్థత్వే ఏక క్రియాయా ఏవ విభాగ సంయోగయోరనుకూలత్వాత్ యస్మాద్గ్రామాద్గచ్ఛతి తంగ్రామం గచ్ఛతీతి ప్రయోగాపత్తిః. యంగ్రామం గచ్ఛతి తం గ్రామంత్యజతీతి ప్రయోగాపత్తిశ్చ. సంయోగ విభాగయోర్ద్వయోరేవ ద్వితీయార్థత్వాత్. ధాతుద్వయస్యాపి క్రియా మాత్రార్థకత్వాదిత్యత ఆహ. * ఫలవిశేషేతి. నన్వేవమపి స్పందిధాతోః క్రియాజన్యఫలశాలిత్వాఖ్యకర్మత్వస్య కర్తృకత్వాపత్త్యా గ్రామంగచ్ఛతీతివద్గ్రామం స్పందత ఇత్యపి ప్రయోగస్స్యాదిత్యాశంకాం నిరాకురుతే. గ్రామమిత్యాది. * అన్వయబోధ జనకానుభావాదితి. నన్విదమనాకాంక్షితం యదేకేనపదేనోపస్థాపితే తస్మిన్నర్థే పదార్థాంతరాన్వయో నాకాంక్షా కల్ప్యతే పదాంతరేణోపస్థాపితేచ తస్మిన్నేవ పదార్థాంతరాన్వయబోధవ

యత్బోధాపయిక సమభివ్యాహారస్యైవ తథాత్వాత్. అత ఏవ సమా నార్థకత్వేపి గమ్యాదేరివ స్పన్ద్యాదేరపి న స కర్తృత్వ వ్యవహారః. ఫలాన్విత వ్యాపారబోధకధాతుత్వస్యైవ తన్నియామకత్వాత్. అథథా తోర్వ్యాపార మాత్ర వాచిత్వేత్యజతి గచ్ఛతిత్యాగో గమన మిత్యాది వాక్యాద విలక్షణ బోధ ప్రసంగః నహిశక్తి భ్రమాద్య జన్యయోస్తాదృశ వాక్యజన్యబోధయో రవైలక్షణ్యం కశ్చిదభ్యుపైతి తథాసతిత్యాగాది తాత్పర్యేణ త్యాగగమనాది పదం వృన్దృన్నా అపి ప్రయుంజీరన్ నచ తత్ర ఫలావచ్ఛిన్న వ్యాపారే లక్షణా స్వీక్రియత ఇతి విలక్షణ బోధోపపత్తిరితి వాచ్యం. లక్షణయా విలక్షణ బోధజననేపి శక్త్యా అవిలక్షణ బోధ జననసంభవేన దర్శితాతి ప్రసంగస్య దుర్వారత్వాత్. నచ

సానకల్ప్యత ఇత్యాశంకాయామాహ. * నహీతి. అన్వయబోధప్రసంగాదితి. ననుపుటః కర్తృత్వ మిత్యత నసుటేయ కర్తృతావిషయకః శాబ్దబోధః. తాదృశ శాబ్దబోధే ప్రకృతి ప్రత్యయయోరానుపూర్వ్యేవ కారణం తదా తాదృగ్గామం గచ్ఛతీత్యత్ర ద్వితీయాంత పద ధాతు పదయోస్సమభి వ్యాహార ఏవ గామికర్తృక క్రియా విషయక శాబ్దబోధే కారణం. సాచన ప్రకృతి ప్రత్యయయోరానుపూర్వీ. కింతు సుబంతతిఙంత పదద్వయానుపూర్వ్యేవ. సాచగామిం స్పందత ఇత్యాదావపి సమానైవేత్యాశంకాయాం సమచితదృష్టాంతమాహ. * కృన్యాదితి. స్పదియతి ప్రభృతిష్వితి. నన్వాకాంక్షా స్వీతియాం తథాతు పదయోస్సమభి వ్యాహారరూపైవ సాచగామియా గచ్ఛతీత్యత్రేవ గామిం స్పందతే ఘటో యతత ఇత్యాదావపి నిరాబాధైవేతి కథ మత్రాకాంక్షా

గమ్యాదిశక్తిజ్ఞాన జన్యోపస్థితేః ఫలావిషయక బోధస్య కుత్రాప్య జననాత్. తాదృశోపస్థితి సామగ్రీ తత్తత్ఫల విశేషబోధక సామగ్ర్యాం నివేశ్యతే. తథాచ త్యాగ గమనాది పదయోశ్శక్త్యా నానా విలక్షణబోధ జనకతేతి వాచ్యం. త్యజిగమ్యోరేకార్థవాచకతా రూప పర్యాయ తాంవి పర్యస్యతో గమనాది పదాత్త్యాగాది పదజన్య బోధసమానాకారక బోధస్య సర్వానుభవ సిద్ధతయా గమ్యాదిశక్తి జ్ఞానాత్ఫలావిషయక బోధస్యాపి ప్రసిద్ధత్వాత్. ఏవంతాదృశ పుంసో గ్రామం గచ్ఛతి గ్రామంత్యజతీ త్యాదితోప్య విలక్షణ బోధోదయాత్ఫల విశేష బోధే తత్తద్ధాతుయోగ ఏవనియామక ఇతి నశక్యతే వక్తుం ఏవంచ భ్రాంత

విరహ స్సంభవతీత్యా శంక్యతే. * నచేతి. నకేవలం పదద్వయ సమభివ్యాహార ఏవాకాంక్షా. కింతు తాదృశాన్వయ బోధ ప్రయోజక పదద్వయ సమభివ్యాహార. ఏవ పదేన తాదృశాన్వయబోధ జననీయాకాంక్షా. తథాచ ద్వితీయాంత గ్రామపద స్పన్దార్థధాత్వో స్సమభివ్యాహారోన గ్రామకర్మక స్పంద శాబ్దబోధే ప్రయోజక ఇతి నతస్యా కాంక్షాన్వయితి సమాధత్తే. యతఇత్యాది. * అతఏవేతి. యతఏవ ద్వితీయాంత పద స్పన్ద ధాత్వో స్సమభి వ్యాహారోన తాదృశాన్వయ బోధ ప్రయోజకః కింతు ద్వితీయాంత పద గమ్యాది ధాత్వో స్సమభి వ్యాహార ఏవ తథా అత ఏవేత్యర్థః. * అపి లక్షణేతి. సంయోగ విభాగాది బోధక పదాంతరా భావాదిత్యర్థః. ఇష్టాపత్తి బాధకమాహ. * నహీతి. శక్తిభ్రమాదిత్యాదినా లక్షణా వరి

స్యాపి భవన్మతే తతః అవిలక్షణబోధ సంభవేన పర బోధ తాత్పర్యేణ ప్రయుక్తానాం తాదృశ బోధ ప్రసంగో దుర్వార ఇతిచేన్నైవం. కర్తృ ప్రత్యయ సమభివ్యాహృత గమనాదిపదస్య తత్ఫలావచ్ఛిన్న వ్యాపారే నాదితాత్పర్యం కల్ప్యతే న కేవల వ్యాపారే. అనాది తాత్పర్యమేవచ స్వారసిక ప్రయోగ నియామక మిత్యేకార్థ తాత్పర్యేణ ప్రామాణికానాం న త్యాగ గమనాది ప్రయోగః. ఏవం త్యజిగమి సమభి వ్యాహృత కర్తృ ప్రత్యయస్యాపి ఫలవిశేష ఏవ నియతం తాదృశ తాత్పర్యమితి నవిభాగాది తాత్పర్యేణ గ్రామం గచ్ఛతీత్యాది ప్రయోగః. తదర్థబోధకత్వ మాత్రంతు నతదర్థతాత్పర్యేణ స్వారసిక ప్రయోగ

గ్రహః. త్యజిగమ్యోః సంయోగావచ్ఛిన్న వ్యాపారమాత్రే శక్తి భ్రమస్య లక్షణాగ్రహస్య వాసత్త్వే త్యజతి గచ్ఛతీత్యతో అవిలక్షణ బోధస్య సర్వానుమతత్వాత్ జన్యాంతం తాదృశవాక్యజన్య బోధవిశేషణం

* కల్ప్యత ఇతి. పరోద్దేశ్యకత్వేత్యర్థః. సమ్యక్త్వేన వివాద ఇత్యాశయః.
* తథా సతీతి. తాదృశోపస్థితౌ సత్యామితి. త్యాగగమిధాతు జన్యోపస్థితిరిత్యర్థః.
* ఫలవిశేష బోధక సామగ్రీతి. సంయోగరూప ఫలోపస్థితి తద్యోగ్యతాజ్ఞాన రూపేత్యర్థః. తథాచ త్యాగగమిధాతు జన్య త్రికోపస్థితేః స్సంయోగాద్యుపస్థితి సహకృతాయా ఏవ శాబ్దబోధోపయోగిత్వ ముపేయతే. సతు తదసహకృతాయా ఇతి త్యాగగమిధాత్వర్థాభ్యాం నావిలక్షణ శాబ్దబోధ ప్రసంగ ఇతిభావః. * విపర్యస్యత ఇతి. భ్రామ్యత ఇత్యర్థః. * ఫలావిషయకేతి. త్యజిగమ్యోస్స్పంద మాత్ర శక్తత్వ భ్రమితకాయాం త్యాగగమన పదాభ్యాం స్పందత్వావచ్ఛిన్న శాబ్దబోధ

నియామకం. తథాసతి శక్తిభ్రమాదినా ఘటపదస్యాపి పటాదిబోధ
కతయా పటేపి ఘటాదిపద ప్రయోగాపత్తేః. నచశక్త్యాబోధకత్వేంఽ
థా. నిరూఢ లక్షణయాపి స్వారసిక ప్రయోగాత్. శక్తిభ్రమయుక్త
గాజ్ఞానం వాంతరేణ గమ్యాదేర్విభాగాది రూప ఫలవిశేషిత స్పందాది
బోధకత్వాభావనియమః అసిద్ధ ఏవేతి తాత్పర్య భ్రమసహకృతశక్తి
ప్రమయా తాదృశబోధ జననేపి నక్షతిః. వినాలక్షణాగ్రహం భ్రమా
నధీన తాదృశబోధోఽగమి ప్రభృతితో న సంభవతీత్యేవ నియమః. నచ
తాత్పర్య భ్రమేణైవ నిర్వహతీతి విభాగాద్యర్థే పూర్వపూర్వేషామ
నాది తాత్పర్య భ్రమవతో వక్తు స్స్వీయ తాత్పర్యేణ గ్రామం గచ్ఛతి

స్యైవ సర్వానుమతత్వాదితిభావః. యదుక్తం పూర్వం గమిధాతూప
స్థాప్య స్పందస్య సంయోగరూప ఫలాన్వయ ఏవాకాంక్షా నతు విభాగ
రూప ఫలాన్వయ ఇతి తదపి రూపయతి. * ఏవమిత్యాది. తాదృశ
స్యేతి. ధాతుద్వయస్యాపి స్పందమాత్ర శక్తత్వ భ్రమవత ఇత్యర్థః.
ఇదంచ దూషణద్వయం విశిష్టస్య ధాత్వర్థతావాదినాం నవీనానాం మ
తానుసారేణైవ సంగచ్ఛతే. క్రియామాత్రం ధాత్వర్థ ఇతి ప్రాచీనాం మ
తేతు నసంగచ్ఛతే. తైర్నిరుక్తాత్యజిగమిభ్యాం స్పందమాత్ర విషయ
క శాబ్దబోధస్య గ్రామం గచ్ఛతీత్యత్ర శక్త్యా విభాగబోధస్య చానంగీ
కారాదితి మంతవ్యం. పరంతు లక్షణాగ్రహాభావే శక్త్యాపి ముఖ్యార్థ
బోధస్యాస్వీకారే శబ్దస్య మూకతాపత్తిరేవ దూషణ మవసేయం.
* శక్త్యావచ్ఛేదేతి. శక్తతావచ్ఛేదక ప్రకారకేత్యర్థః. తథావిధార్థ ప్రకార
యా ద్వితీయాపత్తేన పదాఖ్యాత ప్రత్యయయోః. ఏవంచా గత్యర్థ క

ర్యా ప్రయోగో యత్ర తత్రైవ తాత్పర్యభ్రమసంభవేపి వక్తృ
ర్యానాదిత్వభ్రమ ఏవ ప్రయోగ సంపాదనద్వారా తదర్థశాబ్ద
బోధ ప్రయోజకఇతి నతాదృశ నియమతః ఇతి ప్రాచీనపథ పరిష్కార
ప్రకారః.

నవ్యాస్తు సంయోగాది రూపఫల విశేషావచ్ఛిన్నస్పందో వ్యా
త్వర్థః. తద్ధాత్వర్థ తావచ్ఛేదక ఫలశాలిత్వమేవ సధాతుకర్తృత్వం. నా
తోగమ్యాది కర్తృత్వస్య పూర్వదేశాదౌ ప్రసంగః. నవాస్పద్యాదేస్స
కర్తృత్వం. తత్ర ఫలస్య ధాత్వర్థతానవచ్ఛేదకత్వాత్. ఏవఞ్చ ధా
తోరేవ ఫల విశేషలాభాత్ఫలాన్వయి నీవృత్తిరేవ ద్వితీయార్థః. నచ

వృత్తి త్యాగేగమన మిత్యాదౌ ధాత్వర్థ వ్యాపారమాత్రేనాది తాత్ప
ర్యం తాదృశ ప్రత్యయ సమభి వ్యాహారా ధావా త్రతాత్పర్యగ్రాహకస్య కృ
త్యర్థకత్వాత్. కృతశ్చ భావమేవ విహితత్వాదితిభావః. స్వారసిక ప్ర
యోగ నియామకమితి. స్వాభావిక లక్షణాద్యనధీన ప్రయోగస్స్వారసి
కప్రయోగః. తథావిధశ్చ శక్తి నిరూఢ లక్షణాన్యతర జ్ఞానాధీన ప్ర
యోగ ఏవేతిభావః. * శక్త్యేతి. శక్తిప్రమయేత్యర్థః. అన్యథాఘట
పదాచ్ఛక్తి భ్రమేణ పటబోధేపి శక్త్యాపట విషయక బోధజనకత్వస్య
ఘటపదేప్యతః తత్ర్యాత్పట తాత్పర్యేణ స్వారసిక ఘటపద ప్రయోగ
స్య శక్త్యేత్యన్తాపి వారణా సంభవేనసంగత్యాపత్తిర్భావః. * నిరూ
ఢలక్షణయేతి. జానాతీత్యాదావాఖ్యాతస్యాశ్రయత్వాది శక్తత్వ విర
హేప్యాశ్రయత్వాది తాత్పర్యేణ నిరూఢలక్షణయా అఖ్యాతస్య స్వా
రసిక ప్రయోగాదితిభావః. కర్మత్వమపి శక్తిభ్రమం లక్షణా గ్రహంవ

కర్తరి ద్వితీయేత్యనుశాసనవిరోధః. తత్ర కర్తరి ఫలనిష్ఠా ధేయతా
న్వయిని ప్రకృతి తాత్పర్యే తదుత్తరం ద్వితీయోత్పత్తి కర్తవ్యాత్. ఇత్థం
వం తస్యా శక్తిగ్రాహకత్వా సుపపత్తిః. అనాది తాత్పర్యగ్రాహకం
దకత్వేన పరంపరయా శక్తిగ్రాహకత్వ సంభవాత్. నచ ఫలస్య వదా
ర్థైక దేశతయా తత్ర ద్వితీయార్థవృత్తేరన్వయా సంభవః. వ్యుత్పత్తి
సైద్ధిక్యో ప్రత్యయ శేష్యైక దేశాన్వయ స్వీకారాత్. అథ
ద ఇత్యాదినా ధాత్వర్థ తావచ్ఛేదకఫలే స్పంద భేదాన్వయ బోధ సం
భవేన తాదృశ ప్రయోగస్య వారణాయ ఫలవిశేష్యకాన్వయబోధ
విశేష్యక వ్యుత్పత్త్యనజాన ఫలాంశ్లిష్టత్వేన హేతుత్వ కల్పనస్యావశ్య
కత్వాత్. తాదృశ కారణ బాధేన ధాత్వర్థ తావచ్ఛేదకఫలే ద్వితీయా
ర్థాన్వయా సంభవః. నచ యాదృశ యాదృశ సమభి వ్యాహారజ్ఞానాత్
ల విశేష్యక స్పంద భేదాన్వయ బోధః ప్రసిద్ధః తాదృశ సమభి వ్యా

వినా గమిధాతో ర్విభాగ విశిష్ట వ్యాపార విషయక శాబ్దబోధజనకత్వా
భావనియమస్య వ్యాపారమాత్రే తత్ర శక్తివాదినాం మతే భంగ
ప్రసంగో దుర్వారఏవ. గమిధాతో ర్వ్యాపారే శక్తత్వాత్. ద్వితీయా
యాశ్చ విభాగే తథాత్వాత్. కింతు గమిధాతు సమభివ్యాహృత ద్వి
తీయాయా విభాగే నాదితాత్పర్య గ్రాహకమేవ తాదృశ శాబ్దబోధే ప్ర
యోజకః. నహి తే కథమో లక్షణాగ్రహతోపితాదృశ శాబ్దబోధ
స్యానిత్యత్వోపాదనే గమ్యాదితాత్పర్యే తాదృశ నియమమేవనా స్వీకా
ర మేవశరణమితి. కథమిత్యా దిదం. ననుతాదృశ సమభి
వ్యాహారే తత్ర ద్వితీయాయా విభాగేనాది తాత్పర్య గ్రహితుం విశే

ద్వితీయాకారకం.

తాత్పర్యజ్ఞాన తాదృశ పదజ్ఞాన జన్య ఫలాద్యుపస్థితి ఘటిత సామగ్ర్యాః స్త
దృశాన్వయ బోధ ప్రయోజకతాయా అన త్వేనోక్తస్థలే అవశ్యభా
వాదితివాచ్యం యత్రగమనాది పదాదేవ లక్షణయా శక్తిభ్రమా
ద్వా స్వాతంత్ర్యేణ ఫలోపస్థితి స్తత్ర ఫలవిశేష్యకస్పంద భేదాన్వయ
బోధ ప్రసిద్ధ్యా గమన పద సమభివ్యాహార తజ్జన్య ఫలోపస్థితి ఘటిత
సామగ్ర్యాః ఫల విశేష్యక స్పంద భేదాన్వయ బోధ ప్రయోజకతా
యా అవశ్యకత్వాత్. తన్మతేన శక్తి ప్రమాధీన బోధేపి ఫలాంశే స్వా
ద భేదాదిజ్ఞాన ప్రసంగాత్. ఏవఞ్చ ఫల వ్యాపారయోః పృథక్ఛక్తి
తారేపి నవిస్తారః. తథాత్వే గమనం సస్పంద ఇత్యాదౌ ఫలే శక్తి ప్ర
మయా స్పందభేదాన్వయ సంభవేన తాదృశ ప్రయోగాపత్తేరిత్యా
శ్యాదితిచేన్న. తద్విశేష్యకస్మృతిజ్ఞానజనక తదుపస్థితిజన్యతావచ్ఛేదకకోటౌ
తాదృశోపస్థిత్యవ్యవహిత [illegible] త్తరత్వనివేశనమావశ్యకం విశిష్యత స్తస్మాద

గామిమం గచ్ఛతీతి వాక్యాన్నామన్నక్తి విభాగానుకూల వ్యాపార విష
యక శాబ్దబోధాపత్తిస్తరాన్నైవేశతో నియమాంతర మాహ. 'వి
శేష్యాది. నిర్వహతీతి. నను తాత్పర్యభ్రమేణాపి నోక్త నియమని
ర్వాహః. యత్ర వక్తృగ్రామి సమభివ్యాహృత ద్వితీయాయాః విభాగే గ్రా
తాత్పర్యభ్రమేణ గామిమం గచ్ఛతీతి ప్రయుజ్యతే తత్ర శ్రోతుశ్శక్తి ప్ర
మయా విభాగే వక్తృతాత్పర్య ప్రమయాచ శాబ్దబోధోత్పాదేన తాదృ
శ తాదృశ శాబ్దబోధస్య వక్తృ తాత్పర్య భ్రమాజన్యత్వాదిత్యాశం
క్యాం వక్తురనాది తాత్పర్య భ్రమస్యాపి ప్రయోగ సంపాదకత్వాత్తా
దృశ శాబ్దబోధే ప్రయోజకతయా భ్రమాధీన శబ్దస్యచ భ్రమా ప్ర

మంత్రాదావైవ పదార్థోపస్థితే శక్తికబోధే నానా హేతుతాయా వ్యవస్థాపితత్వాత్. ఏవంచ ధాత్వర్థతావచ్ఛేదకఫలే ద్వితీయార్థాన్వయబోధేపి క్షతి విరహః. తత్ర తాదృశ కారణస్య వ్యభిచారాభ్రమ ఇత్యరిటి వదంతి అతోదంచింత్యతే. వ్యాపార మాత్రస్య ధాత్వర్థతాయామపి సర్వానుపపత్తి నాముద్ధ్య తత్రాత్ఫలావచ్ఛిన్న వ్యాపారస్య సుకరతయా తధాత్వ మనుచితం. అథఫలే ద్వితీయాదేశ్చక్త్యంతరకల్పనామపేక్ష్య ధాతోర్విశిష్ట శక్తి కల్పనమేవోచితం. నచ భవన్మతే వ్యాధేయత్వే ద్వితీయాదేశ్శక్త్యంతరస్య కల్పనీయత్వాత్తదంశే సామ్యమితి వాచ్యం. గామనుమథ్నాస్తి గామనుమనశేతే గామిమం సంయుక్తత్వాద్ ద్వితీయాదేస్సర్వ మత ఏవాధేయత్వ బోధకతయా ద్వితీయాదేః ఫలవాచకత్వ మతేపి అధేయత్వ వాచకతాయా ఆవశ్యకత్వాత్. తద ద్వితీయాదేస్సంయోగాది వాచకత్వమతే ఆధేయత్వే తస్యాలక్షణ

యుక్తాకతయా ష్ట విషయతా విశ్వాసస్యేతి సమాధత్తే. * విశాగదంక్షఇతి. తద్ధాత్వర్థ తావచ్ఛేదక ఫలేతి. యద్యప్యత్ర ఫలత్వం గమనాకారం శక్యతేవచ్చం. తథాపతి స్పదిధాతోశ్శక్య తావచ్ఛేదకస్పందనత్వజాతే రజన్యతయా తస్యాన కస్యకత్వ వారణ సంభవేపి కంఠ తాలాద్యవ్యభిచారస్య పరధాత్వర్థతయా కంఠతాల్వాది మాత్ర శరీరావాక్ష త్యాగ్యావతైర వారణాత్. తథాపి ధాత్వర్థ తావచ్ఛేదకస్య తద్ధాత్వర్థ జన్యత్వమేవ ప్రక్తృతే ఫలత్వమితిన దోషః. * విరోధఇతి ద్వితీయాదేర్ద్వితీయేతి తత్సాధకస్య పూర్వం ప్రతిపాదితత్వాదితి భావః.

* అనాది తాత్పర్యాత్. ద్వితీయాయా ఆధేయత్వ మాత్రేనాపి తా

యతః శక్తిరితి వాచ్యం. అధియచ్ఛక్తస్య ఖండకయా సంయోగత్వాది సముచితరత్వ స్సంయోగత్వే వ్యవచ్ఛిన్న తదవచ్ఛిన్న వాశక్తిః కల్ప్యతే ఇత్యత్ర వినిగమనా సంభవాత్. అను మయూవా! లవ్యైవ శక్తిస్తు సంఖ్యాయామేవ. యదిచ ద్వితీయాదేః ఫల బోధకతాయామేతే వతేః తస్యాః లక్షణా వచనీశక్తిః. శక్తిస్తు సంఖ్యాయామేవ సంయోగ విభాగాదిమాత్ర ప్రత్యేక ఫలావచ్ఛేదయా సంఖ్యాయాం తత్పరిమాణ పరిమాణస్య వినిగమ కత్వాదిత్యుచ్యతే. తథాపి తన్నతే బాధ ప్రత్యక్ష వ్యాపారోపస్థితేః శాబ్దబోధ హేతుతా కల్పన మధికం. ద్వితీయాద్య సమభి వ్యాహారస్థలాను రోధేన ఫల విశేషావచ్ఛిన్న వ్యాపార ధాతోర్లక్షణాయా భవతా మవశ్యవక్తవ్యత్వాత్తు ఖణ్డ తాదృశ వ్యాపారోపస్థితి హేతుతాయా ఉభయమత సిద్ధత్వాత్. యదివ స్పందత ఇత్యాదిక ఇవశక్తి భిన్నాన్వయిత్వాదితోపి

స్యోగ్య త్వే ఏవ గామిమన్య ప్రత్యక్షనా సాధ్యయ త్వాదయుక్తం సంభవతి. నాన్యథా తద్వ్యాపార పదాంతరాభావాత్. అనాది శాస్త్రం చ శక్తిత్వే విరోధ లక్షణాయైవ సంభవతీత్యనాది శాస్త్రస్య ప్రమాణా శక్తిగామివాశక్యం సంభవతి వ్యాకరణస్యేతి భావః. యద్యపి విరోధ లక్షణాయాపి సంభవత్యనాది శాస్త్రస్య ...

వ్య శక్తేః సామానాధికరణ్య సంబంధేన న్వేన నిరూఢ లక్షణా సంభవాత్. తథాపి యుగపద్వృత్తి ద్వయ విరోధేన యుగపద్వృత్తిద్వయ విషయకబోధోన సంభవతీతి నగధోపగమ సంభవతీతి భావః కార్యకారణ. సంయోగాది వాచకత్వం స్యాదంశ్యేతి. ముఖ్యవిశే

వ్యాపారబోధ అను భావిక ఇతి మన్యతే. తథాపితన్మతే శాబ్దబుద్ధౌ ద్వితీయాది జన్యఫలోపస్థితేః కారణతాయాః కల్పనాధిక్యం తజ్జన్యాధే యత్వోపస్థితి హేతుత్వ కల్పనస్య చోక్తస్థలాను రోధేనో భయమత ఏవావశ్యకత్వాత్. ఇతిచేత్. అస్తుతన్మతే తాదృశ కారణతాయా ఆధిక్యం నవ్యమతే తుగ్రామం గచ్ఛతీత్యాది వాక్యజ్ఞాన ఘటితశాబ్ద సామగ్ర్యా స్సమాన విషయకానుమి మిత్యాది ప్రతి బంధకతాయాం ఫల ప్రకారతా నిరూపిత వ్యాపార విశేష్యతా శాలిత్వేన ధాతుజన్యోపస్థితే ర్నివేశనీయతయా తస్యాస్తాదృశ విశేష్యతా శాలిత్వేన వ్యాపార విశేష్యతా నిరూపిత ఫల ప్రకారతా శాలిత్వేనవా నివేశ ఇత్యత్ర వినిగమనా విరహాత్. సామగ్రీ ప్రతిబంధకతాధిక్య మవచ్ఛేదక గౌరవం చ ప్రాచీనమతే ద్వితీయాజన్య ఫలోపస్థితే స్సామగ్ర్యాం తన్నివేశస్తుత

వ్యాపారసిద్ధ గజన్యాధేయత్వోపస్థితి నివేశస్థలీయ ఇతి. నవ్యమతే శా ష్యానయోస్సిద్ధః. నను సంయోగవ్యాపారయోః పృథక్ ధాత్వర్థత్వోపగమే నోక్తానుపపత్తిః. సంయోగ విశేష్యక వృత్తి జ్ఞానజన్యోపస్థితిత్వేన సంయోగే ఆధేయత్వాన్వయే బాధకాభావాదిత్యాశంకాయాం గమనం నస్పంద ఇత్యాది తస్సంయోగే స్పందభేద బోధో దుర్వార ఏవేతి సమాధత్తే. ఏవంచేత్. వ్యవస్థాః తత్వాదితి. అగృహీత వృత్తిక ఘటపదా ద్ద్వితీయాశ్రవణే నిర్విభక్తిక గృహీతవృత్తిక కుంభపదశ్రవణేవ ఘటీయ కర్మతా విషయక శాబ్దబోధ వారణాయ పూర్వం ఘటపదజన్య ఘటోపస్థితిత్వే నైవ పదార్థోపస్థితేః కారణతాయా వ్యవస్థాపితత్వాదిత్యర్థః. తథాచ ఘటపదజన్య ఘటోపస్థితిం వినాపి కుంభపదా

ద్యోతకస్థలే శాబ్దబోధస్యాధిక విషయకతయా తాత్పర్య జ్ఞానాదీనాం వ్య
ధికరణ విషయకమేవ శాబ్దధీహేతుత్వమిష్యతి (ప్రతిబంధక సామగ్ర్యా) మ
వ్యాంతర్భావిష్యతి చ గౌరవం. అత్ర ఫలస్య ద్వితీయార్థత్వే భూమిం గచ్ఛ
తి నమహీరుహా ఇత్యాదౌ మహీరుహవృత్తి సంయోగాదేర్జనకతా సం
బంధావచ్ఛిన్నాభావ ఏవ నఞార్థో వాచ్యః. నచ వృత్త్యనియామక సం
బంధస్యాభావ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకతయా ప్రసిద్ధః. నన్వేవమతద్వి
తీయార్థస్యాధేయత్వస్య ఫలనిష్ఠాభావ ఏవ నఞర్థ ఇతి నానుపపత్తిః. నచ
భూమికర్తృక గమన కర్తృత్వాదౌ మహీరుహ కర్తృక గమన కర్తృత్వాత్యన్తా
భావః ప్రతీయత ఇతి వాచ్యం. కర్తృవాచక పదాసమభివ్యాహార
స్థలే తదసంభవాత్. నచ తదాత్వేప్యాఖ్యాతార్థాన్వయబోధానురోధే
న కర్తృవాచక పదాధ్యాహారస్యావశ్యకతయా ధ్యాహృత పదోప
స్థాప్య కర్తుర్నివ తాదృశాభావో నఞా బోధయిష్యత ఇతివాచ్యం. అ

ఘట విషయక శాబ్దబోధోత్పత్త్యా భవతి వ్యభిచార ఇతి తదాదేరనాయ
త స్త్రదుపస్థిత్య వ్యవహితోత్తరత్వ మపి తత్తదుపస్థితి జన్య తానచ్ఛేదక
కోటౌ నివేశనీయమితి సంయోగ విశేష్యక వృత్తి జ్ఞానజన్య సంయోగో
పస్థిత్యనుత్తర శాబ్దబోధానుత్పాదాన్ తాదృశోపస్థితి విరహేపి వృక్షాదిని
భావః. అనుయోగి విశేషకేపి. అయం భావః. నఞో న్యోన్యాభావో
త్యంతాభావశ్చార్థః. నఞోన్యోన్యాభావో అనుయోగి వాచక ప
దోత్తరం న ప్రయుక్తపేక్షితా యథాభూతలేన ఘట ఇత్యాదౌ. అత్య
న్తాభావ బోధనేన ప్రథమాపేక్షితా. యథా ఘటోనపట ఇత్యాదౌ.
తథాచానుయోగివాచక పదాసత్త్వేన అభావ విశేష తాత్పర్య నిశ్చ

ఖ్యాతార్థ విశేష్యకస్యాప్యన్వయ బోధస్య సంభవేనా ధ్యాహారస్యా వశ్యకత్వా ద్వ్యాఖ్యమేర్గమనం సమభిహారువా స్యేత్యాదౌ స్వర్గేమా నార్థక షష్ఠ్యర్థాభావ బోధకతాయా ఆవశ్యకత్వాచ్చ. సమభిహారాత్వ శ్రయతా సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితా కగమనాద్యభావః ప్రతియో గ క్షణేనప్యుక్. అనుయోగ్య నుపస్థితే స్త్వనుయోగి వినిర్మోకేనా భావబోధకతాయా అవ్యుత్పన్నత్వా దితిచేన్న. వృత్త్యనియామక సం బంధస్యాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదక సంబంధత్వే దోషః. అథ సమవాయాది సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక సంయోగాద్యభావస్యాతి రిక్తస్య కల్పనే గౌరవమితిచేన్న. తాదృశాభావస్య సంయోగ జనకత్వా ద్యభావ సమ నియతత్వేన తత్స్వరూపత్వా త్కస్యచో భయవాది సిద్ధ త్వా దతిరిక్త ప్రతియోగితాకల్పనే గౌరవమిత్యేవ తస్యైవ తద్గౌరవం.

యా సంభవేన తాత్పర్య నిశ్చయం వినాచ శాబ్ద బోధస్యా నుత్పాదే నానుయోగ్య విషయతా భావ విషయక శాబ్దబోధో త్పాదస్యాపాద యితుం శక్యతే. ప్రతియోగ్యను యోగ్య విషయక మభావత్వేనక ప్ర త్యక్షమపి నానుభవసిద్ధం. అతఏవ సద్వ్యాప్యమభావో నిరూప్యతే ఇతి వ దంతి సాంప్రదాయికాః. సధ్యాభ్యమనుయోగి ప్రతియోగిభ్యాం సహై వాభావో నిరూప్యతే ప్రత్యక్షాది విషయో భవతీతి తత్త్వార్థా దిత్య వధే యం. గుణేన గుణయితి. గుణవృత్తి సంయోగ ప్రసిద్ధ్యా తాదృశ సంయోగానుకూల వ్యాపారాశ్రయత్వా భావ ప్రకారక గుణ విశేష్యక శాబ్దబోధస్య గుణే సంయోగాను కూల వ్యాపారాశ్రయత్వస్య తా త్త్వేన గుణవృత్తిత్వా భావవత్సంయోగాను కూల వ్యాపారాశ్రయత్వ

ప్రదర్శితబహువిధలాఘవేనైవ దృశ్య గౌరవస్యాకించిత్కరత్వాత్. అథ ఫలస్య ద్వితీయార్థత్వే వృత్త్యనియామకసంబంధస్యాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేపి ద్రవ్యం గచ్ఛతీవ గుణమిత్యాదౌ గుణాదినిష్ఠవ్యాసంయోగాదిరూపఫలస్య ప్రసిద్ధ్యా నఞర్థాన్వయబోధానుపపత్తిరితి చేన్న. తత్రాభిధేయతా సంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకప్రత్యక్షాభావస్యైవ ద్వితీయార్థే ఫలే నఞా బోధనోపగమాత్. గుణోన గుణం గచ్ఛతీతి వాక్యస్యోభయమతే ఏవాప్రమాణత్వాత్. అస్తు వా తత్రాభావస్య ద్విధాభానోపగమేన గుణాభావవత్ఫలానుకూలస్పందాశ్రయత్వాభావవాన్గుణ ఇత్యాకారక ఏవాన్వయబోధః. పరేతు వృత్త్యనియామకసంబంధస్యాభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వే నవ్యనాయేపి ద్రవ్యం గచ్ఛతి నాభానమిత్యాదౌ గతి విరహ స్తథాహి. సమవాయ సంబంధావచ్ఛిన్నా ధేయతైవ ద్వితీయార్థో వాచ్యః. అన్యథా కా

ప్రకారక గుణవిశేష్యక శాబ్దబోధస్య చాపత్తేన తాదృశవాక్యస్య ముకద్వయేపి ప్రామాణ్యానుపపత్తిరితిభావః. నఞ్సత్త్వే ద్విధాభానోపగమే తత్రాపి ప్రామాణ్యం సంభవతీత్యాహ. అస్తు వేతి. ప్రాగుపదర్శితేతి. ధాత్వర్థతావచ్ఛేదకఫలే సాక్షాద్వృత్తి సంబంధేనాన్వయ స్వీకారే గ్రామం గచ్ఛతీత్యాదావపి గ్రామాదేరాధేయతయా సంయోగేన్వయప్రసంగ స్తాదృశశాబ్దబోధే ద్వితీయాంశ గ్రామపద సమభివ్యాహారస్య నియామకత్వోపగమేన వారయితుం శక్య ఇతిభావః. దర్శితత్వాదితి. ఆధేయతా ప్రకారకబోధోపగమే గ్రామం గచ్ఛతీతి సమభివ్యాహారస్థలే ఘటీశ శాబ్దసామగ్ర్యా గ్రామవృత్తిత్వాభావ

లికాది సంబంధావచ్ఛిన్న గోమాది వృత్తి సంయోగాదిక మాదాయా తి ప్రసంగాత్. తథాచా భావాప్ నిరూపిత నాధావిధా ధేయత్వా ప్రసి ద్ధ్యా తదభావబోధా సంభవః. నిరూపితస్య సంబంధస్య వృత్త్యనియా మకతయా సమవాయ సంబంధావచ్ఛిన్నా ధేయతాయాం తత్సంబం ధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక ప్రకృత్యర్థాభావ బోధేన సంభవత్యే వే త్యాహురితి. అతోఽభిహ్యతే. స్వ గ్య నియామక సంబంధస్యాభావప్రతి యోగి తానవచ్ఛేదకత్వే ఆధేయత్వం సంసర్గః. విభక్తేస్సంఖ్యా మా త్రమర్థః. ఫలావచ్ఛిన్న వ్యాపారో ధాత్వర్థ ఇత్యేవోచితం. అస్తుచ వ్యుత్పత్తి వైచిత్ర్యేణ నామార్థ ధాత్వర్థయోరపి సాక్షాదన్వయ బో ధ స్తథా సత్యతి ప్రసంగస్య పాగుప దర్శిత ప్రకారేణ వారణ సంభ వాత్. నచైతత్కల్పే లాఘవానవకాశః. ఫలేస్వతంత్రతత్క్వకల్పనేనా నుగిత ప్రతిబంధకతా యాం ద్వితీయాజన్య ఫలోపస్థితి ధాతుజన్యవ్యాపా

రోపస్థిత్యోః ప్రమేయ ఇత్యాకారక ప్రత్యక్షం ప్రతి నిరూపితత్వేన సం బంధేన గోమాభావవదాధేయత్వం ప్రమేయమితి ప్రత్యక్షం ప్రతిచ ప్రతి బంధకత్వంన కల్పనీయం. యోగ్యతాజ్ఞాన ఘటితశాబ్దసామగ్ర్యా స్సాంయోగే విశేష్యతావచ్ఛేదక ప్రకారక నిశ్చయ ఘటితాయా విశిష్ట వైశిష్ట్యావగాహి ప్రత్యక్షసామగ్ర్యాశ్చ యుగపదస్థానాసంభవాత్. ప్రమేయత్వస్య సంసర్గత్వేతు శాబ్దసామగ్రీ ఘటక యోగ్యతాజ్ఞానేన సాకం తాదృశ ప్రత్యక్షజనక విశేష్యతావచ్ఛేదక ప్రకారక నిశ్చయ స్య విరోధాభావేన సామగ్రీద్వయస్య యుగపదవస్థితి సంభవేనోక్త ప్రతిబంధ కతాద్వయ కల్పన మావశ్యక మితిభావః. నను నవీనమతే కర్తృ ప్రత్య

రోపస్థితిరిత్యుభయోపస్థిత్యపేక్షయా ధాతుజన్యవిశిష్టవిషయకోపస్థితేరే కస్యానివేశేన లాఘవాత్. వస్తుతస్తు శాబ్దబుద్ధే రేకవిషయత్వే రాజ్ఞః పురుష ఇత్యాదౌ స్వత్వాదే స్సంసర్గతా నిరాకరణాపత్తేః సామగ్రీప్రతి బంధకతాయాం లాఘవస్య దర్శితత్వాద్ ద్వితీయాదే రాధేయత్వస్య ఫలావచ్ఛిన్న వ్యాపారశ్చ ధాతోరిత్యేవ యుక్తం. కర్మాఖ్యాతస్య ఫల మర్థః. అన్యథా గ్రామో గమ్యత ఇత్యాదౌ గ్రామాదేర్వ్యాపార జన్య ఫలాశ్రయత్వ రూప కర్మత్వస్య ప్రతీత్యనుపపత్తేః. యత్ర తు విశేష్యవి శేషణ భావాపన్నయోః పదార్థయో స్తాదృశ విశేష్య విశేషణ భావా పన్నయోరేవ శాబ్దబోధే భాన సంభవాత్. నను విపరీత విశేష్య విశే షణ భావాపన్నయోః. యత్తు ఫలే ధాతోః వృత్తి స్తేన గమ్యాదౌ వృ త్తి ర్నైవేత్యేవం కర్మాఖ్యాతస్య వాచ్యార్థే వ్యాపార విశేష్య తయా భానమాపన్నస్య ఫలస్య కర్మాఖ్యాతస్థలే విశేష్యతయా భానం,

య ద్వితీయాయా ఆధేయతార్థకత్వే కర్మాఖ్యాతస్యాపి గామిత్వ విశే ష్యక శాబ్దబోధోపపత్తయే ఆశ్రయతార్థకత్వ మేవోచితం. తదన్యత సంభవతి. గామీ సంయోగానుకూల వ్యాపారాశ్రయత్వస్య భాన తత్వాదిత్యాశంకాం నిరాకరోతి. కర్మాఖ్యాతస్యేతి. కర్మాఖ్యాతస్య సంయోగార్థకత్వాభావేపి ధాతువాచ్యత్వాభిప్రాయేణ యోగానుకూల వ్యా పారః ప్రతీయతే. క్వచిచ్చ వ్యాపారజన్య సంయోగః ప్రతీయతే. ఇ త్యుక్త్వైవ సామంజస్యే ఆఖ్యాతస్య సంయోగే శక్తికల్పనమనుచిత మి త్యాశయః. యాదృశేత్యాది. తథాచ సంయోగావచ్ఛిన్న వ్యాపారే శక్తికల్పనే వ్యాపార విశిష్ట సంయోగస్య వ్యాపార విశిష్ట సంయోగే

తి. తన్న. ప్రత్యక్షే స్త్రీత్వాదేః శాబ్దసామగ్ర్యాః ప్రతిబంధకతాయాం విశిష్ట విషయకోపస్థితిస్థల ఉపస్థితిద్వయ కల్పనే గౌరవాత్. కమ్మాదే స్సంపూర్వ యుజి ప్రభృతి సమానార్థకతా భిన్నపదా మిత విశేష దర్శినామపి గమనం నష్టం ? ఇత్యాది వాక్యాత్సంయోగాదా స్పంద భేదాన్వయ బోధాన్ నిర్విశ్యతాయా దుర్వారత్వాచ్చ. సంయోగాదివిశేష్యక న్య ? జన్య తదుపస్థితి ముఖ్యతాయా తద్వాచిధాన్వయ బోధ సామగ్ర్యా అకృతత్వాత్. తన్మాత్రార్థస్యాస్య వ్యాపారాంశే తన్న ద్వైశేషణిక బోధ తాత్పర్యస్థానస్య తాదృశాన్వయబోధే హేతుతా కల్పనే గౌరవాదితి. ఫలస్య ద్వైదాభావం చేకను ధ విగుక్తం తదా పునర నాయత్తాః ఫలవ్యాపారయోః ఖండశ శ్శక్తిద్వయమేవ ధాతో స్వీకరణీయం అభ్యాసస్య ప్రత్యయేన గమనకః అనేక మగేవక్ష్యతే. అత ఏవ శేకరా నా అనేకార్థ ? వ్యాపారే తదన్వయతాత్ప

తి కల్పనే సంయోగాదని ? వ్యాపారస్య శాబ్దబోధానుపపత్త్యా తద్వ్యాపారస్య సంయోగే శక్తికల్పనమావశ్యకమితి భావః. ఉపస్థితి ద్వయేతి. అశేదమనవధేయం. ఫల వ్యాపారయోః పృథక్ శక్తి కల్పనేపి తదుభయోర్వైవ ధాతు శక్తిరుపేయా అన్యథా శక్తిభేదే నానార్థస్థల ఇవ క్వచిద్వ్యాపార మాత్ర విషయకస్య క్వచిత్ఫల మాత్ర విషయకస్య శాబ్దబోధస్యాపత్తేః. ఏవ శక్త్యుపగమేపి తయోర్ద్వయోః శక్త్యా జ్ఞానాత్సమూహాలంబన రూపా ఉభయ విషయకైవోపస్థితిర్జాయతే. పుష్పవన్తపదాత్ చంద్రసూర్యోభయ విషయ కోపస్థితివత్. తథా చోపస్థితిద్వయ నివేశే ప్రయుక్త గౌరవం న సంభవత్యేవ. ప్రత్యయవిశిష్టోప

ర్త్వేన సప్తమ్యా ఇవ ద్వితీయాయా అపి ప్రయోగాపత్తేః. నహి గృ
హేషు చ తిష్ఠతీత్యాదివద్గృహం పచతీతి కశ్చిత్ప్రయుఙ్క్తే. న్యైవం. ధాత్వ
ర్థతావచ్ఛేదకఫలాంశే ఆధేయత్వాన్వయ ఏవ తాదృశద్వితీయా
యాస్సాకాంక్షత్వకల్పనాద్వ్యాపారే తదుపస్థాపితాధేయత్వాన్వయా
సంభవాత్. సప్తమ్యర్థాధేయతోపస్థితిస్సమభివ్యాహారక
జ్ఞానఘటితాయా ఏవ సామగ్ర్యాస్తదర్థాన్వయబోధనిరూపక
త్వాత్. ద్వితీయాసప్తమ్యోస్సమానార్థకత్వేపి వ్యుత్పత్తిభేదక
పనాయామేవ పృథక్ పృథక్సూత్రేణ తద్యోగవిధానాత్. అథాన్యసం
యోగావచ్ఛిన్నస్పన్దసన్తతేర్ధాత్వర్థత్వాత్. ధాత్వర్థతావచ్ఛేదక
ఫలే ఆధేయత్వాన్వయతాత్పర్యేణ భూమిం పతతీతి ప్రయోగాపత్తిః.
నచ ద్వితీయోపస్థాప్యాధేయత్వప్రకారకఫలవిశేష్యకాన్వయబోధే క
ర్మాదిజన్యఫలోపస్థితిసమభివ్యాహారజ్ఞానఘటితసామగ్ర్యేవ ప్ర

స్థితే తత్సామగ్రీవిరహే ప్రవేశపదసంయోగనిష్ఠప్రకారతానిరూపితవ్యా
పారనిష్ఠవిశేష్యతాశాలిత్వేన వ్యాపారనిష్ఠవిశేష్యతానిరూపిత
సంయోగనిష్ఠప్రకారతాశాలిత్వేన వా విశిష్టోపస్థితేః ప్రవేశపదస్య వి
నిగమనావిరహేణ సామగ్రీద్వైవిధ్యం భవతీతి గౌరవం. ఏవం గమ
నం పశ్యాదిష్వన్యత్రాపి సంయోగే స్పన్దాదిశాబ్దబోధాపత్తిరపి న
సంభవత్యేవ. ధాతునా సంయోగవ్యాపారయోరుపస్థితావపి తయో
ర్న్యాయాస్పన్దత్వేన సాన్నిధ్యాత్. వస్తుతస్తు నవీనాకారనిశ్చ
యగావి శాబ్దాశాబ్దబోధానతిప్రసంగాయ తద్వ్యుత్పత్తేః కల్పనీయత్వ
సాపితేషు యావత్స్వేవ స్వార్థప్రకారకశాబ్దబోధజనకత్వే నస్యాత్

యోగానుకూల పతధాత్వర్థస్య తదవస్థితి ఘటితా సామగ్ర్యేవేతి ప్రసంగ ఇతివాచ్యం. పతధాతు నైవ యత్ర సంయోగావచ్ఛిన్న వ్యాపారో పగాది నోపస్థాపిత స్తత్ర సంయోగే ద్వితీయార్థాధేయత్వాన్వయాత్ అతో హి. ధాతుద్యా శుద్ధ సంయోగావచ్ఛిన్న స్పందోపస్థితే శాబ్ద బోధకారణతాయా అవచ్ఛేదక ఘటక సంయోగ విషయతాయాం అన్య తరణా నవచ్ఛిన్నత్వం విశేషణదేయం. తథాచ తాదృశ విషయతాశా లి సంయోగాద్యుపస్థిత్యాది ఘటిత సామగ్ర్యా ఏవ సంయోగ విశేష్య క ద్వితీయావస్థార్థాధేయత్వాన్వయ బోధ ప్రయోజకత్వేనగమ న్నాఙ్ప్రసంగః. నచైవమపి ఫలావచ్ఛిన్న వ్యాపారబోధకతయా * తే స్పన్దకత్వ వ్యవహారానుపపత్తిర్వ్యాకరణేతి వాచ్యం. అత్రయావచ్ఛిన్న

---

* స్మిన్నితి నయమస్య స్వీకరణీయత్వాదితి. ననుసంయోగ విశేష్యకస్పంద భేద ప్రకారక శాబ్దబోధం ప్రతిధాత్వర్థ వ్యాపార నిష్ఠవిశేష్యతా నిరూపిత సంయోగ నిష్ఠప్రకారతా శాలిశాబ్దబోధే వక్తృతాత్పర్యజ్ఞానం ప్రతిబంధకం కల్ప్యతే. తథా చోక్తస్థలే సంయోగ ప్రకారక వ్యాపారవిశేష్యక బోధఏవవక్తృతాత్పర్యేణ నోక్తరాకాక్షాత్స్పందభిన్న సంయోగానుకూల వ్యాపార ఇతి శాబ్దబోధ ఇత్యర్థః. తత్రాహ్ త్వితి. ఫలస్యేతి. నదీకమతే గౌతమోగస్యేత ఇత్యాదౌ సంయోగానుకూల వ్యాపారస్య సంయోగాశ్రయోగ్రామ ఇతి శాబ్దబోధ స్యైవస్వీకరణీయ త్వాదితిభావః. అనాయత్యేతి ప్రతిబంధకతాకల్పన ప్రయుక్త గౌరవపరిహారస్యైతాయా భావేనేత్యర్థః. గ్రహేపదలేతి. యదృచ్ఛిక్త్వస్యను కూల వ్యాపారః పాదః ఖురసు నిష్ఠఏవ. తస్యధ గ్రామాన్నత్వం ...

ఫలావచ్ఛిన్న వ్యాపార బోధకత్వస్యైవ తాదృశ వ్యవహార నియామకత్వాత్. ఉత్తర దేశానవచ్ఛిన్న సంయోగః ఫలం గమ్యర్థ తావచ్ఛేదకమితి నానుపపత్తిః అతఏవాగ్ని సంయోగావచ్ఛిన్న క్రియాను కూలవ్యాపారస్య జుహోత్యర్థ తయా ధాత్వర్థ తావచ్ఛేదక సంయోగాశ్రయస్యాప్యగ్నేర్న తత్కర్తృతా. ఆశ్రయా నవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదక తాశ్రయ ఫలవత్త్వ విరహాత్. సంయోగనిష్ఠాయా అవచ్ఛేదకతాయా ఆశ్రయోగ్ని నావచ్ఛిన్నత్వాత్. నచాగ్ని విశేషిత సంయోగస్య ధాత్వర్థతావచ్ఛేదకత్వే అగ్నౌ ఘృతం జుహోతీత్యత్రాపి నన్వయ ప్రసంగః. ఉద్దేశ్య తావచ్ఛేదక విధేయ తయోరైక్యాదితి వాచ్యం. తత్ర సంయోగ నిష్ఠాయా ముద్దేశ్యతాయా వహ్నేరాధేయతా సంసర్గ తావచ్ఛేదకతయా

తేతి సప్తమ్యర్థాధేయత్వస్య కర్తరి చైత్రాదావేవాన్వయ ఉపగంతవ్యో గృహేపచతీత్యత్ర కర్తృవాచక పదాభావేపి చైత్ర పద మధ్యాహృత్యైవ తదన్వయ బోధస్యైవ గంతవ్య త్వాదిదమసంగతం. తథాపి స్వాశ్రయాశ్రయత్వ రూప పరంపరా సంబంధావచ్ఛిన్నాధేయత్వమేవ ద్వితీయార్థ ఇతి నాసంగతిః. ఇత్థంచ ధాత్వర్థవ్యాపారేయదా న సప్తమ్యర్థాన్వయః తదా పరంపరా సంబంధావచ్ఛిన్న మేవాధేయత్వం తదర్థో వాచ్యః. ద్వితీయాయాంచ సాక్షాత్సంబంధావచ్ఛిన్న మేవాధేయత్వం ప్రత్యాయ్యత ఇత్యతోపి నగృహంపచతీతి ప్రయోగ ఇతిధ్యేయం. వృషహ్యాశేతి, «కర్మణి ద్వితీయా» «సప్తమ్యధికరణేచ» ఇతిసూత్రద్వయస్యేతస్యార్థః. అన్యథా «ఆధేయత్వే ద్వితీయా సప్తమ్యౌ» ఇతి సూత్ర ప్రణయనమేవ పాణినిః కుర్యాదిత్యర్థః. ధామింపచతీతి. భూ

సప్తమ్యర్థస్య చాగ్ని వృత్తిత్వస్య విధేయతయోద్దేశ్య తావచ్ఛేదక విధే యయోరైక్యా నవకాశాత్. వస్తుతస్తు తత్ర వహ్నౌ రసస్వాదేఽపి వ హతిః వ్యుత్పన్నానాం తాదృశ ప్రయోగస్యా ప్రామాణికత్వాత్. సంస్కృతే వహ్నౌ జుహుయాదిత్యాదిస్థలేచ విధేయాంశే నికావగాహనాన్నాస్త్యేవా నుపపత్తిః. భూతాదేశ్చ క్రియావచ్ఛిన్న ధాత్వర్థతావచ్ఛేదక క్రియారూప ఫలశాలిత్వా త్కర్మత్వోపపత్తిః. యత్తు ధాత్వర్థ తావచ్ఛేదకత్వం ధాతువృత్తి గ్రహ విశేష్యాంశే సాక్షా త్ప్రకారత్వం. తచ్చక్రియాయామేవ నసంయోగాదావితి నాగ్నేర్జుహోతి కర్మతాపత్తిరితి. తదసత్. అజాం గ్రామం నయతీత్యాదౌ సంయోగావచ్ఛి

మాపతతీతి ప్రయోగస్యైవ సాధుత్వా దితిభావః. యద్యపి నరక పతిత ఇతి ప్రయోగ నిర్వాహాయ ద్వితీయా శ్రిత పతితేత్యాది సూత్రేణ ద్వితీయా తత్పురుష సమాస విధానేన భూమిం పతతీతి ప్రయోగోఽపి సాధురేవేతి ప్రతిభాతి. అన్యథా పతితశబ్దయోగే నరకమితి ద్వితీయాంత పదస్య సామర్థ్య విరహేణ సమాస విధానానుపపత్తేః. తథాపి య (ద పతధాతో శ్శక్య సంయోగానుకూల వ్యాపారే లక్షణా తత్రైవోక్త సూత్రేణ సమాస విధానానా నుపపత్తిరితిభావః. వహ్నౌ ఘృతం జుహోతీతి ప్రయోగస్యాథః పతతీతి ప్రయోగవద ప్రామాణికత్వాభి ప్రాయేణాహ. వస్తుతస్త్వితి. తత్ర ధాత్వర్థ తావచ్ఛేదకీభూత వహ్నివృత్తి సంయోగే వహ్నివిశ్వస్య సప్తమ్యర్థాధేయత్వ ద్వారేణాన్వయః నామార్థ ధాత్వర్థయో స్సాక్షాద్భేదాన్వయ బోధస్యా వ్యుత్పన్నత్వాత్. సంస్కృత ఇతి. నవీనైర్దండవాన్ రక్తదంతవానిత్యాదౌ

ష్ట ప్రయోజకయోః కర్మత్వాద్ రూపే ధాత్వర్థే సంయోగాదేర్వ్యాపా
ర ప్రకారకతయా తదాశ్రయ ధూమ గోమయాదేః కర్తృత్వ మనవకాశ్య
మివహారోద్దేశ్య కర్తృత్వ వ్యాఘాతాత్. అథాగ్నే గోమయాదేః ప్రధాన
కర్తృత్వం నా స్త్యేవాపితు గౌణకర్తృత్వమేవ. అతఏవ వాక్యే కర్తృత్వ
మాఖ్యాతేన నాభిధీయతే. అవధారణ కర్త్రాఖ్యాతార్థ లాభేనా పూ
ర్వోక్త [illegible] అర్థమనుశాసనాదిభి అపా గోమయాదేః అన్యాదేః
ప్రయోగః ఇతి చేత్ [illegible] తత్ర గోమయాదేరపి ధాత్వర్థ వ్యాపార
వ్యాపార ఫలశాలిత్వేన గౌణకర్తృత్వానాం నిష్పాదక ముఖ్యం [illegible]
తి ప్రయోగాద [illegible]. అ [illegible] నవద్యోన్య [illegible]
యోగ విషయతాశాలి ధాత్వర్థ [illegible] సామాన్యే ఏవ [illegible]

[illegible] వ్యాపారతయా [illegible]. తదుపన్న ముఖ్యతయా వ్యాపారస్య
ప్రయోజకత్వాత్ ధాత్వర్థ వ్యాపార [illegible] తద్విత ముఖ
[illegible] కర్తృత్వ [illegible]. అత్ర సంయోగ శాలిత్వేన [illegible]
[illegible]. [illegible] ప్రయోజక ఫల శాలిత్వేన [illegible]
[illegible]. [illegible]. [illegible]. [illegible] నాదిత్వేన [illegible]
[illegible]. [illegible] కాలే. [illegible]. [illegible] ప్రయోగ [illegible]
[illegible]. [illegible] గోమయాదేరపి. [illegible] కర్తృ
[illegible] నావధీనాత్. ముఖ్యత్వ [illegible] ప్ర
యోగ [illegible] కర్తృత్వ [illegible]
[illegible] ముఖ్యత్వం [illegible] ప్రయోగా [illegible]. [illegible]
గోమయ [illegible] ప్రయోగస్యాప్య [illegible]. [illegible]

యోగేన్నీతియార్థాన్వయ బోధప్రయోజకతయా స్త్రైకాద్యర్థ ప్రయో
గాపత్తేః. యత్తు అనస్సంయోగావచ్ఛిన్న స్పందో న పతత్యర్థః అపితు
గురుత్వజన్యతావచ్ఛేదక జాతివిశేషావచ్ఛిన్న ఏవ అతస్తత్ఫలావచ్ఛిన్న
వ్యాపారాబోధకత్వాన్న సకర్మకత్వమితి తన్న ఫలస్యధాత్వర్థానవచ్ఛి
త్వేన్పందస్యైవ న పతేరర్థత్వాయ స్యోవగంతవ్యతయా పర్ణాదిస్పంద
భూగలావచ్ఛిన్నతయా భూగతే పతతీతి ప్రయోగానుపపత్తేః. పర్ణాదికర్తృక
స్పందస్య పరంపరయా భూగలావచ్ఛిన్నత్వేపి భూమావితివత్ వృక్షాత్పత
తీతి వద్వృక్షేపతతీత్యస్యాపి స్యాత్. అస్మన్మతే చావ్యవహిత వ్యాపారే ధాతు
మంతవ్యాహే వ్యాపకస్యాత్ స్త్రైచిత్ర దర్శనసంయోగరూప ధాత్వ
ర్థతావచ్ఛేదకస్యైవ తదన్వయబోధకత్వదోషః. అన్యథాభూమ్యాదే

క్షేపతతీతి. పర్ణాదిక్రియాయాస్సమవాయి సమవేతత్వరూపప
రంపరా సంబంధేన వృక్షేపి సత్త్వాదితిభావః. నన్వేవం భవత్యేవ వృ
క్షే పతతీతి ప్రయోగో మన్యారథపన. భూమౌ పతతీతి ప్రయోగస్యాలో
చన పరంపరా సంబంధావచ్ఛిన్నాధేయత్వస్యైవ న ప్రమాణ్యాత్వార్థ
వ్యాపారే బోధనీయత్వాదిత్యత ఆహ. అస్మన్మతేచేతి. అస్మమ్మతే
గృహీ పదార్థైకదేశ విశిష్ట స్వానుకూల వ్యాపారస్య వాచ్య నిష్టస్యా
నాక్షత్రం వృక్షాత్వాభావేపి స్వాశ్రయా శ్రయత్వ రూప పరంప
రా సంబంధావచ్ఛిన్నా ధేయతాసు న ప్రమాణ్య వచ ధాత్వర్థ
వ్యాపారే బోధ నవ ద్యాయాం గమ్యత్వాభావేపి గత్వాది
క్రియాయాం పరంపరా సంబంధే నైవ భూమి వృత్తి త్వస్య
న ప్రమాణ్య బోధనాదితి భావః. అత్రేః. కతిధ తుల్య ఇత్యర్థః.

కర్మత్వవివక్షాయాం భూమిం పతతీతి ప్రయోగ ఇష్టవత్ అతఏవ ద్వితీయా శ్రిత ఇత్యాదిసూత్రేణ నరకపతిత ఇత్యాదిస్థలే ద్వితీయా సమాసవిధానము పపద్యతే. ధాత్వర్థతావచ్ఛేదక తావచ్ఛేదకఫలేఽ ద్వితీయార్థాన్వయ ఏవాశ్రయానవచ్ఛిన్న ఫలోపస్థితేరసంభవాత్ అగ్నిం జుహోతీతి ప్రయోగవారణాయ స్వీక్రియత ఇతి వదంతి. తదపి నశోభనం తథాసతి భూమ్యాదిపదోత్తరం కదాచిత్ సప్తమ్యా ద్వితీయాయాశ్చ ప్రసంగాత్ భావప్రసంగాత్. వ్యాపారాంశ ఆధేయత్వ వివక్షాయాం సప్తమీఫలాంశే తద్వివక్షాయాం ద్వితీయేత్యస్య యుక్త్యా ఫలాంశఏవ సప్తమ్యర్థాన్వయ స్యావశ్యం స్వీకరణీయ సమానప్రమాణకత్వాంది ప్రాహ్యానాయు ధనందదాతీత్యాదౌ సప్తమ్యాః ప్రసంగ విరహ ... .

తథాచ పత ధాత్వర్థేఽత్ర ధాత్వర్థవ్యాపారే సప్తమ్యర్థాధేయత్వాన్వయ నియమేఽపి పత ధాత్వర్థతావచ్ఛేదక ఫల ఏవ సప్తమ్యర్థాన్వయ స్వీక్రియతే. ధాతుభేదేన తాదృశ నైయత్యమితి భావః. ద్వితీయా శ్రిత పతితే’ త్యాది సూత్రం. శ్రిత పతితాదిభిస్సుబంతైః ద్వితీయాంత పదం సమస్యత ఇతి తదర్థః. సమాసేనోత్రిత నరక పతితః ఇత్యాది శ్రిత ఇత్యాది ప్రయోగోపపత్తిః. పతధాతోః కర్తృత్వే పతిత ఇత్యాది శబ్దయోగే నరక పదోత్తరం ద్వితీయాయా అనుపపత్త్యా సమాసాపత్తా నమసంగతమేవ స్యాదితి భావః. నన్వేవ మాశ్రయానవచ్ఛిన్నధాత్వర్థతావచ్ఛేదకఫలశాలినోఽపి కర్తృత్వస్య గమే వహ్నిం జుహోతీతి ప్రయోగాపత్తిర్దుర్వారై వేత్యత ఆహ. ధాత్వర్థతావచ్ఛేదకతావచ్ఛే

చ్ఛాభావార్థః. తాదృశస్వత్వరూప ధాత్వర్థతావచ్ఛేదకఫల ఏవద్వి
తీయార్థాన్వయః. ఉపేక్షాత్మకాయాః ప్రసంగవారణాయ పరస్వత్వని
వేశః. దానంచ నసంప్రదాన సత్త్వ జనకమపితు తత్స్వీకార ఏవేతి
మతేతు స్వస్వత్వధ్వంసానుకూల పరస్వత్వ ప్రకారికేచ్ఛైవ దదా
త్యర్థః. తత్ర స్వస్వత్వధ్వంస రూప ఫలాశ్రయత్వాచ్చేతనస్య కర్తృ
తా. ధనం ప్రతిగృహ్ణాతీత్యాదౌ స్వస్వత్వ జనకేచ్ఛారూప స్వీకారవి
శేషో ధాత్వర్థః స్వస్వత్వరూప ఫలేచ ద్వితీయార్థాధేయత్వాన్వ
యః. తండులం పచతీత్యాదౌ రూప పరావృత్తి జనకవహ్నిసంయోగో
ధాత్వర్థః. రూపాది పరావృత్తి ఫలేచ తండులాది వృత్తిత్వాన్వ
యః. ఓదనం పచతీత్యాదౌ ఓదనాది పదస్య తన్నిష్పాదక తండులా

దకేతి. తథాచ సాక్షాద్ధాత్వర్థతావచ్ఛేదక ఫలాశ్రయావచ్ఛి
న్నత్వేపి తచ్ఛాలినః కర్మత్వమిష్యతే. పరంపరయా ధాత్వర్థతావచ్ఛే
దక ఫలస్య ఆశ్రయావచ్ఛిన్నస్యాపి కర్మత్వస్య ప్రయోజక గౌరవాభావః.
ఉక్తయుక్త్యేతి. పక్షినిష్ఠ క్రియాయాః పరంపరా సంబంధేన వృక్షేపి
సత్త్వేన వృక్షం పతతీతి ప్రయోగాపత్తేరిత్యర్థః. తత్స్వీకార ఏవేతి.
ప్రతిగృహీతుః స్వీకార ఇత్యర్థః. తథాచ దానాత్స్వత్వ నివృత్తి
మాత్రం ప్రతిగ్రహేణైవ పరస్వత్వోత్పాదః. దానం స్వత్వ జనకమి
తిమతేతు ప్రతిగ్రహః దానజన్యస్వత్వస్య పరిచాయక ఏవేతి భావః. పరస్వ
త్వ ప్రకారికేతి. స్వస్వత్వధ్వంసానుకూలేచ్ఛారూపత్యాగస్యైవ
దదాత్యర్థత్వే ఉపేక్షాత్మకేపి దదాతీతి ప్రయోగాపత్తేః ఇచ్ఛా
యాం పరస్వత్వ ప్రకారకత్వ నివేశః ఉపేక్షాత్మికా ఇచ్ఛాతు ఇదం

వా లతేగా అవయ విని పాకా నభ్యుపగమేచ గంధులం వదతీత్యాదా
తండులాద ...
త్యాగాగతా ధ్వంసయనం ధాత్వర్థః. తద్భాగతా ధస్వంయోగావచ్ఛిన్న
క్రియానుకూల వ్యాపారః. తాదృశ క్రియారూపఫల ప్రకోదన వృత్తి
త్వాన్వయః. ఉక్తయుక్త్యా గతాధో దేశస్యాన కర్తృత్వం. ఏవమన్యాసక
ర్తృకథామానా మప్యర్థా న్వయముహ్యః. గాందోగ్ధి పయ ఇ
త్యాదా ప్యేక కర్తృ ధాతు సమభి వ్యాహారే గవాది పదోత్తర ద్వితీ
యా క్రియాజన్య ఫలశాలిత్వాదన్యదేశకర్తృత్వం బోధయతి. కారకా
ధికారీయాణ ఉక్తితిచే ఇ సూత్రేణా పాదానత్వాది భిన్న ధాతు
ప్రతిపాద్యాన్వయి వర్తాంశతా వచ్ఛిన్నస్యాపి కర్తృసంజ్ఞాభిధానాత్. గ
... ధాతు ... గవాది సంబంధి
ధ ...

మచున భవతీత్యాకాంక్షైవ. దానరూపా ఇచ్ఛాతు తాత్పర్యేణేదం
భవత్విత్యాకాంక్షైవ భవతి తత్ర పరస్వత్వం ప్రకారః. తథాచ్చ
త్యర్థ- తావచ్ఛేదక ఫలశాలిత్వేన కర్తృత్వస్య వక్తవ్యే స్వస్వత్వ
ధ్వంసానుకూలత్వస్య ధాత్వర్థాంశత్వాత్ ఇతి సూచయతి. స్వస్య త్వేతి.
అద్వైవం సంప్రతిపత్తిపి దదాతీతి ప్రయోగాపత్తిః. తత్రహేదం ప్ర
ష్టం మమభార్యాగ్రాంధ భవత్విత్యాకాంక్షేచ్ఛాయా ఏవ సామ్యాప్తి
రూపత్వేన తాదృశేచ్ఛయైవ సర్వేషాం స్వత్వముత్పద్యతే. తథా
చ తాదృశేచ్ఛాయా అపి పరస్వత్వ ప్రకారకత్వేన దానరూపత్వాత్
పద తత్ర స్వస్వత్వ స్యానుత్పత్త్యా తాదృశేచ్ఛాయా స్వస్వత్వ
ధ్వంసాను కూలత్వవిరహాన్న దానరూపత్వా పత్తిరితి వాచ్యం.

న విశేషితే. అపితు క్షీరాద్యన్వయినీ ఇతి కర్తృత్వావివక్షయా ద్వి
తీయానవకాశః. కింతు శైషికీషష్ఠ్యేవేతి. అత్ర ధాతుప్రతిపాద్యోఽప్యా
తదర్థతావచ్ఛేదక కోటి ప్రవిష్ట సాధారణం. గాందోగ్ధీత్యాదా
తదర్థతావచ్ఛేదక కోటి ప్రవిష్ట ఏవ ద్వితీయార్థాన్వయాత్. తథాహి
క్షరణానుకూల వ్యాపారో దుహేరర్థః. ద్వితీయార్థశ్చ జనకతా సంబం
ధేన క్షరణాన్వయీ విభాగః విభాగే చాధేయతయా ప్రకృత్యర్థ గవాదే
రన్వయః. ఏవంచ ధాత్వర్థతావచ్ఛేదక క్షరణాఖ్యఫలే ప్రధానకర్తృ
క్షీరాద్యన్విత ద్వితీయార్థ వృత్త్యన్వయ ఇతి గోనిష్ఠ విభాగానుకూల
వినోనిష్ఠ క్షరణానుకూల వ్యాపారకర్తా మైత్ర ఇతి గాంపయోదోగ్ధి
మైత్ర ఇతి వాక్యార్థీనిబోధః. నచ విభాగో పాదానత్వమేవేతి తద్వి
వక్షాయాం ద్వితీయానవకాశేతి వాచ్యం. ధాతువృత్తి గ్రహ విశేష్యా
న్వయినో విభాగస్యైవా పాదానత్వ హేతుత్వాత్. వృత్తౌస్వత్వం పర

స్వత్వనతి స్వత్వాంతరానుత్పత్త్యా స్వీయస్వత్వవతి పరస్వత్
దాన.భవేన తాదృశేచ్ఛయా ఏకైక మాత్రస్వత్వస్యాపి నాశాభ్యు
పగమాత్. అతఏవ పితుః పుత్రాంతరోత్పత్తావపి పూర్వతన పుత్రా
ణాం స్వత్వమపి నివర్తతే పునస్సాముదాయికం స్వత్వ ముత్పద్యత
ఇతి సిద్ధాంత ఇతిచేన్న. పరస్వత్వ మాత్రప్రకారక తాదృశేచ్ఛాయా
ఏవ దదాత్యర్థతాయా ఉపగంతవ్యత్వాదితిమంతవ్యం. "ఉక్తయుక్త్యే
తి. అత్రియా నవచ్ఛిన్న ధాత్వర్థ తావచ్ఛేదక ఫలశాలిన ఏవకర్తృత్వా
న్యథా అస్మింజాహాతీతి ప్రయోగాపత్తి రిత్యుక్తేరర్థః. క్రియాజన్యఫ
లశాలిత్వాదితి. యద్యపి "ధాత్వర్థోహి క్రియాజ్ఞేయా భావ ఇత్యభి ధీ
యతే" ఇతి కారికయాం ధాత్వర్థ మాత్రస్య క్రియాత్వముక్తం. తథాచ

...స్పంద రూప విశేష్యాంశే ఏవపంచమ్యర్థ విభాగాన్వయాత్ ... విభాగావచ్ఛిన్న తరణానుకూల వ్యాపారోదుహ్యర్థః. గో ... ద్వితీయార్థశ్చ విభాగాన్వయినీ వృత్తిరేవ. నచైవం ధాత్వ ...వచ్ఛేదక ఫలశాలిత్వ రూపం కర్తృత్వమేవాతాపి ప్రతీయత ఇతి ...ధితం చేత్యస్య విషయ ఇతివాచ్యం. ధాత్వర్థ తావచ్ఛేద కత్వస్య ...తుర్య త్రిగ్రహ విశేష్యాంశే సాకాఙ్క్ష విశేషణస్య రూపత్వాత్. య ...చ తరణానుకూల వ్యాపారమాత్రం ధాత్వర్థతయా వివక్షితం తర ...న్వయినా విభాగాశ్చ విభక్త్యర్థతయా తతాపాదానస్య బోధికా పం చమీ. ఏతేనకదా చిద్గాం దోగ్ధి పయః కదాచిత్స్య గోభ్యోదో దగ్ధి పయః ఇత్యత్రనా నియమః. అథవాగోభ్యోదోగ్ధి పయ ఇత్యత్రాపి విభాగో ... ధాత్వర్థ తావచ్ఛేదకకోటి ప్రవిష్టఏవ. వృక్షాద్విభజతే ఇత్యత్రాపావనస్య

తరణస్యాపి విశేషణ విధయామహ ధాతు ప్రతిపాద్యత్వేన గవిగజన్య విభాగాశ్రయత్వం క్రియాజన్య ఫలశాలిత్వమేవ ద్వితీయయా బోధ్య ని యమితి క్రియాజన్య ఫలశాలిత్వాదన్య దిత్య సంగతం. తథాపాదాన క్రియావదం ముఖ్య విశేష్య విధయా ధాతు ప్రతిపాద్య పరంపురుష వ్యా పారస్థ వసాఽపాత్వయో విభాగేజనకః కింతు పరిహాసి స్త్ర క్రియైవసా పా త్వయసో విభాగజనికేతి నాసంగతిః. తావతానైకాంతికేతి. కర్తృకారక సంజ్ఞావిధాన ప్రస్తావఫలేన. సూత్రేస్థ అపాదా నత్వాభిధాన వివ క్షిత ధాత్వర్థానిత కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్న మపి కస్య సంజ్ఞకం భవతి. తథా పతరణస్యాపి ధాతు ప్రతిపాద్యత్వేన జనకతా సంబంధేన తదన్వయిత్వ తీయాశ్చ విభాగవత్త్వాత్ తత్సూత్రేణ భవతిగోరపి కర్మేతి భావః.

[illegible] వ్యాఖ్యా [illegible]

పాదానస్య వివక్షా [illegible] కారకం. ఆశ్రయస్య [illegible]
త్రియా. అవశిష్టంచా (శ్రయత్వాగతస్య ఏవ సంబంధ విశేషః. గత్ర
క్షరణాన్వయినః పరసమవేత త్వస్య ద్వితీయార్థత్వాత్. పయోనిష్ఠ
క్షరణస్య పయోనిష్ఠ విభాగ జనకత్వేపి నతయోః పయోదోగ్ధీతి ప్రయో
గః. పరత్వం విభాగాన్వయి తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాపేక్షయాబోధ్యం.
దుహ్యతే గాః క్షీరమిత్యాదౌ క్షరణజనక విభాగాశ్రయస్య మేవగవాది
నిష్ఠస్య ప్రధానక ర్తృత్వ మాఖ్యాతార్థః అప్రధానే దుహాదీనామితేను
శాసనాత్. క్షీరస్య [illegible] ధాత్వర్థక్షరణ ఏవాన్వయః అఖ్యాతార్థ
క్షరణేన ధాత్వర్థ వ్యాపారాన్వయః. తథాచ విభాగావచ్ఛిన్న క్షీర ని
ష్ఠ క్షరణానుకూల వ్యాపారజనక క్షరణజన్య విభాగాశ్రయా గావిత్యా
కారకో బోధః. అథవా విభాగక్షరణ వ్యాపారేషు విశకలితేషు ధాతో

వర్తేవం గవాం పయోదోగ్ధీతి ప్రయోగానుపపత్తిః. కారక విభక్తీనాం
వ్యవస్థాపకత్వేన తత్ర షష్ఠ్యర్థస్య గోసంబంధస్య మహార్థాస్యాన్వయే ఏ
వాష్టయస్యోపగంతవ్య తయా దోహ సంబంధినో గవాదేః కర్తృత్వేన
ద్వితీయయా షష్ఠీ బాధనా దిత్యత ఆహ. గవామిత్యాది. క్షీరాన్వయి
తి. కారక విభక్త్యర్థస్యైవ క్రియాన్వయ నియమాదితి భావః. క్షర
ణాన్వయినీ. పయోనిష్ఠ క్షరణాస్తక క్రియాయా ఏవ గోపయసోర్వి
భాగ జనకత్వాద్దోహ నాస్తక పురుష వ్యాపారస్య విభాగం ప్రత్యన్య
థాసిద్ధత్వా దితిభావః. అపాదానత్వమేవేతి. కథమన్యథా గామిమా
చ్ఛతీత్యాదౌ గామితవతో ర్తకం పంచమ్యాపత్తిః. తత్రాపి విభాగావ
పంచమ్యర్థః. తస్యచ జనకతా సంబంధేన గమ్యాది ధాత్వర్థేన్వయః.

త్య క్తృత్వం. విశిష్ట లాభోన్వయబలాత్. కర్తృఖ్యాతస్థలేచా గాం తూన్నై చిత్రేణ తేషాం విశేష్య విశేషణ భావ స్యైవ పరిత్యాగాత్. వ్యా పార జనక క్రియాజన్య విభాగ పర్యంతస్య ధాతున ఏవలాభః. ఆశ్రయ త్వ మేవాఖ్యాతార్థః. ఏవంచ క్రియా విభాగయోర్న ద్వితీయార్థానం. గా మ కర్తృసమభి వ్యాహృతే దుహ్యంతే క్షీరాణి గా ఇ స్తనే పదేన కేవలేన ధాతు సహితేన వా విభాగా వచ్ఛిన్న క్రియాశ్రయత్వ గావ ప్రధాన కర్తృత్వస్య బోధనేప్యేకదా ఉభయవిధ కర్తృత్వబోధనస్యా న్య ష.వృగయా దుహ్యంతే క్షీరాణి గావః ననోవాప్రయోగాః. పౌర వం గాం యాచతే విప్రవత్తాంగా పోర్తైశ్రకా తేన్యాయా నగః. ప్రధాన కర్తృ గవాద్యన్విత ద్వితీయార్థో విషయత్వం ధాత్వర్థ తావ చ్ఛేదకజ్ఞానేన్వేతి. సవిషయకజ్ఞానాదిరూప విషయో పహితే చ్ఛాబోధ కధాత్వర్థే ఇచ్ఛా విషయ విషయత్వమేవ ప్రధాన కర్తృత్వం అతఏవ

క్రియాజన్య విభాగాశ్రయ ఏవ అపాదానత్వేన అపాదానే పంచమీతిసూ త్రేణైవ గామిత్యత్ర పంచమ్యా ఉపపాదనీయత్వాదితిభావః. వి భాగాన్వయాదితి. నన్వేవం గోభ్యోక్రోరి పయ ఇతి ప్రయోగానుప పత్తిః. క్రియాన్వయి విభాగస్యైవ పంచమ్యా బోధనీయతయా గవ్యా చా పాదానత్వ రూపతా విరహేణ పంచమ్యా బోధనా సంభవా దిత్య గతిహ. వస్తుత స్త్వితి. విభాగావచ్ఛిన్నత్వం జనకతా సంబంధేన విభా గ విశిష్టత్వమేవ విశేషణత్వ రూపత్వాదితి. తథాచ గాంపయో దో గ్ధీత్యత్రాపి గామనుజాం నయతీత్యాదౌ గామాదేవ గవా దేరవ్య కథితంచేతి సూత్రేణైవ కర్మసంజ్ఞేతిభావః. తథాపతి గోభ్యః పయో

ఘటో జిజ్ఞాస్యత ఇత్యాదౌ ఘటాదేస్సన్నంతకర్మతా. అథైవం యద్వ
స్తు విషయకం దాన మప్రసిద్ధం తద్వస్తు యాంకర్తృ సమభి వ్యాహృత
ధాతు ఘటిత వచసః కాగతిరితిచేత్. గ్రామం గతిర్గగనం నిదృక్షత ఇత్యా
దికస్య భ్రాంత పురుషీయ గగనాది ప్రకారక దర్శనేచ్ఛా బోధక వా
క్యస్య. గగన విషయకత్వ ప్రకారక దర్శనేచ్ఛా బోధకత్వమితిచే న్న
షి గోవిషయితా ప్రకారతా నిరూపిత స్వత్వేచ్ఛా నిష్ఠ విషయతా
లీశాబ్ద బోధ జనకత్వస్య. వివేచనీయం చేదముగ్రే. పౌరవప్రోక్తం
ద్వితీయాయాస్తు వృత్తిరేవాద్ధః. తస్మాదానేన్వయః. పౌరవస్యాత్ర ద్వ

గోష్ఠిత్యాదౌ గోపదోత్తరం కథం పంచమ్యేవ న ద్వితీయేత్యత ఆహ. య
సచేతి. తత్రాపాదానస్య బోధకేతి. తథాచ విశేషణ విధయా ధాతు
ప్రతిపాద్యాన్వయి విభాగస్య పాదానతా రూపమేవ త్యభిప్రాయః. నా
నియమాత్. ధాత్వర్థ తావచ్ఛేదక కోటి ప్రవిష్ట విభాగాన్వయ్యాధేయ
స్య వివక్షాయాం ద్వితీయా. ధాత్వర్థ తావచ్ఛేదక ఫలతావ్వయి విభా
గ వివక్షాయాంతు పంచమీతి నియమ సంభవాదితి భావః. నన్వేవం
ధాత్వర్థ ద్వయ కల్పనే గౌరవమిత్య స్వరసాదాహ. అథవేతి. అవ
ధిత్వ రూపాపాదానత్వేతి. విశేషణ విధయా విశేష్య విధయావాధా
తు ప్రతిపాద్య విభాగావధిత్వస్యైవా పాదానత్వ రూపత్వాదితి భావః.
ద్వితీయేతి. ధాత్వర్థ తావచ్ఛేదక తావచ్ఛేదక ఫలశాలిన ఏవాత్ర తౌ చే
తి సూత్రేణ కర్మసంజ్ఞా విధానాదితి భావః. యద్యప్యేవమపి ఘటంజా
నాతీత్యాదౌ ఘటాది పదోత్తరం ద్వితీయానుపపత్తిః. తేషాం కర్మ
త్వ విధాయక సూత్రాంతర విరహాపాదానత్వావధి రవివక్షిత తాత్

కదానాశ్రయత్వమేవ ప్రధాన కర్తృత్వం. న చైవమిచ్ఛా విశేషరూ
ప దానస్యాశ్రయత్వం కర్తృత్వమేవేతి వాచ్యం. ధాతుజన్య ప్రతిప
త్తి విశేష్యీభూత దానాశ్రయత్వస్యైవ త్యాగకర్తృత్వ రూపత్వాత్.
అత్ర చ దానస్య తాదృశ ప్రతిపత్తి విషయత్వ ధాత్వర్థ విశేషణ
త్వాత్. నైతేన పౌరవో గాం యాచత ఇత్యాదావుక్త క్రమేణాన్వ
(త ప్రవృత్తీచ్ఛా విషయతో కర్తృత్వదానాశ్రయ ఇత్యన్వయబోధో
ద్ధః. యద్యపి నిరుక్తయాచ్నా భిక్షైవేతి మహిషయాచితి రుగ్వృద్ధ్యభిక్షి
చిత్తావిశిష్ట ధాత్వర్థ పరభిక్షు పాదానేత్వైవ [illegible] తయా యాచే

ర్థాన్వయి కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నం కర్తృత్వర్థస్యైవ ఆకథితం చేతి సూత్రేణ
వక్తవ్యతయావ ధాత్వర్థ తావచ్ఛేదక ఫలశాలిత్వస్య ఘటాదిష్వసం
భవేన తేషాం కర్మత్వానుపపత్తిః. తథాపి సాక్షాద్ధాత్వర్థ తావ
చ్ఛేదక ఫల భిన్న ధాతు ప్రతిపాద్యాన్వయి ధర్మావచ్ఛిన్న మపాదానత్వా
దిభిర వివక్షితం కర్తృత్వనేనతయా తత్సూత్రస్య తేషాం కర్మత్వోప
పత్తిరిత్యేయం. నన్వేవం గౌర్యాశ్రయస్య దోగ్ధి ప్రకృత్యర్థ [illegible]
యా ద్వితీయా పాచమోగ్ధి కథం భిక్షానక తేషాకారిత్యాం. అత్ర
త్వం చేతి. ఆశ్రయత్వా దన్వయపేతి. తథా చాగత్వా ఏకం ధర్మిస్వరూ
పమపరంచ తద్గత ధర్మస్వరూపమితి విశేషః కర్తృత్వ ఇతిభావః. పరస
మవేతత్వస్య ద్వితీయార్థత్వాదితి. యద్యపి పరసమవేతత్వేన పంచ
మ్యర్థత్వాదితేన వక్ష్యమాణం పయస ఇతి పంచమీ వారణాయ
పరసమవేతత్వస్య ద్వితీయార్థత్వేప్యనుపపత్తిరుచిత్తాత్. అత్ర
ద్వితీయానాం ప్రత్యేకార్థాన్విత స్వార్థ బోధకత్వ నియమాత్ తస్య ద్వి

పాదానమనర్థకం. తథాపి యాచమానత్వం పరాని త్యాదౌ యాచతే ర్న నిరుక్త భిక్షార్థకతేతి తదుపాదానం. తత్రహి వ్యాపారజన్యత్వ ప్రకారికేచ్ఛా ధాత్వర్థః. ఇచ్ఛాయాం ప్రధానకర్తృ కల్యాణాన్విత ద్వితీయార్థ విషయతాయా అన్వయః. వ్యాపారేచ పురాన్విత వృత్తిత్వస్య ద్వితీయార్థస్యాన్వయః. తథాచ పురవృత్తి వ్యాపారజన్యత్వ ప్రకారక కల్యాణ విశేష్యకేచ్ఛాశ్రయ ఇత్యన్వయబోధః. గాం వ్రజం రుణద్ధీత్యాదౌ దేశాంతర సంచార విరోధి వ్యాపారో ధాత్వర్థః. సంచార విరోధిత్వం సంచారానుత్పాద ప్రయోజకత్వం అనుత్పాదే ప్రధానకర్తృ గోవృత్తిత్వాన్వయః. దేశ విశేషణ భేదే వ్రజమితి ద్వితీయా

ర్థత్వే తదేక దేశ పరత్వే ప్రతియోగితయా ప్రకృత్యర్థ భిన్న గోత్వాన్వయస్య స్వీకరణీయతయా తస్య చాశ్రయతయా ధాత్వర్థ తావచ్ఛేదకీభూత రణ ఏవాన్వయస్య స్వీకరణీయతయా ద్వితీయార్థ పరసమవేతత్వే కథంచిదపి ప్రకృత్యర్థాన్వయానా భావాత్తాదృశ నియమానుపపత్తేః. తథాపి గ్రామం గచ్ఛతీత్యాదౌ స్వం గచ్ఛతి చైత్ర ఇత్యప్రయోగవారణాయ పరసమవేతత్వస్య ద్వితీయార్థతావశ్యకీ. తత్రచ పరత్వే భేదే ప్రకృత్యర్థస్య గ్రామాదేః ప్రతియోగితయాన్వయః తస్యాశ్రయతయా ధాత్వర్థే గమనాదావన్వయో వాచ్యః. తథాచ చైత్రసమవేతగమనాదేః చైత్రభిన్నసమవేతత్వాభావాన్న స్వం గచ్ఛతీత్యాదయః ప్రయోగాః. ఏవంచ పరసమవేతత్వే ద్వితీయార్థత్వే [illegible] పతతి తత ఏవ పయసః పయో నోదీత్యాది ప్రయోగవారణసంభవే పంచమ్యాః పరసమవేతత్వార్థకత్వ కల్పన మనుచితం. నను

స్వార్థే ప్రతియోగిత్వాన్వయః. రుచ్యతే గాం ప్రజిజ్ఞాసా దావన్వ
యా బోధస్య చ మహానీయః. గురుం ధర్మం పృచ్ఛతీత్యాదౌ జిజ్ఞా
సాబోధక వ్యాపారో ధాత్వర్థః. బోధే గురు వృత్తిత్వస్య జిజ్ఞా
సాయాం ధర్మ విషయకత్వస్య చాన్వయః. శిష్యం ధర్మం బ్రూతే ఇత్యాదౌ
జ్ఞానానుకూల శబ్ద ప్రయోగో ధాత్వర్థః. జ్ఞానే ధర్మ విషయకత్వస్య
శిష్యవృత్తిత్వస్య చాన్వయ ఇతి. తన్న చారుతరం. తథాసతి యత్ర
జ్ఞాసా విషయక చైత్ర జిజ్ఞాసేచ్ఛయా పక్షస్యాదశ శబ్దాచ్చ సామగ్రీ
లేన మైత్రస్యాపి పృచ్ఛక జిజ్ఞాసా జ్ఞానం తత్ర చైత్రం పృచ్ఛతీతి ప్రయో
గస్య ఏవం యత్ర చైత్ర జిజ్ఞాసేచ్ఛయా బ్రూతే దైవవశాచ్చ మైత్రస్య

దుహాది ధాతు సమభివ్యాహారే పరత్వే పంచమ్యం తపదోప స్థాపిత
స్య ప్రతియోగితయా పరసమవేతస్యాశ్రయతయా ధాత్వర్థ తావ
చ్ఛేదక ఫలనా వాన్వయ స్స్వీక్రియతే. నచైవం ప్రత్యయానా ముత్పాద
నియమ భంగ ఇతివాచ్యం ఆధేయత్వస్యాపి ద్వితీయార్థ తయా త
మాదాయైవ ప్రత్యయానా ముత్పాద నియమోపపత్తేః. నహి ప్రత్య
యానాం ప్రకృత్యర్థాన్విత యావత్స్వార్థబోధకత్వ మితినియమః. ఆఖ్యా
తార్థ సంఖ్యాయాః ప్రకృత్యర్థ భిన్న కర్తృకర్మణోరన్వయ దర్శ
నాదితి భావః. నైవమిత్యాదినా. కర్మాఖ్యాతస్థల ఆఖ్యాతార్థ కృతే
వ్యాపారః. వ్యాపారే ఫలం ఫలే విభాగో విశేషణతయా భాసతే.
కర్మాఖ్యాతస్థలే వృక్షప్రతియోగి చైత్రాదీనాం తాదృశా శ్రయత్వే విభా
గః విభాగే ఫలం ఫలే వ్యాపారో విశేషణతయా భాసత ఇతి నై
యాయికానాం బోధ్యం. తద్విధాభావ ఇతి. పూర్వకల్పే ధాత్వర్థతయా

విజ్ఞానం తత్ర చైత్రం బ్రూతే ఇతి ప్రయోగస్య చాపత్తేః. సాక్షాద్ధాత్వర్థ విశేషణజ్ఞాన రూప ఫలాశ్రయతయా తత్ర గుర్వాదీనాం ప్రధానకర్తృ తయా అప్రధానే దుహాదీనా మిత్యనుశాసన విరోధశ్చ వ్యుచ్ఛ్యేతే. గురుస్తత్త్వం సమ్యక్ స్నేన కస్త్వంభో శిష్య ఉచ్యతే ధర్మమిత్యాదిస్థలేవల కారాదినా తత్కర్తృత్వాభిధానా నుపపత్తేశ్చ. పరంతు జిజ్ఞాసాజ్ఞానో ద్దేశ్యక ప్రవృత్త్యధీనశబ్దః పృచ్ఛతేరర్థః జ్ఞానే గురున్ శిష్యస్యాన్వ యః. తత్రైవ ధర్మవిషయకత్వస్యాన్వయః. శబ్దస్యచ విషయతావ్యా పారానుబంధినీ జ్ఞానస్య పరంపరయా శబ్దరూప ధాత్వర్థ విశేషణత్వా త్తదాశ్రయీభూత గురోర్గౌణకర్తృతా. ధర్మస్యచ ధాత్వర్థ విష యతయా ప్రధానకర్తృతా. బ్రూఞశ్చ జ్ఞానోద్దేశ్యక ప్రవృత్త్యనుకూల క

ఖ్యాతార్థతయాచ తయోస్తదర్థాభిధానా దితిభావః. గౌణకర్త్రా సమభి వ్యాహృతేతి. అప్రధానే దుహాదీనామితి సూత్రేణ గౌణకర్తృ సమభి వ్యాహారస్థల ఏవ తన్నిష్ఠ కర్తృత్వస్యాఖ్యాతే నాభిహితత్వ ప్రతిపాద నాత్. తద సమభి వ్యాహారే పయోనిష్ఠ కర్తృత్వ మాఖ్యాతేనాభి ధీయత ఇతిభావః. కేవలేనేతి. తపనజన్య విభాగాశ్రయత్వ పర్యంత స్య ఆఖ్యాతార్థత్వ మతాభిప్రాయేణ. ధాతు సహితేనేతితు ఆశ్ర యత్వ మాత్రస్య ఆఖ్యాతార్థత్వ మతాభిప్రాయేణేతివిభాగః. జిగమి షతీత్యాదా గమనాది విషయకేచ్ఛాయాః ధాత్వర్థత్వేనేచ్ఛావిషయ విష యత్వం కర్తృత్వం. ఇచ్ఛావిషయ గమనాదేర్విషయతాయాః ప్రసిద్ధేః. అ తస్సవిషయకత్వం విషయ విశేషణం ఘటో జిజ్ఞాస్యత ఇత్యాదావ ప్ర ధానకర్తృ గుర్వాది తన్నిష్ఠం కర్తృత్వం ప్రధానకర్మ సమభివ్యాహారేత

భోగః జ్ఞానే శిష్టవ్యతస్య శక్తేశ్చ ధర్మవిషయకత్వం సాధనీయం. అజాంగ్రామం నయతీత్యాదౌ గ్రామం ప్రాపయతీత్యాద్యర్థకత్వే ఉత్తరదేశసంయోగావచ్ఛిన్న క్రియానుకూల వ్యాపార రూప నీధాతో రర్థః. తత్ర క్రియారూపే ఫలే అజాగ్రామాది వృత్తిత్వాన్వయః. సంయోగ రూపఫలేచ గ్రామాది వృత్తిత్వాన్వయః. తథాచ గ్రామవృత్తి సంయోగ జనకాజాది వృత్తి క్రియానుకూల వ్యాపారానుకూల కృతిమానిత్యన్వయబోధః. అజాగ్రామం నయతీత్యత్ర ఉత్తరదేశస్థగ్రామాద్యవృత్తిత్వే ఉత్తర సంయోగావచ్ఛిన్న క్రియారూపం ఫలం కర్మాఖ్యాతార్థః. తత్రచ ధాత్వర్థస్య తాదృశ వ్యాపారస్య జన్యతా సంబంధేన తస్య చాశ్రయతా సంబంధేనాజాద్యాదిరూప ప్రధాన...

ఖ్యాతేన నాభిధీయతే తద సమర్థి వ్యాపారేతు అభిధీయత ఏవేతి బోధ్యం. గోవిషయత్వ ప్రకారతా నిరూపితేతి. గోవిషయక మదీయత్వప్రకారకేచ్ఛా రాజ్ఞో భవత్వితి శాబ్దేచ్ఛాకారః. రాజ్ఞః ఇచ్ఛాకారక విశేష్యకత్వం భవత్వితి విశేషబోధః. ఉక్తక్రమేణేతి. నుదధాతుస్థలే యథా విభాగస్యకర్మ వ్యాపారాణాం వ్యధికరణత్వం ముఖకర్మత్వ ప్రయోగస్థలీయ విశేషణ విశేష్య భావ విపరీతవిశేషణ విశేష్య భావాపన్నానాం తేషాం కర్మాఖ్యాతస్థలే బోధస్వీకారః. తథాప్యత్రాపి కదాచిచ్ఛాబ్దరూపం వ్యధికరణ ధాత్వర్థ ముఖ్యకర్మ కర్మాఖ్యాతస్థలీయ విశేషణ విశేష్య భావ విపరీత విశేషణవిశేష్య భావాపన్నయో రిచ్ఛాదాన యోరన్వయ ముఖ్యకర్మత్వేన. ఆశ్రయత్వమాత్రం కర్మాఖ్యాతార్థ ఇతి భావః. అర్థాన్తరేతి. భిక్షాపదస్య భిక్షా

గ్యాన్వయః. గామీయాదివృత్తిత్వాన్వయస్తు సంయోగపద. ఏవంచ చైత్రకర్తృకజన్యో యస్సంయోగావచ్ఛిన్న క్రియానుకూల వ్యాపారస్తజ్జన్య గామివృత్తి సంయోగానుకూల క్రియావానశ్వాది రిత్యన్వయబోధః. న చ కారక విభక్త్యర్థస్య ధాత్వర్థ ఏవాన్వయ నియమాత్పరిత్యాగో వాచిత్వాపచ్ సంయోగే కథం గామియాది వృత్తిత్వాన్వయ ఇతి వాచ్యం. ధాత్వర్థేనేత్యాది ఇత్యాదౌ ఘటాదివదార్థే వ్యుత్పాదకరణ స్తేనన్యుత్థానయా ధాత్వర్థ నియమాసిద్ధేః. అస్యవాధాత్వర్థతావచ్ఛేదక తావచ్ఛేదకతయా భాసమానే సంయోగ ఏవ తదన్వయః. ఫల వ్యాపారయోః పృథక్ఛక్తి మతే చాశ్రయత్వ మేవా స్తే తత్రాప్యసంయోగావచ్ఛిన్న క్రియారూప ధాత్వర్థ ఏవ వ్యాపార రూప ధాత్వర్థ విశేష్యతయా. ఆశ్రయ

ధర్మక ధాతు పర తేన బిన్దుపాదాన్తేన యాచేరపి సంగ్రహ ఇతి భావః. భిక్షార్థకేతి. కల్యాణ విషయక న్యాయా త్వదస్యాంస విశిష్ట వచన స్త్రయను కూలేచ్ఛారూప వాచన్య సరాశామ సంభవాదితి భావః. న నేనవ తత్ర యాచన్స్య కఇత్యాక్రాంతియామాహ. తద్గ్రహీతి. తథా చోద్దేశక యాచేరర్థ పరభిక్షూ పాదానేన సంగ్రహః సంభవాత్యా తేనిప్పనగ్యా చిగ్రహణ మితిభావః. దేశాంతరేతి. భిన్నదేశో దేశాంతరం. ప్రయోజకత్వం చాత్ర నజనకతారూపం నాపిజనక జనకతా రూపం. అనుత్పాదస్యోప్యత్ర భావ రూపస్య నిత్యత్వాత్. కింతు పరకీయ వ్యాపారాద్యోషు దేశాంతర సంచారానుత్పాద ఇతి ప్రతీతి సాక్షికస్వరూప సంబంధరూప ఏవేత్యవధేయం. న్యాయ మహాహరీయ ఇతి. అయంభావః. భేదదేశ సంచారోత్పత్త్యభావ వ్యాపారేషు పృథక్ ప్ర

యత్వ విశేషణతయా చాన్వేతి. నచైకదేశే సంయోగ ఏవ గామియాది ష్వర్థత్వాన్వయః. చైత్రీయ కృతిజన్య వ్యాపారజన్య గామివృత్తి సంయోగానుకూల క్రియావానయమితి గ్రామం గచ్ఛతీత్యాదౌ బోధః. జ్ఞానానుకూల కృతిః. ద్రవ్యం నిరూపయతీత్యాదౌ తాత్పర్యం. తాదృశ విశిష్టార్థ స్యైకదేశే జ్ఞానాంశే ధాత్వర్థాన్తరస్య బోధన వ్యుత్పత్తి విరోధాత్ తథా స్వీక్రియతే అపితు విషయతాయా బోధ ఏవేతి శిష్యం ద్రవ్యం నిరూపయతీత్యాదౌ ప్రయోగః. తస్య ధాత్వర్థైకదేశ జ్ఞానమేవ తదనుకూల వ్యాపారస్యాపి జ్ఞప్తి. రూపత్వాత్. ధాత్వర్థతావచ్ఛేదకం తదనుకూల వ్యాపారత్వమేవ విషయత్వాత్. అన్యథా నిరూపయతీత్యస్య జ్ఞాపయ త్యాది సమశీలతయా శిష్యం జ్ఞాపయతీత్యాదిచ్ఛిష్యం నిరూపయతీతి

ధాత్వర్థస్య క్తిః. కర్తృత్వాద్యన్యతే భేదే ప్రతి మిశ్రనయేన ప్రతి ప్రతి యోగిత్వస్య భేదే భేదస్యాశ్రయతయా దేశే దేశస్యావచ్ఛేదకతా సంబంధావచ్ఛిన్నాధేయతయా సంచారే సంచారస్యాధేయతయా తత్కృత్తాత్ప ర్యాదస్య ప్రతియోగితయా అభావే అభావస్య ప్రయోజకతా సంబంధే న వ్యాపారేన్వయం స్వీకృత్య ప్రతి ప్రతియోగిక భేదాశ్రయ దేశవృత్తి సంచారోత్పత్త్యభావ ప్రయోజక వ్యాపారకర్తా చైత్ర ఇతిబోధః. సంచారోత్పత్త్యభావ ఏవ గామిత్యస్య త్యజత్యర్థత్వస్యాన్వయో బోధః. కర్మణి ప్రయోగేతు కృ విశేష్య విశేషణ భావ వైపరీత్యేన బోధో వక్తవ్యః. చైత్ర కర్తృక వ్యాపార ప్రయోజ్యోత్పత్త్యభావ ప్రతియోగిత్వాశ్రయ సంచారాధికరణ దేశ నిష్ఠభేద ప్రతియోగీ గ్రామ ఇతి బోధః. కేచిత్తు త్యజత్యాదౌ ముఖ్యస్య దూషయన్తి. గురుగౌరవత్. దూ

ప్రయోగస్య దుర్వారత్వాత్. అజాం గ్రామం నాయతి శిష్యం శాస్త్రం జ్ఞాపయతి శాలిప్రాణమన్నం భోజయతి యజమానాన్ మంత్రం ధారయతి ఘటం జనయతి నాశయతీత్యాదౌ ణిచ్ప్రత్యయ ప్రకృతి భూత ధాత్వర్థ కర్తృవాచకాజాది పదోత్తర ద్వితీయాయాః ముఖ్యాభాక్త సాధారణం కర్తృత్వమేవార్థః. గతి బుద్ధీత్యాది సూత్రేణాకర్తుః కర్మ సంజ్ఞా విధానాత్. గతిజ్ఞానోత్పత్త్యాది నిరూపితం కర్తృత్వం చాశ్రయత్వమేవ. గత్యర్థస్య సంయోగానుకూల క్రియానుకూల వ్యాపార రూప భోజనకంఠ తాల్వాద్యభిఘాతరూప పాఠ నిరూపితం చ తదనుకూల కృతిమత్త్వం. నాశ నిరూపితం చ ప్రతియోగిత్వం. తస్య చ ని

[illegible] సాకాంక్షితి. [illegible] రూపణాంతరాభిధానంచ జిజ్ఞాసాబోధకేనాత్ర జిజ్ఞాసాబోధోత్పత్తికేత్యస్య జ్ఞానానుకూలేత్యత్ర జ్ఞానోత్పత్తికేత్యస్యైవ జ్ఞానపోష ఇత్యభిప్రాయః. అనుశాసన విరోధనేతి. మ[illegible] వృద్ధిభిః [illegible] గుణాదిగుణమధ్యే వృద్ధిబ్రూహి. పాఠాత్ అప్రధాన కర్మగత కర్మత్వస్యైవ అభ్యుపేతేన బోధ నియుత్వాదితి భావః. ఉక్తత ఇత్యత్ర యద్యోకరణే పరనః బ్రూహోవచాదేశబోధ్యః. బ్రూఞ్ ధాతోర్వద సమానార్థకత్వాద్వద ధాతోః ప్రయోగేపి నతు తి. స్వమతేన ధాతుద్వయ స్యార్థమాహ. పరంత్వితి. వ్యాపారాను బంధీతి. తద్వస్య సవిషయక జ్ఞానాభావే నకర్తృ విషయక జ్ఞాన జనకత్వమితి ధర్మ [illegible] ఇతి భావః. తాదృశ సంయోగా[illegible]ప్తేరితి. క్రియాన్వయిత్వం నకారకాణాం లక్షణం. "గుణవిప్రతి [illegible] దుగతానాం ప్రతి కుర్వీత [illegible]" ఇత్యాదౌ షష్ఠి

రూపకతా సంబంధేన ధాత్వర్థేన్వయః. నవ్యమతేచ యత్తాదాశ్రయత్వం కర్తృత్వం తత్తాదాధేయత్వం ద్వితీయార్థః. యత్తాదనుకూల కృతిమత్త్వం తత్ర కృతిజన్యత్వం. యత్ర ప్రతియోగిత్వం. తత్తాదనుయోగిత్వం. తేషాఞ్చాశ్రయతా సంబంధేనైవ ధాత్వర్థేన్వయః. గత్యర్థాదిభ్యోన్యత్రేచ ణిచ్ప్రత్యయ ప్రకృతి ధాత్వర్థ కర్తృవాచక శబ్దాన్న ద్వితీయా. తాదృశకర్తుః కర్మతాతిదేశావిషయత్వాత్. తేన పాచయత్యోదనం సహాయేనేత్యాదయ ఏవ ప్రయోగాః. నతుపాచయత్యోదనం సహాయమిత్యాదయః. కేచిత్తు పాకాదికర్తుః పాకాదికర్తృత్వ విశ

ర్థ సంబంధస్య ప్రతిక్రియా రూపధాత్వర్థ ఏవాన్వయేన షష్ఠ్యర్థ సంబంధవతి కారక భిన్నేతి ప్రసఙ్గాత్. తథాచ కారక విభక్త్యర్థస్య క్రియాభిన్నాన్వయోపి న క్షతిః. కర్త్రాదిద్వయస్య మధ్యేస్సైవ కారక లక్షణత్వాత్. అతఏవ భూతలే ఘట ఇత్యాదౌ కారక విభక్త్యర్థస్యాధేయత్వస్య ఘటాదావన్వయ ఇతి భావః. క్రియా రహితం సవాక్యమస్తీతి వైయాకరణోక్తేః భూతలే ఘట ఇత్యాదావపి అస్తీతి క్రియాపదమధ్యాహార్యమేవ. తథాచ ధాత్వర్థ ఆధేయత్వ ఏవ సప్తమ్యర్థాన్వయః. అధికరణ సప్తమ్యాః క్వచిన్నామ్యాపి తత్వ్యాన్వకత్వాత్. ఏవంచ నోక్త నియమే వ్యభిచార ఇత్యాశఙ్క్యాహ. అస్తువేతి. విష యతిత్వస్య సదీక్షకతేత్యాహ. జ్ఞానానుకూలేతి. విషయతాన్వయ బోధ ఇతి. ధాత్వంశక సమభి వ్యాహారస్థలే ధాత్వర్థ తావచ్ఛేదకఫలే ఆధేయత్వాన్వయ బోధ జనకే ద్వితీయాయాస్సాకాంక్షత్వేపి నిరాకాంక్ష కరూప ధాతు సమభి వ్యాహారస్థలే ద్వితీయాయా నాధేయత్వ బోధ

హేపి ణ్యాంత సముదాయస్యాపి ధాతుత్వేన తత్కర్మతయా పచా యా దేః పాచయత్యోదనం పాచయ ఇత్యాదయః ప్రయోగా అపి సాధవః. అత ఏవ "...కహ త్రం జనకోధ ను స్త్రది" ఇత్యాదయో భట్టిప్రయోగా గతిబుద్ధీత్యాది సూత్రంచ నియమ పరతయా గత్యర్థ ధాతుయోగే కర్తరి ప్రత్యయా సాధుత్వజ్ఞాపకం. తేన పాచయత్యోదనం పాచయే నేత్యాది వచనయా గ్రామం యాపయతీత్యాదయో న్యప్రయోగాః ఇత్యాహుః. తేషామయమాశయః. హేతుమతి చేత్యనుశాసన ణ్యర్థో హేతు కర్తరిత్వం. తచ్చ స్వాతంత్ర్య కర్తరిప్రేరణా అన్యనిష్ఠకర్తృత్వ ని

జనకే అకాంక్షా. కింతు విషయతాన్వయ బోధన ఏవేతి భావః. ణిజర్థ ఇతీతి. తథాచ జ్ఞానం నధాత్వర్థ తావచ్ఛేదక ఫలం కింతు ధాత్వర్థ ఏవేతి నతదన్య ధాత్వర్థస్య ... బోధయతీతి భావః. * అన్యద్ధాతి ణిచో జ్ఞానానుకూల వ్యాపారార్థకత్వ ఇత్యర్థః. గతిబుద్ధీత్యాది. గత్యర్థక జ్ఞానార్థక భోజనార్థక పాఠార్థక శబ్దకర్మక నాశార్థక ధాతూనాం యోగేణిచ్ప్రకృతేః కర్త్రాణిచిసతి సకర్మనామ్నాం భజతీత్యర్థక పా శీచేత్యర్థః. గౌణ కర్తృత్వ ముఖ్య కర్తృత్వయోర్విభాగమాహ గతీత్యాది. ఆశ్రయత్వం గౌణం కర్తృత్వం క్రియానుకూల కృతి మత్వం ముఖ్యం కర్తృత్వం. తచ్చ భోజయతి పాఠయతీత్యత్రైవ. ఏవం నాశయతీత్యత్రాపి నాశ నిరూపిత ప్రతియోగిత్వ రూపం కర్తృత్వమపి గౌణమేవేత్యాహ. * నాశ నిరూపితంచేతి. * నవ్యమతేనేద వైచిత్ర్య నియామక సంబంధస్య భావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వ సంసర్గేణ చైత్రం జ్ఞాపయతి చైత్ర ఇత్యాదా చైత్రనిష్ఠ క్రియా

త్వాపాక వ్యాపారస్యాపి కర్తృత్వం క్వచిత్ప్రయోజ్యే. క్వచిదాశ్రయ త్వాత్మకం. యథాద్యత్వ కాష్ఠం స్థాల్యాం పచతి యత్ర ద్యోత్య కర్తృత్వం బోధ్యతే. తథు ప్రకృతిప్రత్యయేన తాదృశ ప్రవృత్తి నిరాకాంక్ష వ్యాపారో జ్ఞ్యతేఽనవన పాచయతీత్యాదౌ పాకాది కృతి నిర్వాహ:. జ్ఞాపయ తీత్యాదౌ జ్ఞానాశ్రయస్య నిర్వాహ:. నాశయతీత్యాదౌ నాశ ప్రతి యోగిత్వ నిర్వాహో వ్యాపార: ప్రతీయతే. నిర్వాహ కత్వంచ స్వ రూప సంబంధ విశేష:. తథా జనకత్వం. అతఏవ నాశయతీత్యాదౌ న వ్యయో నుపపత్తి:. ఏవం పాకం పచతు ప్రతియోగిత్వావచ్ఛేదకంఫలా నిర్వాహ్యస్యైవ ఫలత్వాత్. తదాశ్రయత్వం ప్రకృతత్వస్య కర్తృత్వ

త్వేన నిరూపకతా సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాభావస్య విష యోనా సంభవాదితి ధ్యేయం. ఇత్యాదిక సముదాయార్థ:. ఇత్యంత ధా తో: పాకానుకూల వ్యాపారానుకూల వ్యాపారవత్త్వం ఇత్యంతధాత్వ ర్థ తావచ్ఛేదకఫలం పాకోత్పత్తి: కర్తృతా సంబంధేన తద్వ్యాప్తిత్వం త దభావాదేతి తేషాం కర్తృత్వేన ప్రతీతిరితి ధ్యేయం. తత్రైవం గతి బుద్ధి త్యాది సూత్రస్య నైయత్యం. తస్యార్థస్తు ప్రతీత్యర్థ ధాత్వర్థ తావచ్ఛేదక ఫలశాలిత్వే నైవ కర్తృత్వేన ప్రతీయతే. గతి బుద్ధి త్యాది. కర్తృప్రత్యయేతి కర్తృత్వ బోధక [illegible] కర్తృత్వ ప్రవృత్తి రే" ఇతి సూత్రవిహిత తృతీయా విధి [illegible] ప్రత్యయో తద్ధర్మ:. తను ధాత్వర్థ తావచ్ఛేదక ఫల శాలిత్వం [illegible] ధాత్వర్థ తావచ్ఛేదక ఫ లాశ్రయత్వం. తదాశ్రయ: [illegible] కర్తృత్వ [illegible] నుపపత్తి:. యది తు ధాత్వర్థ తావచ్ఛేదక ఫల సంబంధిత్వం. తదాకాలిక సంబం

ర్మతా. తాదృశ ఫల విశేషణతయా స్వతంత్ర కర్తృవృత్తిత్వ వివక్షా యాం పాచయత్యోదనం సహాయ ఇత్యాదయః ప్రయోగాః యదాతు పాకాది విశేషణతయా సహాయాది కర్తృత్వం వివక్షితం తదా పాచయ త్యోదనం సహాయేనేత్యాదయః. అథయత్ర మైత్రస్యాపి భయంక ర్తృక ఏవపాకస్తత్ర మైత్రమైత్రం ప్రయోజయతి. యజ్ఞదత్తో మై త్రేణాన్నం పాచయతీతి ప్రయోగాపత్తిరితి. తత్రాపిణ్యర్థ కృత్యావేన ప్రవృత్తియాయా మైత్రాదినిష్ఠత్వస్య యోగాచ్చ. ఏవంచ మైత్రం పాచయతీత్యాది వాక్యజన్యబోధానైలక్షణ్యాద్ద్వితీయా తృతీయయో ర్పార్థక్య భేదేన వ్యవస్థాపనాన సాధరితి చేన్న. అగత్యాతత్ర పాకాది విశేషణకృతేః పారతంత్ర్యేణ వ్యాపార విశేషణీ భూతణిజర్థ కృత్యావ భేదాన్వయ ప్రసంగస్య వారణీయత్వాత్. పదార్థైక దేశేతౌ పాకాదేరన్వ కృతేరప్యన్వయో వ్యుత్పత్తివైచిత్ర్యాత్. వస్తు

తేవ ధాత్వర్థ తావచ్ఛేదక ఫలసంబంధినః కాలాదేరపికర్మత్వాత్ ప్రత్తి ర్యవ్యవస్థాపనాహ. తేషామిత్యాది హేతుమతీతి హేతుకర్తృత్వే. స మర్థ్యావాచకత్వమర్థః. తస్యైవ ధాత్వర్థేనాన్వయ కృష్ణపూర్వ సూత్రేణ వృత్తిత్వయోస్స్వయః. హేతుకర్త్రన్వయం నిర్వృత్తిరవ చేత్యాది. నను కర్తృ త్వం యత్నకృతిరూప మాశ్రయత్వాది రూపంచ తదాణిచ్ప్రత్యయేన కదాచిత్కృతిబోధః కదాచిదాశ్రయత్వాది బోధ ఇత్యత్ర కిం నియామ కమిత్యత్రాహ. ముఖ్యత్వాదితి. అన్వయానుపపత్తిరితి. నాశక వ్యాపారస్య ఘటాది నిష్ఠనాశ ప్రతియోగిత్వా జనకత్వాదితి భావః. కర్తృత్వమేవేతి. నను జన్యమేవ ఫలం స్వరూప సంబంధరూప

తః కర్తృత్వాం వ్యాపారశ్చ పృథగేవశక్యః. విశిష్టలాభోఽన్వయబలాత్. కేచిత్తు అనుకూలవ్యాపారపర్యవసన్నః తదన్వయీ గమనభోజనక్రియైవ ధాత్వర్థతావచ్ఛేదకం ఫలాంశత్సంబంధేన స్త్వాద్యర్థక్రియా కర్తృత్వం తత్కర్తృతా. తాదృశక్రియా సంబంధశ్చ ఆశ్రయస్య కృతిమత్త్వాన్నతరో గ్రాహ్యః అతో గమనాది సంబంధికాలాదౌ నాతిప్రసంగ ఇత్యాహుః. అత్ర నతాదృశ కర్తృతా వాచకపదాన్తరం చిద్ద్వితీయా కదాచిత్ప్రతీత్యోర్వ్యతిరేకనియామకాభావః. తాదృశశబ్దో స్తర ఘోస్తయోస్తుల్యార్థతా స్వీకారే భేదజ్ఞాన నియామకాభావా దితిచింతనీయం. అజాం గ్రామం నయతి చైత్ర ఇత్యాదౌ చైత్రకర్తృక వ్యాపార నిరూప్యం యద్గ్రామవృత్తి సంయోగానుకూల క్రియాకర్తృత్వం తదాశ్రయో అజేతి బోధః. తత్రసంయోగావచ్ఛిన్న క్రియాధాతులభ్యా సంయోగే గ్రామ వృత్తిత్వం ద్వితీయార్థ గ్రామీయవృత్తి

యాశ్రయత్వాదికం చ వక్ష్యమాణత్వా దిత్యాహ. నిరూప్యత్వంచేతి. తృతీయాద్వితీయయోర్విషయ భేదమాహ. తాదృశేతి. ఫలే తిఙర్థ తావచ్ఛేదకీభూత కర్తృత్వ స్యైక ఫలేఽన్వయః. యదా తు ధాత్వర్థ పాకాదేస్సహాయాదికం వివక్ష్యతే తదా తృతీయేత్యాహ. యదాత్వితి పారతంత్ర్యేణేతి. విశేష్య పారతంత్ర్యేణేత్యర్థః. విశేష్య పారతంత్ర్యం చాన్వయే విశేష్యాన్వయ ప్రయోజకాయా సమభివ్యాహారాది రూపాకాంక్షా తత్ప్రయోజ్యత్వమేవ. సహాయాదేః ప్రకారాంతరేణ కర్తృత్వ ముపపాదయతాం మతమాహ. కేచిత్త్వితి ఆశ్రయత్వేతి. ఆశ్రయత్వం ప్రకృతే సమవాయ సంబంధావచ్ఛిన్న మిహగ్రాహ్యం. అన్య

త్వాన్వయ బలాత్త్రియాది వృత్తిసంయోగావచ్ఛిన్న క్రియాలభ్యతే. తాదృశక్రియాణి జన్యకర్తృత్వేఽన్వయః. కర్మాఖ్యాతాది సమభివ్యాహార వియంత్రి తద్వ్యుత్పత్తి బలాచ్చ తాదృశక్రియాన్విత కర్తృత్వం తృతీయార్థ చైత్రాది కర్తృత్వ విశేషిత వ్యాపారరూపావరణే జ్ఞానేనిర్వాహ్యత్వ సంబంధేన విశేషితం. అజాదిరూప కర్మీభూత కర్తృవిశేషణే భవతా ఖ్యాతార్థా శ్రయత్వే విశేషణ తయాభాసతే. యేనుగతి బుద్ధీత్యాది సూత్రస్య సంజ్ఞావిధాయ కత్వముపవర్ణయాం తి శేషామయమాశయః. వ్యాపార ఏవణిజర్థః. తత్రధాత్వర్థ క్రియాయాం స్వకర్తృత్వ నిరూపకత్వం సంసర్గః అణౌవక గ్నః కర్తృత్వం సూత్రాంశతయాభిప్రేతం. యాదృశకాలీనకర్తృత్వా స్వార్థవ్యాప్యా కర్తృతా నిరూపకత్వ సంబంధేన వ్యాపారవిశేషిత ధాత్వర్థః కర్తృత్వేన్వేతి. తచ్చాశ్రయత్వ

ధాత్వర్థ సంబంధవిశేషేపి కాలస్యాపి కాలికసంబంధేనాశ్రయతయా ప్రతీయమానత్వాత్. మతమిదం దూషయతి. అత్రచేతి తుల్యార్థకాన్వయి. ఏకత్రైవాన్వయాచ్చేతి శేషః. అభిప్రాయమభిప్రేతం నోభయమపి ప్రతియామాత్రం నిబంధనం. ణ్యంతస్యాఖ్యాతవిధానాయధాతోః సంజ్ఞావిధానేఽన్యంతస్య వాక్యాత్ యాన క్వచిదర్థత్రి. తద్ధాత్వర్థస్యైవ తావచ్ఛేదకం ఫలం శకర్తృత్వం సహాతాన్వయః. అతఏవగతి బుద్ధీత్యాది సూత్రమపి సార్థకం. "ఆత్రగమకం జనో ధనుస్తత్" ఇతిభట్టిప్రయోగస్తు గమాధాతోర్జ్ఞానార్థకస్య ముఖ్యగమ్యా ధనుర్విషయక రామచంద్ర వృత్తిజ్ఞానానుకూల వ్యాపారక కర్తృత్వ ఇత్యాకారక బోధజనక తయైవ తదంచితమప పద్యతే. జ్ఞానంచేదం ధనుర్మాయాన

సంబంధేనా జాదావిశేషణతయా భాసతే. తాదృశవాక్యార్థే తృతీయాం తార్థస్య చైత్రాదికర్తృత్వస్యాధా ర్య[illegible]దేశే స్వర్గాదిఫలే ద్వితీయార్థాధేయత్వస్య గామిత్యాదిప్రత్యయస్య విశేషణతయా భానా. న్యాయతో [illegible] భ్యాత స్యాపిక్రత్వ [illegible]మేవార్థః తత్రతచతస్య [illegible] తచ్చో [illegible]కస్య ధాత్వర్థస్య విశేష్యతయా [illegible]మాణ పదార్థస్యచ విశేషణతయాభాసతే. నచయత్సమభివ్యాహృతాఖ్యాతో [illegible] స్యాన్వయ [illegible]మే కన్యతే [illegible] కమనకర్త్రా [illegible] త్యన్వయ బోధస్స్యాదితి వాచ్యం. [illegible] యత్సమభివ్యాహృతాఖ్యాతస్యైవ క[illegible]త్వాన్వయ బోధనియామకత్వాత్. అథ [illegible] జాయాపృత ఇత్యాదౌ కర్తృత్వ స్యాఖ్యాతా బోధ్యత్వే కత[illegible] బి[illegible]

జ్ఞం కావ్యమిత్యాకాంక్షబోధస్య. [illegible] విషయాభావ [illegible] స్థార్థ[illegible] ఘటకానాం పదార్థానాం మధ్యేక[illegible] స్య లాభఇత్యాకాంక్షాయామాహ [illegible]. కర్త్రాఖ్యాతాదీతి. ఆదినాకర్మార్థ[illegible] కృత్ప్రత్యయ సంగ్రహః. తత్సమభివ్యాహృత[illegible] నియమితో ప్రవ[illegible]యా వ్యుత్పత్తియుతా తద్వ్యాపారాదిస్సకః. నచఫలంవా వ్యాపారశ్చ ధాత్వో [illegible]

లం వ్యాపారాంశే విశేషణతయా కర్త్రాఖ్యాతేచ విశేష్యతయాభాసత ఇతినియమాకారః. కర్మాఖ్యాతానిరాకాంక్షః. యద్యపితజ్జన్యవ్యాపారే జనకతా సంబంధేనైవ ధాత్వర్థ[illegible]యా [illegible] అన్యథాపగమే [illegible]విరహోన్నురు [illegible]రసంబంధాను ధావనమనుచితం. ఏవం నవ్యమా

పద విషయతాయాః అసాధుత్వాపత్తిః. నచ యాదృశ ధాతూత్తరం యత్సార్వధాతుకం విహితం తాదృశ ధాత్వర్థనిరూపిత కర్తృత్వస్య తేన వివక్షాయా మేవ కర్తరి శబిత్యాదేశ్శబాది విధాయకత్వాత్. ప్రకృతేణ్యంత సముదాయస్యోత్తర మేవాఖ్యాతం తేన తదర్థనిరూపిత కర్తృత్వంచన బోధ్యతే. అపితుణ్యర్థా విశేషిత ధాత్వర్థాన్వయి కర్తృత్వమేవేతిన తాదృశానవాద విషయతేతి వాచ్యం. కర్త్రాఖ్యాతస్థలే విశేష్య విశేషణభావ వైపరీత్యేన వ్యాపార విశేషిత ఫలాయా అపిణ్యం తథాత్వస్య త్వాన్నైవం. లకారసామాన్య వృత్త్యా యుత్పాదకకర్తృత్వస్య ప్రతీయతే సన్నేవ కర్తరి శబిత్యస్య విధాయకతా. స్వకర్తృత్వ సమభివ్యాహృతే కర్తృత్వే ఆత్మనేపదత్వ ప్రసక్తిః. వస్తుతః ఫల వ్యాపారయోః పృథక్ త్వేధతామతే గచ్ఛతీత్యాదౌ వివక్షాత ఇత్యాదితో హింకారేణా ప్రయుజ్యమాన కర్తృత్వాభిధానేయుక్తమేవ పన్నత్వాత్. పరస్మైపద సమభివ్యాహృత ధాతునా యాదృశవిశిష్టార్థః

కర్త్రాఖ్యాత స్థలీయ శాబ్దబోధోప పదానేపి జన్యతా సంబంధేనైవ వ్యాపారస్య క్రియాన్వయ సంభవాద్గురుతర సంబంధాను ధావనమనర్థకమేవ. తథాపి కర్తృత్వ నిర్వాహక వ్యాపారస్య తజ్జన్యత్వాదినస్తుత శాబ్దబోధస్య సమాన విషయకత్వోపపత్తయే మతాంతర సిద్ధశాబ్దబోధస్య గురుతర సంబంధాను ధావనమితి అనుభవైకల వాన్యాయయము క్తత్వాది తిధ్యేయం. సూత్రాత్ గతేతి "ఇ ర్తుదీన్యకమంకర్తా" ఇతి సూత్రాంశస్య పాఠిత్తం నేత్యర్థః. తత్రాచేతి. కర్తృత్వే చేత్యర్థః. తస్య కర్త్రాఖ్యాతస్య వృత్తిః. శక్తిః లక్షణైవేతి "ఆఖ్యాతస్య యత్నే

ప్రత్యాయ్యతే. తాదృశ విశిష్టార్థాన్విత కర్మత్వాభిధాన మేవశబ్ద మయః. ఏవంచ ప్రకృతేపినానుప పత్తిరితిధ్యేయం. గాం మోచయ్యతే ధర్మోబోధ్యతే ఇత్యాదౌ భావనా విశేష్యతయా గ్రామాదేర్భానేపి గమనాదికర్తుః కర్మత్వ వివక్షయా తస్యైవాఖ్యాతార్థ వ్యక్తయా బోధోత్పత్తేః. "ణ్యంతే కర్తుశ్చ కర్మణా" ఇత్యనుశా సనాద జాం గాం మోచ్యతే శిష్యస్సుధ్రోం బోధ్యతే ఇత్యాదయోపి ప్రయోగాః. గాం మోచయ్యతే అర్థోబోధ్యతే ఇత్యాదౌ ఫలంవిమను త్వాదిరూపంచ ముఖ్యభాక్త సాధారణం కర్మత్వ మేవాఖ్యాతార్థ, ఫలవ్యాపారయోః పృథగాఖ్యార్థత్వమతే ఆశ్రయత్వ మేవాఖ్యా తార్థః. ధాత్వర్థ వ్యాపార విశేష్యతయా తాదృశాశ్రయత్వ విశే షణతయా చధాత్వర్థ ఫలస్య భానేపిధాత్వర్థ వ్యాపారస్య జన్యతా సంబంధేనైవ ధాత్వర్థ క్రియాజ్ఞానాది విశేషణత్వం పూర్వవదేవ. అ

వాచ్య" ఇతిదీధితి కారోక్తాఖ్యాత సామాన్యస్యైవ యత్నవత త్వ బోధనాదితి భావః. స్యాదితి వాచ్యమితి తథా చాఖ్యాత సామాన్య స్య కర్తృత్వ శక్తత్వేపియత్న మభిహ్యా ప్యాతాఖ్యాత శక్త్యాః క ర్తృత్వ విషయక శాబ్దబోధేన జనకత్వ వశ్యమంగీకార్యం ఏవంచ ణ్యంతో త్తర యత్నమభివ్యాప్యాతాఖ్యాతేన కథం కర్తృత్వ విషయక శాబ్దబోధో జన యతు మర్హ ఇతిభావః ణ్యంతోత్తరేతి. త థాచణ్యంత భిన్నధాతూత్తర యత్నమభి వ్యాప్యాతాఖ్యాతస్య కర్తృత్వ విషయక శాబ్దబోధా జనకత్వ నియమేపి ణ్యంతధాతూత్తర తాదృశా ఖ్యాతేన కర్తృత్వ బోధనే బాధకాభావ ఇతిభావః. కలాదిరితి. క

జాంగాద్గ్రామో యాప్యత ఇత్యాది కస్తు న ప్రయోగః. ద్వితీయయా కర్తృత్వబోధనే ధాత్వర్థ వ్యాపార విశేష్యతయా ణ్యర్థబోధక సామగ్ర్యాః ప్రయోజకత్వాత్. యగాది సమభివ్యాహృతస్థలేచ ధాత్వర్థ విశేషణతయైవ ణ్యర్థస్య బోధనాత్. ణ్యాంతధాతోః సకర్మకత్వేన తదుత్తర భావాఖ్యాతస్య "భావేచాకర్మకేభ్య" ఇత్యను శాసనేనాసాధుత్వాచ్చ నతాదృశ ప్రయోగః. గ్రామం యాప్యత ఇతి భావాఖ్యాతే ప్రయోగస్త్విష్ట ఏవ. ణ్యంతకర్తృ సమభివ్యాహారాత్. ఏకదా కర్తృత్వ కర్మత్వబోధకతాయా ఆఖ్యాతస్యావ్యుత్పన్నతయా అజాగ్రామో యాప్యత ఇత్యాకారేణ న ప్రయోగః. ఏవం తండులస్స్వయమేవ పచ్యతే చైత్రేణేత్యాదౌ ధాత్వర్థ సహాయాది కర్తృత్వస్య తద్విశేషణత్వస్య వ్యాపారే చ స్వై తాదృశ కర్తృకత్వస్య తృతీయయాం తాదృశస్య బోధః. శేషం పూర్వవదితి దిక్. గ్రామంగచ్ఛతీతి వత్ స్వంగచ్ఛతీ

గత్యర్థాఖ్యాతే పరతశ్చ ప్రత్యయో భవతీత్యర్థః. శకార వకారసాకారను బంధత్వేన అకార మాత్రావశిష్టత్వా శప్రత్యయస్యేవ యాపయతి యాపయత ఇత్యేవరూపంభవతి. నతుయాప్యత ఇతిభావః. సార్వధాతుకమిత్యి. లాదికమిత్యర్థః. కర్త్రాఖ్యాత స్థలఇతి. ణ్యంతధాత్వర్థత్వం హిణ్యంతధాతు ప్రతిపాద్యత్వైవ. కర్త్రాఖ్యాతస్థలే ధాత్వర్థ విశేషిత వ్యాపార ఇవకర్త్రాఖ్యాతస్థలే వ్యాపారవిశేషిత ధాత్వర్థోపిణ్యంతధాతునా ప్రతిపాద్య ఏవేతివ్యాపార విశేషితధాత్వర్థ స్యాపిణాం తదాఖ్యార్థతా సంభవాదితిభావః. అత్రనేనకత్వేనేతి. భావకర్తృణో కేవాగ్రనే పదవిధానాక్షేపణ, కర్తృసంజ్ఞయా కర్తృత్వరూపకారకత్వే ఆత

ఈప్సితయో ర్వ్యాపారాశ్రయపరసమవేతత్వమపి ద్వితీయార్థత్వముక్తే. తస్య చధాత్వర్థేన్వయః. పరత్వే చైకదేశేన కాంతాన్వై చిత్రాన్వయ్య గౌ త్వర్థస్య ప్రయోగ తదూహ్యః. ఏతంచ గామినంగచ్ఛతి చైత్ర ఇ త్యాదౌ గామిసంభిన్న సమవేతగామి ఇత్యాది సంయోగజనికాయా గమ క్రియాయా వాచ్యత్వే ప్రత్యయాన్వయః. స్వనిష్ఠ సంయోగ జనక క్రియాయాం స్వభిన్న సమవేతస్య స్వధాత్వర్థస్య మాన్యత్వం గచ్ఛతి ప్రయోగః. యుగపదుభయోః కర్మత్వం మల్లయోస్సంయోగ మల్లాంతర సమవేత క్రియా స్వనిష్ఠ సంయోగ జనికాయాన్య సమవేతత్వేపి కాకస్య క్రియాశ్రయతా దాన్యే స్థితా భావః స్వ గచ్ఛతీతి ప్రయోగః. తదన్యత్వ సంయోగజనక స్వసమవేత క్రియా యాం స్వభిన్న సమవేతస్యా సంయోగజనకస్య ధాత్వర్థ కాంతం

పరత్వేన స్వ త్వేన సకర్మకత్వాదితి భావః. తదేవం స్వేన స్వ త్వైవేతి పూర్వోక్తవస్యైవ నిరాసః. అన్యత్వే పరత్వేన సకర్మకత్వేన స ర్మక స్య స్వత్వాత్. అర్థాంతరోపాయ సామాన్య స్వైకత్వేన సకర్మకత్వే స్వ త్వే స్వ స్వత్వాత్ అన్యవ్యవస్థాపనా. తన్నిష్ఠ ఆశ్రయాంశ్ర తద్గచ్ఛతీత్యాది ప్రయోగానురోధేన గమిధాతో రపి సకర్మక స్య ఆశ్రయాంశతా తూ అంగీకరణీయ మా కర్మత్వాత్ వాస్తవ జన్య సంయోగస్యాపి గమిధాత్వర్థతా నాస్తీతి నిష్పన్నాశ్రయస్యాప్యపి గమనార్థస్య కర్మత్వానపత్త్యాదితి భావః. భావనేనాపి సంయోగేనే ప్రాయ కారణార్థసాధ్య కర్మ త్వం సకర్మత్వే స్వభావేన ధ్వనితత్వాత్. ఘటం నేత్యాద్యాను సంభిన్నానేనే కర్మ కర్మత్వస్య కర్మతాపన్న లాభినా

స్వాకాంక్షసంయోగ జనకత్వం విషయతాయాశ్శాబ్దబోధ సంభవాత్. తదర్థమాత్ర తాత్పర్యేణ స్వాంగచ్ఛతీతి ప్రయోగో దుర్వార ఏవేతి వాచ్యం పరసమవేతత్వా విషయకస్య ద్వితీయార్థేన ఫలజనకత్వ బోధస్య కుతాప్యనభ్యుపగమేన తాదృశబోధే తద్బోధక సామగ్ర్యా అప్యపేక్షణీయత్వాత్. అథన్యస్యాపి ద్విత్వా వచ్ఛిన్న భేదవత్త్వాత్ స్వాంగచ్ఛతీతి ప్రయోగస్య దుర్వారత్వ యా ద్వితీయా ప్రకృత్యర్థస్య ప్రకృత్యర్థతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకత్వ సంబంధేనైవ భేదేన్వయో బోధ్యః తథా చ చైత్రో ద్రవ్యం గచ్ఛతి మల్లో మల్లం గచ్ఛతీత్యాది వాక్యానాం ప్రామాణ్యానాపత్తిః చైత్రో మల్లాదినిష్ఠ ప్రతియోగినాం ప్రకృత్యర్థతావచ్ఛేదకీభూత ద్రవ్యత్వ మల్లత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదాసమవేతత్వాత్. ఏతద్వివక్షితత్వేను వస్తుతోపి శాబ్దబో

అభిహితత్వస్యాపి సంభవాత్. చకారస్యైవ తాత్పర్యగ్రాహకత్వాత్. ద్వితీయాన్తేతి. ప్రథమాన్త కర్మాది నామార్థ పదోత్తర ద్వితీయయాద్యన్తః. న్యాయబోధక సామగ్ర్యా ఇతి. సామగ్రీ చ తాత్పర్యవత్ సమభివ్యాహారరూపా. న్యాయేనాన్వబోధాదితి తథా చ ద్వితీయయా కర్మత్వబోధ ప్రయోజక సామగ్ర్యభావాదేవ నామార్థపదోత్తర ద్వితీయయా కర్మత్వ బోధసంభవతీతి నకర్మణస్య బోధకతాత్పర్యేణ తత్ర తాదృశ ప్రయోగాపత్తిః. అథాపి తేన కర్మణోః బోధనేన అభిహితే కర్మణి ప్రథమావిధానేన ప్రథమైవ న ద్వితీయేత్యాహ. నను తానవహాయాన్యత్ర నిరాకాంక్ష ప్రథమావసర ఇత్యత ఆహ. న్యాయతథా బోధేతి సకర్మకత్వేన అవ్యయాకత్వేనత్యర్థః. నన్వేవం చైత్రేణ గ్రామం యాయ్యత ఇత్యాది

ఓదనేన తద్ద్వన్ద్వత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితా సంబంధేనాన్వ
యానవగమాసంభవాత్. ఉక్తయుక్త్యా సంబంధ ఘటకోపస్థితేరపి శా
బ్దబోధే అపేక్షితత్వాత్. ఏకధర్మావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాయా అన్యధ
ర్మావచ్ఛిన్న సంసర్గత్వే మానాభావాచ్చ ప్రతియోగి విశేషితాభావబు
ద్ధేర్విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వ నియమాత్. అన్వయితావచ్ఛేదకా
వచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకస్సంబంధతా సంభవాన్నేతిచేన్న
హి. క్రియాన్వయి భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకస్య మేవాన్వ
యితయోక్తత్వ. భేదే ప్రకృత్యర్థస్య స్వాధేయతా సంబంధేనాన్వయ ఇతి వ
వాచ్యమనుపపత్తేః. వృక్షాత్ విహగో భూమిం పతతీతివద్విహగోపి
విహగం పతతీతి ప్రయోగో దుర్వారః. విహగనిష్ఠ భూమిసంయోగ జనక
క్రియాయాః విహగాంతర నిష్ఠభేద ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత
యా విహగ నిష్ఠభేద ప్రతియోగితావచ్ఛేదక విహగ వృత్తిపతనానాగ

ప్రయోగానుపపత్తిః. యూథాత్స్వకర్మకతయా అకర్మకధా
తోః ఏవభావే అభ్యాగత విధానాదిత్యభిహా గామిమునిత్యాది. గృహంగ
త్వా సమభివ్యాహారాదితి. తథాచ సకర్మకత్వం తత్తత్కర్మ్యకర్మ
తా నిరూపకత్వం. కింతుకర్మకారకే సహోచ్చారితత్వమేవ తద్వ్యా
పారి పదప్రయోగాభావేనా సైన్యవేరిభావః. గమికర్మగామిగామి ప
దసమభివ్యాహారస్య సత్వాన్నగతస్తన్యత్వం శేషఘటి ఫలానుకూ
ల వ్యాపారస్య ధాత్వర్థతే విక్లిత్తిరూప ఫలమేవ కర్మాఖ్యాతార్థః.
ఫలావ్యాపారయోర్యయవిపృథగేవ ధాత్వర్థః. తదాశ్రయత్వమేవ
తద్ధర్మ ఇతిమంతవ్యం. ఉక్తయుక్త్యా శాబ్దబోధే తాత్పర్యజ్ఞానస్య

జనకక్రియా శ్రయత్వస్యైవాభిమతత్వాదితి భావః. విభాగో విభాగశ్చ చ్యుతిత్యాదౌ విభాగాది ప్రకృత్యర్థవ్యక్తిత్వ విశిష్టసంయోగస్య క్రియాయాం జనకత్వస్వాశ్రయనిష్ఠ భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వోభయ సంబంధేనాన్వయోపగమాత్. విభాగనిష్ఠ క్రియాయాస్తద్విభాగనిష్ఠ సంయోగ జనకత్వేన తజ్జనకతా సంబంధేన తత్సంయోగవత్త్వేపి విభాగవ్యక్తిత్వ విశిష్ట తత్సంయోగాశ్రయ తద్విభాగనిష్ఠ భేద ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాభావాన్నోభయసంబంధేన విశిష్టసంయోగవత్త్వమిత్యతిప్రసంగాత్. ఏవంసతి పరసమవేత తత్సంయోగజనక స్పన్దమేవ ద్వితీయార్థ ఇతిచేత్. గాఢమితి. విభాగో విభాగేన గమ్యత ఇత్యాదావపి జన్యత్వస్య స్వావచ్ఛిన్న భేదసామానాధికరణ్యోభయసంబంధేన క్రియాయాః సంయోగేన్వయ ఇష్యత ఏవ తద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్న భే

హేతుతయా ఇదం తత్పదార్థ ప్రకారక తత్సంసర్గక తత్పదార్థ విశేష్యక బోధేప్యనాకాంక్షిత మిత్యాకారక తాత్పర్యజ్ఞానే సాపేక్షస్యాపి ప్రకారతయా తదర్థక పదాత్ జ్ఞానంవినా తాత్పర్యజ్ఞానా సంభవాదిత్యస్య పూర్వముక్తత్వాదితి భావః. విశిష్టేతి. తద్విభాగవ్యక్తిత్వ విశిష్టేత్యర్థః. నతుద్వితీయార్థ ఇతి తథాచ పరసమవేతత్వం ద్వితీయార్థ ఇత్యుపక్రమ విరోధ ఇతి భావః. తాదృశేతి క్వచిదనుపపత్త్యా ద్వితీయార్థత్వం పరిత్యజ్య ద్వితీయార్థస్య క్రియాయామప్యుభయ సంబంధావ్వయ స్వీకారే తాదృశస్థలేన. నను విభాగో విభాగేన గమ్యత ఇత్యాది ప్రయోగో నస్యాత్. తత్రాపి ద్వితీయార్థ సంయోగ జనకతా సంబంధేన క్రియాయా అన్వయస్యైవ గంతవ్యతయా ప్ర

దవతి భూమ్యాదావేవ తాదృశ ఫలశాలిత్వాన్ని కరణ్యాసంబాధన గత
క్రియయా విశిష్టసంయోగ వత్త్వాభావాత్. గ్రసతగ్రామక్రియాశ్రయ వి
హగే గగనాధన నాశ్రవసంగ ఇతిధ్యేయం. జ్ఞానాదిగోచర విషయక వ
స్త్వభిధాయక ధాతుసమభి వ్యాహృతద్వితీయాయాః ప్రతిపదను నిరూ
పకతా సంబంధేన ధాత్వర్థాన్వయి విషయత్వమర్థః. తత్రపక్షత్వే
సాధ్యధియతా సంబంధేనాన్వయః వ్యక్తనియామక సంబంధస్య తావ
ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాగూ ఘటంజానాతి ఇత్యాదావపురుషః త్వే
ప్రసవిషయిత్వార్థ కత్వేతేదనిష్టా ఇవనగ్రామాతి. తత్రతత్ర ప్రత్య
ర్థస్య నిరూపిత త్వసంబంధేన నన్వయధాత్వర్థే ఆశ్రయతా సంబంధే
నాన్వయః. ఘటాది నిష్ఠ జ్ఞానాది కర్మత్వాచ జ్ఞానాది విషయత్వమేవ.
విషయిత్వాదా ఉద్దిశ్యతాయా లక్షణైవ నతుశక్తిరితి సాంప్రదాయి

యాయామన్వయ స్యాప్రస్త క్తేరిత్యత ఆహ: విహగో విహగేతి. నన్వే
వ మపి భూవిహగ సంయోగే క్రియాజన్య త్వేపభూమ్యాదౌ రాదేవ
క్రియావచ్ఛిన్న ఫలశాలిత్వే కర్మత్వస్య చాక్షుషేణ యథా తాదృశే ప్ర
యోగో దుర్వార ఏవేత్యత ఆహ: తత్క్రియావచ్ఛిన్నేతి ఉపగమాదితి.
గుణకర్మాన్యత్వేన వత్త్వేన సామానాధి కరణ్యేన గుణకర్మాన్యత్వ విశిష్ట స
త్తాస్వీకారాదతిభావః అనుపపన్నేతి. పటన్యాప్తి విషయతా యా
నిరూపకతా సంబంధే నాభావస్య నఘటో బోధను వపన్నేతిభావః.
విషయత్వం బోధస్య ఇతి నవీనమతేనాన్యనిః. ప్రసజ్యాదన్యనిత్యతి ఘటా
సంయోగస్య సన్నికృష్టతాను నకరాణ్ ఘటితస్య ప్రసజ్యాపాదిత
త్వాదిభావః. నన్వేవం ఘటాత్మాతు సమభి వ్యాహృతే ద్వితీయా

మూ. వస్తుతస్తు విషయితాత్వస్య సంయోగత్వాద్యపేక్షయా అధికతాత్వాద్యపేక్షయా చ గురుతయా కింధర్మావచ్ఛిన్నే శక్తిః కల్ప్యత ఇత్యత్ర వినిగమకం దుర్లభం. ఏకస్మిన్ప్రయోగే భూయస్త్వ మన్యతరస్య గస్త్రేయమితి తత్రాపి శక్తిస్సిద్ధ్యతీత్యవధేయం. చైత్రేణ జ్ఞాయతే ఘటఇత్యాదౌ కర్మాఖ్యాతస్థలే ఆఖ్యాతేన ఘటాద్యాధేయత్వార్థ నిరూపిత విషయిత్వం బోధ్యతే. చాక్షుషత్వాద్య వచ్ఛిన్న వాచకధ్వన్యాది సమభివ్యాహృత ద్వితీయాయా లౌకికవిషయిత్వం. తాదృశ కర్మాఖ్యాతస్య లౌకిక విషయత్వమర్థః. ఉపనీత సౌరభాది విషయక సురభిచందనమిత్యాకారక చాక్షుషాది దశాయాం సౌరభం పశ్యామి సౌరభం దృశ్యత ఇత్యాద్య ప్రయోగాత్. అథ సంపుష్పం జిఘ్రతీత్యాది ప్రయోగానుపపత్తిః. ఘ్రాణజప్రత్యక్షస్య పుష్పాద్యంశే లౌకికత్వవిరహాత్. తాదృ

విషయతాత్వేనైకత్వమేవ స్వీకరణీయమన్యథానుపపత్తేః. పుష్పఘ్రాణజస్య ప్రత్యక్షస్య లౌకికవిషయతా విరహేఽపి లౌకికవిషయతా సత్త్వాదిత్యత ఆహ. తాదృశధాతు యోగేతి ప్రత్యక్ష విశేషస్యేతి. ఘ్రాణజప్రత్యక్షేత్యర్థః. లక్షణయేతి. యద్యపి గంధలౌకిక ప్రత్యక్షత్వాపేక్షయా ఘ్రాణజ ప్రత్యక్షత్వ వృత్తి వైజాత్య స్యైవ లఘుతయా తస్య ధాతువాచకత్వముచితం. తథాపి పుష్పం జిఘ్రతి ఘటం జిఘ్రతీత్యాదౌ గంధలౌకిక ప్రత్యక్ష ఏవ ఘ్రాధాతోః ప్రయోగ ప్రాచుర్యేణ తత్రైవ తస్య శక్తిస్స్వీక్రియత ఇతి భావః. ఉపాసీనస్య పుష్పేత్యాది. ఇదం చ ధాత్వర్థ ప్రత్యక్షఏవ ఆశ్రయతా సంబంధేన ద్వితీయార్థ ప్రకారితాయా అన్వయోపగమ మన్యోపపత్తేః ఏకదేశ భూతలౌకిక వి

త్ధాతుయోగే విషయత్వాది సామాన్యస్య కర్మప్రత్యయార్థత్వే గం
ధసాక్షాత్కారే ఉపనయమర్యాదయా కాలాదిభానే ఆకాశం జిఘ్రతీ
తి ప్రయోగ ప్రసంగే నతతోఽపి లౌకికవిషయతా యా ఏవ కర్మప్రత్య
యార్థతయా ఉపగంతవ్యత్వాదితి చేన్న. ఘ్రాధాతోర్హి గంధలౌకిక
ప్రత్యక్షత్వం శక్యతావచ్ఛేదకం ఘ్రాగంధోపాదాన ఇత్యనుశాసనాత్.
తత్సమభివ్యాహృతద్వితీయాయాశ్చాధేయత్వమేవార్థః. తస్య చ పుష్పా
ద్యైవచ్ఛిత్రేణ గంధాది రూపధాత్వర్థైక దేశేనాన్వయః. ఏవంచ పుష్పం
జిఘ్రతీత్యాదితః పుష్పవృత్తి గంధలౌకిక ప్రత్యక్షాశ్రయ ఆవానితి
కారక ఏవ శాబ్దబోధోఽవశ్యం పుష్పనిరూపిత లౌకికవిషయితాశాలి ప్రత్య
క్షాశ్రయ ఇత్యాకారక ఇతి నానుపపత్తిః. నచైవం స విషయకార్థబో
ధక ధాతుసమభివ్యాహృత కర్మప్రత్యయస్య విషయిత్వార్థకత్వని

యమితాయాం నిరూపితత్వ సంబంధేనాన్వయ స్వీకారే ఆకాశం జి
ఘ్రతీత్యాదౌ కం. వస్తుతస్త్వాధేయతాయాం సమవాయ సంబంధావచ్ఛి
న్నత్వ నివేశే నైవ తద్దోషవారణ సంభవాత్ నైయాయికానాం ప్రయోగ
వారణాయ ధాత్వర్థైక దేశవిషయితాయాం ద్వితీయార్థ ప్రకారతా
యాః నిరూపితత్వ సంబంధేనాన్వయ స్వీకారస్య ప్రయోజనం. కింతు క
పాలేను పి గంధఇతి ప్రత్యక్ష దశాయాం కపాలం జిఘ్రతీతి ప్రయోగ
వారణమేవ తత్ప్రయోజన మిత్యేయం. ద్వితీయకల్పాశ్రయణే తు
యాహ. అతఏవేతి. కాలం జిఘ్రతీత్యాది. కాలీన సంబంధావచ్ఛిన్న కాల
వృత్తిత్వస్య గంధవత్త్వాదిభానే తద్విశేషణతాయాం నైతి. ధాత్వర్థవిశే
షణతావచ్ఛేదకః యద్యపి గంధనిరూపిత లౌకికవిషయితైవ ధా

యమర్థకత్వ ప్రసంగ ఇతి వాచ్యం. విషయావచ్ఛిన్న తాదృశ వస్త్వభి ధాయక ధాతుసమభివ్యాహృత కర్మప్రత్యయస్యైవ తదర్థకత్వని యమాత్. అన్యథా గంధాత్మక విషయావచ్ఛిన్న ప్రత్యక్షవాచకతయా తాదృశ నియమస్యాబాధితత్వాత్. న చ ఘ్రాధాతు సమభివ్యాహృత ద్వితీయాయా గంధాన్వితాధేయ తార్థకత్వే ఆమోదమ్ జిఘ్రతీ త్యాదేరనుపపత్తిః. గన్ధవిశేష రూపామోద పదార్థా ధేయత్వస్య గంధే బాధా దితి వాచ్యం. విషయావచ్ఛిన్న ప్రత్యక్షార్థక ఘ్రాధాతు స మభివ్యాహృత ద్వితీయాయా ఏవ ఆధేయత్వార్థ కత్వనియమాత్. గ న్ధవిషయావచ్ఛిన్నస్యైవ ప్రత్యక్ష విశేషస్య [illegible] యాథార్థ్యాద్ నోపక్రమేణ విషయితాయా ఏవ వక్తవ్యత్వాత్. వస్తుతస్తు పుష్పం జిఘ్ర తీత్యాదౌ సమవాయావచ్ఛిన్నా ధేయత్వ సంసర్గావచ్ఛిన్న విషయతా

త్వార్థక తావచ్ఛేదకతా సన్నిరూపిత సత్యంతు న పుష్పనిష్ఠ ప్రకారతా యాం గంధనిష్ఠ విషయతాయా ఏవ సన్నిరూపితత్వాత్. తథాపి గంధనిష్ఠ విషయతాద్వారా తాదృశ విషయితా నిరూపితత్వం పు ష్పనిష్ఠ ప్రకారతాయా మప్యక్షత మిత్యత్ర తాత్పర్యా న్నైవమపి ధాత్వర్థ తావచ్ఛేదక విషయితాయా అపి సతాన్వయ స్వీకారే కిం ప్రయోజన మితి వాచ్యం. కపాలే ఘట ఇతి ప్రతీతిదశాయాం కపాల ఆ ఘ్రాతిజాత ఇతి ప్రయోగ వారణాయైవ తత్ప్రయోజనత్వాదితి భావః. అ నైవమపి ధాత్వర్థతా ప్రత్యక్షస్య నిరూపితస్య సంబంధేన గతా న్వయ స్వీకారో విఫల ఏవేతి చేత్. సత్యం ఏకవిశేషణత్వే నోపస్థితస్య ప్యాశంగ్యైతాన్యత్ర విశేషణత్వేనాన్వయ స్యాయోగా త్సప్తమ్యర్థ

నిరూపిత ప్రకారితైవ ద్వితీయార్థః. తస్యాశ్చ గన్ధ నిరూపిత గోలవిష యితాశాలి ప్రత్యక్షస్య ధాత్వర్థైకదేశే విషయితాయాం నిరూపిత త్వ సంబంధేనాన్వయః. తేనేదానీంతన పుష్పగంధ ఇత్యాది ప్రత్యయ స్యార్థేయతా సంపాదితా కాలాది ప్రకారకత్వేపి తాదృశ ప్రత్యక్ష ద శాయాం సకాలంజ ఘ్రాతీత్యాది ప్రయోగః. తాదృశజ్ఞానీయ గంధా దివిషయితా సంసర్గాద్యాది ప్రకారతా నిరూపితస్య విరహాత్. అతఏవ “నవాసవం మృత్స్నాభిః తీక్ష్ణోగ్ర హాసన్న పాఘ్రాయిత తృష్ణా వారా” “అఘ్రాత వాసవ హాంసుగన్ధ” ఇత్యాదౌ చోపాధి నిష్ఠ గంధగ్రహ తాత్పర్యేణైవ ఘ్రాతి ప్రయోగాత్. తాదృశగంధే చా నవగంధవహాది వృత్తిత్వ స్యాబాధే పి న క్షతిః. తాదృశగంధస్యాన వా ద్యవృత్తిత్వేపి అనవే గంధ ఇత్యాకారక బోధీయ గంధవిషయతాయాం

సంబంధేనాపి విషయతాన్వయ సంభవే ప్రత్యక్షస్యాస్య స్వాయుష్యే కాదితి ధ్యేయం. ధాత్వర్థధాత్వర్థతావచ్ఛేదకయోరన్యతమా వఛ్యైవ గమేపి నక్షతిరిత్యాశయేనాహ. అ స్వపేతి ఏవేతి. వృత్త్యనియామక సంబంధస్యాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేనేత్యర్థః. దూషణాంతర మాహ. అన్వయబోధస్యేతి. భంగప్రసంగాచ్చేతి. నిరూపకతాసంబంధేన నైతి (ఘటచాక్షుషం ప్రతియోగిక విషయిత్వాభావ వానాకాశ ఇత్యాకా రకప్రతీతేయా తాదృశముఖ్య విశేష్యక శాబ్దబోధస్యైవ తత్ర స్వీకృతత్వాదితిభావః. కించాభావవిషయక శాబ్దబోధస్య బుద్ధస్య ప్రతి యోగితావచ్ఛేదక విశిష్ట ప్రతియోగిజ్ఞాన సత్త్వవ జాయతే. నతు త దస్త్వా. ప్రత్యక్షావినా ఘటాద్యుపస్థితా నాస్తీతి తద్వ్యక్తాభావ విష

ఆననాది ప్రకారతా నిరూపితత్వేన వాక్యార్థబోధాత్. వాయ్వానీత చాంపకగంధస్య పుత్రవాయ్వాది వృత్తిత్వేనైవ గ్రహః. తత్ర చంపకం జిఘ్రతీత్యాది ప్రయోగో నేష్యత ఏవ. యత్తు ఆధేయతా మాత్రం ద్వితీయార్థః. స తు సమవాయావచ్ఛిన్నత్వ విశేషిత మాధేయత్వం. తథా చ ముఖాది సంసృష్టవృత్తి కాదిగంధే పరంపరా సంబంధేన ముఖాది వృత్తిత్వ సత్త్వాత్. న తాదృశస్థలే ఆపత్తిరితి. తదసత్. తథా సతి కాలం జిఘ్రతీతి ప్రయోగస్య దుర్వారత్వాత్. పుష్పమాఘ్రాయత ఇత్యాదౌ చ నిరుక్తప్రకారత్వ మాఖ్యాతార్థః. ఆశ్రయతా సంబంధేన పుష్పాద్యన్వితే తస్మిన్ [illegible] ప్రకృత్యర్థస్య నిరూపితత్వ సంబంధేన తద్విశేషణతా పన్నగంధ విషయతా యాశ్చ తాదృశ సంబంధేనాన్వయః. ఏవమేవ విశేషణాంశే [illegible] స్వాతంత్ర్యేణాన్వ విశే[illegible]ణతయా న్వయ బుద్ధేరవ్యుత్పన్నత్వాత్. అత ఏవ ప్రకృతే పారతంత్ర్యేణై

యః [illegible] విషయతాయాం తాదృశ ప్రతియోగిత్వ విశే షాన్న తాదృశాభావో బోధయితుం శక్య ఇత్యాహ. చాక్షుషాదీతి. చ క్షుర్లౌకిక విషయితాయా ద్వితీయార్థత్వా చ్చాక్షుషస్య చ ద్వితీయార్థ త్వాదన్వయ బలేన చాక్షుషత్వ లౌకికవిషయిత్వం చాక్షుషత్వమే వేత్యాశంకాయామాహ. భావాన్వయ బోధే చేతి. [illegible] బోధేనేత్యర్థః. తథా చ [illegible] ద్వితీయా ర్థస్య ధాత్వర్థే విశేషణతయా భానం [illegible] ద్వితీయార్థే విశేషణత్వేన భాన సంభవే [illegible]భావః. [illegible] సంబంధస్య భావ [illegible]

వ గంధవిషయితాయా ఆఖ్యాతార్థేనాన్వయేన వ్యుత్పత్తి విరోధవిరహాత్ అస్తువా గంధః. లౌకికవిషయితా. ప్రత్యక్షంచ విశేషితమేవ ధాతోరర్థః. కర్త్రాఖ్యాతాది సమభివ్యాహారే గంధవిషయితాయాః ప్రత్యక్ష విశేషణతయా కర్త్రాఖ్యాత సమభివ్యాహారస్థలేచ ప్రత్యక్ష విశేష్యతయేతి న కశ్చిద్దోషః. జిఘ్రతేర్గంధవిషయితా నిరూపిత నిరుక్త ప్రకారతా నిరూపకత్వ మేవవ్యుత్పన్నం జిఘ్రతికర్మత్వ మిత్యాదిక్. అథ దృశ్యాది సమభివ్యాహృత ద్వితీయాయాః లౌకికవిషయిత్వార్థకత్వే సౌరభం నపశ్యతీత్యాదౌ సౌరభాది నిరూపిత లౌకికవిషయితాశాలి చాక్షుషస్య ప్రసిద్ధ్యా కాశంనపశ్యతీత్యాదౌ చాకాశాది నిరూపిత లౌకికవిషయితాయా ఏవాప్రసిద్ధ్యా తాదృశ విషయితాశాలి చాక్షుషాశ్రయత్వా భావరూప వాక్యార్థా ప్రసిద్ధిః. నచసౌరభం నపశ్యతీత్యాదౌ సౌరభాది నిరూపిత లౌకికవిషయిత్వాభావః చాక్షుషాదావప్రసిద్ధి తావచ్ఛేదకత్వోపరమేవ తన్మతేనానుపపత్తిరిత్యాశంకాయామాహ. భవతువేతి సమవాయేన విషయితా స్వావచ్ఛేదకత్వ నిరూపకత్వ సంబంధేనాకాశాభావో నబాధోస్యేత ఇత్యంగీక్రియతే. తాదృశబోధే చ లౌకికవిషయితాత్వ సామానాధికరణ్యేనాపి ఆకాశనిష్ఠత్వజ్ఞానం ప్రతిబంధకమేవ తథాచాకాశం పశ్యతీతి వాక్యజన్య శాబ్దబోధ దశాయామాకాశం నపశ్యతీతి వాక్యాన్న శాబ్దబోధోపపత్తిస్తత ఆహ. ఆకాశంపశ్యతీతి. తాదృశబోధకత్వేతి. లౌకికవిషయితాత్వసామానాధికరణ్యేన నిరూపితత్వ సంబంధావచ్ఛిన్నాకాశాభావబోధ ఇతిభావః. దర్శితయోగ్యతాజ్ఞానేతి. లౌకికవిషయితాత్వ సామానాధికరణ్యేన నిరూపితత్వ సంబంధేనాకాశప్రకారక నిశ్చయేత్యర్థః. ఏతేనేతి. ఆకా

తీయత ఇతివాచ్యం. ఏవమప్యాకాశం నపశ్యతీత్యాదావ ప్రతీకారాత్ నచలౌకిక విషయితానాం నిరూపితత్వ సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగి తాకాకాశాభావః ప్రతీయత ఇతివాచ్యం. వృత్తినియామక సంబంధస్యా భావ ప్రతియోగి తానవచ్ఛేదకతయా తాదృశాభావస్యా ప్రసిద్ధేః. ఏతే న నిరూపకతా సంబంధేన చాక్షుషాదినిష్ఠ లౌకికవిషయితాయా అభా వస్త తాకాశాదౌ ప్రతీయత ఇత్యపిరస్తం. అన్వయబోధస్య ప్రథ మాంతార్థ ముఖ్యవిశేష్యకతాయాస్సర్వానుభవ సిద్ధాయా భంగప్రసం గాచ్చ. చాక్షుషాదినిష్ఠ లౌకికవిషయితా త్వావచ్ఛిన్నస్య పదాద్యా త్వాచ్చాను పస్థితత్వేన భానస్యాకాశాదౌ భానాసంభవాచ్చ. భానాన్వయబోధేన లౌకికవిషయితా ప్రకారేణ చాక్షుషాదేర్భాన త్. అథాన్వయబోధే చాక్షుషాది ప్రకారేణాస్యాభానం అస్తువా వృత్తేః నిరూపకోపి సంబంధో భావప్రతియోగి తానవచ్ఛేదకస్తథాపి

ఘటం పశ్యతీతివాక్యజన్య శాబ్దబోధదశాయాం నాకాశం నపశ్యతీతి వాక్యాచ్ఛాబ్దబోధాపత్తిరూపదూషణేనేత్యర్థః *ఘటన్నేత్యాది. ఆకాశ నిరూపిత లౌకిక విషయితాశాలి చాక్షుషాశ్రయత్వస్యాపి ఘటబాధిత త్వాదితిభావః. అవిలక్షణ బోధస్యేతి. చైత్రోఘటాతిరిక్తమైత్రాదికా శాతిరిక్తవిషయకాంశజ్ఞత్వాదేః. తేనచైత్రోఘటం నపశ్యతీత్యత్ర మైత్ర ఆకాశం నపశ్యతీత్యాదౌచ మైత్రాదికాశ మోర్వి షయత్వేన శాబ్దబోధస్య విలక్షణత్వే పిసకృత్. న నుచైత్రోఘటం నపశ్యతీత్యత్రాపి నఞర్థస్య ద్వితీయార్థాభావో ఽగమేన ను ఘటనిరూపిత లౌకికవిషయితాశాలిచాక్షుషాశ్రయత్వాభావనాం

నిరూపితత్వ సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకస్య విషయితా విశేషని ష్ఠాకాశాద్య భావస్య భానోపగమోన సంభవతి. తథాన త్యాకాశం ప శ్యామీత్యత్ర ఇత్యాద్యాకారక వాక్యజన్యబోధ దశాయాం ఆకాశంనపశ్యామి త్యత్ర ఇత్యాది వాక్యాచ్ఛాబ్దబోధ ప్రసంగాత్. ఆకాశం పశ్యామీత్యత్ర ఇత్యాది భ్రమదశాయాం ఆకాశం నపశ్యామి త్యత్రేత్యాది వాక్యా చ్ఛాబ్దబోధస్య దురపహ్నవతయా లౌకికవిషయితాయాః సామానాధికర ణ్యేనైవ శాబ్దత్వా భావబోధకం తద్వాక్యస్య ముపగన్తవ్యం. శాబ్దబో ధస్య లౌకిక విషయితాయాః సామానాధికరణ్యావత్తేతి శాబ్దాని రూపితత్వా భావనయాపి దర్శితా యోగ్యతాజ్ఞానప్రతిబంధ్యమేవ త్రై తీయ చాక్షుషాదినిరూపిత లౌకికవిషయితా శాలినపదేనైవ శాబ్ద శాబ్దో దర్శిత వాక్యేన ప్రత్యాయ్యత ఇతి చైత్రీయ చాక్షుషా ది నిరూపిత లౌకికవిషయితాయా మాకాశీయత్వాద్య వగాహి త్వైత

త్రేత్యాద్యాకారకమేవ శాబ్దబోధస్స్వీకరణీయః. తథాచపూర్వోక్త శాబ్దబో ధాప త్తిరిత్యత ఆహ. నహీతి అనుపపత్తేరితి. ననుఘటాది విషయ క లౌకికవిషయితాశాలి చాక్షుషప్రత్యయస్య భ్రమదశాయాం ఆకా శం నపశ్యామీత్యాది వాక్యాచ్ఛాబ్దబోధానుత్పాదే ఇష్టాపత్తిరేవేత్యత ఆహ. యద్వేత్యాది. ఉక్తభ్రమదశాయామితి. ఘటాదివిషయక లౌకి కవిషయితాశాలి చాక్షుషప్రత్యయస్య భ్రమదశాయామ లౌకికవిషయ తాశూన్యత్వే విశేషణయోజనయాహ. ఉపనీతేతి. ప్రయోజనాంతర మాహ. ఘటాదావితి. చాక్షుషప్రత్యయస్య భ్రమదశాయామితి. ఆకా శవిషయకోపనీత చాక్షుషప్రత్యయస్య భ్రమదశాయాం నిత్యానః.

ఆకాశం పశ్యతీతి వాక్యజన్యబోధః ప్రతిబధ్నాత్యేవ తాదృశ వాక్యజన్య ధీయమితి వాచ్యం. తాదృశ విషయితాత్వేన విషయితాయా అను స్థితేస్తద వచ్ఛేదనా భావప్రత్యయేనా సాధనాత్ చైత్ర ఆకాశం ప శ్యతీతి వాక్యజన్యబోధే చైత్రాంశే దర్శనాశ్రయత్వం విశేషణం దర్శ నాంశే లౌకికవిషయితా విశేషణమితిరీత్యా పదార్థానాం జ్ఞానాద్వి తీయ చాక్షుషాది నిరూపిత విషయితాత్వం నాకాశాది ధర్మితావచ్ఛేద కం కింతు శుద్ధలౌకిక విషయితాత్వమేవేతి తస్య శుద్ధలౌకిక విషయితా త్వావచ్ఛేదేనా కాశాద్య భావావగాహిజ్ఞానత్వ ప్రత్యేవ ప్రతిబంధకత యా నిరుక్తధర్మావచ్ఛేదేనా కాశాద్య భావావగాహి ప్రతిజ్ఞానస్యతద బ న్ధత్వాన్న. ఏకేన తథా లోకాశాది పదస్యాకాశాది నిరూపితత్వావచ్ఛే దాం స్వీకృత్య లౌకికవిషయితాయా ఆశ్రయతా సంబంధావచ్ఛిన్న ప్ర

దత్త లౌకిక విషయితా శూన్యత్వనివేశాపేక్షయా లాఘవేన చాక్షుష లౌకికత్వవిశేషణ మేవోపాదాతు ముచితమిత్యత ఆహ. ఆకాశాదీతి. అన్వయబోధః కథం తాదృశ వాక్యాద్భవతీత్యత ఆహ యథాహ. ఆ శ్రిత ధాత్వర్థతావచ్ఛేదకేతి. ఆశ్రయత్వమితి. యద్యత్యాద్యర్థ త్వస్యాఖ్యాతార్థతావచ్ఛేదకోపగమ్యాత్ ఆశ్రయత్వ నిరూపిత త్వరూపాఖ్యాతార్థతావగమానోచితః. తథాప్యాశ్రయత్వం తాదృశ ముఖ్యవిశేష్యక శాబ్దబోధ స్యోపపాదనీయతయా తదనురోధే నైవత్వరూపాఖ్యాతార్థత్వోపగమ ఇతి ధ్యేయం. నిరుక్తధర్మేతి. ఆ లౌకిక విషయితా శూన్యచాక్షుషత్వరూప ధర్మేత్యర్థః. శాబ్దబోధస్య ప్రథమాంతార్థ ముఖ్యవిశేష్యకత్వ నియమాత్తైకల్పాంతరమాహ. అథ

తియోగితాకత్వస్యావగమేనాపి ననిస్తారః. ఘటమాకాశం నపశ్యతీ
త్యాదౌ నితరామేవాగతేః. యత్తునఞర్థస్య ద్విధా భానోపగమేన ఆకా
శాది నిరూపితత్వాభావవల్లౌకిక విషయితాశాలి చాక్షుషాశ్రయత్వా
భావవాన్ఘట ఇత్యాకారక స్తత్రాన్వయబోధ ఇతి. తదపిన. తథాసతి
చైత్రోఘటం నపశ్యతి మైత్రఆకాశం నపశ్యతీత్యాది వాక్యద్వయా
ద్బోధా దవిలక్షణ బోధస్య సర్వానుభవసిద్ధస్య తాదృశ వాక్యాదను
పపత్తేః. నహిగతాన్యపి తాదృశఏవ శాబ్దబోధః. తథాసతి చైత్రో
యదాఘటాదికంనపశ్యత్యపిఘటాదికంతత్రఘటాద్యనిరూపితత్వల్లౌకికవి
షయితాశాలి చాక్షుషాశ్రయత్వాభావస్యతత్రబాధాత్. చైత్రోఘటం
నపశ్యతీతి ప్రయోగానుపపత్తేః. యదాచఘట మాత్రంపశ్యతి తదా
ఘటనిరూపిత లౌకికవిషయితాశాలి చాక్షుషాశ్రయత్వా భావవత్త్వా

వేతి వ్యంఅలౌకికవిషయతాశూన్యచాక్షుషం. అభావాంశనిరూపకస్యేతి
తథాచనిరూపకస్య ఘటాభావస్యార్థస్య ద్విధాభానమితిభావః. ఘటా
దేరు భయాభావ నిరూపకత్వం కథమిత్య పేక్షాయామాహ. ఘటా
దేరితి. తథాచ ప్రతియోగి తావచ్ఛేదక విధయైవ ఘటాదేరు భయాభా
వ నిరూపకత్వమితిభావః. దూషణాంతర మభిధాతుం సర్వత్రైవనఞర్థ
ప్రతియోగి ప్రతియోగికాభావా. వర్తమానస్య నివేశన మనావశ్యక మి
త్యాహ. చైత్రోపీతి. దూషణాంతరముపపాదయతి. యదేతినమ్ఘట
నిరూపితా లౌకికవిషయితాశాలి చాక్షుషత్వావచ్ఛేదేనైవ ఘటంనప
శ్యతీత్యాదా ఉక్తద్వితావచ్ఛిన్నాభావబోధస్వీకరణీయః. నాగః కిం
చిదంశే అలౌకికఘటాంశే లౌకికచాక్షుషత్వాయాం ఘటంనపశ్యతీతి

దాభావం నపశ్యతి చైత్ర ఇత్యాది ప్రయోగాపత్తేః. ఏవమాకాశం పశ్యతి ఘట ఇత్యాదౌ ఆకాశాద్యనిరూపిత లౌకికవిషయితాచాక్షుషాశ్రయత్వాభావస్య వాక్యార్థత్వే యదా కాశావ్యతిరిక్త ఘటాది విషయక చాక్షుషాశ్రయత్వ నిశ్చయరూప ప్రతిబంధకసత్త్వం తదా తాదృశ వాక్యజన్య శాబ్దబోధానుపపత్తిః యథా చైత్రో ఘటం పశ్యతీత్యాది నిశ్చయదశాయాం ఘటం న పశ్యతి చైత్ర ఇత్యాది వాక్యజన్య శాబ్దబోధోత్పాదోనుభవసిద్ధః. తథా చోక్త భ్రమదశాయామాకాశం న పశ్యతి ఘట ఇతి వాక్యజన్యబోధోత్పాదోనేతి న తత్రేష్టాపత్తి స్సంభవతి. యచ్చాలౌకిక విషయితా శూన్యచాక్షుషత్వాద్యవచ్ఛేదేనా కాశాదివిషయకత్వ ఘటాదినిష్ఠత్వోభయాభావ ఆకాశం నపశ్యతీత్యాది వాక్యాత్ప్రతీయతే. ఉపనీతాకాశాది విషయక చాక్షు

ప్రయోగాపత్తి రితి భావః. సమానేంద్రియేతి. ఘటచాక్షుషానంతరం త ద్గ్రాహ్యసంయోగ సత్త్వేవ ఘటీయ గంధస్య లౌకికసన్నికర్షేణ ఘటాంశే అలౌకికం గంధాంశే లౌకికం ఘ్రాణజ ప్రత్యక్షం భవతీత్యత ఉక్తం. సమానేంద్రియజన్యేతి. ఏతేనేతి. పూర్వోక్తదూషణేనేత్యర్థః. ఇతిప్ర ధనుఘటితం. విధేయకత్వం ప్రాచీనమతే ద్వితీయార్థః. తన్నిరూపకతా సంబంధేన ధాత్వర్థే సమితావన్వయః. నఘటమిత్యాదౌ ద్వితీయా విధేయత్వస్య నిరూపకతా సంబంధేన వా భావేనాన్వయే బోధనీయ న్నవీనమతేన సంభవతి. స్వత్వనిరూపక సంబంధస్య నైయత్యావృత్తి నియామకత్వానంగీకారాత్. అతస్తన్మతానుసారేణాహ. విధేయత్వం వేతి. తథా చ ద్వితీయార్థ స్యాశ్రయతాసంబంధేన వానయ

త్వాశ్రయతానంబాధావచ్ఛిన్న ప్రకారతాశాలివిషయతాకత్వస్య శ్రోత్రాదివృత్తి త్వోభయవత్త్వేన శ్రోత్ర ఆకాశం శృణోతీత్యాది ప్రయోగానుపపత్తిః. ఘటాకాశాద్యేక చాక్షుషాద్యాశ్రయత్వ ప్రమదశాయాం ఘటాకాశం పశ్య తీత్యాదివాక్యజన్యశాబ్దబోధానుపపత్తిశ్చ స్యాత్ లౌకికవిషయితాయాస్సాక్షాత్త్వేన చాక్షుషాదికం విశేషితం. ఆకాశవిషయక చాక్షుషాద్యనధికరణ స్యా తీతరాంశే లౌకికత్వ స్యాద్యదృశానుపపత్తి రాదవస్థ్య ... లౌకిక విశేషణ ముపేక్షితం. అతాత్త్విక విషయితాయాస్సాక్షాత్ చాక్షుషత్వావచ్ఛిన్న చ్ఛిన్నస్య ఘటం పశ్యతీత్యాదౌ ... సంభవేపి లక్షణయా ప్రత్యక్షత్వేనైవ ఫలత్వ ముపేయతే. విషయితా సామాన్యమేవ తత్రద్వితీయార్థః. నిరూపకత్వంచాపి ... ఆశ్రయత్వం ద్వితీయా నిరూపకత్వం చాఖ్యాతార్థః. ఆశ్రయత్వస్య స్వప్రతియోగి ... ప్రథమాంతపదార్థ ఘటాదేస్తస్యచ నిరూపకత్వే

తియోగితాకవిధేయతాక భావబోధస్వ ఇతిభావః. ననుసవిషయక ధాత్వర్థయోగే విషయిత్వ స్యైవాన్వయిత్వమాస్థ్య ... పూర్వమభ్యుపగమా త్ ... ముపేతేపి సవిషయక ... శ్లోకన్యాయేన ... ప్రయోగా విధేయతాయాం విషయితా విశేష్యతాత్వే ... ప్రయోగా ... భావత్వేన ... ఇతి ద్వితీయా ద్వితీయా ర్థకత్వే వహ్నిమత్త్వేన పర్వతమను మినోమీత్యాదౌ ... ఘటాపత్తిః. యదితు. వహ్నిసాధ్యక పర్వతపక్షకానుమితిత్వ ... ర్వతే వహ్నిమనుమినోమీత్యాది ప్రయోగః. తథాచ ప్రయోగోపి ... కాలోద్దేశ్యత్వాది కరణత్వమవ్యక్త ... ప్రాయేణ ... ముక్తం.

విశేషణతయాన్వయః. తాదృశ నిరూపకత్వ ద్వితీయాంతార్థాకాశాది విషయకత్వయోశ్చ ప్రకారతయా ద్యాత్వాన్వయః. ద్యాత్వాద్యవచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకత్వ సంబంధేన తాదృశోభయస్య వఙర్థాభావే తస్యాన్వయి తావచ్ఛేదక నిరుక్తధర్మావచ్ఛేదేన ధాత్వర్థేన్వయః. ధాత్వర్థస్య ప్రకృతే ముఖ్యవిశేష్యతా ధ్యైవభానం. అథవాస్య సిద్ధాన్యోన్యాభావ ప్రతియోగి తానవచ్ఛేదకత్వరూప వ్యాపకతా సంబంధేన ధాత్వర్థః తాదృశోభయే భానేన్వయః. తస్యచాఖ్యాతార్థ నిరూపకత్వే త స్యచ ప్రథమాంత ద్యాద్యర్థ ఘటాదౌ. ప్రతియోగి తావచ్ఛేదక ఘటకతయా తాదృశాభావ నిరూపకత్వాత్. ఏవంచాన్వయబోధస్య ప్రథమాంత పదార్థముఖ్య విశేష్యకత్వ నియమస్యాపి నభంగ ఇతి. తదపిన. పటాదివిషయక చాక్షుషాదేః కాలికసంబంధేన పటాదివృత్తితయా పటోఘటంన పశ్యతీతి ప్రయోగానుపపత్తేః. ఆకాశాది విషయకత్వావ చ్ఛిన్నే చాక్షుషే కాలికాది సంబంధేన ఘటాదివృత్తిత్వ నిశ్చయదశాయాం ఘటఆకాశం నపశ్యతీత్యాది వాక్యాచ్ఛాబ్ద బోధానుపపత్తే శ్చ సమవాయేన ఘటాదివృత్తిత్వ కాశాదివిషయకత్వో భయాభావస్యై వస్వీకరణీయతయా అభావఆకాశం నపశ్యతీత్యాదా అభావస్య సమవేతత్వ ప్రసిద్ధ్యా వాక్యార్థా ప్రసిద్ధేర్దుర్వారత్వాత్. చైత్రాదేర తీతచాక్షుషస్య ఘటాది విషయకత్వేపి సమయవిశేషే చైత్రోఘటం

నపశ్యతీతి కదాచిత్ప్రత్యక్షానుభవ సిద్ధాత్ ప్రయోగ స్యానుపపత్తేశ్చ ఆహ. తస్యచేతి. ద్వితీయార్థో ద్రష్టవ్యేతి. వర్తమానత్వ మితరత్ర తథాత్వే ఇతి సమయాంతరాత్ జ్ఞానతాత్పర్యవిశేష ఏవం తదంగత్వ

పశ్యతీత్యాది ప్రయోగాద్వర్తమాన చాక్షుషత్వాదేః వచ్ఛేదేనోభయాభావ భానస్య ప్రతియోగితా వర్తమానస్య మంతవ్యత్వస్య తి త్వాదేః వచ్ఛిన్నా భావస్య వాస్వీకరణీయ తయాయ దాంచిదంశే లౌకికమేనఘటాది చాక్షుషంతస్య వర్తతే తదా ... ఘటం నపశ్య తీత్యాది ప్రయోగాపత్తే దుర్వారత్వాత్. వర్తమానా లౌకికవిషయితా శూన్యచాక్షుషాదేః వచ్ఛేదేన ... ఘట విషయత్వ ... భయాభావ సత్త్వాత్. ... యజనోపవీత ... లౌకిక ప్రత్యక్ష సామగ్రీ ... లౌకిక విషయితా నియామక ... సమవహిత ... లౌకిక విషయితా శూన్యచాక్షుషాదేః వచ్ఛేదేన ... ఘట విషయ ... భయాభావసత్త్వాత్. సమానేంద్రియ జన్యోపనీత భానాద్యా లౌకిక ప్రత్యక్ష సామగ్రీ విరోధిత్వేన ... లౌకిక విషయితా నియామకోప ... సమవహిత ... లౌకిక ... ఘటాది నిరూపిత లౌకికా లౌకికోభయ విషయితా శాలిచాక్షుషాదేః ... చాక్షుషాది దశాయాం ... ప్రయోగాపత్తేః. ఆకాశాది నిరూపితా లౌకిక విషయితా శాలి వర్తమాన చాక్షుషాదేః అంశే ఘటాది ... ఆకాశం ... లౌకిక విషయితా ... భేద దశాయాం ఘట ఆకాశం నపశ్యతీత్యాది వాక్యా ...

... ప్రయోగాపత్తిః. సమూహాలంబనస్థలే రజతస్య ప్రకారకస్య ... విశేష్యకత్వస్యైవ ... అహ. ద్వితీయాం ... తద్వ్యుత్పత్తి ... పచతి. పాకచికీర్షావత్త్వాత్. ...

చ్ఛిద్యా బోధాపత్తేర్ద్వారత్వావచ్ఛ ఘటాది నిరూపితా లౌకిక విషయితా శూన్య చాక్షుషత్వా వచ్ఛేదేన ఘటాది విషయకత్వఘటితో భయా భావభానోప గమేప్యనిస్తారాత్. ఏతేనాఖ్యాతార్థవర్తమానత్వాద్య వచ్ఛిన్న సమవాయా వచ్ఛిన్నా శ్రయత్వాద్య వచ్ఛిన్న ఆకాశాది విషయక ప్రతియోగికత్వ లౌకికాన్య విషయితా శూన్యచాక్షుష ప్రతియోగికత్వఘటాద్యను యోగికత్వైతత్రితయత్వావచ్ఛిన్నా భావభానతే. అతఃఅభాన ఆకాశం నపశ్యతీత్యాదా నానుపపత్తిః. తత్ర విషయితా వృత్తి యోగికత్వం ద్వితీయార్థః. నిరుక్త చాక్షుష ప్రతియోగికత్వం [illegible] ధాత్వర్థః. ఘటాద్యను యోగికత్వంచ ప్రకృ[illegible]. అతఏవ ఘట ఆకాశం నపశ్యతీత్యాది [illegible] వాక్యానాం ప్రామాణ్య ముపగంతవ్యమితి.

ఇతి ప్రకరణ ఖండం.

అనుమిత్యర్థక ధాతుయోగే విశేష్యత్వం విధేయత్వం వా ద్వితీయార్థః. తేన పర్వతే ఇతి వహ్నికానుమితి పరస్య వహ్నిమనుమినోమీత్యాది వాక్యస్య ప్రామాణ్యం. యత్ర వహ్నిసాధ్యక పర్వత పక్షకానుమితి పరస్య వహ్నిమత్తేన పర్వతమనుమినోమీత్యాది వాక్యస్యాపి ప్రామాణ్యం మన్యతే. తదా తాదృశధాతు యోగే విధేయత్వముద్దేశ్యత్వం వా ద్వితీయార్థః. తస్యచ తృతీయాం ప్రత్యుపస్థాప్య సా

చికీర్షాతి నపచతి. సాకాంక్షతాం [illegible] పాకవిషయక చికీర్షా [illegible] నయం. తస్మాన్నపచతి. తిన్యాయ ప్రయోగాంతర్గత నిగమనవాక్యే; [illegible] జన్యత్వ రూపవంచ [illegible] [illegible] వత్వాయు [illegible]

త్వవిధేయకత్వేన వివక్షితత్వాయ. అథావహ్నిమత్త్వేనేత్యాద్యసమ
భివ్యాహారేణ తత్రపర్వతమను మినోమీత్యాకారకానుమానప్రయోగాః
విధేయత్వాకారకార్థ ద్వితీయాయా శాసన విశేషత్వప్రతీయామేవ వహ్న్యాది
విధేయకత్వం కథముపస్థాపనీయమితి నశక్యం. వైశిష్ట్య మాహార్థే ద్వితీ
యాయా శాసనత్వాత్త్వే ధేయతా దేరపి వైశిష్ట్య రూపత్వాత్. అత
ఏవ రజతత్వేన శుక్తింజానామీత్యాదౌ జ్ఞానే రజతత్వాది ప్రకారకత్వస్య
ఘటత్వేన వహ్నిర్నాస్తీత్యాదౌ సాంసర్గికే అభావేఘటత్వావచ్ఛి
న్న ప్రతియోగితాకత్వస్య ద్వితీయాసమభివ్యాహారాద్బోధః. ద్వితీయాయాం ప్రకా
రజతత్వ ప్రకారకత్వ ద్వితీయాయాంశ్చ శక్త్యాది విషయకత్వేనైవ విశి
ష్టవైశిష్ట్యబోధ మర్యాదయా వక్ష్యమాణ ప్రకారక భావభానం రజత
త్వేన శుక్తింజానామీత్యాదౌ నియతం. కేవలమేక ప్రత్యయమితిరీత్యా
తత్రతదుభయ బోధస్యా స్పష్టత్వాత్. అత ఇమౌ రజత ఇతి
ప్రమాపరస్య తాదృశ వాక్యస్య సాకాఙ్క్షత్వాత్. ఘటత్వావచ్ఛిన్న
వహ్న్యభావస్యైవ వహ్న్యాది నిరూపితాను యోగితా విశేషరూపస్య వ
హ్న్యాద్యభావత్వేన తదభావనిష్ఠ ఘటత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితా
కత్వస్యాప్య వచ్ఛేదక భావస్వీక్రియతే. ఘటత్వేన వహ్నిర్నా
స్తీత్యాదావ తద్బోధనస్య స్తరీత్యా పర్యవసన్నత్వమితి ఘటత్వాద్యవచ్ఛి
న్న వహ్న్యాద్యభావస్య వహ్నిత్వావచ్ఛిన్న ఘటాద్యభావస్య నియ

భావః. విధేయత్వే విధేయత్వాద్యయోరంశయోః ఘటత్వేన వహ్నిర్నా
స్తీత్యాదౌ సర్వథా నిర్వాహోప సమ్భవతీత్యాహుః. ఏవమగ్రేపి సమత్వే
ష్టత్వేను యోగితాయా ఉద్దేశ్యతా వధ్యవకత్వ భావేన

తత్త్వేన తదభిన్నతయా తత్ర ఘటత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వ ఘటా ద్యభావస్య సత్త్వేఽపి తాదృశాభావపరస్య ఘటత్వేన ఘటో నాస్తి త్యాది వాక్యస్య ఏవం వహ్నిత్వేన వహ్నిర్నాస్తీత్యాది వాక్యస్య చ ప్రామాణ్యం. ఉక్తస్థలే చ తృతీయాం తాదర్థ్యస్య ద్వితీయాం తా దృశార్థే వచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావసంబంధేనాన్వయ ఇత్యపి కేచిత్. త న్న. విభక్త్యర్థే విభక్త్యర్థాన్వయస్యావ్యుత్పన్నత్వాత్. నచ రజ తే నేదం జ్ఞాయత ఇత్యాదౌ అభ్యాసార్హే విషయితాయాం తృతీ యార్థప్రకారతాయా నిరూపితత్వసంబంధేనాన్వయో నోక్తవ్యుత్పత్తి విరుద్ధ ఇతి వాచ్యం. తత్రాపి రజతత్వప్రకారకత్వవిశిష్ట ధాత్వర్థజ్ఞాన నిరూపితత్వస్య వ్యాఖ్యాతార్థే భాసనస్వీకారేణైవాతిప్రసంగభంగాత్. న చ తన్మతే తత్త్వావచ్ఛిన్నస్యేత్యాదౌ విభక్త్యర్థే నిరూపితసంబంధాదౌ హే తువిభక్త్యర్థాన్వయదర్శనాన్నోక్తవ్యుత్పత్తిరితి వాచ్యం. హేతు విభక్త్యర్థాతిరిక్తవిభక్త్యర్థస్యాన్వయనియమాత్. నచ రజతత్వేనేదం జానాతీత్యాదౌ తృతీయార్థాః ప్రకారవిభక్త్యర్థాభావాన్న తదర్థస్య

న్యాయస్య యోగిత్వస్య ఘటత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగిత్వే స్వావచ్ఛేద్యా వచ్ఛేదకభావభానాసంభవ ఇత్యత ఆహ. యథాశ్రుతే. వహ్న్యాద్యను యోగికస్యాన్వయస్య తస్యానుశీలనస్యాశక్యత్వాత్. సంబద్ధ వహ్న్యాదే. అ భావసంబంధ వహ్న్యాదేరన్వయేన. సామంజస్యాదిత్ యద్యపి కేషాంచిన్మ తేఽపి తృతీయార్థప్రతియోగితాయా అవచ్ఛేదకతా సంభవేన అనుయోగి తా నానుశీలవహ్న్యాదావన్వయసంభవతి తథాపి విభక్త్యర్థే విభక్త్య ర్థాన్వయస్య తత్ర సమ్మతత్వానుపపత్తిరిత్యస్య హైత్వంతరం కృతాంతాత్స

క్రియాయామన్వయ సంభవ ఇత్యగత్యా ద్వితీయార్థ ఏవ తదన్వయ ఉపగంతవ్య ఇతి వాచ్యం. మణికారమతే తస్యాజ్ఞానాత్ ఇత్యాదౌ జ్ఞానాదియా వ ధాత్వర్థ హేతు విభక్త్యర్థస్య తస్మాత్త్రియత ఇత్యాదౌ పదస్యాను త్పత్త్యేవ ధాత్వర్థ స్థిత్యాదౌ తదన్వయే తస్యాన్వయేన షష్ఠ్యర్థసంబంధ స్యాపి "గురువిపన్నస్య దుర్గతానాం ప్రతికుర్వీత భిషజ్ఞభేషజైః" రిత్యాదౌ ధాత్వర్థేన్వయేన కర్మాప్రభివ్యాహృతే రజకత్వేనజానాతీ త్యాదౌ ధాత్వర్థే తృతీయార్థాన్వయస్యావశ్యకత్వేన కారకవిభక్తి భి న్నవిభక్త్యర్థస్య క్రియాయామన్వయ ఇత్యనియమాత్. ఏవంఘటవ న్ వహ్నిమాన్ స్త్రీత్యాదౌ ప్రథమార్థో నానుయోగిత్వం. ప్రథమాయా స్సంఖ్యాతిరిక్తార్థబోధకత్వ నియమాత్. అతో నఞర్థాభావే సంబ ధవత్వత్. తత్తవన తృతీయార్థాన్వయ సంభవః. అనుయోగి తా సంబంధేన వహ్నివిశిష్టాభావే తృతీయార్థాంతర్గత ఘటత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకత్వ వైశిష్ట్య భానాదినా వైశిష్ట్య బోధకత్వాత్ తత యా వహ్నిరూపస్య ప్రతియోగినోప్యనుయోగితయా సంబ

ర్యం. అభావస్య రూపాఖండో పాధ్యనంగీకారే తస్య వనఞర్థతావచ్ఛే దకత్వమేవ స్వీకార్యం. తథాచ నఞర్థ అవచ్ఛేదకానుయోగితా యా మేవ నిరూపితత్వసంబంధేన ప్రతియోగినో వహ్న్యాదేర్నిరూపితత్వ సంబంధేనాన్వయో యుజ్యతే అనుయోగితాయా నియమేన నిరూపక సాకాంక్షత్వాత్. ఏవంచ వహ్న్యాది నిరూపితానుయోగితాయామేవ ప్రతియోగినో వహ్న్యాదేర్నిరూపితత్వేనాన్వయ స్వీకారే పిన క్షతిః. క్వ చిదేకదేశాన్వయస్యాపి స్వీకృతత్వాదిత్యాహ. అనుయోగితాయామితి

వహ్న్యదేశత్వావృత్తిప్రతియోగితాకత్వేనా నవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదక భావభా నోపగమేన సామఞ్జస్యాత్. అనుయోగితాయా నవచ్ఛిన్న తావచ్ఛేదకత్వే త్వాదౌ చ వహ్న్యాదేః ప్రతియోగి నోఽన్వయః. అత స్తత్ర తృతీయాంతా ర్థఘటకత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాయా నిరూపకత్వే నాన్వయాం స్వీకృ త్యాతి ప్రసంగవారణం సముచిత్నమితి భాతి. రంగే అభేదేన రజతా రోపస్థ రంగం రజతేన జానాతీత్య ప్రయోగాత్తా దాత్మ్యభిన్న సంబన్ధావచ్ఛిన్న ప్రకారతైవ తృతీయార్థః. తత్రైవ రంగం రజతం జానా తీతి ప్రయోగా త్తా దాత్మ్య సంబన్ధావచ్ఛిన్న ప్రకారతా కర్మత్వాన్వ శిష్టద్వితీయార్థ ఏవార్థః. తస్మాత్ప్రకారత్వాశ్చ ప్రకారవాచి పదసమాన విభక్తిక పదోప స్థాప్య విశేష్యతా విశిష్టాయామేవ ద్వితీయార్థాయా మన్వయః. తే నభేదారోపస్థలే రంగే రజతత్వం జానాతీతి నభేదారోపస్థలే రఙ్గే రజతం జానాతీతి న ప్రయోగః. ఉక్తస్థలేచ రంగం రజతా దోసమాన విభక్తిక పదోపస్థాప్యయో రభేదాన్వయబోధాకాంక్షత్వేపి నాయోగ్యతయాత్వ శాన్వయః. నన్వేవం సతి రంగరజతాదిపదయోస్సమానాధికరణ్యానుప

విశేషదర్శి ప్రయుక్తస్యేతి. భ్రాన్తిజ్ఞస్యాపి భ్రాన్తత్వే తత్ప్రయుక్తవా క్యస్య ప్రామాణ్యేన బాధకం నావశ్యకమిత్యభిప్రాయేణ భ్రాన్తిజ్ఞ స్యాపి విశేషదర్శిత్వముక్తం. విశేషదర్శినస్తు భ్రమాసంభవేన వాక్య ప్రయోగ నిర్వాహకవాక్యార్థజ్ఞానస్య ప్రమాణతావశ్యకత్వాదితి భావః. నను లోహితవహ్నిం జానాతీత్యత్ర లోహితపదార్థస్య వహ్న్యా నాభేదేనా న్వయ ఉపగమ్యతే. కింత్వభేద సంబన్ధావచ్ఛిన్న ప్రకారతా సంబం నజ్ఞాన ఏవ తదన్వయస్స్వీక్రియతే. తథాచ వాక్యార్థజ్ఞానస్య న ప్రమాణ

ప్త్తిరితి చేత్కృతమితి. నచైవంరజకో గతైకత్వబహుత్వ వివక్షాయాం రంగాని రంజకం జానాతీతి ప్రయోగస్య స్త్రీయంపాంసులాన్ జానాతీతి ప్రయోగస్య చప్రసంగః. సామానాధి కరణ్యస్యైవ సమానవచనలింగ కత్వనియతత్వాదితివాచ్యం. సమానాధి కరణయోరివ యత్పదార్థవిశేష్యకత్వ విశిష్టే అభేదసంబంధావచ్ఛిన్న యత్పదార్థ ప్రకారకత్వస్యాన్వయస్తయోరపి సమానలింగవచనత్వ నియమాత్. యజ్ఞపతిను తాను యాయినస్తు. రంగంరజకంజానాతీత్యాదౌ సామానాధి కరణ్యానురోధా ద్రజకాది పదస్యరజకా భేదజ్ఞానవిషయేలక్షణాతఏవ భ్రాంతిజ్ఞ విశేషదర్శి ప్రయుక్తస్య లోహితపట్టం జానాతీత్యాది వాక్యస్యాపి ప్రామాణ్యం నిర్వాహః. నచ్యానసమాసస్థలఙ్గవ లోహితపట్టేఽగోర భేదావివక్షా. జ్ఞానాంశేలోహితా దేస్వాతంత్ర్యే గానయోవా సంభవతి. కర్మధారయస్య సాధుత్వానుపపత్తేః. లోహిత పదోత్తరం ప్రకారతా బోధక విభక్త్యభావాత్. థాతర్థే సాక్షాన్వయానాన్వ

త్వాను పప త్తిరిత్యతఆహ. నహీ త్యాది. అభేదావివక్షేత్యస్య నహి నం భవ తీత్యర్థాన్వయః. కర్మధార యద్వంద్వయోస్సమాస ఘటక తైన వదర్థయో లక్షణా విరహేణతయోర్వై లక్షణ్యాయ పదార్థయోరభేదవివక్షాయాం కర్మధారయః. భేదాభేదో దాసీనపదార్థద్వయమాత్రవివక్షాయాం ద్వంద్వఇతి నియమస్య స్వీకరణీయత్వాదితి భావః. ప్రకృతేచ సమాసోద్వంద్వ ఏవస్వీకరణీయః. * సాంశం కేనానయోరితి. విశేషణ వాచకపదస్య సమాస ఘటక పదసాపేక్షత్వే సమాసస్యైవ సాధుత్వాను పప త్తిరితిభావః. ననుపదార్థయోర్యత్ర వాస్తవి

భేదాన్వయే అవ్యుత్పత్తేః. ద్వంద్వస్థల వత్కర్మధారయో త్తరవిభక్తేః పూర్వపదప్రకృతికత్వాభావాత్. తస్యాః పూర్వపదార్థాన్విత ప్రకారతా బోధకత్వాయోగాత్. సర్వత్ర్యంత్యసమాస ఏవాసౌ. అల్పాచో వహ్ని పదస్య పూర్వనిపాత ప్రసంగాత్. సమాహార పక్షే పుంలింగతాయాః ఇతరేతరపక్షే చైకవచనస్యానుపపత్తేః. ఏతన్మతే శుక్లో వహ్ని రిత్యాది ప్రయోగే లోహితాభేదారోపవిషయ వహ్నివిషయకత్వేపి శుక్లో వహ్నిర్లోహితాభేదేన సమాహారాబన్ధ్రసమాసగా లోహితాభేదావగాహి స్వవిషయ వహ్నివిషయకత్వేపిచ శ్వేతాయాం లోహితవహ్నిం లోహితం వహ్నిం జానామీతి న ప్రయోగః. తాదృశ పదోపస్థాప్యవిషయతాయా నిర్వాహ్యతయా ద్వితీయార్థవిషయతాయామభేద సంబంధేన విశేషణతయా నియమో పగమాత్. అథవా లోహితా

కోభేదః స్వత్వంత్రః. యుత్రతదా స్వరూపాః తత్తైర్వచనాః కర్మధారయత్వేన తత్పురుషత్వలక్షణ సమానాధికరణ ఇత్యర్థంత్య విశేషణ. నత్వేవం. నను శుక్లో వహ్నిరితి ప్రయోగాభావస్య లోహితవహ్నిం జానామీతి ప్రయోగాపత్తేః. యుక్తి చలోహిత పదార్థ ప్రవిష్టాజ్ఞానస్య పరంపరా సాధారణ్యేన ప్రాథమికజ్ఞానే అభేదాన్వయ స్వీకృత్యైవ ప్రయోగాపత్తేః తథాపి శుక్లో వహ్ని ర్లోహితా భేదేనసమాహారాలంబన జ్ఞానస్య ప్రయోగాపత్తిః పరిహార్యైవేత్యర్థ శంకాం సమాధ ...ే. ఏత స్యేత ఇత్యాది. నిరూపకతయేతి. తద్విషయతాయా ద్వితీయార్థత్వే లోహితాభేదజ్ఞాన విషయతాయా ద్వితీయార్థత్వే లోహితా భేదజ్ఞాన విషయతాయా అభేదేన తదాన్వయస్సంభవతి. నవీన

...దవిషయతా నిరూపిత విషయతాపన్నస్య వహ్న్యాదేస్తానాన్వయిత్వ వి
షయితా నిరూపకత్వం భాసతే. సమూహాలంబనాదౌ చ తాదృశ వి
షయితానాపన్నస్యైవ విషయితా నిరూపకత్వమితి నాతిప్రసంగః. వి
షయతాపన్నస్య నిరూపకత్వే మిత్యస్యైవ విషయితావచ్ఛిన్నం నిరూపక
త్వమిత్యర్థః. ఏతచ్చవిలక్షణం విషయితా నిరూపకతావచ్ఛేదకత్వంచ
విషయస్యాపి విషయత్వేనోపేయతే. రక్తదండవానిత్యాదౌ దండాది
రూప ప్రకారాంశే అప్రకారేణాపి రక్తత్వాది ప్రకారతా నిరూపిత వి
శేష్యత్వేన దండాది ప్రకారతాయా అవచ్ఛేద్యత్వానవచ్ఛేదక భావవదిత్యా
హుః. తన్నశోభనం. ఉక్తరీత్యావిశేషేన లక్షణానుపపత్తేః తస్యాప్య
న్యాయత్వాత్. అధోక్తస్థల ఆరోప్యారోప విషయబోధక పదసా
ధ్యానాన్విత్యాద్యర్థకత్వే కస్యచిత్తస్యయస్థలే లోహితో వహ్నిర్జ్ఞాయత ఇత్యా

మతే విషయితాయా ఏకత్వేఽపి రూపాన్తరేణ సంసర్గాంశ పదార్థవి
షయతాయా అభేదేనాన్వయోఽపి సంభవతీతి విషయితా మాత్రే రూప
త్వాపత్తేః ప్రకారాంతరే నోక్తా ఇతి ప్రసంగం వారయతి. అధవేత్యాది. వ
స్తువిషయతా నిరూపకతావచ్ఛేదకత్వం విషయాంశే ప్రకారీభూత వ
స్తున్యేవ దృష్టచరం నతువిషయాంశే ప్రకారీభూతయా భాసమానే ధర్మే లో
హితో వహ్నిరితి భవిమాన్యకజ్ఞానేవ వహ్నితాదాత్మ్యమేవ ప్రకారః
సతస్య నిరూపిత విషయత్వమపీతి లోహితత్వావచ్ఛేద విషయతా నిరూపిత
విషయితాయా తాదృశభిన్నస్య విషయితా నిరూపకతావచ్ఛేదకత్వ
మసంభవ ప్రకారకమిత్యాశయేనాహ. ఏతచ్చేతి. అత్రైవదృష్టాం
తమాహ. రక్తదండవానిత్యాది. రక్తోదండః దండీపురుష ఇత్యాది స

దా విశేష్యభేదాద్వాక్యభేదాపత్తేః. నచ లోహితాభేదజ్ఞానవిష యో వహ్నిరిత్యేవ శాబ్దధీరుపగమ్యతే. నను జ్ఞానే ప్రకారో లోహితః విశేష్యశ్చ వహ్నిరితి సమూహాలంబనం. తథాసతి శుక్లో వహ్నిర్లోహిత ఇత్యాదావపి తథా ప్రయోగప్రసంగాత్. దర్శితవిశిష్టవైశిష్ట్య బోధస్వీకారే లోహితాదిప్రకారకస్య విశిష్టనిరూపితవిశేష్యతాయా శ్శుక్లవహ్న్యాదావబాధితత్వేన తాదృశప్రయోగాపత్తిర్విరహాదితి వాచ్యం. తత్ర లోహితాదిపదోపస్థితప్రకారతాధర్మికద్వితీయాదివిరహేణ లోహితాదిప్రకారకత్వేన జ్ఞానభానాసంభవాత్. నామార్థధాత్వర్థయోః సాక్షాదన్వయస్యావ్యుత్పన్నతయా ప్రకారతాయాస్సాక్షాత్తయా భానాసంభవాదితి చేన్న. యథాహి ఘటో నీలో భవతి వ్యక్తో నాకాశం భవతి. కాష్ఠం భస్మ భవతీత్యాదౌ ధాత్వర్థే అసాధారణధర్మ

మూహాలంబనబోధే రక్తదండవాన్పురుష ఇతి విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిబోధస్య వైలక్షణ్యోపపత్తయే రక్తత్వప్రకారతానిరూపితదండనిష్ఠవిశేష్యతాయాః పురుషనిష్ఠవిశేష్యతానిరూపితప్రకారతాయాశ్చాభేదం కేచిదంగీకుర్వంతి తథాసతి దండాభావవాన్రక్త ఇతి బాధబుద్ధేః రక్తదండవాన్పురుష ఇతి బోధప్రతిబంధకత్వాపత్తేః. రక్తత్వస్య రక్తరూపవత్త్వరూపతయా తస్య చ రక్తత్వజాతేః ప్రకారతావచ్ఛేదకత్వేన రక్తత్వజాతినిష్ఠప్రకారతానిరూపితరక్తరూపనిష్ఠవిశేష్యతాయా ఏవ దండనిష్ఠప్రకారతాత్మకవిశేష్యతానిరూపితత్వేన దండాభావప్రకారతానిరూపితరక్తరూపనిష్ఠవిశేష్యతాశాలిబాధబుద్ధేః దండనిష్ఠప్రకారతానిరూపితరక్తరూపనిష్ఠవిశేష్యతాశాలిబుద్ధిత్వేనైవ ప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకత్వాత్.

ణాపి వృత్తి స్త్రి ప్రైచిత్రేణ నీలనాకా భస్తాదే స్వాత్మాదేవాన్వయః ప్రథమాయా అంతరాగాన మానాధికత్వా భావాత్ నాకాదిపదస్య స్వారంభకా వయవాగత్యాదధ్యోలాంకు శికతయా ప్రకృతి విశ్వశోన్యైద మతేపి వృత్తో నాకా భవతీత్యాదా వృత్యన్వతాయా ఉకప ౨. తథా థాతస్తే ప్రవృత్తేపి ప్రకారి సంబాధేన లోహితా దేస్వాత్మాదన్వ యస్యోపగమాత్. యథా ప్రవృత్తి విశ్వత్రావస్థలేవృత్తః పంచనాకా భ వతీత్యాదౌ ప్రకృతిభూత వృత్తా శేరి దేవన్యతయా భావ నాన్వయిత్వా త్ తస్యతనంఖ్యాబోధకతయా ప్రవృత్తివాచక పదసమాన వచనకత్వ మాఖ్యాతస్య. తథాపకో న్యాయతః ఇత్యాదౌ భవస్థ్యాత్యాతో వృత్తీయవాక్యే ఏకాంత వాచ్యస్య సోపవిశేష్య స్యాఖ్యాతస్య విశేష్య తయా న్యాయబోధ విశేషణతయా తస్యదసమాన వచనకత్వ మాఖ్యా తస్య. వస్తు వయమానాత్ర్తేవ నిజానుయోగుత్వాదిక స్వాలబ్ధాత్వాను

అతఃప్రకారతా విశేషణత ద్యోతకత్వ ప్రపాంగీకరణీయః తత్రాపి భవః. త థాచోక్త సముదాయాలంబనావిషయతా శ్రిత్యాయస్వామింబోధ ద్యోతకత్వ మాకు త్యేవ వస్తుతో త్రిక్ష్విత్యనసాంబోధితస్తంఖ విశ్వప్రకారతా వచ్ఛేదకత్వం రక్తస్య విశ్వప్రకారతా నిరూపిత విశేష్యతాయా మనస్య మంగీకార్యం. సముదాయాలంబనస్థలీయ తంతవిశ్వప్రకారతా వచ్ఛేదకంచ వర స్తత్వవిశ్వప్రకారతా నిరూపిత విశేష్యతా నిరూపిత తద్యోతకత్వ మనస్య ముపపాదనీయం. విశిష్టవైశిష్ట్యబోధేచ తండాంశేన ప్రత్యేకమేవ ప్రకార వతుల స్తస్య ప్రకారతాని రూపిత విశేష్యతస్య మకీకార్యాః. తస్యాభావి ల తామా ఇత్యత్ర. సంభవతి ముఖ్యార్థకత్వే తత్పరిత్యాగస్యాను చిత

రాజ్ఞీరప్యన్వితః” ఇత్యత్ర కథమయోగ్య విశేష్యవాచక పదవిరుద్ధవచనత్వానుమానేన క్రియాపదస్యేతి వాచ్యం. తత్రాపి యోగ్యయస్య వాస్తవత్వం నతుచికుర భాగద్వయస్య రాజ్ఞ ఆరోప్యత్వేన కవేరుత్ప్రేక్షితత్వాత్. ఆఖ్యాతార్థ విశేష్యతాయా విశేష్యతయాన్వయ విశేషత్వేనాయోగ్యయోగ్యస్యైవ వివక్షితత్వాత్. ఇచ్ఛార్థక ధాతుస్థలే ముఖ్యవిశేష్యత్వ రూపంకర్మత్వం ద్వితీయార్థః. అతోఽవ్యాప్తిసాధ్యం సుఖంభవత్వితి త్యాదీచ్ఛాస్థలే సుఖమిచ్ఛతీత్యాది వద్వ్యాప్తి మిచ్ఛతీత్యాదయోఽపి ప్రయోగాః. అనఅహం సుఖీస్యామిత్యాదీచ్ఛాయాః స్సుఖాది విశేష్యకత్వాయాః తత్ర సుఖ మిచ్ఛతీత్యాది ప్రయోగాపత్తిరితిచేన్న. మమ

త్యాగితిభావః. యద్యపి లోహితపద్మంజానా తీతిప్రయోగస్య లక్షణాం వినానోపపత్తిస్సంభవ తీత్యగత్యా లక్షణాస్వీకార ఆవశ్యక ఇతికస్య తేవత్వం తథాపిస్వయంతే శాణిభిన్నైర విశేషదర్శినా తాదృశవాక్యం నైవప్రయుజ్యతే కింతులోహితం పద్మంజానా తీత్యేవేతి నియమోఽపగన్తవ్య ఇతి మన్తవ్యం. వాక్యభేదాపత్తిరితి. నానాముఖ్యవిశేష్యక బోధజనకస్యైకవాక్యస్య వాక్యభేదకత్వాత్. సచాయుక్తః “స్సంభవత్యేకవాక్యత్వే వాక్యభేదోన హిష్యతే” ఇత్యభియుక్తోక్తేరితి భావః. నహి ప్రబోధ సిద్ధాన్తేపి సమూహాలంబన దశాయాం తాదృశప్రయోగాపత్తిర్దుర్వారైవ సమూహాలంబనస్యాపిలోహితాభేదవిషయకత్వాత్. పద్మాన్తస్య ద్విశేష్యత్వాచ్చేత్యత ఆహ. దర్శితేతి. శుక్లపద్మాదావితి. శుక్లత్వేనజ్ఞాయ మానపద్మస్యేదా విత్యర్థః. అభేదసంబంధావచ్ఛిన్న శుక్లప్రకారతా విశిష్టనిరూపితజ్ఞాన నిరూపితత్వమేవ న

నవత్వేత్యాది సుఖవిశేష్యకేచ్ఛాయా ఏవ కదాచిత్సుఖాది విశిష్టాత్మబోధక శబ్దేన విషయాభిలాపాత్. స్వకృత్యధీనసిద్ధికత్వరూప స్వకృతిసాధ్యత్వ ప్రకారక పాకవిశేష్య కేచ్ఛాయా ఏవ పాకం కృత్యా సాధయామీతి పాకవిషయానుకూల కృత్యభిన్న వ్యాపార విశిష్టబోధక శబ్దేన విషయాభిలాపవత్. యది చోద్దేశ్య సుఖాదేర్విశేషణతయాపి క్వచిద్భానమాదు భావికం తదోద్దేశ్యాది వ్యవహారనియామకః క్వచిత్కించిద్విశేషణ సాధారణో విషయతా విశేషోభ్యుపేయః. అనుమితౌ విశేష్యతయా క్వాచిత్కభానవిషయ సాధ్యనిష్ఠ విధేయతాఖ్య విషయతావత్. నవవచసుఖ మిచ్ఛతీత్యాదౌ ద్వితీయార్థః. గామిమిచ్ఛతీ

మూహాలంనీయ వహ్నినిష్ఠ విషయితాఖ్యాం వస్తుతథావిధ లోహిత ప్రకారకత్వవిశిష్ట విశిష్టజ్ఞాన నిరూపితత్వమిత్యాహుః. పాకాదేవేతి. విభక్త్యర్థ మవ్యాప్తిరిత్యర్థః. తథాచ నీలరూప విశిష్టస్య నీలవత్వాస్య విభక్త్యర్థే అసాధారణ ధర్మే ఆధేయతా సంబంధేనాన్వయ ఇతి వక్ష్యమాణోర్థః. నచ ధర్మో నీలత్వాదిక మేవేతి వాచ్యం. క్వచిన్నాపని అహంపచ తీనామిచ్ఛాయా మిత్యర్థః. విషయతావిశేషః. ఉద్దేశ్యతాఖ్యః. విధేయతాఖ్య విషయతావదితి. ప్రతియోగి తత్తద్భేదసాధనే ప్రతియోగ్యతిరిక్తేష్వపి ప్రతియోగితర భేదజ్ఞానా సత్త్వేన ప్రతియోగితరత్వావచ్ఛిన్నాభావ ప్రతియోగికం నవతీ ప్రతియోగి న్యూనతేతి పరామర్శాత్ ప్రతియోగితర భేదత్వావచ్ఛిన్న సాధ్యవిశేష్యకానుమితేరవశ్యకత్వాత్. విశిష్టబుద్ధౌ విశేషణజ్ఞానస్య కారణత్వేన అప్రసిద్ధసాధ్యస్య విశేషణతయా భానాసంభవాత్. తథాచానుమితేస్సాధ్య విధేయకత్వ నియ

త్వాదౌ గామాదిపదం గామనుస్మృత్యాదిపరం. అతఏవచ సిద్ధస్యగామాదేర్ముఖ్యవిశేష్యతాయా ఉపదర్శిత విలక్షణ విషయతాయా విరహేపి నక్షతిః. గామాదేస్సిద్ధత్వేపి స్వస్వత్వాద్య సిద్ధోపరక్తస్య ఇచ్ఛాయాం ప్రాధాన్యేన క్వచిద్భానం విశిష్టస్యాసిద్ధత్వాత్. తత్రైవ చ గామనిచ్ఛతీత్యాదిప్రయోగ ఇతి వదంతి. పాకంచికీర్షతీత్యాదౌ ద్వితీయా విశేష్యతారూప కర్మత్వార్థ తయాకృతి ప్రకారక పాకవిశేష్యకేచ్ఛా ప్రతీయతే. సాచపాకం కృత్యాసాధయ మితీచ్ఛా. అధవా పాకో భవత్విత్యర్థ విశేష్యకేచ్ఛా వా చిత్యాస్వకృతి విశేష్యకేచ్ఛా. చికీర్షాపదార్థః. సాచపాకః కృతిసాధ్యో భవత్వితీచ్ఛైవ. ప్రతీకా చ

మేతస్యచిదుద్దేశ్యతయాభానేపి విధేయతాఖ్య విషయతావశ్య ముభ్యుపేయమితిభావః. సిద్ధస్యేతి. తదుద్దేశ్యకేచ్ఛాం ప్రతి తద్ధర్మికా సిద్ధత్వజ్ఞానస్య కారణత్వేన సిద్ధగామోద్దేశ్యకేచ్ఛాయా అసంభవాదితి భావః. తత్రైవేతి. యత్రతస్య స్వస్వత్వవిశిష్టగామస్యా సిద్ధతా తత్రైవేత్యర్థః. యాచేతాన్యరభ్యేవ దంతిత్యంత ఏకో గ్రంథః. నను చికీర్షాయాః ప్రవృత్తిహేతుత్వస్య సర్వసమ్మతతయా పాక సాధ్యక ప్రవృత్తౌచ పాకవిశేష్యక కృతిసాధ్యత్వ ప్రకారకేచ్ఛాయా ఏవ హేతుత్వేన గ్రంథకృద్భిరుక్తత్వాత్. కథంకృతివిశేష్యకేచ్ఛా చికీర్షాపదార్థ ఇత్యత్రాహ. సాచేతి కృతివిశేష్యకేచ్ఛా చేత్యర్థః. తథాచ చికీర్షతీత్యాదౌ సన్నంతధాత్వర్థః కృతివిశేష్యకేచ్ఛైవ. ప్రవృత్తౌ కారణత్వం తస్యాః గ్రంథకృదుక్తనుసారేణ కృతిసాధ్యత్వ ప్రకారకేచ్ఛారూపమేవేతి నతత్రాగ్రహ ఇతి భావః. నను ముఖ్యవిశేష్యస్య రూపకర్మత్వ స్యైవేచ్ఛార్థకధాతుయోగే ద్వి

సాధనతు మాపేక్ష్యాన్యదేశాత్. పాకాదేశ్చ కృతేః కర్మత్వమేవ ద్వితీయయా ప్రత్యాయ్యతే. సత్విచ్ఛావిషయత్వమాత్రం కర్మత్వం. గృహాన్తిష్ఠతీచ్ఛావిషయమాదాయ గృహంతిష్ఠాసతీత్యాది ప్రయోగాపత్తేః. యుక్తం చైతత్. సనో ధాత్వర్థప్రకారకేచ్ఛావాచిత్వే ఓదనభోజనేచ్ఛాదశాయామోదనం బుభుక్షత ఇతి ప్రయోగో న స్యాత్. తత్ర భోజనస్యాప్రకారత్వాత్. నచ కర్మతా సంబంధేన భోజనప్రకారికా యదౌదనవిశేష్యకేచ్ఛా తదైవ తాదృశప్రయోగః. సా చేచ్ఛా భోజనధర్మికేష్టసాధనతాజ్ఞానాత్ భోజనవిశిష్టేష్టసాధనతాజ్ఞానాద్వా ఓదనస్యేష్టతాదశాయామపి విశిష్టధర్మికేష్టసాధనతాజ్ఞానాద్విశిష్టధర్మికాపి

తీయాయాః ప్రత్యాయ్యత్వేన కృతివిశేష్యకేచ్ఛాయాం పాకస్య ముఖ్యవిశేష్యత్వేన భానాభావాత్ కథం పాకం చికీర్షతీతి ప్రయోగ ఇష్యతామిహ. పాకాదేరితి. గృహంతిష్ఠాసతీతి. సన్ప్రకృతధాత్వర్థప్రకారకవిశేష్యకేచ్ఛావాచిత్వే సిద్ధే పాకం చికీర్షతీతి ప్రయోగోపపత్తయే కృతిప్రకారకత్వమాత్రం కర్మత్వమపి ద్వితీయయా ప్రత్యాయ్యత ఇతి మన్యతే. తదా గృహంతిష్ఠాసతీతి ప్రయోగోపి స్యాత్. అథవా స్థితి మద్గృహం భవత్వితీచ్ఛాదశాయాం గృహస్య ముఖ్యవిశేష్యతేన గృహంతిష్ఠాసతీతి ప్రయోగాపత్తిః. వస్తుతః గృహంతిష్ఠాసతీత్యేవ ప్రయోగః ప్రామాణికః తస్మాత్సర్వం తథాతు ప్రయోగే సన్ప్రకృత్యయ ప్రకృతిభూత ధాత్వర్థకర్మత్వమేవ ద్వితీయయా ప్రత్యాయ్యత ఇత్యేవ స్వీకరణీయమితి భావః. నను భోజనవిశిష్టోదనవిషయకేచ్ఛాయామోదనధర్మికేష్టసాధనతాజ్ఞానమేవ కారణం వాచ్యం. తచ్చ న సంభవతి సిద్ధత్వే

ద్ధత్వ జ్ఞానసహితత్వాది విశిష్టేచ్ఛా సంభవాత్. యత్ర భోజన సిద్ధతాదశాయాం భోజనోత్తర కాలీన గమనత్వాది ప్రకారి భుక్తోదన జన్యతృప్తిత్వాది ప్రకారికా వా ఇచ్ఛా తత్ర బుభుక్షత ఇతి ప్రయోగ జన్య న ప్రసంగః ముఖ్యవిశేష్య విశేషణతా పన్నకర్మత్వాంశే ఇచ్ఛా ప్రకారక త్వేన సన్ప్రత్యయార్థ భానోపగమా దితి వాచ్యం. భోజనం భవత్విత్యాది భోజన విశేష్య కేచ్ఛా దశాయా మపి ఓదనం బుభుక్షత ఇత్యాది ప్రయోగస్య సర్వసిద్ధత్వాత్. ధాత్వర్థ విశేష్య కేచ్ఛా బోధకతాయా స్సన్ప్రత్యయ స్యావశ్య ముపేయత్వాత్. తదద్వయీ వ్యుత్పత్తిరేకోపేయతే ఏకవ్యుత్పత్త్యైవ నిర్వాహే వ్యుత్పత్తిద్వయ కల్పనే గౌరవాత్. అతఏవచ స్థిత్యాదిగోచ రేచ్ఛాయా గృహాదివిశేష్య కత్వేప్యాకర్తృత్వా సంభవేపి గృహం తిష్ఠాసతీత్యాదయోన ప్రయోగాః. భోజనప్రకారకోదన విశేష్య కేచ్ఛా విశేషదశాయాం బుభుక్షత ఇత్యాది ప్రయోగ సత్త్వేతూ ద్దేశ్యతాఖ్య విషయతాయా ఏవధాత్వర్థే భానోపగమేన తన్నిర్వాహాత్. నచధాత్వర్థ విశేష్య కేచ్ఛాయా స్సన్ప్రత్య

యజ్ఞాతే తస్యోపేచ్ఛానుత్పత్త్యా తదభావ ధర్మితా సిద్ధత్వ జ్ఞాన సహితేష్టసాధనతాజ్ఞా నస్యై వేచ్ఛా జనకతయా సిద్ధోదన ధర్మికాసిద్ధత్వజ్ఞానాసంభవాదిత్యత ఆహ సాచేతి. యన్ముఖ్య విశేష్యికా ఇచ్ఛా తన్ముఖ్య విశేష్యకేష్ట సాధనతా జ్ఞానస్యైవ తద్ధేతుత్వేన సర్వత్ర క్లృప్తతయా ప్రకృతే భిన్నధర్మికేష్ట సాధనజ్ఞానస్యేచ్ఛా హేతుత్వే అక్లృప్తకల్పనాపత్తిరిత్యభిప్రాయేణాహ. భోజన విశిష్టేతి. తద్ధి తద్ధర్మికా సిద్ధత్వ జ్ఞానాభావాత్కథంత తదిచ్ఛేత్యత ఆహ. ఓదనస్యేతి. ననుధాత్వర్థప్రకా

యార్థత్వే పాకంచికీర్షతి ఓదనం బుభుక్షతే ఇత్యాదౌ పాకౌదనాదే ర్ద్వితీయయాకృతి భోజనాదికర్మత్వ ప్రత్యాయనా సంభవేపి పాకశ్చికీర్ష్యతే ఓదనోబుభుక్ష్యత ఇత్యాదౌ కర్మాఖ్యాతేన తత్ప్రత్యాయనా సంభవః. తత్ప్రకృతి భూతసన్నంత ధాత్వర్థకృతి భోజనేచ్ఛా కర్మత్వస్యైవతత్ప్రత్యయేనైవ బోధ్యత్వాత్. ప్రత్యయానాం ప్రకృత్యర్థాన్వితస్వార్థ బోధకత్వాత్. ఇచ్ఛావిషయత్వ విశేషిత విశిష్టకృతి భోజనాదేశ్చ ప్రత్యయ ప్రతిపాదనాదితి వాచ్యం. కర్తృప్రత్యయస్థలే సన్ప్రత్యయార్థేచ్ఛాయా ధాత్వర్థ విశేష్యతయా భానేపి కర్మప్రత్యయ స్థలే తస్యా ధాత్వర్థ విశేషణతయా భానోపగమాత్. చికీర్ష్యతే పాక ఇత్యాదౌ ఇచ్ఛావిశేషిత కృత్యాదేరేవ సన్నంతేన ప్రతిపాదనాత్. తాదృశకృత్యాది కర్తృతాయా ఆత్మనేపదాదినా ప్రత్యాయన సంభవాత్. ఆఖ్యాతాద్యుపస్థిత వర్తమానత్వ దేశ్చకృత్యాది విషయకేచ్ఛాను త్ర ప్రకృత్యర్థః. యత్ర వాఇచ్ఛా విషయ కృతి స్తత్రోభయత్రై వేచ్ఛాయామన్వయః. ప్రకృత్యర్థైకదేశేపి నీలఘటో ఘటశ్చేత్యాదిస్థలే నీలరూ

తకేచ్ఛాయా స్సన్ప్రత్యయార్థత్వే భోజనోత్తర కాలం భోజనోత్తర కాలీనగమనేచ్ఛాయాం భుక్త్వాదన జన్యతృప్తీచ్ఛాయాం వాబుభుక్షత ఇత్యాది ప్రయోగాపత్తిరిత్యాశంకాయామాహ. యత్రేతి. ఉక్తరీత్యేతి. ఆధారతా సంబంధేన స్థితి విశిష్టగృహాం భవత్వితీచ్ఛాయా గృహముఖ్య విశేష్యకత్వ [illegible] ముఖ్యవిశేష కేచ్ఛాయా ఏవ సర్వత్ర సన్ప్రత్యయార్థత్వే భోజన కర్మాదనం భవత్వితీచ్ఛాదశాయాం ప్రామాణికానాం బుభుక్షత ఇతి ప్రయోగానుపప

పాదాతత్రబాధ్యర్థాతిశయాన్వయానురోధాత్. నచైవం కర్తృప్రత్యయస్థలేపి కృతివిశేషితైవేచ్ఛా సన్ప్రత్యయార్థోస్తాం. విశేషణీభవంతి కృతిరేవ కర్తృత్వేనాన్వీయతాం. భవన్మతే విశేషణీభూతేచ్ఛాయాం వర్తమానత్వాద్యపరాఖ్యాతార్థాన్వయవదితి వాచ్యం. ఏకత్ర విశేషణతయోపస్థితస్యాన్యత్ర విశేషణతయాన్వయో అవ్యుత్పన్న ఇతి ప్రథమాంతార్థ విశేషణ కర్మత్వ ఇచ్ఛాయాం విశేషణతయోపస్థితస్య ధాత్వర్థస్య విశేషణతయాన్వయాయోగాత్. విశేష్యతయా చాన్వయస్యాప్రసక్తత్వాత్. ధాత్వర్థవిశేషణతయా ఇచ్ఛాభానేపి తస్యా వర్తమానత్వాది విశేషణత్వేన భానే ఉక్తవ్యుత్పత్తి విరోధవిరహాత్. ఏవం ధాత్వర్థస్యేతర విశేషణతయోపస్థితస్య స్వాతంత్ర్యేణ కర్తృతావిశేషణత్వమయుక్తమేవ. ప్రకృత్యర్థస్యైకదేశేపి ప్రకృత్యర్థాంతర్గతతయా భాసమాన ఏవ ప్రత్యయార్థాన్వయ దర్శనాత్. నాస్వాతంత్ర్యేణ భాసమానేచ్ఛారూప విశేష్య పారతంత్ర్యేణ సమర్థత్వాన్వ

త్తిరిత్యభిప్రాయేణాహ భోజనప్రకారికేతి. సన్ప్రత్యయేనేతి. యద్యపీచ్ఛామాత్రస్యైవ సన్ప్రత్యయార్థతయా ఇచ్ఛావిశేషితకృతిర్న సన్ప్రత్యయస్య ప్రతిపాద్యా తథాపి ధాతుసహితేనేత్యాది పూర్ణార్థాత సన్ప్రత్యయాభ్యాం ఇచ్ఛావిషయకృతి ప్రతిపాదనాద దోషః. ఇచ్ఛామాత్రమన్వయ ఇతి. ఇచ్ఛావిషయకృతేః స్వప్రసంగ ధాత్వర్థత్వేకృతావేవ వర్తమానత్వాన్వయ స్వీకారే అతీతేచ్ఛాధీన పాకకృతికాలేపాకంచికీర్షతీతి ప్రయోగాపత్తిః నచేష్టాపత్తిః. తదానీం పాకోపచికీర్షిత కింతు పూర్వం చికీర్షిత ఇత్యేవ ప్రయోగాదితి భావః. తిరబద్ధోతిశయ

త్వాపి ఇచ్ఛాయాం కర్మతాన్వయేన దృష్టః. విశేష్యాన్వయస్య
న విశేషణస్య పారతంత్ర్యేణాన్వయస్య విశిష్టాన్వయస్థలే వ్యుత్పత్తిసిద్ధ
త్వాత్. అథాత్ర విషయతా రూప కర్తృత్వే చికీర్షతి పాక ఇత్యా
దౌ ఇచ్ఛాయా స్వపరతంత్రకృతౌ తస్యాన్వయః. ఉభయత్రైవ పాకా
దేర్విషయత్వాత్. స్థిత్యాది కర్తృతాః ప్రసిద్ధాయాచ కృత్యహంతిష్ఠాసతే
ఇత్యాదేర ప్రసంగాదితిచేత్. ఓదనో బుభుక్షుత ఇత ఇత్యాదౌ కాగతిః
తత్రేచ్ఛా కర్తృతాయాః విషయతా రూపత్వాత్. భోజనాది కర్తృతా
యాశ్చ తదన్వయిత్వాత్. విశేష్యోభయ దిచ్ఛాన్వయిన కర్తృత్వే భోజ
నాద్యన్వయా యోగ్యత్వేన విశిష్టాన్వయా సంభవాత్. వస్తుతః పాక
శ్చికీర్షతి ఇత్యత్రాపి గతిరేవ కృతి విశేషణతయా పాకనిష్ఠేచ్ఛా వి
షయతాయాః కృత్యవిశేషణతయా తన్నిష్ఠ కృతి విషయతాభిన్నతయా
ఇచ్ఛాన్వయినో విషయతాయా రూప కర్తృతాప్రకృత్యర్థతయా యోగ్య
త్వాత్. యదిచ విశేష్యాన్వయి వ్యాప్తేవ తత్ప్రకారకత్వేఽపి విశేష

తత్వం. నీలపదార్థాస్తు నీలరూప విశిష్ట ఘటాదిరేవ ఘటపద సామా
నాధికరణ్యాను రోధాత్ ఇతి నాతిశయః. నీలపదార్థైకదేశే నీలరూప ఏ
వేతిభావః. అదినాత మప్పిత్యయ పరిగ్రహః. ఏవం ప్రకృత్యర్థైకదేశే
నాపి ప్రత్యయార్థాన్వయ స్వీకారే. అజ్ఞస కృత్యాదితి. ప్రథమాంగా
ర్థ ముఖ్య విశేష్యక శాబ్దబోధస్యైవ సర్వత్ర స్వీకరణీయతయా కృ
తా విశేషణతయా కర్తృత్వాన్వయే తదసంభవాదితిభావః. నను శ్యామా
ఖ్యనే పదస్థలే విశేషణే భవత్యా మిచ్ఛాయామపి వర్తమానత్వాదర్థస్య

ణాన్వయ ఇతినియమః అపితుతదన్వయి తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నఏవ. తథా చవిషయితాత్వావచ్ఛిన్నస్యోభయాన్వయ యోగ్యతయాన ప్రకృతే ష్వన్వయానుపపత్తిః. అతఏవ అరుణయేత్యాదౌ వారుణ్యా నిరూపిత సాధ్యతాయోగో నిరూపిత సాధ్యతా భిన్నత్వేపి నతృతీయార్థే విశిష్టాన్వయానుపపత్తిః తత్ర పరంపరయా విశేష్యాన్వయి సామగ్రయా వ్యక్తే పరంపరయా విశేషణాన్వయి వ్యక్త్యభేదవత్. ప్రకృతేపి పరంపరయోభయాన్వయి కర్తృవ్యక్త్యభేదో అక్షత ఏవేత్యుచ్యతే. తథా భోజన కృతిమత్వవతు పాకశ్చ భవత్యేతి సమూహాలంబనేచ్ఛావిషయాదాయ పాకశ్చికీర్షతి ఇతి ప్రయోగస్య కామ్యాంతరీయ కృతి విషయతామాదాయ దుర్వారత్వేన. విషయతా సంబంధేనేచ్ఛా విశేషణీభూత కృతి వ్యక్తే కర్తృత్వస్యైవ తదిచ్ఛాన్వయి కర్మణ్యన్వయాన్నాయమతి ప్రసంగ ఇతి

గౌణాన సంభవత్వేన ఉక్త వ్యుత్పత్తి విరోధాదిత్యాశంక్య నిరాకురుతే. ధాత్వర్థ విశేషణతయేతి. నను గవి విశేషణతాపన్న స్వారుణ్యాదే స్తృతీయార్థ సాధ్యతాయాం విశేషణత్వే నాన్వయాత్ ప్రకృతేపి చ్ఛా విశేషణతాపన్నకృతేః కర్మత్వే విశేషణతయా న్వయేన విరుద్ధ ఇత్యాశంకాయామాహ. ఏవమితి. స్వాతంత్ర్యేణేతి. ప్రకృతిజన్యబోధీయ నిరూప్య నిరూపక భావాపన్న విషయతానాపన్నతయేత్యర్థః. ప్రకృతేన కృతినిష్ఠ ప్రకారతా నిరూపితేచ్ఛా నిష్ఠవిశేష్యతా ప్రకృతి జన్య బోధీయా కృతి కర్మతాక ఇచ్ఛాన్వయ బోధోపగమే ప్రకృతి నిష్ఠ ప్రకారతానేచ్ఛా నిష్ఠ విశేష్యతా నిరూపితేతి తాదృశ విషయతానాపన్న స్యైవ కర్మత్వేన్వయ ఇతిభావః. ప్రకృత్యర్థాంశగణేన తయా భాస

తే త్తథాపి తదిచ్ఛాకాలే పాక ఇదానీం నచికీర్షిత ఇతి ప్రయోగానుప పత్తిః. అన్వయితావచ్ఛేదక కృతి విషయతాత్వక్కృతి గోచర వర్తమా నేచ్ఛా విషయితాత్వా వచ్ఛిన్నాభావ యోస్తదా పాకే అసత్త్వాత్. నచ వర్తమాన కాలావచ్ఛిన్న కృతి విషయత్వత్వా వచ్ఛిన్నాభావ ఏవ తత్ర ప్రతీయతే. నపాకే అబాధిత ఇతి వాచ్యం. యద్యపీతిచ్ఛాధీన పాకకృతిరపి తత్రైవ కృతే తదా తాదృశాభావస్యాపి తత్రబాధాత్ పాకకృతీచ్ఛాయా మసత్త్వా ముక్తేచ్ఛాన త్వేపిచ తథా ప్రయోగాత్. కృత్యన త్వేపి పాకకృతీచ్ఛాన త్వే తథా ప్రయోగ విరహాత్ కృతివిషయ తాభావమాత్ర బోధస్య తత్రాభిప్రేతత్వ సంభవాచ్చేతి. కర్మప్ర త్యయస్థల ఇచ్ఛాధాత్వర్థ విశేషణమేవ. ఇదంతు న స్వం. కర్మప్ర త్యయస్థలేపి ధాత్వర్థ విశేష్యైవేచ్ఛాన ప్రత్యయేన ప్రత్యాయ్యః

మానత్వమపి ప్రకృతిజన్య బోధీయ నిరూపక నిరూపక తావచ్ఛిన్ని యతావచ్ఛేదమేవ. నన్వేవం సతి కర్మత్వే ప్రకృత్య సాకాంక్షేతిసా న్వయ స్వీక్రియతే. అపితు స్వనిష్ఠ బోధేచ్ఛా సాకాంక్షేతి న్యాయ నో ప్రదోక్ష ఇత్యత గమ్యతాం. ఇచ్ఛా రూపేతి. గత్యర్థాదీ. ధర్మి సాకాంక్ష క్షేపితాన యోనాము. ధర్మత్వయా సాసుగీ ప్రయుక్తత్వ నన. ధర్మత్వయా భావేపి తత్సానుగీ ప్రయుక్తావయోస్తత్వ సంభవా దితిభావః. ఉభయస్తైతినేతి. కతా విచ్ఛాయాంచేత్వర్థః. ప్రకృతేస్సా ద్యతాఖ్య విషయతాయాః పాకేసత్త్వాత్. ఇచ్ఛాయాశ్చ ప్రకృతి నిష్ఠవి శేషతా నిరూపిత ప్రకారతా రూప విషయతా సత్త్వాదితిభావః. తద సత్త్వాదితి. గతాధస్సంయోగానుకూల క్రియానుకూల వ్యాపారో ధ

తే. తత్కర్మత్వ మేవకర్త్రాఖ్యాతార్థః. తచ్చ ధాత్వర్థ కర్మతా యా తద్విషయత్వం. ఓదన కర్తృక భోజనం భవతు పాక విషయకకృతి ర్భవత్విత్యాదీచ్ఛాయాంచ పాక భోజనాదీనాం తదిచ్ఛా విషయతయా తత్కర్తృత్వ మక్షతం. గృహస్థితీచ్ఛాయాం గృహాదే స్థితిత్వా ధాత్వర్థాదితయైవ విషయత్వమితి నగృహాదే స్థిత్యాది కర్మత్వం. అత ఏవ యథోదనవ్యక్తి కర్మక భోజన మప్రసిద్ధం అతశ్చ భోజనకర్మతయా తదిష్టం తత్రాయమోదనో బుభుక్షిత ఇత్యాదేర్నర్తనాది విషయత్వే గగనాదిగోచరేచ్ఛాస్థలేవ గగనం చికీర్షిత ఇత్యాదేశ్చ ప్రయోగస్యానుపపత్తిః. తదోదనాది కర్మకత్వ మాత్రేణాపి రాగేణ యత్ర భోజనాదీచ్ఛా తత్రైవ తద్భోజనాదికం విషయీకరోత్యపి త్వవిషయం బుభుక్షిత ఇత్యాదయః ప్రయోగాః. కర్తృప్రత్యయస్థలేపి నాన్య

జిథాత్వర్థః. తత్కర్మత్వంచ తాదృశ క్రియారూప ధాత్వర్థతావచ్ఛేదక ఫలశాలిత్వమితి భోజనస్య నిరూపకత్వాభావేన తస్య విషయతారూప కర్మతాయా అసంభవాదితి భావః. ప్రకృత్య విశేషణతయేతి. పాకనిష్ఠ సాధ్యతాఖ్య ప్రకృతి విషయతాయా ప్రకృతి నిష్ఠ విశేష్యతా నిరూపితత్వేన ముఖ్య విశేష్యతా రూపత్వాదితి భావః. భిన్నతయేతి. సాధ్యతాయాః కార్యతా రూపత్వేన కార్యతాయాశ్చ స్వనిరూపక కారణ భేదేన భిన్నత్వాదితి భావః. విషయతా సంబంధేనేతి. తన్న త్ర విశిష్టాన్వయస్థలే ధర్మి పారతంత్ర్యేణ విశేషణీభూతస్య కర్తృత్వా స్య తర్పణాదిచ్ఛాయామపి విషయీభూతకృతి విషయత్వస్య విశిష్టాన్వయ ప్రయోజకత్వాదితి భావః. అన్వయితావచ్ఛేదకేతి. కృతి

కవిషయతా రూపం కర్మత్వమేవేచ్ఛా విశేషణతయా భాసతే. నను ధాత్వర్థే కర్మత్వం ధాత్వర్థే విశేషణతయా తన్నిదానే కర్మత్వ విశిష్ట భోజనాది నిరూపిత విషయితాయా నియమత ఇచ్ఛాయాం భానోపగమే నోక్తస్థలే విషంబుభుక్షతే చైత్ర ఇత్యాది ప్రయోగ వారణేపి గగనం దిదృక్షతే చైత్ర ఇత్యాది ప్రయోగస్య దురుపపాదత్వాత్. ఇదంతుబోధ్యం. సన్ప్రతిపాద్యేచ్ఛాయాం ధాత్వర్థే కృతి భోజనాదేః కేవల విశేష్యతా సంబంధేనైవ విశేషణత్వం నభాసతి పరక ప్రకృత్యర్థ కృతి భోజనాది గోచరేచ్ఛావతి అయంచికీర్షతి బుభుక్షత ఇతిప్రయోగ ప్రసంగాత్ కింతు విశేష్యతా సమానాధికరణ్యోభయ సంబంధేనైవ. ఉక్తాతి ప్రసంగవారణాయ ఇచ్ఛా సమానాధికరణ్యేపి సన్ప్రత్యయ వాచ్యతాం స్వీకృత్య క్రియాయాం తదన్వయోపగమోపసాక్షియాత్. ఇచ్ఛాంశే సమానాధికరణ్యవారణాయ సప్రతిపత్తేతి ప్రత్య

త్యేనైవ ప్రకృతేస్పష్టం తథాత్వేధే ఘటకతా నతు కర్తత్వ ఇత్యేన న భాస ధాత్వర్థ న్యాయ గావచ్ఛేదక ప్రకృతి విషయతాత్వమేవ నతు న ప్రదర్శ క్తి విషయతాత్వం. ఘటో నాస్తీత్యాదౌ న ఘటాభావ ప్రతియోగిత్వ ఇవ బోధ్యతే. నతు ఘట నిష్ఠ ప్రతియోగిత్వా వచ్ఛిన్నాభావ ఇతిభావః. నచేతి. నకలంజం భుంజీతేత్యాదౌ లిఙః కృతి సాధ్యత్వేష్ట సాధనత్వ బలవదనిష్టా ననుబంధిత్వానాం ప్రత్యయానాం బోధకత్వేపి ప్రకృతిసాధ్యత్వేష్ట సాధనత్వయోః కలంజ భక్షణేపి సత్త్వేన నఞా అభావేన బలవద నిష్టాననుబంధిత్వా భావస్యైవ బోధ్యతే. నత్వ భావ త్రయాం. తథా ప్రకృతేపి వర్తమాన కాలీనప్రకృతి విషయకేచ్ఛా విష

గతాదవస్థానాత్. స్వసమానకర్తృకత్వస్య వాచ్యత్వే తత్తదిచ్ఛా రూపపదార్థానామననుగమేన వ్యుత్పత్త్యనుపపత్తిః. నచసమానకర్తృకత్వస్య సంబంధత్వోపగమేఽత్ర శక్తిగ్రాహకానుశాసనవిరోధః. యతో ధాతోః కర్మణస్సమానకర్తృకాదిచ్ఛాయాం వేతి సన్ప్రత్యయ విధాయకసూత్రం సనః సమానకర్తృకత్వార్థకతాం న ప్రతిపాదయతి. తస్యహీచ్ఛాకర్మత్వేన తత్సమానకర్తృకత్వేన చస్వార్థపరాద్ధాతోరిచ్ఛారూపార్థే సన్ భవతీత్యేవార్థః. ఇచ్ఛాధాత్వర్థయోః సంసర్గతయా సమానకర్తృకత్వవివక్షాయామపి సమానకర్తృకత్వోపస్థాపకత్వం ధాతోర్విస్వపాతీచ్ఛామాత్రే శక్తిగ్రాహకం తన్మాత్రమితి. సుబంతోత్తరేచ్ఛార్థే విహితస్యచ కామ్యా

యత్యాభావస్యబాధితత్వేన వర్తమానకృతివిషయత్వాభావ ఏవన ఇష్టాపత్తిరితి భావః. ఇదంచ వర్తమానస్య స్వేచ్ఛాయాం ధాత్వర్థేచ విశేషణత్వాభిప్రాయేణోక్తః. అన్యథా వర్తమానకృతేరనుపస్థిత్యా ప్రతియోగిత్వేన నఞర్థే తదన్వయాసంభవాదితిధ్యేయం. అతీతేచ్ఛానీనేతి. అతీతపాకచికీర్షాధీనేత్యర్థః. తత్ర పాకే విషయత్వం నష్టమిత్యర్థః. ననూక్తసమూహాలంబనేచ్ఛాదశాయాం పాకకృతిసత్త్వేన భవత్వేవ తాదృశప్రయోగ ఇత్యాశంకాయామాహ. పాకకృతీచ్ఛాయామితి. వర్తమానకృతివిషయత్వాభావస్య తాదృశప్రయోగాద్బోధోపగమే దూషణాంతరం సూచయతి. క్రమికసత్త్వేతీతి. తథాచ యదా పాకచికీర్షాస్తి పాకకృతిస్తు నవర్తతే తదా ఇదానీం న పాకశ్చికీర్ష్యత ఇతి ప్రయోగస్స్యాదితిభావః. ఉపసంహరతి. కర్మప్ర

జంతస్య ధాతో రిచ్ఛార్థకతయా సన్ప్రత్యయాంతా ద్విశేషేపి సన్నంత ధాతు వన్నన కర్మతా. తదంతర్గత ప్రాతిపదికస్యైవ కర్మ బోధకతయేచ్ఛాయాః కర్మాకాంక్షా విరహాత్. నచపుత్రీయతి పుత్రకామ్యతీత్యాదౌ క్యజాది ప్రకృత్యర్థ పుత్రాదేః క్రియాత్వా భావే నాకర్తృకత్వేపి ఆత్మనః పాకమిచ్ఛతి పాకీయతీత్యాదౌ ప్రకృత్యర్థ పాకాదేః సకర్మకతయా సన్నంత సముదాయ వత్క్యజంత పాకాది సముదాయస్యాప కర్మాకాంక్షాయా దుర్వారతయా తండులం పాకీయతీత్యాది ప్రయోగాపత్తి రితివాచ్యం క్యఙ్ ధాతు సమానార్థక యతేరివ సన్నంత సమానార్థకస్యక్యజంతాదేరపి కర్మతా బోధక సుప్సాకాంక్షత్వా నుపగమేన తథా ప్రయోగా ప్రసంగాత్. కృదంత కర్మణ్య వి

తీయస్థల ఇతి. తస్య కర్మణ్య. ఇచ్ఛాకర్మణ్యం. తచ్చ విషయతా రూపం. నన్వేవం భోజనేచ్ఛుతే పాకశ్చ భవత్వితీచ్ఛాదశాయాం పాకశ్చికీర్షతీ ఇత్యాది ప్రయోగాప త్తిరత ఆహ. తచ్చేతి. తథాచ సన్నంతధాతూపస్థ కర్మ ప్రత్యయస్య విలక్షణైతాదృశ విషయతాయా సకర్మణ్య ఏవ అనాది తాత్పర్యమితిభావః. నన్వేవం భోజనాభావప్రవ్యవత్విత్యిధా దశాయాం ఓదనో బుభుక్షితే పాకశ్చికీర్షితశ్చ ఇతి ప్రయోగోనస్యాత్. ఇచ్ఛతి భోజనకర్మత్వేన పాకాదనాదేస్తాదృశేచ్ఛాయా విషయత్వాదిత్యా శంకాయా మిష్టాప త్తిమాహ. ఓదనకర్మకేతి. తథాచోక్తేచ్ఛా దశాయాం నభవత్యేవ తాదృశ ప్రయోగ ఇతి భావః. యద్వా నన్వేవం భోజనకర్త్రాదనం భవతు ఇచ్ఛతి కర్మ బోధకతు ఇతీచ్ఛాదశాయామేవ తాదృశ ప్రయోగోపపత్తిః. నతు ఓదన

పతౌ యాంతు షష్ఠ్యాబాధాత్. ద్వితీయాయా అప్రసక్తేశ్చ. నచ ధాత్వర్థాన్వయ కృద్యోగే కర్తృకర్మణోః కృతీత్యస్య ద్వితీయా బాధకత్వే కంసకర్మక వధమాచష్టే కంసం ఘాతయతీత్యత్ర ద్వితీయా నస్యాత్. కంసస్యాఖ్యాన కర్మత్వా ద్యోగేన వధ కర్మతయైవ తదుత్తరం ద్వితీయా సమర్థనాదితి వాచ్యం. కృదంతోత్తరం యత్రాఖ్యానార్థే ణిచ్తత్ర ప్రకృతివచ్చ కారక మిత్యనేన కృదంత కారకస్య ణ్యంత తత్ప్రకృతి ప్రతిపాద్య క్రియాకారక తుల్యత్వాతిదేశాత్ రాజానంగమయతి సూర్యముద్గమయతీత్యాదౌ ణ్యంత ధాతుయోగే యథా ప్రకృత్యర్థ క్రియాకర్తుః కర్మత్వం తథా కృదంతోత్తరణిచ్ప్రయోగే వీత్యాఖ్యేయ గత్యర్థత్వాది కర్తుః కర్మతయా తదుత్తరం ద్వితీయేతి యథా

భోజనం భవతు పాకశ్చ భవతు ఇతీచ్ఛావతశ్చైత్రస్య తాదృశేచ్ఛాయా ఓదన పాక భోజనక్రుతి కర్మత్వ ప్రకారతా నిరూపిత విషయతాయా అసత్త్వాదిత్యాశంకాయామాహ. ఓదనకర్మకేతి. తథాచ ధాత్వర్థ కర్మత్వే నేచ్ఛావిషయత్వం నధాత్వర్థ ప్రకారతా నిరూపితేచ్ఛీయ విశేష్యత్వం. కింతు ధాత్వర్థ కర్మత్వ నిష్ఠ విషయతా నిరూపితేచ్ఛా విషయత్వమేవేతిభావః. కర్త్రాఖ్యాతస్య ఇచ్ఛావిశేషిత ధాత్వర్థ కర్మతా బోధకత్వే దూషణం సూచయతి. అతఏవేతి. వ్యుత్పత్త్యనుపపత్తేరితి. శాబ్దబోధోపయోగి శక్తిగ్రహానుపపత్తేరిత్యర్థః. తథాహి పూర్వం వ్యవహారాదినా ఇచ్ఛావ క్త్యంతక సమాస కర్తృకత్వ శక్తిగ్రహాత్ అపూర్వేచ్ఛావ్యక్తి సమాస కర్తృకత్వే శక్తిగ్రహాభావేన తద్విషయక శాబ్దబోధో నస్యాదితిభావః. యద్యపి సంబంధకో

ణ్యంతధాతుయోగే యథాప్రసృతేః కర్మణో ద్వితీయాం తథా తథా ణిచ్ప్రత్యయాంత కృదంత కర్మణోపీతి లాభాత్ప్రదంత కర్మణఃకం సాదేర్ద్వితీయోపపత్తిః. తథా వివక్షాయాం తండులస్య పాకీయతీతి ప్రయోగ ఇష్యత ఏవ. కారక విభక్త్యర్థస్య వ్యుత్పత్త్యేకదేశే నాన్వయస్య వ్యుత్పన్నత్వాత్. సంబంధ వివక్షాయాంచ నతథా ప్రయోగః. వస్తుతస్సంబంధ వివక్షాయాపి తథా ప్రయోగ ఇష్యత ఏవ. నచ తత్ర వ్యుత్పత్త్యేకదేశేన షష్ఠ్యర్థాన్వయే "ప్రతియోగి పదాదన్యద్యదన్యత్కారకాదపి" ఇతి వ్యుత్పత్తి విరోధ ఇతివాచ్యం. తాదృశ వ్యుత్పత్తేర భేదాన్వయస్థలఏవ స్వీకారాత్. వ్యుత్పత్త్యేకదేశేన భేదాన్వయేబాధకాభావాత్.

ఇతి ప్రవిష్టమపి స్వత్వం తద్వ్యక్తిత్వ రూప మననుగతమేవ. తథాపి సంబంధే శక్తిగ్రహాపేక్షా విరహాత్ ప్రాగనుపస్థితస్యాపి సంబంధస్య యోగ్యతా బలాదేవభాన సంభవాన్నానుపపత్తిః. నచేదస్య విరోధ ఇతి పరీక్షాన్వయః. ఇచ్ఛాకర్మణ్యేనేతి. తృతీయాద్యనుపస్థిత ప్రయత్వరూప వైశిష్ట్యమేవార్థః. తథాచేచ్ఛా విశేష్యత్వేచ్ఛా సమాన కర్తృకత్వ ప్రయోజ్యాభూతాయా గోచనాది వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్న తాదృశాని ధాతునః పరం ఇచ్ఛాయాం వాచ్యాయాం సన్ప్రత్యయో భవతీతి సూత్రార్థః పర్యవసితః. సమాన కర్తృకత్వోక్త్వ రక్తేతి. సంసర్గభూత సమాన కర్తృకత్వ విషయతా నిరూపిత విషయతా పదార్థ కత్వమిత్యర్థః. సన్నంత సముదాయవదితి. పూర్వోక్తరీత్యా సన్ప్రత్యయప్రకృతి ధాత్వర్థాన్వయి కర్మత్వస్యైవ ద్వితీయార్థత్వనియమాత్తస్యకర్తృత్వేనైవ సన్నంత ధాతు కర్మత్వం. తండుల పదాద్ద్వితీయాంత

అతఏవ బుద్ధస్య రాజమాతంగా ఇత్యాది ప్రయోగో నేష్యతే. ఇష్యతే చ పితుస్స్వర్గ కామ ఇత్యాది ప్రయోగః. నచ కారక పద ప్రతియోగి పదయో ర్భేద నివేశన మఫలమితి వాచ్యం. తన్నివేశస్య దృష్టాంత విధయా క్తత్వాత్. యథా ప్రతియోగి పదార్థస్య కుత్రాప్యభేదాన్వయో న భవతి తథా న్యత్త్వైక దేశేనాన్య పదార్థస్యైక్యార్థే తాత్పర్యాదితి ధ్యేయం. అభేద వివక్షాయాం పండితం పుత్రీయతి. ప్రవీరం పుత్ర కామ్యతీత్యాది ప్రయోగాభావనాత్ పరపుత్రాది గోచరేచ్ఛావతి పుం

త్వేను పన్నిత్వయ ప్రత్యయ దానస్వర్థ కర్మత్వే నేచ్ఛావిషయత్వమే వసన్నం తథాతు కర్తృత్వం ద్వితీయయాభిధానీయం. తథాచ చికీర్షతీ త్యాదేర్యథా కర్తసాకాంక్షత్వం తథా పాకీయతీత్యస్యాపి కర్మణా సాకాంక్షతా సంభవత్యేవ. పాకః కింకర్మకః పాక కర్మత్వే నేచ్ఛావిషయః కఇత్యాకాంక్షాయా స్సంభవాదితి భావః. షష్ఠ్యాబాధాదితి. "కర్తృకర్మణోః కృతి" ఇసూత్రేణ కృదంతధాతుయోగే షష్ఠీ విధానాత్ తయా "కర్మణి ద్వితీయే" తి సూత్ర విహిత ద్వితీయా బాధనాత్. విశేషేణ సామాన్యం బాధ్యత ఇతి న్యాయాదితిభావః. కంసం ఘాతయతీతి. ఘాత ఇతిఘుఞంతహనధాతో రూపం తస్య వదోర్థః తదుత్తరం కంసస్య వధమాచష్టే ఇత్యర్థేణిచ్ప్రత్యయేసతి ణిజంత ధాతుస్వరూపం నిర్వహతి. తదుత్తరంతి బాఖ్యాతే సతి ఘాతయతీతిరూపం. తత్రచ ధాత్వవయవ కృదంతయోగేపి షష్ఠీయాని ద్వితీయా బాధకా సదాశం సంఘాతయతీతి ప్రయోగోనస్యాదపితు కంసస్య ఘాతయతీత్యే వస్యాదితిభావః. కర్తృకర్మణోః కృతీతిసూత్రేణ కృదంతధాతుయో

ని పుత్రీయతీత్యాదయోన ప్రయోగాః. సుప ఆత్మనః క్యజిత్యాదినా మిత్య సంబంధి యదిచ్ఛాకర్మ తద్వాచక సుబంతాత్క్యచ్ప్రత్యయ విధానాత్. సంబంధిత్వంచ సంబంధిత్వేన భానత్వం. అన్యథాయ స్యేచ్ఛాకర్తుః పుత్రోసిద్ధ స్తస్యాపి స్వీయత్వేన పుత్రేచ్ఛా దశాయాం పుత్రీయతీత్యాది ప్రయోగస్య సర్వ సిద్ధస్యానుపపత్తేః. ఉక్తస్థలే పుత్రీయతీత్యాది వాక్యస్య పారిభాష్య వారణాయచ క్యజాద్యర్థే చాయాం పుత్రాదేర్విషయిత్వ మాత్రం నసంబంధః. కింతు స్వాంశే భాన

గమాత్రమేవ షష్ఠీ ద్వితీయా శంకితా. కంసం ఘాతయతీత్యత్రతు సూత్రాంతరేణ ద్వితీయయా షష్ఠీబాధనాన్న తాదృశ ప్రయోగానుపపత్తిరితి సమాధత్తే. కృదంతో స్మరతీతి. ప్రకృతివచ్ఛాకారకమితీతి. సూత్రాదిత్యర్థః. కృదంతో త్తర మాగా నాన్యార్థక ణిచ్ప్రత్యయస్థలే కృత్ప్రత్యయ ప్రకృతి భూతధాతూత్తర పరిణామార్థక ణిచ్ప్రత్యయేనాపి కర్త్రాదికారకస్య యాదృశం ద్వితీయాంతాదికం రూపం భవతి తాదృశమేవ కర్త్రాదికారకం కృదంతోత్తరణిజంత ధాతుయోగేపీతి. తథాచ సన్నం తథాతూత్తరం పరిణామార్థకణిచ్ప్రత్యయే హంతికర్తృత్వం మన్యః ప్రయుజ ఘాతయతీత్యత్ర యఘటన ధాతుకర్మణః కంసాదర్ద్వితీయాంతతా తథావత్ ఘాతయతీతి కృదంతోత్తర ణిచ్ప్రత్యయస్థలేపి హనధాతుకర్మణః కంసాదే ర్ద్వితీయాంతత్వ మేవేతి భావః. అత్రైవ దృష్టాంతమాహ. రాజానమితి. గమనమితి కృదంతాదాఖ్యానార్థే ణిచ్ప్రత్యయే కృల్లోపే గమయతీతి ణిజంతో ధాతుః. గమనం కరోతీత్యర్థాతే గమయతీతి రూపం. తాదృశ కర్తూ రాజ్ఞ స్తృతీయాం తత్రైవాపేక్షి

మాన సంబంధస్య ప్రతియోగిత్వేన గ్రహస్య విషయః. యస్మాద్యత్ర పురుష వృత్తిత్వ సహితం మిత్యాపేయం. స్వసంబంధస్య క్వాపిదవ్యవాచ్యత్వే షష్ఠ్యుక్త సంబంధేనైవేచ్ఛాయాం సంబంధార్థస్యాన్వయ ఇతి వ్యుత్పత్తి ప్రదర్శనాయైవ సూత్రే ఆత్మన ఇత్యుపాత్తం. ఆత్మన ఇతిషష్ఠ్యర్థ సంబంధశ్చ నధాతోః కర్మణా ఇత్యాది సూత్రాను వృత్త్యామానిచ్ఛాయా మన్వేతి అవ్యావర్తకత్వాత్. ఉక్తార్థలాభా ప్రయోజనా

తా. అనభిహితే కర్తరీతి తృతీయావిధానాత్. పరంతు క్తదంతధాతుయోగే షష్ఠ్యా తృతీయా బాధనాత్. షష్ఠ్యేవాపేక్షితా సాతు న ప్రయుజ్యతే రాజానం గమయతీతి ద్వితీయైవ ప్రయుజ్యతే. కేవల గమిధాతూత్తరం ప్రేరణార్థే ణిచి కృతే గచ్ఛతి రాజా తమన్యః ప్రేరయతి రాజానం గమయతీతి యథాప్రయోగః. అణిజన్త ధాత్వర్థకర్తుః ణిచి కృతే కర్మ సంజ్ఞావిధానాత్ తథా క్తదంతాన్ణిచ్యపి గమనాది కర్తృబోధకానాం రాజాది పదానాం ద్వితీయైవ నతు క్తదంత కర్తృత్వేపి షష్ఠీతి సముదాయార్థః. నను బుద్ధస్య రాజమానంగా ఇత్యాద్య ప్రయోగాత్ విభక్త్యర్థస్య వృత్త్యైక దేశాన్వయోన భవతీత్యాపేయం. తత్కారణం తండుల పదోత్తర షష్ఠ్యర్థస్యైకస్య బంధత్వేక దేశార్థేనా కేన్వయ స్సంభవతీత్యాశంకాయామాహ. కారకేతి. సంబంధ వివక్షాయామితి. సంబంధార్థక షష్ఠ్యాః కారక విభక్తిత్వాభావాదితిభావః. రాజకీయ ధనేచ్ఛాయాం రాజ్ఞోధనీయతీతి ప్రయోగోపీష్ట ఏవేత్యభిప్రాయేణాహ. వస్తుత ఇతి. కారకాదపీతి. వృత్త్యేకదేశే నాన్వేతీత్యుత్తరార్థస్థం. ప్రతియోగి పితృత్వ పుత్రత్వాది సంసర్గ

త్వాత్. అతఏవ సుఖ ఇత్యర్థే సుబంతాదిస్థల స్వేచ్ఛాకర్తుః సంబంధినమేచ్ఛా విషయార్థకత్వం. ఏవంచేచ్ఛా కర్మణః సుబంతా దిచ్ఛాకర్తురిచ్ఛాయామపి వృత్తావపీచ్ఛాకర్తుస్సుబంతాదిస్థ్యైవ యోగనాకాంక్షా. యథాశ్రుతే దర్శితా నుపపత్తే రితిధ్యేయం. భృత్యం పుత్రీ యతీత్యాదౌ ఆచారార్థ విహితక్య జంతస్య సకర్మకత్వం యుక్తమేవ. తథాహి. తదిమాచరతీత్యర్థే ఉపమానవాచినః క్యజ్విహితః. తదిమాచరతీత్యస్య తత్తుల్యం జానాతీత్యర్థః. ఆచారపదస్య వ్యవహా

ప్రతియోగి. యథా చైత్రస్య మాతుల ద్రవ్య మిత్యాదౌ చైత్రనిరూపితత్వస్య ప్రత్యేక దేశమాతుల పదార్థేన్వయః. చైత్రస్య పాకకర్తేత్యాదౌ కర్తృకారకస్య చైత్రాదేః పాకేనన్వయా న్వయాత్ప్రత్యయార్థ మన్వయద్వయం. అతఏవ ప్రత్యేక దేశే పదార్థాంతరస్యా భేదాన్వయా స్వీకారాదేవ. నను సంసర్గ మాత్రేణైవ ప్రతియోగి వాచకపద కారక పదాతిరిక్త పదార్థస్యా న్వయా స్వీకారే పుత్ర ప్రయోగస్యా సాధుత్వ ముపపద్యత ఏవ కింతదను రోధేన వృత్త్యుత్తాన భేద సంబంధేన వివక్షాదరణీయేత్యత ఆహ. పితుస్స్వర్గ కాను ఇతి. తథాచ ప్రత్యేక దేశార్థే స్వర్గే పితురిత్యర్థస్యాన్వయేన వ్యుత్పత్తి భంగా పత్త్యా వృత్త్యుత్తాన భేద సంసర్గ వివక్షావశ్యకీతిభావః. అఫలమితితి. నిరుక్త ప్రతియోగివాచక పదకారక పదయోరర్థస్యకస్యాప్య భేదేనాన్వయస్యైవా ప్రసక్తేరితిభావః. ప్రయోగాభావప దితి. ప్రత్యేకదేశేన ప్రతియోగివాచక పదకారక పదాన్యతర పదార్థాతిరిక్తస్య అభేదేనాన్వయా భావాదితిశేషః. యద్యపి తస్య పులాభిన్నత్వేనదా

ర మూలజ్ఞాన పరత్వాత్. తుల్యతయా జ్ఞానంచ శక్యార్థః. తచ్చానతిరిక్తం. తత్ర తుల్యత్వే ప్రతియోగితయా పుత్రాదేరన్వయః. పుత్రాదిపదమేవ వా గౌణ్యా పుత్రాది తుల్యపరం. జ్ఞానమాత్రం శక్యమర్థస్తత్ర చ స్వా వగాహిత్వ సంబంధేన పుత్రాది తుల్యస్యాన్వయః. నచైవం పుత్రాది పదముపమేయార్థకమేవ. నతూపమానార్థకమితి కథం "ముపమా నాదాచార" ఇత్యనేన తదుత్తరం క్యచో విధానం. సంగచ్ఛత ఇతివా చ్యం. పుత్రాది పదస్య తుల్యార్థకత్వేపి తుల్యస్య ప్రతియోగితయా

విషయతయా కర్తృతా సంభవేన కారక పదత్వం శక్యతేవక్తుం. తథా పీచ్ఛార్థక ధాతుయోగే ముఖ్య విశేష్యత్వస్యైవ కర్మతా రూపత యా నతస్య కారక పదత్వమితి భావః. అస్తువా సమాన విభక్తికత్వ స్యా భేదాన్వయ ప్రయోజకస్య ప్రకృతే అభావేన నతథా ప్రయోగ ఇతి ధ్యేయం. విషయిత్వ సంబంధీతి. సూత్రే ఆత్మన ఇత్యస్య విషయిణ ఇత్యర్థ కతయా తల్లాభ ఇతి భావః. యద్యపీతి. స్వార్థదాయక సూత్రే ఆత్మ న ఇత్యస్యేచ్ఛాయా మిత్యస్య చానువృత్తౌ కేవలార్థలాభ ఇతి భావః స్యాంశ ఇతి. స్వపదం క్యచ్ప్రత్యయ ప్రకృతి భూత పుత్రాది పదార్థ పరం భాసమాన సంబంధ స్స్వత్వాదిః. తత్ప్రతియోగిత్వేన గ్రహస్య విషయిజ్ఞానస్య. విషయోయః విషయైవ. తదన్యప్రతిత్వ సహిత ఇత్య ర్థః యద్యపి లాఘవాత్ప్రతియోగి వృత్తిత్వమేవ వక్తుముచితం తథోక్తావపి యస్యపుత్రః అప్రసిద్ధః తస్యాప్యన్యేనాపి పుత్రీయతీతి ప్రయోగాప త్తేః. అప్రసిద్ధాన్యే అన్యదీయపుత్రే మమపుత్రోభవత్విత్యాకారకవిశం

ఉపమాన పుత్రాద్యర్థకత్వాత్. అతఏవ తస్య కర్మణ వాచకత్వం. పుత్రాదిః తుల్యస్యాచార కర్మత్వాత్సమ్యగుపపద్యతే. పూర్వగ్రంథ ఉపమానపదస్య కర్మవాచకత్వం ఆచార కర్మవిశేషణ తుల్యతా ప్రతియోగి బోధకత్వరూపం బోధ్యం. వస్తుతః పుత్రమివాచరతీత్యస్య పుత్రం యథా వ్యవహరతి తథా వ్యవహరతీత్యర్థః. వ్యవహారశ్చ ప్రతిపాల్యత్వాదినా జ్ఞానం ప్రతిపాలనాదిరూపో వ్యాపారో వా. ఏవంచపుత్రీయతీత్యస్య పుత్రకర్మక వ్యవహారతుల్య వ్యవహారకర్తేత్యర్థః.

పుత్రేపి సంభవాత్. తథాపి యత్రకుత్రాపి స్వత్వం నాస్తి తస్యాపి స్వీయత్వేన పుత్రేచ్ఛాదశాయాం పుత్రీయతీతి ప్రయోగాపత్తయే తదుక్తం. అన్యథా తస్య యత్కించిత్స్వత్వస్యాప్రతియోగిత్వేన తాదృశ ప్రయోగానుపపత్తిరితి భావః. నన్వేవంచ ఇచ్ఛావిషయపుత్రాదేః కర్తృత్వే సూత్రే సుప ఆత్మన ఇత్యనేన సుబంతే ఏషి తు సంబంధో నిరర్థకస్యాదిత్యాశంకాయామాహ. స్వసంబంధస్యేతి. అన్యాసక్త కర్త్రాదితి. పుత్రీయతీత్యాదౌ క్యజంతధాతూపస్థాప్యా తస్యాశ్రయత్వావచ్ఛేదకతయా న్యసమవేతేచ్ఛాయా ఆశ్రయత్వస్యాప్యసిద్ధి సంభవాదితిభావః. ఉక్తార్థేతి. పరకీయ పుత్రేచ్ఛాదశాయాం పుత్రీయతీతి ప్రయోగవారణాయాదృతస్య స్వాంశే భాసమాన సంబంధ ప్రతియోగిత్వ ప్రకారవిషయ వృత్తిత్వ సహిత విషయిత్వ సంబంధేన క్యజర్థేచ్ఛాయాం ప్రకృత్యర్థ పుత్రాదేరన్వయ రూపార్థ ఇత్యర్థః. సుబంతేతి. ఆత్మన ఇత్యస్యాన్వయేనైవ తాదృశార్థ లాభాదితి భావః. నచేతి. ఆత్మన ఇత్యత్ర షష్ఠ్యర్థ భూతైషిత్వ సంబంధస్యేత్యర్థః. ఏషిత్వ సంబంధి

ముఖచంద్రాదేర్యథా స్వజన్యాహ్లాదస్య తుల్యతయా ఉపమానోపమేయభావ స్తథా పుత్రభృత్య యోరపి స్వకర్తృక వ్యవహార తుల్యతయైవ ఇతి పుత్ర పదస్యోపమానవాచితా. ఆచార నిష్పాదకత్వ ప్రతియోగ్యాచార కర్మవాచితాచ. ఆచార సదృశాచార ఏవక్య బోధనా. ప్రథమాచారే కర్తృతా సంబంధేన పుత్రాదేరన్వయః. అమాత్యంతాత్కాశ్రి చ్ఛిత్యయ విశేషేపి తాత్పర్యవశాదేవ తయా లుప్తస్యామాదేర్నియమే

తయా ఇచ్ఛావిషయః పుత్రాది పదార్థకర్తృత్వం. పుత్రమితి సుబంత ఇత్యర్థః. నన్వేవం తాదృశ సూత్రస్య వ్యుత్పత్తివిరోధః. ఏషితురిచ్ఛాయా ఇష్టేః కర్మణః సుబంతార్థస్య వృత్తిత్వస్యైవ వార్తిక వాక్యార్థత్వాదిత్యత ఆహ. ఏవంచేతి. నను యదికర్మ జాత ధాత్వర్థ కర్తృతా తథాభృత్యం పుత్రీయతీత్యాదౌ కర్మణి ద్వితీయేతి సూత్రేణ భృత్యాదిపదోత్తరం ద్వితీయానుపపత్తి రిత్యత ఆహ. భృత్యమితి. ఆచరతీత్యనేనాపి. తథాచేచ్ఛార్థక క్యజాత నామ్నో కర్మత్వే ప్యాచారార్థక క్యజ తథా ధాత్వర్థ కర్మత్వ సంభవాన్నానుపపత్తిరితి భావః. నన్వాచారాత్మిన్న ప్రధానార్థకమేవ తత్కర్మత్వం నభృత్యస్యేతి కథముక్త ప్రయోగోపపత్తిరిత్యాశంకాయామాహ. తమివాచరతీత్యస్యేతి. తచ్చ సకర్మకమేవేతి. జ్ఞానస్య సవిషయకతయా సవిషయక ధాతుయోగే విషయతా ఏవ కర్మతా యథా సత్వా దితిభావః. లాఘవాదాహ. పుత్రాదిపదమేవేతి. నచక్యజన్తే లాఘవేపి పుత్రాది పదస్య పుత్రాది తుల్యార్థకత్వే పుత్రపదస్య గురుతరార్థకత్వేన గౌరవమితివాచ్యం. క్యచో

నానుపపత్తేః కర్మత్వస్య సంబంధత్వేనాభాన ముపేయతే. యధారా
జ పురుష ఇత్యాది సమాసరూప ప్రాతిపదికావయవతయా లుప్త ష
ష్ఠ్యాది ప్రతిసంధానా నియమాద్విభక్త్యర్థం తాదర్థ్య విశిష్టే పూర్వపదల
క్షణోపేయతే. ద్వితీయే ఆచారే భృత్యస్య కర్మణాత్మకస్య జంతస్య
కర్మకత్వమితి. కుట్యాం ప్రాసాదీయతీత్యా దావాధార రూపోపమా
నవాచి సప్తమ్యంతో త్తర విహితస్య జాతస్య వసక్తకతా. తత్రచప్రా
సాదాధికరణకాచార తుల్యాచారః క్యజంతార్థః. సచావస్థానరూప ఏ

తు పుత్ర తుల్యార్థకతా లక్షణయైవ వాచ్యాసాచ భృత్యేదా ప్ర
యుక్తే అయం మమపుత్ర ఇత్యాదినాకేః క్లప్తైవేతి నాక్లప్తకల్పనా ప్ర
యుక్త గౌరవమితి భావః. సమగుపపద్యత ఇతి. ఆచారస్య భృత్యః పు
త్రతుల్య ఇతి జ్ఞానరూపత్వేన తద్విషయతా రూపం కర్మత్వం పుత్ర
స్యాక్షతమేవేత్య తస్సమ్యగిత్యర్థం. పూర్వమతేతు తుల్యత్వం పుత్ర
తుల్యత్వేన జానాతీత్య ప్రయోగాత్తుల్యత్వప్రకారక విశిష్టజ్ఞాననిరూ
పిత విశేష్యత్వమేవ తత్కర్మత్వం వాచ్యం విశిష్టనిరూపితం విశేష్య
త్వంచ తాదృశ ప్రకారతా నిరూపిత విశేష్యతైవ సాచ భృత్యఏవ న
తు పుత్ర ఇతి నసమ్యగుపపద్యత ఇతి భావః. నన్వాచార శబ్దస్య వ్యవ
హార ఏవభూరి ప్రయోగాన్ముఖ్యోర్థః వ్యవహార ఏవ తథాచ ప్రత్యేతే
ఆచారపదస్య ముఖ్యార్థ పరిత్యాగోనుచిత ఇత్యాశంకాయా మాహ.
వస్తుత ఇతి. పాల్యత్వ ప్రకారక జ్ఞానవత్వాంశస్య ఆచార శబ్దార్థతాక
ల్పనే గౌరవం. పాల్యత్వస్య పాలన కర్మత్వరూపతయా తదపేక్షయా
లాఘవేన పాలనస్యైవ తదర్థత్వౌ చిత్యాదాహ. పాలనాది రూప

వైశ్యకర్మణః ఇతికుట్యాస్తత్రాపి కరణతయా తతస్సప్తమ్యేవ. అవస్థా నయోస్సామ్యం చైకజాతీయ సుఖజనకత్వాదినా. అవిశేషజ్ఞాన విషయత్వేనవా. హంసఇవాచరతి హంసాయతే హంసతీత్యాదావుపమానవాచికర్తృవాచక పదోత్తరవిహితక్యఙంతక్విబంతధాతుకస్యకర్మణ ఏవ తత్రహంసాదికర్తృకాచారతుల్యాచారస్య గమనాదిరూపస్య క్యఙాద్యర్థత్వేపి గమ్యాని ప్రతిపాద్యతావచ్ఛేదక సంయోగరూపఫలావచ్ఛిన్నస్యైవ తదర్థత్వోపగమాత్. శబ్దజ్ఞానాదిరూపస్య విషయక వ్యాపారాత్మకాచారస్య క్వచిత్తదర్థత్వేపి విషయరూపకర్మావరుద్ధస్యైవ తస్యతదర్థత్వోపగమాత్. కర్మావరుద్ధస్య చార్థాన్య

వ్యాపారపదేతి. నన్వేవం సత్యాచారయోరేవోపమానోపమేయభావః పర్యవసితః సాదృశ్యాశ్రయత్వస్యైవోపమేయతారూపత్వాత్సాదృశ్యప్రతియోగిత్వస్యైవ చోపమానతారూపత్వాత్తథాచ పుత్రాదిపదస్య సూత్రోక్తోపమానవాచకత్వం నసిద్ధ్యతీత్యాశంకాముపమాహ ముఖచంద్రాదేరితి. తస్యకర్మణ ఔచిత్యమప్యుపపాదయతి. ఆచారనిష్ఠేతి. ధాత్వవయవే పుత్రమితి ద్వితీయాంతాత్ క్యచ్ప్రత్యయే పుత్రీయఇతి సముదాయస్య సనాద్యంతాశ్చ ధాతవఇతి సూత్రేణ ధాతుసంజ్ఞాభవతి. తథాచ పుత్రమితిద్వితీయావిభక్తేర్ధాత్వవయవతయా ధాతుప్రాతిపదికయోరితి సూత్రాంతరేణ ధాతుప్రాతిపదికావయవభూతవిభక్తేర్లోపోభవతీతి భావః. విభక్త్యంతార్థవిశిష్టఇతి. రాజ్ఞఇతిషష్ఠ్యంతస్య రాజపదస్యత్వర్థః తద్విశిష్టోరాజసంబంధీ సమాసస్థరాజపదస్య లక్షణయా అర్థఇతిభావః. షష్ఠీసమాసే పూర్వపదస్య

యనిరాకాంక్షత్వాది కంస్వీయమూహనీయం. కృత్యర్థకధాతు యో
గ ఇష్టసాధనత్వా ద్యిజ్ఞానవిశేష్యతా ప్రయోజ్యసాధ్య తాఖ్యవిషయతా
విశేష ఏవకర్మత్వం ద్వితీయార్థః. నతువిషయతా మాత్రంయత్ర
ఘటంకరోతీతి ప్రయుజ్యతే గగనకపాలంకరోతి జలాహరణం కరోతీత్యా
ద్య ప్రయోగాత్. అతఏవాకాశాన్నటంకరోతి. కాష్ఠంభస్మకరో తీత్యాత
తా శకాష్ఠాది పదో త్తర ద్వితీయానుపపత్తిః. గగనకృతి నిరూపితో గ
విషయతా విరహాదితిచేన్. ఉపాదానీయ విలక్షణవిషయతాపి ద్వితీ
యార్థః. సాచద్వితీయాంతరో పస్థాప్య సాధ్యీయవిషయతా విశిష్టా
యామేవ కృతావన్వేతి. అతః [illegible] కర్త్రాంతరా సమభివ్యాహా
రేణ కాశాన్నరో తీత్యాదయోన ప్రయోగాః. అద్వైతమపి కాష్ఠంభ

యా లక్షణాసా నిరూఢలక్షణైవ సమవాయసికీ. తథాసతి గంగాయాం
ఘోషఇత్యాదా వివక్షితాన్వయేన నానార్థ [illegible] త్వేః. నిరూ
ఢలక్షణా చానాది తాత్పర్య నిర్వాహ్యా. అతస్తు పదానామే పూర్వపక
స్య కేద్యశాస్త్రేఅనాది తాత్పర్య మిత్యత్ర నిరూఢత్వ [illegible]
భిహితమితి మంతవ్యం. నన్వాచారార్థకక్వజంతధాతో కర్మకత్వే
కుట్యాం పానీసాకీయ తీత్యాదౌకుటీం పానీసాదీయ తీత్యాది ప్రసం
గాపత్తి రిత్యాశంకామూహ. కుట్యామిత్యాది. ననుపానీసాదకుటీ
స్థిత్యో రేక జాతీయసుఖజనకత్వ మనుభవవిరుద్ధ మిత్యాశః తల్యాంతర
మాహ. అవిశేషేతి. ఫలానవచ్ఛిన్న [illegible]. వ్యాపారస్యైవ వ్యాపార
స్య కృత్యజన్యతాన తూత్తర సంయోగానుకూల వ్యాపారస్యైవ ధాత్వర్థ
తావచ్ఛేదక ఫలాభావాత్క్వజంతధాతోర్నస కర్మకతేతిభావః. నన్వే
వమపి యత్రశబ్దజ్ఞానాది స్వవిషయక ఏవ [illegible] కృత్యర్థః. తత్రసవి

స్తకరోతి దణ్డం దణ్డకరోతీత్యాదౌ కాష్ఠముద్గాదేః కర్మత్వాపత్తిః త స్యాభ స్తదణ్డాద్యుపాదానతా విరహాత్. కాష్ఠముద్గాది నాశానన్తర మేవ తత్తదారంభక పరమాణుభిస్తదన్యస్యారమ్భాదుత్పత్త్యాశ్రయ స్యైవోపాదానత్వాత్. విభిన్నకాలీనయోరాశ్రయాధారాధేయ భావవిర హాత్. కారణస్యైవోపాదానత్వమితి నియమాచ్చ. నచపరిణామ వాదవిద్వేషిణాం నైయాయికానాం కాష్ఠాదేర్భస్మాది రూపద్రవ్యాన్త ర. కారణత్వమపితు ప్రతిబన్ధకత్వమేవ ద్రవ్యవతిద్రవ్యాన్తరానుత్పత్తే రితిచేన్న. కర్మహి త్రివిధంభవతి. ప్రాప్యం ప్రకృతి వికృతిశ్చ. తత్రప్రాప్యం కర్మక్రియాజన్య ఫలశాలితయా గమ్యాదేర్గ్రామాది. జ్ఞానాదేర్విష

యః కథంతుయోగే విషయతాయా ఏవకర్మతా రూపత్వేన కృఞం తద్ధాతో స్సకర్మకత్వం. మన్వారమేవ శబ్దస్య సాక్షాత్సవిషయక త్వాభావేపి స్వజన్యజ్ఞాన ద్వారాసవిషయకత్వాదిత్యాక్షేపం నిరాకరో తి. శబ్దజ్ఞానాదీతి. విషయసహాపీతి. కించిద్విషయకస్య విశిష్టశబ్దజ్ఞానా దేరేవక్వచిజ్జ్ఞాతత్వోపగమేనేత్యర్థః. ఇత్యాదికమితి. అయంమహిమా యః ఇత్యాదౌ మహిచార సదృశాచారః కృఞర్థః. సచాచారః జాడ్యరూపఏవ తచ్చవిలక్షణ జ్ఞానాభావరూపం. అభావబోధక పదస్య ప్రతియోగి బోధకపద సాపేక్షతయా విలక్షణజ్ఞానస్య మహిమాయత ఇ త్యాది ప్రయోగాపత్తిరత స్తద్వారణాయ కేవలాభావోన కృఞర్థః. కింతువిలక్షణజ్ఞాన ప్రతియోగికత్వ విశిష్టాభావఏవ తస్యచ నప్రతియోగి వాచకపద సాపేక్ష తేత్యాదిపదేన సూచితం. సాధ్యతాఖ్య విషయతా విశేషేతి. కృతేస్త్రివిధా విషయతా సాధ్యతాఖ్యా ఉద్దేశ్యతా

యశ్చ. క్రియానిష్పాద్యం యత్తద్వికృతిరూపం. యథా పాకాదేరోద
నాది యథా వాకృతేర్మాల్యాది. కటాదిచ. ప్రథమే తండులాదిరూప
పూర్వద్రవ్యం వినాశ్యైవౌదనాదేర్నిర్వర్తనం. ద్వితీయే పుష్పాది
రూపపూర్వద్రవ్యమవినాశ్యైవ సందర్భాదిరూపవిశేషణనిష్పాదనేన
విశిష్టస్య మాల్యాదేర్నిర్వర్తనం. తృతీయే చ కాశాదిరూపపూర్వధర్మి
ణమవినాశ్య తత్రైవ కటాదిరూపధర్మినిష్పాదనం క్రియయా. ఈ
దృశం చ ప్రకృతేర సమభివ్యాహారస్థలేపి నిర్వర్త్యముచ్యతే. తండులా
నోదనం పచతి. కుసుమాని స్రజం కరోతి. కాశాన్ కటం కరోతీత్యాదౌ
ప్రకృతిసమభివ్యాహారస్థలే నిర్వర్త్యతే నిష్పాద్యతే యదితి వ్యుత్పత్త్యా

ఖ్యా ఉపాదానత్వాఖ్యా చేతి. మృత్పిండేన జలాహరణాయ ఘటం కరో
తీత్యాదౌ ఘటే కృతేస్సాధ్యత్వాఖ్యవిషయతా మృత్పిండే ఉపాదాన
త్వాఖ్య విషయతా జలాహరణే ఉద్దేశ్యత్వాఖ్య విషయతా. తత్ర ఘ
ట ఏవ సాధ్యత్వాఖ్యవిషయతా నాన్యత్రేత్యత్ర కిం ప్రయోజక మిత్యా
కాంక్షోదయాత్తన్నిరాసాయేష్టసాధనత్వాది జ్ఞానవిశేష్యతా ప్ర
యోజ్యత్వం విషయతా విశేషస్యేష్టసాధనతాజ్ఞానస్యాపి కదాచిత్క
స్య చిత్సంభవేపి న ఘటసాధ్యకకృతేః పటసాధ్యత్వాఖ్య విషయతాప
త్తిః. ఆదినా కృతిసాధ్యత్వబలవదనిష్టాననుబంధిత్వయోః జ్ఞానపరి
గ్రహః. తేన ఘటశ్చ జలాహరణం చేష్టసాధనమితి జ్ఞానాదపి ఘట
సాధ్యతాప్రవృత్తిస్తత్ర తాదృశకృత్యుత్పాదకేష్టసాధనతా జ్ఞానవిశే
ష్యత్వస్య జలాహరణే సత్త్వేపి న తత్ర తస్యాస్సాధ్యత్వాఖ్యవిషయత్వం.
తత్కృతిజనకకృతిసాధ్యతాజ్ఞానవిశేష్యత్వస్య తదభావాదిత్యాదికం

యద్యప్యేవమనాదేరపి నిర్వర్త్యతా నాస్తి, తథాపి తద్వ్యుత్పత్తిమవపారిభాషికం నిర్వర్త్యత్వం తదుక్తమభియుక్తైః "సతీవా విద్యమానా వా ప్రకృతిః పరిణామినీ. యస్య నాశ్రీయతే తస్య నిర్వర్త్యత్వం ప్రచక్షతే" ఇతి. యస్య వికృతికర్మణో నాశ్రీయతే, న ప్రయుజ్యత ఇత్యర్థః. ఏవం చ తత్ర తతో౽దనాదేర్వికార్యకర్మణశ్చైవాంతర్భావః. తదుక్తం "క్రియాకృతవిశేషాణాం సిద్ధిర్యత్ర న గమ్యతే. దర్శనాదనుమానాద్వా తత్ప్రాప్యమితి కథ్యతే. యదసజ్జాయతే పూర్వం జన్మనా యత్ప్రకాశతే

స్వయమూహ్యం. ఉత్పత్త్యాశ్రయస్యైవేతి. యద్యపి ఘటోత్పత్త్యాశ్రయో ఘట ఏవ నతు తదుపాదానకపాలాదిః, తథాపి స్వాశ్రయసమవేతత్వరూపపరంపరాసంబంధేన ఘటోత్పత్త్యాశ్రయత్వం కపాలాదావక్షతం. అత ఏవ గృహం పచతీత్యాదౌ విక్లిత్త్యనుకూల తాప్యప్రక్షేపఫూత్కారాదిరూప వ్యాపారాత్మక పాకస్యాశ్రయత్వం గృహాదావప్యవబోధ్యతే. సాక్షాత్పాకాశ్రయత్వస్య తత్ర బాధాదితి బోధ్యం. సాక్షాత్పరంపరాసంబంధేన భస్మోత్పత్త్యాశ్రయత్వం కాష్ఠేపి సంభవత్యేవ. భస్మోత్పత్తిప్రయోజకనాశప్రతియోగిత్వరూపపరంపరాసంబంధస్య కాష్ఠేపి సత్త్వాదిత్యాశంకాం నిరాకరోతి. విభిన్నకాలీనేతి. విషయతాతిరిక్తసంబంధేనేత్యాదిః. తేన భూతలఘటయోర్విషయవిషయితాయా జ్ఞానాకారత్వేపి న క్షతిః. నను భస్మసమానకాలీనకాష్ఠనాశకేపి స్వాశ్రయాశ్రయత్వసంబంధేన భస్మోత్పత్త్యాశ్రయత్వం సంభవత్యేవ. తస్యాపి కాలికాదినా భస్మాశ్రయత్వాదిత్యత ఆహ కాష్ఠాదేర్భస్మోపాదానతావారణాసంభవ ఇత్యాశంకాయామాహ, కాష్ఠస్యైవేతి. నను భస్మ ।

తన్నిర్వర్త్యం వికార్యంతు కర్మద్వేధా వ్యవస్థితం. ప్రకృత్యుచ్ఛేద సంభూతం కించిత్కాష్ఠాది భస్మవత్. కించిద్గుణాంతరోత్పత్త్యా సువ ర్ణాది వికారవత్'' ఇతి. అత్రప్రకృతి రపిగ్రాహ్యా. అన్యథాకాష్ఠసువర్ణా దేషు కీయతానాపత్తేః. వికార్యపదన్నైక వ్యక్తప్రత్యా ప్రకృతివికృత్యోర్భ యోర్బోధనేపి ఉభయసాధారణరూపావచ్ఛిన్నే పారిభాషికమేవ వికార్యప దం. ప్రకృతిరూపం కర్మచ క్రియయా వస్త్వంతర నిష్పత్తయే పూర్వా వస్థా విశిష్టస్యాయ స్యాస్త్వరూపో వికారో నిర్వాహ్యతే. తదుక్తా

కాలీన కాష్ఠాంశస్య భస్మకారణత్వాభావేపి యాదృశకాష్ఠాదేవ భస్మో త్పత్తి స్తాదృశకాష్ఠస్య భస్మకారణత్వ మవ్యాహతమేవ సంవిదా భస్మా నుత్పత్తేరిత్యా శంకాయామాహ. నచేతి. కారణత్వ మిత్యుత్తరత్రాన్వ యః. పరిణామవాది నస్సాంఖ్యాః. తైర్దుగ్ధాదికమేవ వికారవచ్ఛాస్త్ర ధ్యాదిరూపం భవతి నతుపూర్వద్రవ్యనాశ ఇతివదంతి. తన్మతేదుగ్ధాది కందధ్యాద్యుపాదానమితి శక్యతేన [illegible]. తార్కికనామతే [illegible] యాయికాస్తు కాష్ఠదుగ్ధాదినాశోత్తరమేవ తదారంభక [illegible] భి ర్భస్మదధ్యాద్యుత్పత్తిః ద్వితీయేతు ఘటమారభ్య స్థా సగూఢద్రవ్యమే వ నసంభవతీతి సందర్భస్యైవోత్పత్తిర్నతు ద్రవ్యాంతరస్యేతి విశేష ఇ తిభావః. నచకటోపి ద్రవ్యాంతరం సందర్భ విశేష విశిష్టకాశానామేవ కటత్వాత్. యదిచోత్పన్నో ఘటః వినష్టోఘట ఇతి ప్రతీతి బలాత్సం యుక్తక పాలాతిరిక్తోఘటః ద్రవ్యాంతరమేవేతి యథా స్వీక్రియతే. త థోత్పన్నః కటః వినష్టః కట ఇతి ప్రతీతి బలాత్కటోపి ద్రవ్యాంతర ని ష్యత్యతే. తదా సందర్భ విశేషోత్పాద వినాశాభ్యాముత్పన్నప్రత్యయ

పాకాదేస్తండులాని. కృతేః ప్రపుష్పకాశాదిత్యగ్రప్రథమస్థలే తండులాది రూపధర్మినాశాదేవ పూర్వ్వభానవిశిష్టతదసత్త్వమోదనాదిరూప కర్మాంతరనిష్పాదకం. ఇతరత్ర ధర్మిణః కాశకుసుమాదేః సత్త్వేపికట సందర్భాది విరహరూప పూర్వాభావసత్త్వేన తద్విశిష్టస్యాసత్త్వం కట సందర్భాది నిష్పాదక క్రియాయో నిర్వహతి ఏవంచ తండులానోదనంప చతీత్యాదౌ ప్రకృతికర్మోత్తర ద్వితీయాయా నాశకత్వమర్థః తండులాద్యన్వితం నాశకత్వంచ పాకేన్వేతి. వికృతికర్మోత్తర ద్వితీ

యాయాస్తు ప్రతీతేస్సత్యపి ప్రధ్వంసకమేవ కిం నస్యాదితి వాచ్యం. ఘట నాశయుక్తకపాలాదయ ఇతి ప్రతీతివత్ కటః కాశాదన్య ఇతి ప్రతీతిబలాత్ కటో ప్రధ్వంసకమేవేతి స్వీక్రియతే. ప్రకృతాదర్ధ విశిష్టాత్పూర్వాదకేః ప్రతీతిప్ప శశవిషాణతుల్యేతి భావః. తద్వత్ఇతి. ఓదనాది రూపమిత్యర్థః. తస్యాన్వత్త్తమేవేతి. ప్రకృతికర్మణా సమభివ్యాహృత వికృతికర్మవాచ్య త్వమిత్యర్థః. పారిభాషికం శాస్త్రీకారీయ సంకేతేన నిరూఢ్యత్వప్రదబోధకవాచకం. తత్. ప్రకృతికర్మా సమభివ్యాహ్రియతే సతి నిష్పాద్యత్వమేవేతిభావః. తాదృశ పరిభాషాగ్రహీతానాత్రికామదాహరతి గడుత్రమితి. సతీవేతి. వికారోత్పత్తికధాతూనాం విద్యమాన మపీత్యర్థః. నావ సువర్ణానాం కటకం కరోతీత్యాదౌ సువర్ణాదిరూపా. అవిద్యమానావేతి. వికారోత్పత్తి దశాయామవిద్యమానా ఇత్యర్థః. నావకాష్ఠాదిరూపా ప్రకృతిరితిభావః. పరిణామినీ. భస్మ కుండలాదిరూప పరిణామ సంబంధినీత్యర్థః. యాద్య వికృతి కర్మణః నాశ్రీయతే. యాదృశ వికృతి కర్మ సమభి వ్యాహృతత్వేన ప్రయు

యాగాశ్చ ఉత్పాదకత్వ మర్థః. ఓదనాద్యన్వితస్యౌతస్యానాశకత్వ విశి
ష్టం నాశేనాన్వయః. నాశేనోత్పత్తేః ప్రయోజకత్వే ముద్దేశ్య తావచ్ఛేదక
విధేయ భావమహిమ్నావ్యాన్న నియమాత్ భాసతే. అతః పాకస్య తండులా
ద్యారంభక సంయోగనాశ జనకస్యాపి తన్నాశస్య ప్రతిబంధకాంతరాన్వయాత్,
ద్రవ్యనాశేనాన్యథా సిద్ధత్వాత్ ప్రయోజకత్వబాధేన సంయోగనాశా
నం పచతీతిన ప్రయోగః. పరంతు నిర్వర్త్యే కర్మాణి సమభి వ్యాహా

రాదత్వ త్వ్యార్థః. తత్ర. తండులమోదనం పచతీత్యాదౌ. వికార్యే కర్తృ
త్యేవేతి. ప్రకృతి కర్మణః అసమభివ్యాహారే ఓదనాదేర్నిర్వా
కత్వాద్దితి భావః. పూర్వస్యాం క్రియాయాం పూర్వం ఓదనాదిన్న ప్రకాశతే.
న ప్రత్యక్షే విషయో భవతి. ఉత్తర క్రియాధీనోత్పత్త్యా ప్రకాశతే ప్రత్య
క్ష విషయో భవతీత్యర్థః. ఓదనకర్మ నిరుక్తం వికార్యం ద్వి
విధం భవతీత్యర్థః. వికార్యకర్మ నామాంతరమ్. ప్రకృత్యుచ్ఛేదేతి. ప్రకృ
తినాశ సంభవాత భస్మాదివత్. యస్మిన్ విద్యమానే కర్మ భవతి తద
పి నాశమంతరా తత్రైవ గుణాంతరోత్పత్త్యా సిద్ధ్యన్ముఖా
దలాది వద్భవతీత్యర్థః. అత్రేతి. వికార్యకర్మణోర్వివక్షాయాం తథా
చ ప్రకృతి కర్మాపి కార్యకర్మణస్సహ అంగత్వాభావం.
కారకాణాం పాత్ర్యా నిర్వర్త్య వికార్యకర్మణాం ప్రయోగామేకో క్త
త్వాత్. ప్రకృతి కర్మణ స్తత్ర స్వాతంత్ర్యేణ నభిధానా దితి భావః.
సకర్మకత్వ త్వేతి. యద్వాలక్షణం వస్తుక్రియాతే నిష్పాద్యతే ఇతి వ్యుత్ప
త్త్యా వికార్యపదేన భస్మాది వికారస్య. యద్వా నాశ ప్రతియోగిభ
వతీతి వ్యుత్పత్త్యా వికార్యపదేన ప్రకృతి కర్మణోపి కాష్ఠస్య సంభవాత్

స్థలే సంయోగం పచతీతి ప్రయోగవారణాయ సంయోగ నాశక ద్వా
రా నాశకత్వమేవ ద్వితీయార్థో వక్తవ్య ఇతి కృతం ప్రయోజ్య ప్రయో
జకభావ బోధేన. తండులయోజనం కరోతి కాష్ఠధ్వంసం కరోతి దుగ్ధందధి
కరోతీత్యాదావపి ప్రకృతి కర్తృత్వస్య ద్వితీయా తన్నాశకత్వం కృత్వా ప్ర
త్యాయ్యతే. పిష్టత కర్తృ తద్వితీయయా చ విషయతా విశేషఉత్పా
దకత్వం వా మిళితంవాకృత్వా బోధ్యతే. కాశాన్కటంకరోతి కుసుమా
ని మౌక్తికాని వా స్రజం కరోతీత్యత్రాకాశాది పదోత్తర ద్వితీయా కృ
తా విషయతా విశేషమేవ బోధయతి. కాశాద్యుచ్ఛేదకతా యాస్త
ప్రదానాత్. కటాది ద్వారా ద్వితీయా నానా పూర్వవత్. స్రగాది ప
దానాం విన్యాస విశేష విశిష్ట కుసుమాదేర్న కుసుమాద్యుపాదానక కృ

కృత్యర్థప్రత్యయార్థం. ఉభయ సాధారణమాహ వేతి. ప్రకృతి వికారాన్య
తరత్వ మాపేక్షణే. పారిభాషికమేవ. శాస్త్రకారీయ సంకేతేన తా
దృశ ధర్మావచ్ఛిన్న బోధక మేవేత్యర్థః. నను తస్మాత్ బోధాన్వయి వి
షయిత్వాదిర్న కథ్యతే దితిభావః. ఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదక విధేయః. నాత్ర
దస్త్విత్తి మాహాప్యతీత్యాదౌ తస్యాస్తి ప్రయోజకత్వస్యోద్దేశ్యతావ
చ్ఛేదకి వారిదత్వాదౌ భావ దర్శనా దితిభావః. ప్రయోజ్యః ప్రయోజక
భావభానే ప్రకృతే ప్రయోజనం దర్శయతి. అతఇతి. నన్వేవం విక్లితి
కర్తా సమర్థ వ్యాపారే కేవలం తండులం పచతీతి ప్రయోగ వత్సంయో
గం పచతీతి ప్రయోగో మాస్త్వితః. తత్ర ప్రయోజ్య ప్రయోజక భావ
భాన ప్రయోజకోద్దేశ్య తావచ్ఛేదక విధేయభావ విరహేణ కేవల సం
యోగ నాశకత్వస్య పాకే ప్రత్యాయ్యతయా తత్ర తస్యాబాధితత్వా

విషయతా. అపితు విషయతాదిరూప విశేషణతైవ తత్త్వైవ కృత్యే భిన్నోక్త్యా ఇతి ప్రతియోగితా ఫలితీరూపతయా విశిష్ట స్వరూప నిరూపకత్వం. విశేషణతోక్త్యాదౌ సాంకి స్వరూప సంబన్ధ విశేషరూప విశిష్ట స్వరూప నిరూపకత్వ ముక్తత్వేన. అగ్నిర్ద్యోతయతి గ్రామం కరోతీత్యాదావచేతన కర్తృ వ్యాపారజన్యఫలశాలిత్వ వ్యాప్యత్వాభావాదో స్వర ఫలీభూతత్వాపి కోపాదానత్వాద్ విలక్షణ విషయతాద్యన్యత్వ సంభవః. అపితు తాదృశ ఫలీభూతాంశేన స్వాత్మరూపత్వ విశిష్ట నిరూపకతారూపా విశిష్టోద్దేశ్యత్వం తాదృశ వ్యాపారే ప్రతతీయతే. ఘటం గ్రామం కరోతీత్యాదావపి ఘటాదిపదసాధక ఫలవిశిష్ట ఘటాది లాక్షణికత్వరూప విశిష్ట ఘటాదేః స్వరూప నిరూపకత్వం

దిత్య సర్వసామ్యాత్. వస్తుత ఇతి. తత్ర తాదృశ ఫలవృత్తి వ్యాప్యత్వ ప్రకృతి కర్తృ స్వర ఫలీభూతత్వ సాధకత్వాద్యన్యత్వం స్వవ్యత్వే ప్రకృతాను ఫలవృత్తి వ్యాప్యత్వ ఫలీభూతత్వ అపి తద్యన్యతా ధర్మా సంస్కృతమిత్యాది. ప్రకృతి కర్తృ స్వర ఫలీభూతత్వం న సత్త్వ మువ్యాద్యనుగతే ప్రకృతి కర్తృ స్వర ఫలీభూతత్వాదితి. విషయతా విశేషః. సాధ్యత్వాద్ మయ్యం. తేన ఘటకరణ ఇష్టా ఘటా కేవలం కరోతీత్యనుభవాదయోగః. తత్రైవ భాగీరథ్యాం నందాభిహారాదౌ కర్తృ ప్రవృత్త్యాదౌ దాభిహారణం కరోతీతి ప్రయోగాపత్తిరితి సర్వసామ్యాత్. ఉత్పాదకత్వం వేతి. తథాచ గృహ చందాభిహారణాది సాధక ప్రవృత్తి సత్త్వేపి తస్యాశ్చందాభిహారణోత్పాదకత్వాభావాన్న తథా ప్రయోగ ప్రసంగ ఇతిభావః. నను యత్ర తండుల పాకచికీర్షయా ప్రవృత్తే దైవాత్తద్య

ప్రతీయతే. ప్రకృతి నిష్కృతి భావస్థలే కర్మాఖ్యాతేన ప్రకృతేః కర్మత్వ మేవ ప్రత్యాయ్యతే. అతః కాష్ఠాని భస్మానిః క్రియంత ఇత్యాదావా ఖ్యాతార్థ విశేష్యః కాష్ఠాదివాచక పదసమాన వచనకత్వ మాఖ్యాత స్య. నతు నిర్వర్త్యస్య భస్మాదిరూప వికార వాచక పదసమాన వచనతా. అథవం నిర్వర్త్యస్య కర్మవాచక పదాత్ప్రథమానస్యాత్. అపితు ద్వి తీయైవ తస్య కర్మత్వా మూలకాదేశా నభిధానాత్. యత్రోభయోః కర్త ర్త్వమేవ లకారేణాభిధీయతే. ప్రధానా ప్రధానకర్మ సమభి వ్యాహా త నీవహత్యాదిషు దుహాదిధాత్వర్థకర్మణో త్ర కర్మ ప్రత్యయస్యైక కర్త ద్వికర్మా నభిధాయకత్వ నియమనాత్. ప్రకృతేనైవ కర్మద్వయస్యై వ తుల్యత్వాత్. నిర్వర్తే త్వాఖ్యాతార్థ విశేష్యత్వేపి ఆఖ్యాతస్య త

త ప్రవృత్త్యా యవపాకో నిష్పన్నః. తత్ర యవపాకం కరోతీతి ప్రయో గాపత్తిః. వస్తుతస్తు తత్ర తండులపాకం కరోతీత్యేవ ప్రయోగః. అత ఏవ ప్రాదుర్భవతే యవపాకో మయాత్ర జాతః నతు యవ మయాకృత ఇతి వ్య వహార ఇత్యస్మద్గురుచరణాః. మిళితానేతి. అచేతనేతి. అచేతనా ప్రకృతే కర్తృత్వార్థః. కర్తృవ్యాపారః. కర్మణ్యస్పందాదిరూ పః. తద్బోధకత్వయోగ్యతార్థః. ఇదంచ ప్రకృత్యర్థః. ప్రకృతే కర్తృత్వే అచేతనాత్వాత్ తద్బాధేన ముఖ్యార్థబోధకత్వాసంభవేన వ్యాపారా ర్థకత్వమేవ స్వీక్రియత ఇత్యేతల్లాభాయేత్యర్థః. తథాచ వ్యాపార స్య సవిషయకత్వ భావాత్తదర్థక ధాతుయోగే ప్రత్యయానాం వి షయతార్థకత్వం నసంభవతీతి భావః. అపిత్వితి. శ్యామపదస్య శ్యా మరూప విశిష్ట ఘటాద్యర్థకతయా తస్య నాశాభావేన నాశకత్వమ

త్సమాన వచనత్వ నియమః. "గృహ్ణాతి వాచక స్సంఖ్యాం ప్రకృతే ర్వికృతేర్నహి" ఇత్యను శాసన సిద్ధ। ప్రకృతి వికృతి సమభి వ్యాహారస్థల కారీయ వికారసంఖ్యా బోధకతా భావ వ్యుత్పత్తి నిరాసాయ ఇత్యస్మి న్నప్యర్థే తేన ప్రకృతావకస్యైక వచనాన్తతా. తదన్యాన్యస్య సంఖ్యా బోధక స్యైవాఖ్యాతస్య తత్పద సమాన వచనత్వ నియమాత్. నతు తద్వి శేషణక స్వార్థ కర్మత్వాది బోధ జనకాఖ్యాత మాత్రస్యేతి. ఏక వత్. వికార వికారిణో ర్వైరూప్యాఖ్యాతార్థ విశేష్యత్వే వాక్యభే దాపత్తిః. ఘటపటౌ ద్రష్టవ్యా విత్యాదౌ విశేష్యభేదేపి విశేష్యతావ చ్ఛేదక ద్విత్వావచ్ఛేదేన భానాన్నవాక్యభేదః. అతఏవ నత్వావృత్తం వి

పి ద్వితీయాస్థలే నసంభవతీతి నాశకత్వ ముగ్ర విశిష్టాన స్తత్ర నిరాకాంక్ష త్వమేవ. అస్మిన్ వ్యాఖ్యానేపి చ శాస్త్రరూప విశిష్టాన స్తత్ర నిరాకాంక్ష త్వాన్నానుపపత్తి రితిభావః. నన్వితి. భావనాన్వయి ముఖ్యవిశేష్య సంఖ్యాన్వ యు నియమాదితిభావః. అనభిధానాదితి. అభిహితే కర్మణ్యేవ ప్రథ మా నియమాదితిభావః. వాక్యభేదాపత్తేరితి. నానాముఖ్య విశేష్యం క శాబ్దబోధ జనకత్వం వాక్యభేదో వాక్యదోషః. నన్వేవం ఘట పటౌ స్త ఇత్యత్రాపి ఘటపట యోర్ముఖ్య విశేష్యత్వా ద్వాక్య భేదాపత్తి రతో నోక్త రూపో వాక్యభేదదోష ఇత్యాశంకాయామాహ ఘట పటావిత్యాది. ఏకధేతి. ఘటపట నిష్ఠ విశేష్యతావచ్ఛేదకత్వేన ద్విత్వ స్యైక వారమేవ భానాదిత్యర్థః. అయంభావః. పరస్పర నిరూప్యని రూపకభావాపన్న ముఖ్య విశేష్యతా ద్వయ శాలిబోధ జనకత్వమేవ వాక్యదోషః. ప్రకృతేచ విశేష్యతాద్వయస్యాపి విశేష్య తావచ్ఛేదక

శేషస్య తావదదః భానమస్తి. యేన తత్ప్రకారికైక వాక్యతా ని ర్వాహ్యా. నచాంగత్వేప్యత ఏవాత్ర వాక్యభేద ఇతి వాచ్యం. తథా స త్యేక వాక్యార్థే వాక్యస్య కాష్ఠం క్రియతే. భస్మ క్రియత ఇత్యాదౌ ప్రయోగస్యాపత్తేః. కాష్ఠం భస్మ క్రియత ఇతి వాక్యజ బోధస్య కాష్ఠవి కృతి భస్మ అన్య వికృతికేతి సంశయ నివర్తకత్వానుపపత్తేః. కాష్ఠ భస్మనోః ప్రకృతి వికార భావాభానాత్. అస్తు తర్హి కాష్ఠోద్దేశ్యక త్వేనైవ కాష్ఠకర్మకత్వే భస్మనిర్వర్తకత్వేనైవ తత్కర్మకత్వే నానేక విశిష్టైకాన్వయ ఏవ పూర్వోపదర్శిత రీత్యా కాష్ఠోద్దేశ్యక ప్రయోజ్యత్వస్య ప్రతీతేః మైవ కాష్ఠ ప్రకృతికత్వస్య భస్మనిష్ఠస్య సంభ వాదితిచేత్. నత్వం భస్మ క్రియత ఇత్యాదౌ భస్మాది నిర్వర్త్యక కర్మ కాయా లకారేణానభిధానేపి తత్కర్మతాయా ధాత్వర్థే సంసర్గ

తాదృశ విషయతాన్యాయా నిరాకాంక్ష నిరూపక భావ సత్త్వాన్న వాక్యభేద ఇతి. నన్వత్రాపి కాష్ఠ భస్మ నిష్ఠ విశేష్యతయోరవచ్ఛేదక ద్వయాద్యన్య తి స్వీకరణీయ మానేన వాక్యభేద ఇత్యత ఆహ. అస్తు చేదితి. మానమస్తి మస్తీతి మాస్తీత్యర్థః. తదుపస్థాపక ద్వితీయాదేరభావాత్ర భావః. ఇత్యత్ర. "సంభవత్యేక వాక్యత్వే వాక్యభేదోన హీష్యతే" ఇతి భా ష్యకారికా దర్శనాదేక వాక్యత్వ సంభవస్థల ఏవ వాక్యభేదస్య దోష త్వావధారణాదితి భావః. ననూక్త శంకాయా మిష్టాపత్తిరేవ ఏక వా క్యతాయా సంభవస్య దురూపత్వాదిత్యాశంకాయాం దూషణాం తరమాహ. కాష్ఠమితి. లాభసంభవాదితి. ప్రకృతేరైక విశిష్టే పరా న్వయ సంభవేప తథాపిన సంభవతీత్యాహ. నిర్వర్త్యక కర్మతాయా

తయా భానోపగమేన తాదృశ కర్తృత్వం ప్రథమాయా స్సాధుతా. ప్రాతిపదికార్థ విశేష్యకతయా కర్మణస్త్వ వివక్షాయా మేవ ద్వితీయాది విధ క్తేస్సానుకూల్యాత్. యథా అగ్న్యం వసుభక్త్యాదావమే పదార్థత్వాగే అస్త్వాది కర్మణోస్య బోధేపి అస్త్వాది పదాన్యశ్రిత్వైవ. నిపాతార్థత్వాగే కర్మణాం సంబంధేనైవ నామార్థస్యాన్వయాత్. పదార్థో కదేశ మట ఇత్యాదావపి సాబంధస్యా భావే సంసర్గ తయా భానాత్ వృత్తి విషయేపి ప్రత్యయా. ఏవధాత్వర్థే నామార్థస్య సాకాంక్షత్వాయోగాత్ అత్యన్తత్వాత్ ఇతి ప్రకృతేః కర్మతాయా స్సంసర్గతయా భానం సంభవతీతి వాచ్యం. ఘటోనీలో భవతి. ఘటత్వం భవతీత్యాదౌ భవనాది క్రియాయాం నీలాదేః కర్తృతా సంబంధేన సాకాంక్షస్య వదతాపి ఘటస్య నైచిత్యాంతర్గాంతర విశేషణ తాపన్న క్రి

ఇతి. నిత్యం తృప్తి భవ్యాది నిస్తారస్య హేతు కర్మతాయా ఇత్యనేన. తథా ప్యాదకతా సంబంధేనైవ భవ్యాదేః కృతావన్వయాత్ దే బాధః వస్తు కర్త్రాభ్యాం నిభితాన. వస్త్వేవమపి కర్మణి ద్వితీయాతిభవ్యాదిహేతు నిత్యం తృప్తి కర్మ బోధక పదా ద్వితీయానుపపత్తిస్తథాపి. ప్రాతిపదికార్థ మాత్రస్య కర్మ పదస్య కర్తృత్వలాక్షణికతయా ప్రకృత్యర్థ విశేష్యతయా కర్మత్వే వివక్షితే ద్వితీయా భవతీత్యస్సైవ మూలార్థత్వ ప్రకృ. తేన కర్మణస్త్వ సంసర్గతయా విశేష్యత్వేనా వివక్షితత్వాన్న ద్వితీయావకాశః. తత్ర పమపి ప్రథమా విధాయక సూత్రాభిధానస్య ప్రథమేతి వాదస్య. ప్రాతిపదికార్థ మాత్ర వివక్షాయామపి ప్రథమా విధానాత్. అతవ

యాయామపర కర్మణః కర్మతా సంబంధేన సాకాంక్షత్వానవగమాత్. న చైవమపి కర్మత్వస్య ప్రకృత్యర్థ విశేష్యత్వేన వివక్షాయాం కాష్ఠభస్మరాశిం క్రియత ఇత్యాది ప్రయోగాపత్తిః. కర్తృత్వాంతర విశేషణతాపన్న క్రియాయామేవ ద్వితీయయా కర్మత్వం బోధ్యత ఇతి వ్యుత్పత్తికల్పనే గౌరవాత్తేష్టిరం. అకాసియతే గ్రామ మిత్యాదౌ దోహన నయనాది క్రియాయాం తత్సంగ్రామాది కర్మకత్వాన్వయ ప్రసంగ ఇతి వాచ్యం. ప్రకృతి విశేష్యత్వభయ కర్మత్వస్థలే తథావ్యుత్పత్తేః. యథోక్తాతి ప్రసంగవారణాయ దర్శితా వ్యుత్పత్తిః కల్ప్యతే. తథా కర్తృత్వ విశేషణతయా అభాసమానాయాం క్రియాయాం తృతీయార్థ కర్తృత్వాన్వయ ఇత్యపి వ్యుత్పత్తిః కల్ప్యా. అన్యథా ప్రకృత్యర్థ విశేష్యతయా కర్తృత్వ వివక్షయా కాష్ఠం భస్మనా భవతీతి

వ క్రియాధ్యాహారం వినాపి సీంహోభుట ఇత్యాదౌ ఘటాది పదోత్తరం ప్రయోగాపత్తిః. పాకిపదికార్థ ముఖ్య విశేష్యక వాక్యార్థ ముఖ్యతస్య ముఖ్య విశేష్యక యాబోధ తాత్పర్యం. తథాపి ప్రకృతే భస్మనో ధాత్వర్థ విశేషణతయైవ భానే తాత్పర్యాత్. ప్రయోగానుపపత్తిః. కింతు ప్రకృతిక విభక్త్యా స్వార్థ విశేష్యత్వేన కించిత్ప్రకారకుణమేవేతి భావః. అస్త్వేవమపి. నమస్కార్యార్థ స్త్యాగః. తత్ర ప్రథమాంతార్థస్య కర్మతా సంబంధేనాన్వయ ఇత్యేష పద ప్రకృతిక విభక్త్యా విశేష్యతయా కించిత్ప్రకారతా వివక్షణాద్యథా ప్రయోగాసాధుత్వం తథా ప్రకృతేపీతి భావః. నమనమస్య ప్రీత్యాది యోగే ణ నమస్కార్యాదియోగే చతుర్థీ విధానాత్తత్ర పదోత్తరం చతు

ప్రయోగస్య దుర్వారత్వాత్. ఉత్పత్తి ప్రయోజకనాశ ప్రతియోగిత్వ స్యైవ వికార ఏవ కాష్ఠం భస్మ భవతీత్యాదౌ ధాత్వర్థః. ఆధేయ త్వరూపం తత్కర్తృత్వమేవ సంబాధ మర్యాదయా భాసతే. కాష్ఠే న భస్మనా భూయత ఇత్యాదౌ భస్మాద్యాధేయత్వముత్పత్తౌ కాష్ఠాద్యా ధేయత్వంచ నాశ ప్రతియోగిత్వే తృతీయాపఞ్చమ్యర్థం ప్రకారతయా భా సతే. కర్తృత్వ విశేషణతయా భాసమానస్య నిరుక్త భవనస్యాంశస్య తాయామనోత్పత్తౌ భస్మాదేరాధేయత్వం సంబంధతయా భాసతే ఇతి వ్యుత్పత్తేః కాష్ఠేన భస్మభూయత ఇత్యాదయో న ప్రయోగాః. భావా ఖ్యాతస్య కర్తృత్వాబోధకత్వాత్. కర్మతాయాంతర విశేషణతాపా పన్న కృత్యాదౌ కర్మత్వస్య సంసర్గతయా భాన మప్యుపపన్నమితి. కాష్ఠం భస్మరాశిః కరోతీత్యాదయో న ప్రయోగాః. „అనభిజ్ఞానాం క ర్మ" ఇత్యాదినా యత్క్రియాధారస్య కర్మ సంజ్ఞా తత్క్రియాధారత్వ మా

రీతిచేత్. తత్రైనమశ్శబ్దాదినా యోగతః స్వార్థాన్వితాపవనశక్తి సంప్ర దానత్వాన్వితాన్విత స్వార్థకత్వ మాపన్నస్యైవ వివక్షితత్వాత్. నను స్వార్థక నమశ్శబ్దయోగే అపనీయనస్య త్యాగార్థకశబ్దయోగే సం ప్రదానత్వస్య చతుర్థ్యర్థతయా శివాయనమ ఇత్యాది ప్రయోగోప పత్తిః. అస్తుచ అపనీత్వ సంప్రదానత్వయోర్భేదేన నచతుర్థీ ప్రసక్తిరి తిభావః. క్రియాయామేవేతి. ఏవకారేణ కర్త్రంతర విశేషణతాపన్న క్రియాయాం నామార్థస్య కర్మతా సంబంధే నాన్వయో వ్యవచ్ఛి ద్యతే. తేనకాష్ఠం భస్మరాశిః కరోతీతి నప్రయోగ ఇతి మంతవ్యం. ప్రయోగాపత్తిరితి. తాదృశ వివక్షాయాం కర్మణి ద్వితీయేతి సూత్ర

యత్వం వా ద్వితీయార్థః. స్థలీమధిశేత ఇత్యాదౌ తాదృశార్థే ద్వితీయాయాః స్థల్యాం అధిశయితేత్యాదౌ కృత్ప్రయోగే షష్ఠ్యాశ్చ సాధుత్వార్థమేవ ధాతూనాం సకర్మకసంజ్ఞావిధానాత్. అధిశీఙర్థ వ్యాపారరూప క్రియాంతరం ధాత్వర్థేంతర్భావ్య శయనాదిరూప ఫలావచ్ఛిన్న వ్యాపారార్థక సోపసర్గశీఙ్ప్రభృతి ధాత్వర్థతావచ్ఛేదక శయనాదిరూప ఫలాశ్రయత్వ రూపాధారస్య కర్మత్వోపపాదనసంభవాత్తాదృశసూత్రాణాం వైయర్థ్యమేవ అధ్యాద్యుపసృష్ట శీఙ్ప్రభృతీనామేవ చ తాదృశార్థే నిరూఢలక్షణా నత్వనుపసృష్టానామతోన స్థలీం శేత ఇత్యాదయస్సాంసిక ప్రయోగా ఇతిచేన్న. ధాతోర్ముఖ్యార్థపరత్వేపి దర్శిత ప్రయోగనిర్వాహాయ భగవతా పాణిని నియమినా తా

స్య ద్వితీయా విధాయకత్వాదితిభావః. భాసత ఇతి. ఉక్త ధాత్వర్థైకదేశోత్పత్తావితిశేషః. నను యత్ర భస్మపదోత్తర విభక్త్యా ఆధేయత్వం ప్రకారతయా నవివక్షితం అపితు సంబంధ విధయైవాధేయత్వాది బోధతాత్పర్యం తత్ర తృతీయాయా అప్రసక్త్యా భస్మపదోత్తరం ప్రథమాయా అపిసాధుత్వం స్యాదిత్యత ఆహ. కర్తృత్వ విశేషణతయేతి.

చ నామార్థస్య సాక్షాత్తాదృశ ధాత్వర్థాంతర్గతార్థ ఏవ భేదేనాన్వయో వ్యుత్పన్న ఇతిభావః. నన్వాధేయత్వస్య తత్ర సంసర్గతయా అభానేపి ఆఖ్యాతే నైవోత్పత్త్యాశ్రయత్వ రూపం కర్తృత్వం బోధనీయ మిత్యభిహిత కర్తృత్వాద్భస్మ పదోత్తరం ప్రథమా దుర్వారైవ. నచోత్పత్తేరితర ధాత్వర్థాంశే విశేషణతయోపస్థితత్వేన కథమాఖ్యాతార్థాశ్రయత్వే తస్యవిశేషణతయాన్వయస్సంభవతీతి వా

త్వేనాత్ర ప్రణయనాత్తద ప్రణీతవతాం శర్వవర్మ ప్రభృతీనాం ముఖ్యార్థపరాణాంస్తల్యా మధిశేతఇత్యాది ప్రయోగాణాం సాధుతా యాః దుర్వారత్వాచ్చ. కాలాధ్వదేశానామ కర్మత్వక్రియాయోగే కైశ్చిత్కర్మ ప్రత్యయార్థం విభాషయాకర్మత్వ మనుశిష్యతే. అన్యేతు క్రియాంతరాం తర్భావేణో క్తరీత్యాతత్ర పాక్షికం కర్మప్రత్యయ ముపపాదయంత తన్నాను శాసతి. ఉక్తంచైతత్. «కాలభావాధ్వదేశానా మంతర్భూత క్రియాంతరైః. సర్వైరకర్మకైర్యోగే కర్మత్వ ముపజాయతే" ఇతి. తస్మాత్తేచ మాసమధీతే మాసమాస్తే యోజనం ధావతీత్యాదా వభివ్యాప్త్యర్థే «కాలాధ్వనోరత్యంతసంయోగ ఇత్యనేన ద్వితీయా విధానం యత్వవ్యవధానేన ధాత్వర్థేనాన్వయ స్తి

చత్వం. గమ్యతే గామిమిత్యాదా వ్యాపారాంశే విశేషణే భూతసంయోగస్య ఆఖ్యాతార్థా శ్రయత్వే విశేషణత్వ యావద్యయా సంభవేన సంయోగ ఏవతత్ర కర్మాఖ్యాతార్థః. తత్రచోక్తరీత్యా సంయోగానానుకూల వ్యాపారరూప ధాత్వర్థస్య జన్యతా సంబంధేన తస్యచాశ్రయతా సంబంధేన గామిత్యాదావన్వయ స్స్వీక్రియతే. తథా ప్రకృతే పుత్రత్వ స్తేరాఖ్యాతార్థస్య స్వీకృతస్య తత్రపరంపర యావాన్వ స్తన స్త్వాశ్రయతా సంబంధేన భస్మాదావన్వయ స్వీకార సంభవాదిత్యాశ ఆహ. భావాఖ్యా తస్యేతి. ననూక్తసూత్రేణా ధారస్య కర్మసంజ్ఞైవ విహితా. నతుతత్రాతేనాధారత్వాద్యస్తే ద్వితీయా విధీయతే. తథాచ శక్తి గామిత్యత్ర కరణాభావే కథం ద్వితీయాయా ఆధారత్వా ద్యర్థకతా సంభవ ఇత్యాశంకాయామాహ. స్థలీమిత్యాది. తథాచ తాదృశాను

త్యాది విశేషణతయా భివ్యాప్త్యానర్థక్యం క్రియాయాః ధాత్వర్థాంతర్భావే ణ తత్కర్మతయా తత్ర తత్ర ద్వితీయోపపత్తేః. తాదృశ ధాత్వర్థ వ్యాప్త్యనంతర్భావే మాసమాస్త ఇత్యాదౌ ద్వితీయా యాతక్యోభవే పి ఆస్యతే మాస ఇత్యాదౌ మాసాదౌ స్థిత్యాదివ్యాప్యత్వ లాభానిర్వా హాత్. తథాపి మాసం రమణీయా క్రోశం కుటిలానదీత్యాదౌ భవతి త్యస్యానధ్యాహారేపి ద్వితీయా మాసాద్యుతా నిర్వాహకత్వేన భాష్య కృత స్తమధ్యాహారం సార్థకయంతి. తత్రహి రమణీయత్వాభివ్యాప్యత్వం మాసాదౌ ప్రతీయతే. నచ తత్ర క్రియాసమభివ్యాహారోస్తి యత్రాం భివ్యాప్తి రంతర్భవిష్యతి తత్కర్మతయా ద్వితీయా చ స్యాత్. ఏవం మాసమాసితేత్యాదౌ అభివ్యాప్త్యంతర్భావేణ మాసస్య కర్మత్వేప

శాసన వైయర్థ్యాపత్త్యైవ ద్వితీయయా యాస్తదర్థకత్వం కల్పనీయ మితి భావః. కృఞర్థ వ్యాపారేతి. యద్యపి వ్యాపారే కృఞర్థత్వోక్తి ర్విఫలా శయనానుకూల వ్యాపారస్యైవ ధాత్వర్థత్వోపగమేన శయనాధార స్య కర్మతా పత్తేః. తథాపి తాదృశాసు శాసనానంగీకృద్భి ర్ధాత్వర్థే ధాత్వర్థాంత ర్భావేణా ధారస్య కర్మతాయా అగోచప పాదనీయ త్వాత్. తదనుసారేణైవ కృఞర్థ వ్యాపారస్య ధాత్వర్థతా ప్రదర్శి తేతిధ్యేయం. నన్వేవం నిరుపసర్గస్యాపి శీఙ్ధాతోః కదాచిత్తాదృశార్థే లక్షణా సంభవేన స్థలీం శేత ఇతి ప్రయోగాపత్తిః. మన్మతేత్వధి పూర్వ కశీఙ్ధాతు యోగఏవ ఆధారస్య కర్మత్వానుశాసనాన్న తాదృశప్ర యోగాపత్తి రిత్యాశయః. అధ్యాద్యుపసృష్టేతి. స్వారసికీ. తథాచా ధునిక లక్షణయా గంగాయాం ఘోష ఇత్యాది వన్నార్థం శేత ఇత్యాది

పాదనేపి క్ర్యద్యోగాత్ షష్ఠ్యేవస్యాన్న ద్వితీయేత్యతోపి తత్సూత్రారంభసా ర్థక్యం. అతకేయ మభివ్యాప్తి ర్వ్యాప్త్యాత్మక సంయోగ ఉచ్యతే. నచా వద్వ్యాప్యస్య వృత్తిః కాలికస్సంబంధః. కాలిక సంబంధస్య వ్యాప్య వృ త్తిత్వం వ్యాప్యకాలావచ్ఛిన్నత్వం. దివసాదిమాత్రవృత్తి మాసాది నిష్ఠ సంబంధో దివసాద్యవచ్ఛిన్న ఇతి తత్ర మాస మాస్త ఇత్యప్రయోగః. మాసపదార్థశ్చాత్ర త్రింశద్దినస్థాయీ కశ్చిదఖండః పదార్థః నతు క్రియాప్రచయ స్తథాసతి దినైకాది మాత్రస్థాయినోపి సంబంధస్య కాసు చిత్క్రియాసు వ్యాప్యవృత్తితయా తత్ర తథా వ్యవహారాపత్తేరితియు క్తం. చైత్రో మాసం కాశ్యాంతిష్ఠతీత్యాద్యౌ కాశీసంయోగస్య మా

ప్రయోగాపత్తావపి న తథావిధస్యాఽసిక ప్రయోగాపత్తిః. అనాది తాత్పర్య స్యైవ స్వారసిక ప్రయోగ నియామకత్వాత్. నిరూఢ లక్షణాస్థల ఏ వానాది తాత్పర్యస్యాపగమాదితి భావః. నను గ్లీమతి శశలక్షణా సర్వప్రయోగశయనానుకూల వ్యాపారస్యైవ ధాతునాబోధః. శయనమాత్ర స్యతుబోధస్తు వివాదగ్రస్త ఏవేతి నేదం ప్రయోజనం సమ్యక్పతీతి భాతి త్యాశంకా మాసమధ్యాసనాపదేశ్యాణాం మతేదూషణ మప్యాహ తదప్రసక్తానామితి ఉక్తరీత్యేతి. మాసమధీత ఇత్యాదా వుక్తరీత్యే త్యర్థః. అత్యర్థకమితి. తన్త్రానుసారేణ ద్వితీయాయాః పాదనసంభ వే కాలాధ్వనోరత్యంత సంయోగ ఇతి సూత్రాను సరణం మహర్షీణా మఫలమితి భావః. నన్వభివ్యాప్తే స్థానాభ్యాసానంతర్భావేపి ద్వితీయాయా వ క్తవ్యే సూత్రానుసరణ ముక్తిస్సత ఆహ. తాదృశ ధాత్వర్థ ఇతి. లాభానిత్యాహ ఇతి. వ్యాప్తిబోధక ద్వితీయాభావేన అభివ్యాప్తేః క

సవ్యాపకస్యైకస్యాభావే అప్రామాణ్య ప్రసంగాత్. సంయోగ వ్యక్తీ
నాం మాసనిష్ఠ కాలిక సంబంధస్యావాంతర దినాత్మక కాలావచ్ఛిన్న
త్వాత్. నచ సంయోగానాం భేదేపి చైత్రీయ సంయోగత్వావ
చ్ఛిన్న నిరూపిత కాలిక సంబంధావచ్ఛిన్నాధారతా మాసవ్యాపిన్యే
వ. సాధనావాంతర కాలావచ్ఛిన్నేతి తత్ర తదనవచ్ఛిన్నత్వ బోధకము
క్తవాక్యం భవేదేవ ప్రమాణమితివాచ్యం. సామాన్య ఘటిత విశేష
ధర్మావచ్ఛిన్నాధికరణతా కూటాదేవ సామాన్య ధర్మావచ్ఛిన్నవత్త్వాప్రత్య
యోపపత్తేః. శుద్ధ సామాన్య ధర్మావచ్ఛిన్న నిరూపితాధికరణతాయా
మతిరిక్తాయాం మానాభావాత్. యత్ర త్రింశద్దినేష్వేక మపి కాలమధీ
తత్ర ప్రమాసేస్మిన్ యత సంబంధస్య వ్యాప్య వృత్తితయా మాసమధీత
ప్రయోగానుపపత్తిరితి శక్యతే వారయితుం. ఉచ్యతే. అభివ్యాప్తిర్వా
సదవయవ సంబంధః. యస్మిన్మాసే మాసాంతరదార్ఢ్యా స్వపవతేద

మనాత్మకత్వే నిర్ణాఖ్యాతేనాపి తద్బోధనా సంభవేన మాసాదా
వ్యాప్తి లాభాసంభవాదితిభావః. నను మాసో రమణీయ ఇత్యాదౌ ధా
త్వర్థవాభావేన ధాత్వర్థే వ్యాప్త్యంతర్భావాసంభవేపి భవతీత్యస్యక్రి
యాపదస్యాధ్యాహారేణ రమణీయత్వాది రూప సాధారణ ధర్మాత్మక
భావస్య ధాత్వర్థతయా తత్రైవ ధాత్వర్థ వ్యాప్త్యంతర్భావేన ద్వి
తీయోపపత్తి స్సంభవతే; వేత్యాశంకాయాముక్తం భవతీత్యస్యాన
ధ్యాహారేపీతి. నతానదితి. వక్తుం యుక్త మిత్యగ్రే తనే నాన్వయః.
కాలిక సంబంధస్యేతి. యద్యపి దైశిక విశేషణతయా మాసవృత్త్య
భావ ప్రతియోగిత్వమేవ లఘుభూతం వ్యాప్య వృత్తిత్వం శక్యతేనిర్వ

వయవాః. ఏవంచ త్రింశద్దినానాం మాసపదార్థతయా త్రింశద్దినేషు కించిత్కించిత్కాలావచ్ఛేదే నాధ్యయన సంబంధేపి మాసమధీత ఇత్యాది ప్రయోగోపపత్తిః. త్రింశద్దిన సంబంధశ్చ దినత్వావచ్ఛిన్న త్రింశత్త్వ వ్యాపకత్వం. తాదృశత్రింశత్త్వావచ్ఛిన్న మాసాదిపద ప్రవృత్తినిమిత్త స్య మాసాది పదార్థతయా భావాంశే ప్రకారత్వే సత్త్రం న్యస్తమాసశబ్దార్థః. వ్యాపకత్వంచ వ్యాపక విశేషాభావకూటేన సుఖండమ్పత్వం నిత్యకుండలాభా వప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం మభావస్య ద్వితీయార్థః. ప్రథమాభావే ప్రకృత్యర్థోమాసాది రాధేయతా సంబంధేనాన్వేతి. మాసాదినిష్ఠాభావ ప్రతియోగి తావచ్ఛేదకస్య త్వావచ్ఛిన్నస్య ప్రతియోగితయా భావాంశ శేన్వయః. తస్యచాన్వయి తావచ్ఛేదక సూత్ర కర్తృకాధ్యయనత్వాది రూప స్యాశ్రయ ఘటిక పరంపరా సంబంధే నాధ్యయనాద్యన్వయః.

న్వం. తథాపి మాసాదిశబ్దస్యాపి మాసశబ్దార్థతావద్యతత్త్వభా వ ప్రతియోగిత్వే నాధ్యయన సంబంధస్య యత్కించిద్దినే మాసాధ్య యనస్థలే తథా ప్రయోగానుపపత్తి రిత్యాలోచ్య వ్యాప్యతావచ్ఛి న్నత్వమితి గురుశరీరాంభ ఆదృతః. ననుమాసవ్యాపకాధ్యయన సంబం ధస్యాపి తదంతర్గత దివసాద్య వచ్ఛిన్నత్వాద సంభవ ఇత్యాశంకా యామాహ. దివసాదిమాత్రేతి. తథాచావచ్ఛిన్నస్య మాసవ్యాప క సంబంధ స్వరూపత్వేనస్వీకరణీయ ఇతిభావః. యావదవయ వసంబంధ ఇతి. ననుదిన ఘటక ఘటికాదీనామపి మాసావయ వత్వేన యత్ర ప్రతిదినం ఘటికాచతుష్టయ మేవాధీతం తత్ర తదతిరిక్త ఘటి కానామపి మాసావయవత్వే నాధ్యయనే తత్సంబంధా భావాత్ మా

ప్రథమాభావేన ప్రతియోగి వ్యధికరణత్వం విశేషణ ముపాదేయం. తే
న త్రింశద్దినేష్వేవ పర్యాప్తాధికరణం తత్ర దినావాంతర దండాదౌ వర్త్య
యనాభావే వ్యాప్తి ప్రయోగో౽పపత్తిః. మాసత్వం చ త్రింశద్దిన వరత్వే
నవతుతావత్కాల స్థాయ్యఖండవస్త్వంతరం. ఏకదినాన్వయ వస్త్వే
పి తాదృశాఖండకాలే ప్రతియోగి వ్యధికరణాన్వయ నాభావా సత్వేన
మాసమధీత ఇతి ప్రయోగాపత్తేః. మాస ఘటకంచ దినం సూర్యోద
యావధి సూర్యోదయాంతర పర్యంతావస్థాయ్యఖండవస్తుమాత్రం. న
తు క్రియా ప్రచయః. తథాసత్యేకైక క్రియావ్యక్తేరపి మాసత్వానేక
రణాశయా తత్ర ప్రతియోగి వ్యధికరణాన్వయ నాభావ సత్వేన వ్యాపక
త్వాభావ ద్వితీయార్థస్య బాధాపత్తేః. దివసస్యాపి తాదృశత్వాన దివస
పదం సూర్యోదయావధి సూర్యోదయాంతర పర్యంతకాల కూట పర

సమధీత ఇత్యాది ప్రయోగోనస్యాదిత్యాశంకాయామాహ. యత్స
ముదాయ ఇతి. తథా చ త్రింశద్దిన సముదాయ ఏకమాసః ఏవం ఘటికా
దీనాం సముదాయ ఇతి న తేషాం మాసావయవత్వ మితి భావః. వ్యాప్య
విశేషేతి. స్వసమానాధికరణా భావా ప్రతియోగిత్వ రూప వ్యాపక
తాయా స్స్వపదార్థ ఘటితత్వాదితి భావః. నచాస్తు వ్యాపకత్వం వ్యా
ప్య విశేషఘటితం కాకుతి రితివాచ్యం. తథాసతి ద్వితీయాయా
అనుగతశక్య తావచ్ఛేదక కత్వానుపపత్తేరితి భావః. ఖండశ ఇతి. అభా
వ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్య విశిష్టస్య ద్వితీయార్థత్వే అభావ
ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వ సామాన్యాభావస్యైవ ద్వితీయావాచ్యతయా
అశక్యత్వే సమానాధికరణాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్య లాభా

మేవ. అతో నైకదండాదిమాత్ర స్వాప్నే తథాప్రయోగః. అథవ్యాపకత్వస్య ద్వితీయార్థత్వ ఏకమాసాది వ్యాపకాధ్యయనస్థలేపిమాసాం తదధ్యయనాభావసత్త్వేన మాసవ్యాపకతాయా అధ్యయనే బాధేన మాసమధీత ఇత్యాది ప్రయోగానుపపత్తిః. నచ మాసపదేన యత్కించిత్త్రింశద్దినమాత్రవృత్తి విశేషధర్మప్రకారేణ నుపస్థాపనేపి తద్ధర్మవత్త్వనిరూపితాధేయత్వసంబంధేన సమాపదార్థస్యాభావేన్వయోపగమాద్యత్కించిన్మాసనిష్ఠాభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వమన్వయితావచ్ఛేదకే లభ్యత ఇతి నకాప్యనుపపత్తిరితివాచ్యం. తత్తన్మాసమాత్రవృత్తిధర్మవిశేషాణాం సంబంధఘటకత్వేపి శాబ్దబోధే సంసర్గతాత్పర్యజ్ఞానస్య హేతుతయా సంసర్గవిశేషోపస్థితేరపేక్షితత్వాత్సంబంధఘటకతాదృశధర్మాన్విశిష్య వివక్షత్వా

సంభవాత్ఖండశ ఇత్యుక్తం. తథాచాన్వయబలాదేవ విశిష్టలాభ ఇతి భావః. అన్వయితావచ్ఛేదకేతి. కేవలస్యాశ్రయతాశ్రయత్వసంబంధేనాన్వయస్వీకారే యత్రైకదినమేవాధీతం తత్రాపి మాసస్య వ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వస్య స్వాశ్రయప్రమేయత్వవత్త్వసంబంధేనాధ్యయనే సత్త్వేన మాసమనధీత ఇత్యాది ప్రయోగాపత్తిరితిభావః. యద్యపి మాసమధీత ఇత్యాదౌ ద్వితీయార్థస్య కేవలధాత్వర్థ ఏవాన్వయః ధాత్వర్థస్య చాఖ్యాతార్థకృతౌ కృతేశ్చైత్రాదావన్వయః తథాచ కేవలాధ్యయనత్వమేవ ద్వితీయార్థాన్వయితావచ్ఛేదకం తచ్చ చైత్రేణైకదినాధ్యయనేపి మాసత్వవ్యాపకతావచ్ఛేదకమేవ త్రింశద్దినేష్వప్యన్యాన్యకర్తృకాధ్యయనానాం సత్త్వాత్. తథాపి ధాతో చైత్ర

బోధానుదయ ప్రసంగాత్. నచేష్టాపత్తిరనుభవ విరోధాత్. అనా
గతాది మానవృత్తి తాదృశ ధర్మాణాం విశిష్టజ్ఞాన సామగ్ర్యా అనవ
క్షస్య దుర్లభతయా అస్మదాదీనాం సర్వేషామేవ తాదృశమానస్యావ్యా
పకతా బోధోచ్ఛేద ప్రసంగాత్. నచ తాదృశ వాక్యార్థ తాత్పర్య
మేవ సంసర్గ తాత్పర్యమిత్యుక్తౌ జ్ఞానేచ వాక్యార్థ ఘటకస్య సంబన్ధస్య సం
సర్గ మర్యాదయైవ భాసమానతయా విశేష రూపేణానుపస్థితస్యైవోక్త ధ
ర్మఘటిత సంబన్ధస్య తాత్పర్యజ్ఞానే భానాభావ బలాచ్ఛాబ్దబోధేచ
తాత్పర్యజ్ఞాన బలాన్నానుభవ వాదమేవేతి వాచ్యం. ఏకపదార్థే అప
ర పదార్థ రూప వాక్యార్థ విశేషిత తత్ప్రతీతీచ్ఛారూప తాత్ప
ర్య విషయక నిశ్చయస్య వాక్యార్థ నిశ్చయో దుర్ఘటతయా తస్య
శాబ్దధీహేతుత్వేచ యోగ్యతా సంశయాచ్ఛాబ్దబోధానుపపత్తేశ్చ. కి
న్తు తత్తత్పదార్థే తత్తత్సంసర్గ విషయకత్వ విశేషిత ప్రతీతీచ్ఛాజ్ఞా

తత్ప్రకారకత్వావచ్ఛిన్నాకారతాం స్వీక్రియత్వ నైవ్య తత్ప్రకారకతయా సత్వాత్
స్యాయ తావచ్ఛేదకత్వ మనుపాదాయైవ చైత్రకర్తృకార్థ భానోపగ
మేఽక్షతి విరహాదితిధ్యేయం. సంసర్గ తాత్పర్యజ్ఞానస్యేతి. ఇదం వాక్య
మేతద్విశేష్యక తత్ప్రకారక తత్సంసర్గ ప్రతీతీచ్ఛయోచ్చరితమితి
తాత్పర్యజ్ఞానస్యైవ శాబ్దబోధే హేతుతయా తాదృశ సంసర్గస్య ప్ర
కారతయా సంసర్గ ఘటక పదార్థ జ్ఞానే తాత్పర్యజ్ఞానస్యైవా నిర్వా
హాదిత్యాభావః. అనుభవ విరోధాదితి. ననుయత్ర ప్రకృతే తద్వ్యక్త్యా తత్త
ద్వ్యక్తిత్వేనోపస్థితిస్తత్రైవ తాదృశ వాక్యాచ్ఛాబ్దబోధోఽనుభవసిద్ధః
నతు తాదృశోపస్థిత్యభావ ఇత్యుక్తానుపపత్తిదోష ఇత్యాశయేనాహ. అనాగ

తస్యైవ శాబ్దధీహేతుతాయా ఉపేయత్వాత్. తత్రచ తాదృశ సంస ర్గోపస్థితేరవశ్యాపేక్షణీయత్వాదితిచేత్. సత్యం. మాసాది ఘటకం తావద్దినాది నిష్ఠత్రింశత్త్వాదిరూప మాసత్వాదిర్నానాని భేదేననానైవ. మాసాదిపద ప్రవృత్తి నిమిత్తతాపన్నమనుగత రూపేణ. అన్యథాశక్త్యా నంత్య ప్రసంగాత్. సర్వోప సంహారేణ వ్యుత్పత్తిం వినాపిగ ప్రతీతి మాసాదేశ్శాబ్దానుభవానిర్వాహాచ్చ. నచత్రింశత్త్వాదికం బుద్ధివిశేష విషయత్వాది రూపం వాచ్యం. దినాదేర్ద్రవ్యాత్మకత్వేన తత్రగుణ రూప సంఖ్యాయా అసంభవాత్. ద్రవ్యాత్మకత్వేపి క్రమికేషు తేషు సంఖ్యోత్పత్తేర సంభవాత్. తత్రబుద్ధేరనతి ప్రసక్తం వైలక్షణ్యమను గతందుర్వచం. జాతిరూపస్య తస్య సంకర ప్రసంగనిరస్తత్వాత్. తత్త ద్దిన విషయకత్వ రూపస్య తత్తద్దినాద్య ననుగమేనా ననుగతత్వాదితి వాచ్యం. తావత్కాలస్థాయినో ద్రవ్యస్యాపిదినాది రూపత్వసంభవాత్

తాదీతి. వాక్యార్థే తాత్పర్యమేవేతి. ఇదం వాక్యం ఘటవద్భూతలా ది రూపార్థ ప్రతీతీచ్ఛయోచ్చరిత మిత్యాకారకమేవ తాత్పర్యజ్ఞానంస ర్వత్ర శాబ్దబోధే హేతుః. తత్రచ ఘట భూతలయోస్సంయోగస్సంస ర్గ విధయైవ భాసతఇతి నానుపస్థిత సంసర్గ విషయక తాత్పర్య జ్ఞా నానుపపత్తిరితిభావః. నన్వేవం ఘటభూతలయోః కస్సంసర్గ స్తాత్పర్య జ్ఞానే భాసతే కోవానభాసతే ఇత్యత్ర కిం నియామక మిత్యతఆహ. తా త్పర్యజ్ఞానేతి. తథాచ యత్ర సంసర్గద్వయమప్య బాధితం తత్రసం సర్గద్వయ భానేపీష్టాపత్తిరేవేతిభావః. దుర్ఘటతయేతి. సంశయ సా మగ్రీ సంభవేన నిశ్చయోత్పాదా సంభవాదితిభావః. నను యత్రసంస

మీమాంసకానుయాయిభిరగత్యా సంఖ్యాయాః పదార్థాంతరత్వోపగమాచ్చ. సంఖ్యాదిరూప నానాదినాది నిష్ఠానుగత త్రింశత్త్వాదేస్స్వవచత్వాత్. ఏవం మాసమధీతే చైత్ర ఇత్యాదావధికరణతైవ ద్వితీయార్థః. మాసాదిపదార్థతావచ్ఛేదకదిన పర్యాప్త త్రింశత్త్వాదేర్వృత్తి విశేషణతాపన్నస్య ద్వితీయార్థాధికరణతాయాం చైత్రకర్తృకాధ్యయనాధారతాత్వ వ్యాప్య ధర్మావచ్ఛిన్నం స్వరూప సంబంధ రూపమవచ్ఛేదకత్వం సంసర్గతయా భాసత ఇత్యుపగమేన సామంజస్యాత్. యత్కించిదేకమాసం వ్యాప్య యదాధీతం తదాధ్యయనాధారతానామవచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకాధారతా వృత్త్యన్యూత మత్త్వ విశేషాదిరూపోక్త ధర్మావచ్ఛిన్నానతిప్రసక్తత్వే నతద్వ్యావృత్తి త్రింశత్త్వే నావచ్ఛేదాత్. న్యూనకాలాధ్యయనస్థలే చాతిప్రసక్తతయా తాదృశస్య మాసత్వస్యోక్త రూపావచ్ఛిన్నాధారతానవచ్ఛేదకత్వాచ్చ ప్రసంగాతిప్ర

శయసామాన్యే తత్రైవ శాబ్దబోధస్స్వీకరణీయ ఇత్యతో నానుపపత్తిరిత్యత ఆహ. తస్యేతి. అనుపపత్తిరితి. తథాచాపసిద్ధాంతాపత్తిరితి భావః. నానైవేతి. సంఖ్యారూపస్య త్రింశత్త్వస్య బుద్ధివిశేష విషయత్వ స్వరూపస్య వా మాసభేదేన భిన్నత్వాదితి భావః. ప్రవృత్తి నిమిత్తతామాస పదశక్యతావచ్ఛేదకతా. శక్యానంత్యేతి. నవ్యాగత్యా శక్యానంత్యమపీష్యత ఏవేత్యత ఆహ. సర్వోపసంహారేణేతి. సకలమాస విషయకత్వేనేత్యర్థః. తృతీయార్థో వైశిష్ట్యం. వ్యుత్పత్తిం వినా శక్తిగ్రహం వినేత్యర్థః. దినాదేరితి. క్రియైకకాలోపాధిరితి మతే క్రియాప్రచయస్యైవ దిన రూపత్వాదితి భావః. నన్వేవం మాసవ్యాప్యాధ్యయన స్థలేపి

ద్వితీయా కారకము

సంగమోర నవకాశాత్. పూసాదపద ప్రవృత్తి నిమిత్త ధర్మే చైత్రా శ్రయనాధారతాయా వ్యాప్యత్వస్య శబ్దాదలాభేప్యర్థా గ సల్లాభాదితి. ద్వితీయాయా అత్యంత సంయోగార్థే పరత్వమేనాను శాసన విరోధః. నచ భూతలేపుటః భూతలం ఘటవదితి ప్రత్యయః బాధాదితి ప్రసక్తోపినమః అధేయతాయా ధారత్వయోగావచ్ఛేదక త్వాపాద్యం. తాదృశ ప్రత్యయమేవచ్ఛేదకత్వ భానాయోగమాత్. ఆధేయతాయా అతి ప్రసక్త ధర్మావచ్ఛేదకత్వే సామానాధికరణ్యేన చ్ఛేదక ధర్మాన్తర్గత వ్యాప్తి శరీరే మిశ్రోకినా స్వరూప సంబంధరూపావచ్ఛేదకత్వ నివేశస్య వ్యభిచారిణ్యాతి వ్యాప్యస్య నవ్యాతి ప్రసక్త మవచ్ఛేదక మితి తత్త్వలీయ చిన్తామణి ఫక్కికావిరోధేనచా సంభవదుక్తికతాపత్తేః. ఆధారతాయా అతి ప్రసక్త ధర్మావచ్ఛేద్యత్వే యద్ధేయ్యనికరణత్వం సాధ్యానికరణ తావచ్ఛేదకమితి తల్లక్షణ వ్యాఖ్యావసరే స్వరూప సంబంధ రూపావచ్ఛేదక

యుక్తి చింత్రియాయాం ప్రతియోగి వ్యధికరణాధ్యయనాభావ సత్వాన్నాసమధిక ఇత్యాది ప్రయోగానుపపత్తిస్తస్మాదగత్యా ద్వా సాగర సైన్యవతాలో పాతిత్వం మాగీకృత్య తాదృశ ప్రయోగ ఉపపాదనీయ ఇత్యభిప్రాయేణాహ. ప్రవాహత్యక త్వేనేతి. తన్యాయ క్రియాయా జ్ఞానత్వాదా చిపుదాసాయామగతానది ప్రసక్త్యమోయపానం సాగర ప్రసంగేనేతి. తాదృశబుద్ధేః క్వచిత్ప్రత్యక్ష రూపతః క్వచిత్పరోక్షాది రూపత్యాద సంభవేన ప్రత్యక్షత్వాదినా సాగర ప్రసంగేనేత్యర్థః. తావ తేతి. త్రింశద్దిన స్థాయిత్యర్థః. నచైవం త్రింశద్దినస్యాస్యైకదినత్వాత్త్రిరితి వాచ్యం. ద్వితీయ సూర్యోదయ ప్రాగ్భావావచ్ఛిన్నస్య తస్య

ప్రవేశం వ్యభిచారిత్వాదితి తాదృశ అసాధారణత్వాత్ విరుద్ధవిశేష్యతా
భిన్న వృత్తికస్యైతస్య సామానాధికరణ్యేన తత్పురస్కారేణాన్వయబోధకత్వ
ద్వేష్టృత్తిత్వ సామానాధికరణ్య విశేష్యతా అనంగీకారాత్ తత్ర అ
వా అవచ్ఛేదకత్వ త్రితయ సాధ్యత్వ ప్రసక్తస్యాపి దర్శిత ప్రతీతి బల
తాదాత్మ్యభాస కవచ్ఛేదకత్వం. తాదృశ వృత్తిత్వ ప్రసక్తస్య
వచ్ఛేదకత్వ మప్రసక్తం. తృతీయాంతయం గంధవత్ స్వాంగంధో
యం తృతీయాప్రత్యయస్య ప్రతీతేః. అతఏవ ద్వితీయాద్యర్థాయ నాధా
త్వే తత్స్థానాది సాధ్య ప్రకృత్యర్థే విశేషణతాపన్న తత్తత్స్థానతాప
న్నాప్రసిద్ధ వ్యాపకతా సంబంధేన ప్రకృత్యర్థేన విశేషణత్వ మభి
మతే. తాదృశేంచ వ్యాపకత్వం స్వసమానాధికరణ వ్యాప్య వృత్త్య
గావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వ సంబంధావచ్ఛిన్నస్య యాభేద త్ర
గ్రయ తమా ప్రసక్తత్వం. తాదృశ ధర్మాత్మ్యే తత్ప్రకృతిక ఇత్యాది

త్రప్రథమాదిత్వం. ద్వితీయ సూర్యోదయ తత్త్వ విశిష్టస్య తస్య
యస సూర్యోదయ ప్రాగభావా వచ్ఛిన్నస్య తత్స్యైవ ద్వితీయ దినస్య
యాదిత్వాత్ తత్సైవ ఘటస్య తత్తద్దినోత్పాదనత్వ నంథ వాదిభావః. న
ను వనుపి ధర్మ భిన్నాభావే త్రింశత్త్వాద్ నుపపత్తిరితివాచ్యం. ద్వితీయ
సూర్యోదయ ప్రాగభావా వచ్ఛిన్నస్య త్రింశద్దినస్థాయి ఘటస్య ప్రథ
మదినత్వం. తృతీయ సూర్యోదయ ప్రాగభావా వచ్ఛిన్నస్య తస్యైవత్రిం
శద్దినస్థాయి ఘటస్య ద్వితీయ దినత్వ మిత్యాది క్రమేణ త్రింశద్ఘటానా
మేవ దినోత్పాదకత్వస్య కల్పనీయత్వాత్ తేషాంచ సర్వేషామపి చరమదినే
త్పత్తేస్తత్ర త్రింశత్వోత్పత్తౌ బాధకాభావాదితిభావః. అగత్యా. త

తుర్వింశతిర్గుణా ... నవచకర్మాణి గ్యాది ప్రతీత్యన్యథా సమవేత్యేత్యర్థః.
నచ తత్రాపి తత ... బుద్ధివిశేష విషయత్వమేవ చతుర్వింశతిత్వాదిక మితి
నానువ ఇ తిరితి ... మాఽంద్యం. తథాసతి ఘటపటాది గత ద్విత్వాదేరపి తథా
త్వ స్వీకార స ... సంబంధవేన సంఖ్యా రూప గుణోచ్ఛేద ప్రసంగాత్. తస్మా
త్సంఖ్యా సప్త ... ద్యమపవార్థ ఏవేతి మీమాంసకానాం సిద్ధాంతః. నన్వ
ధారతామాత్ర ... ద్యస్య ద్వితీయార్థత్వే కాలాధ్వనోరత్యంత సంయోగ ఇ
తి ద్వితీయా ... న సుధాయక సూత్రవిరోధః. అత్యంత సంయోగస్య వ్యాప
కతా యాపద ... ద్యాత్. ద్వితీయాయాశ్చ తదర్థత్వాభావాదిత్యతఆహ.
నానావ ... ౧౩. తథాచ సూత్రే అత్యంత సంయోగ ఇత్యస్య వ్యాప

కత్వమిహానుక్తం. గోత్వాశ్వత్వయో ర్ద్వితీయయో గ్రహణాత్ సత్త్వేశ్వత్వేన పరత

యా సంసర్గ విశ్వయాత్తతో వ్యాపకత్వ లాభ సంభవేపి ద్వితీయా

యా స్వరూపకత్వ నిర్వాహేణ సమూత్ర విరోధ ఇతిభావః. వ్యభిచారిణ్యే

తి వ్యాప్త్యా స్వరూపస సంబంధ రూపావచ్ఛేదకత్వ నివేశాస్యా సంభవదు

క్తికతాప త్తే రితిమూలబా. విరోధం చేతి. వృత్తి యాంశత్వోపి అవచ్ఛేద

కత్వ నివేశా సంభవేన హేతుత్వోపన్యాసః. విరుద్ధ దిక్కాలా వచ్ఛిన్నేతి.

కపాలోభయవాకే ఘటపాగ్భావాదిని విరుద్ధ కాలావచ్ఛిన్న వృత్తిక

స్యోదాహరణం. అగ్రేవృక్షః కపిసంయోగి మూలే వచ్ఛిన్న తత్సంర

యోగ వృక్షేరితి విరుద్ధ దేశావచ్ఛిన్న వృత్తికస్యోదాహరణం. యథా

ద్వితీయాకారకం

ద్వితీయాన్తయా సాకాఙ్క్షత్వం విశిష్యైవ సంబంధాగత్యావసీయతాం.
మానాంతర నిష్ఠ తాదృశాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్య తాదృశ
ధర్మేన స్వేపి తత్తద్విషయతాది సమానాధికరణాభావ ప్రతియోగితా న
వచ్ఛేదక తాదృశధర్మే ఉక్త సంబంధేన తత్తద్విషయతాద్యవచ్ఛిన్నస
మాభేద ప్రకారతయాన్య మతు గమే వేతి యత్కించిదేక మానాదిమాత్ర
వ్యాపకాధ్యయనస్థలేపి తాదృశ ప్రయోగ నిర్వాహః ప్రతిమాన ము
ధీత ఇత్యాదౌ ప్రత్యేక శాస్త్రాణాం మానాది పదోపస్థాప్యానుగత ధా
పావచ్ఛిన్న మానత్వాది మన్నిష్ఠాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వసామా
న్యాభావ ఘటిత వ్యాపకతా బోధకస్య యత్కించిదేక మానవ్యా
పకాధ్యయనస్థలేన తాదృశః ప్రయోగః. అథాత్యాంత సంయోగాన
క ద్వితీయాయా ఏకాదిపదం వినాపి యత్కించిదేక మానాది వ్యాపక
తాబోధకత్వే "శివసన్నిధిస్థత్వా మానస్యేక మన్నిమాత్రం జుహోతి"

త్వంత్రైకే పరి స్త్రైయస్య మతిచేన్న. తత్ర మాసానేకకాల వ్యాపకత్వే
పి మాసవ్యాపకత్వే మానైక కాల వ్యాపకస్య హోమస్య కాలత్రిమాసా
వారణాద్వైకే పదో నాదానాత్. కర్మాంగతి కస్య కేవలాధర్మకర్తమాయా
సమాప్త వ్యాపక కాలాభావ తాదృశే ప్రయోజనోపపత్తేః. అత ఏవ చ
యావజ్జీవ మగ్నిహోత్రం జుహోతీతి శ్రుతి బోధితాగ్ని హోత్రాదినా వా
దేన సకలప్రియోజన రూపాశు ద్రవ్యస్య మాసైకమాత్ర కాలస్యచ విశ్వా
నేవాక్య భేదసాప్యదతి తాదృశ ద్రవ్య కాలోభయ విశిష్టస్య గోణాగ్ని
హోత్ర పదప్రతి పాద్యస్య కర్మాంతరస్యైవ విధాయక తాదృశీ శ్రుతి
రితీ సిద్ధాంతే యావజ్జీవ కాలాంతర్గత మాసమాత్ర కాలం కేవలను వా
దకతా సంభవాభ్యాం ప్రాగ్నిహోత్రాదిను వాదేన ద్రవ్యస్యైవ విధానము
చిత మితిపూర్వస్య పక్షోపపత్తేః. యావజ్జీవమిత్యాది శ్రుత్యా యావజ్జీవ
వ్యాపకత్వే బోధితేత్యాదౌ మాసైక వ్యాపక లాభేపూర్వవ సర్వ్యాపక

త్వాభావ మనుగతం బోధ్యం. యావదధీత ఇత్యాదావపి చైత్రాది కర్తృకాధ్యయనాధికరణ కాలత్వాభావ వ్యాపకతావచ్ఛేదక ధర్మస్యా ప్యనుగత రూపస్యైవానుగమః కార్యః. అతో మాసమధీయానో ద్వ ష్ట ఇత్యాదౌ విశిష్య చైత్రత్వాద్యనుపస్థితావపి నాన్వయ బోధానుప పత్తిః. అన్యత్స్వయమూహనీయం. దండం వినా న ఘట ఉత్పద్యతే. రాసభం వినాపి ఘట ఉత్పద్యత ఇత్యాదౌ వినాపదార్థో అభావవాన్. తత్పద సమభి వ్యాహృత ద్వితీయాయా అభావాన్వయి ప్రతియోగిత్వ మనుయోగిత్వం వార్థః. అభావ వతశ్చోత్పత్తా వాధారత్వే నాన్వయః. తథాచ దండాభావ వద్వృత్త్యుత్పత్తికత్వాభావవాన్ ఘటో రాస భాభావ వద్వృత్త్యుత్పత్తికో ఘట ఇత్యాకారకో బోధః. యద్యపి వినా ర్థే నామార్థస్య సాక్షాదపి భేదేనాన్వయః. తథాపి సంభవతి సాకాంక్షత్వే విభక్త్యర్థ నిరర్థకత్వ మనుచితమితి ద్వితీయాయాః స్వార్థ

హ. అథవేతి. స్వావచ్ఛిన్నస్య యో౽భేద ఇతి. యద్యపి స్వసమానాధి కరణ వ్యాప్త్యా వృత్త్యభావ ప్రతియోగితా నవచ్ఛేదక చైత్రకర్తృకా ధ్యయనాధార కాలస్యైవ సంబంధతాస్వీకర్తుముచితా. ఉక్త సం బంధేన స్వావచ్ఛిన్నస్యాభేదః తత్త్వాత్ప్రతీత ధర్మస్య సంబంధత్వో పగమే లాఘవాభావాత్. తథాపి మాస శబ్దేన దివసాత్త త్రింశ త్త్వాభావానుగత ధర్మేణైవ మాసస్యోపస్థిత్యా తాదృశానుగత ధ ర్మ సమానాధికరణా భావ ప్రతియోగితా నవచ్ఛేదకత్వం చైత్రక ర్తృకాధ్యయనాధార తాత్త్వేన సంభవతి మాసాంతరే తాదృశాధ్య యనాధారతా విరహాత్ తత్సంబంధకోటి ప్రవిష్టస్వపదేన తత్త్రింశత్త్వ

కత్వముపేయతే. భూతలేన ఘటశ్చంద్ర ఇవ ముఖమిత్యాదౌ ప్రథమాయాః ప్రతియోగితాదాత్మ్యార్థకత్వే ప్రథమైవ సాధుస్స్యాత్. ప్రాతిపదికార్థాన్వయినోఽన్యపదేనాభిధానస్థలఏవ ప్రాతిపదికార్థే త్యాది సూత్రేణ ప్రథమావిధానాదితి గురుచరణా యోగిత్వాదిస్సంబంధవిశిష్టమేవ భాసత ఇత్యుపేయతే. దండం వినా న ఘటోత్పత్తిరిత్యాదౌ చ వినాంతార్థే ఘటోత్పత్త్యాద్యభావాన్వయే అనుయోగివిశేష్యా దండాద్యభావస్యైవ తదనుయోగిభావత్వేన కత్వం భాసతే. ద్రవ్యేన గంధ ఇత్యాదావప్రయోగానుపలక్షణీభూతధర్మావచ్ఛిన్నస్య నఞర్థాభావాన్వయాయ ఇతి వ్యుత్పత్తేరిత్యేతాసదండం వినా న ఘటోత్పత్తిరిత్యప్రయోగః. అత్ర ప్రసక్తస్యాపి స్వభావస్య ఘటోత్పత్త్యాద్యభావాన్వయానుయోగిభావత్వేన కత్వా విరహాత్. అథవా భావఏవ వినార్థః. దండం వినా న ఘట ఇత్యాదౌ చ వినాంతార్థస్యాభావస్య నఞర్థే ఘ

స్య త్రియుగాధారయోగ్యసంబంధేన స్వవిశిష్టో యో ధర్మస్తద్భేదస్య చైత్రకర్తృకాశ్రయతాధారతాత్వే సత్త్వేనోక్తప్రయోగోపపత్తిః సంబంధకోటిప్రవిష్టస్య తత్తదంశత్వస్య విశిష్యానుపస్థితావపి సంబంధత్వాద్యనయా భానే బాధకాభావాదితి భావః. యద్యపి తాత్పర్యజ్ఞానే సంసర్గస్య ప్రకారవిధయైవ భానోపగమేన సంసర్గఘటకస్యాన్యపదార్థస్య పూర్వముపస్థితస్య భానముచితమేవ. తథాప్యనాయత్యా ప్రకృతేఽప్యుక్తసంబంధేన పాకస్య విశిష్టాధ్యయనాధారతాబోధచ్ఛాయాపూరికమితి తాత్పర్యజ్ఞానస్యైవ హేతుత్వోపగమేన సత్రైవ సంసర్గవిధయైవ స్వపదార్థభానానుపపత్తిరితి భావః. స

ఘటాద్యభావే ప్రయోజ్యతా సంబంధేనాన్వయః. అతఏవ నానాభూతం
నానాఘట ఇత్యాదయోన ప్రయోగాః. అతఏవ దండాద్యభావవతిఘటా
ద్యుత్పత్తావపి జాయత ఇత్యనాకాంక్ష్యేతరం విజ్ఞాన దండం వినాఘట
ఇతి ప్రయోగోపపత్తిః. రాసభంవినాఘట ఇత్యాదౌచ వినార్థాభా
భావస్య సామానాధికరణ్య సంబంధేన ఘటాదావన్వయః. దీక్షితస్తు తా
వ్ద్ వినాభావో వ్యాప్తిరిత్యత్ర సాధ్యం వినాసాధ్యాభావ వతియోభావ
ఇతి యద్వ్యాఖ్యాతం తత్ర సప్తమ్యంతేన సంసర్గ విధయాభాసమా
నంతదధికరణ నిష్ఠత్వమేకో వా స్తం. నతు వినార్థత్వేనాధికరణం. అ
భావాధికరణ పర్యంతస్య వినాపదార్థత్వేపి సప్తమ్యా ఆధేయత్వమా
త్రార్థ వివరణ రూపతయా అవశ్యకత్వాత్. నచవినా పదోత్త
రలుప్త సప్తమ్యర్థ ఏవాభావవతీతి సప్తమ్యా వివృత ఇతివాచ్యం. ని
పాతోత్తర విభక్తేర్ని రర్థకత్వాత్. అత ఏవ సర్వత్ర నిపాతోత్తరం

తాద్రుశః ప్రయోగ ఇతి. యద్యపి యావజ్జీవం ప్రతి మాసాశ్వయుజేపిద
తాద్రుశ ప్రయోగోపపత్తిః. తత్పూర్వకాలీన మాసాదిషు తదీయాధ్య
యనాధారతా భావస్య సత్వాత్. తథాప్యేతస్సంవత్సరే ప్రతిమా
వమధీత ఇతి ప్రయోగస్యైవ ప్రామాణికత్వేన తత్సంవత్సరీయ మా
సత్వ వ్యాపకతాయా ఏవబోధ్యాన్న దోషః. ననువిభిన్న పురుష కర్తృ
క హోమాధికరణ తాద్వయం యది చైత్ర మైత్రకర్తృక హోమాధి
కరణతాద్వయం తదాచైత్ర మైత్ర భిన్న నానాకర్తృక హోమాధా
రతాయా మపి ఉక్తరూపేణ వ్యాపకత్వ మక్షతమేవ. నచవినిగమనా
విరహాదనాయత్య కర్తృక హోమాధికరణతా ద్వయమపి తాదృశో ద్వ

సాధుత్వార్థం ప్రథమైవేతి శాబ్దికాః. స్పృనివ్యామేవగంధ ఇత్యాదావే వకార ప్రకృతిక సప్తమ్యా యదాధేయత్వ బోధకత్వ మంగీకృతందీధి తికృద్భిస్తత్రాపి తేషాం ననిర్భరః. అస్తు వా తత్ర ప్రతియోగితయా వృత్తివ్యాస్య వృత్తిత్వాభావాను రోధేన వకారస్యాస్య వృత్తిత్వార్థకత్వం గౌరవాదుపేక్ష్య తత్రాధేయత్వ వాచకత్వే నక్లుప్తాయాస్సప్తమ్యాః కల్పనం. ప్రకృతే చాధేయత్వస్య సంసర్గతయైవోపపత్తౌ వినాపద

య పదార్థ ఇతివాచ్యం తథాసతి తత్తత్పురుషాణాం విశిష్యాజ్ఞేయత్వే నాసర్వజ్ఞస్య శ్రుతిజన్య శాబ్దబోధానుపపత్తిరిత్యత ఆహ. తాదృశానుకరణతేత్యాది. అన్యదితి. దివసమధీతే వర్షమధీత ఇత్యాదౌ శాబ్దబోధ ప్రకారస్యాయ మూహనీయ ఇత్యర్థః. దండాభావ పదవ్యుత్పత్తీతి. అవచ్ఛేదకతా సంబంధేన దండాభావనిష్ఠ వృత్తిత్వా వ్యుత్పత్తిః తద్భానవా నిత్యర్థః. ఏవమగ్రేపి. నన్వేవం భూతలేన ఘట ఇత్యాదావపి ప్రథమాయాః ప్రతియోగిత్వార్థకత్వం స్యాత్. సంభవతి సార్థకత్వే తత్పరిత్యాగస్యానౌచిత్యాత్. తథాచ ఘటాది పదార్థస్య ప్రతియోగితయానుయోగితయా వా నఞర్థాభావేన్వయ ఇతి సిద్ధాంత వ్యాఘాత ఇత్యత ఆహ. భూతలేనఘట ఇతి. అన్వయిన ఇతి. విశేష్య విధయేత్యాదిః. అన్యథాఘట ఇత్యాదౌ ప్రథమాయా ఘటాన్వయిత్వార్థకత్వస్యాభిధానేన ప్రథమానుపపత్తి ప్రసంగాత్. అన్యపదేనేతి. అత్రాన్యపదం. ప్రాతిపదిక ప్రకృతిక విభక్తి పరమేవనతు ప్రాతిపదికభిన్న పదసామాన్యపరం. తథాసతి విశేష్య విధయా ఘటాన్వయినో భావస్య నఞభిధానేన ఘట ఇత్యత్ర ప్రథమానుపపత్తిరితి ధ్యేయం. తదనుయో

సాకాంక్షాధేయత్వార్థకతా సప్తమీ కల్పనం ముఖ్యకల్పనమేవ ఏవకార
స్థలే చాభావరూప ఏవార్థేన్వయ రూపతదర్థాంతరస్యాధేయతా సంబంధ
ఇతి న సంభవతి. ఆధేయతాదేస్తద్వృత్తేశ్చ సంబంధత్వాత్. నతు తదభా
వే. నచ తత్రాధేయత్వాభావో న ప్రతీయతే. అపితు తత్సంబంధా వ
చ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక వృత్తిత్వాద్యన్యాభావ ఇత్యుపేయం తాదృశ ప్ర

గితావచ్ఛేదకత్వం భాసత ఇతి. తథా చాత్ర ప్రసక్త ధర్మస్యైవావచ్ఛే
దకతయా అవచ్ఛేదకతా సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకోత్పత్త్యభా
వానుయోగితా నతి ప్రసక్తోయదభావోనుయోగి విశేషణతయా భాస
తే తత్రైవాయం ప్రయోగ ఇతి భావః. అనుయోగితావచ్ఛేదకత్వే భా
నస్య ప్రయోజనమాహ. ద్రవ్యేన గంధ ఇత్యాది. ఉపలక్షణీభూతేతి.
నఞర్థాభావస్య ప్రతియోగ్యనుయోగితావచ్ఛేదక ధర్మావచ్ఛిన్నత్వేనేత్యర్థః.
నఞర్థాభావాన్వయ ఇత్యస్య విశేషణతయా విశేష్యతయా వేత్యాదిః.
తథాచ ద్రవ్యవృత్తిత్వ ప్రతియోగికస్య జలాది వృత్తిత్వాభావస్య గం
ధత్వేపి ద్రవ్యవృత్తిత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాభావస్య గం
ధబాధాదప్యధానోక్త ప్రయోగః. తథాప్యచిరాత్సభాభానతి ఘటో
త్పత్త్యభావత్వేపి రాసభాభావస్య ఘటోత్పత్త్యభావానుయోగి
త్వాతి ప్రసక్తత్వేన రాసభం వినా ఘటోత్పత్తిరితి న ప్రయోగ ఇతి భా
వః. లాఘవాదాహ. అథవేతి. నఞ్భావమాత్రస్య వినా శబ్దార్థ
త్వే తస్య ఘటోత్పత్త్యభావాదౌ స్వేన సంబంధేనాన్వయ ఇత్యర్థ ఆహ.
దండం వినా నఘట ఇత్యాదావేతి. చకారేణోక్త ప్రయోగ సముచ్చ
యః. ఘటాద్యభావ ఇతి. యద్యపి సంయోగాదినా ఘటాద్యభావః న

తియోగితా కత్వమేవాభావేన్యస్య సంబన్ధోస్త్వితి వాచ్యం. అథయ
తా సంబన్ధస్య ప్రతియోగిన ఆధారస్యాను యోగిన్యాధయే వృత్త్యని
యామకత్వే నాభావ ప్రతియోగితా నవచ్ఛేదకత్వాత్. చైత్రః పచతీ
త్యాదౌ కృత్యాది సంబన్ధస్య పదార్థత్వేపి పాక కృతిమానిత్యా
దౌ మతుబాదిపదేన వివరణ మదుక్తస్థలే సామానాధికరణ్యస్య పదేన

తత్సంబన్ధేన దండాభావ ప్రయోజ్యః దండవత్యపి భూతలాదౌ సంయో
గాదినా ఘటాభావ సత్త్వాత్. నచస్వోత్పత్త్యవచ్ఛేదకతా సంబన్ధేన
ఘటాభావస్సంయోగేన దండాభావ ప్రయుక్తఏవేతి నానుపపత్తిరితివా
చ్యం. తాదృశ సంబన్ధస్య వృత్త్యనియామకతయా భావ ప్రతియో
గితా నవచ్ఛేదకత్వాత్. తథాపి దండ ప్రాగభావ వినాంతార్థః. ఘ
టాభావోపి ప్రకృతే ఘటప్రాగభావఏవ. కారణ ప్రాగభావ సత్త్వే కా
ర్యప్రాగభావ సత్త్వాయా ఆవశ్యకత్వేన దండ ప్రాగభావస్య ఘటప్రా
గ భావప్రయోజకత్వ సంభవేన నానుపపత్తిః. నచాత్యంతాభావోన్యో
న్యా భావశ్చ నఞర్థఇతి దీధితి గ్రంథ విరోధఇతివాచ్యం. శక్త్యానఞా
అభావద్వయ బోధనేపి లక్షణయా భావాంతర బోధన సంభవాదితి
మంతవ్యం. నన్వనాది ప్రాగభావేపి స్వరూప సంబన్ధరూపం క్లైమికం
ప్రయోజ్యత్వం స్వీకృత్యోక్త ప్రయోగోపపాదనం కిమితి కర్తవ్యం. సా
మానాధికరణ్య సంబన్ధేనైవ దండాభావస్య ఘటాభావేన్వయ సంభ
వాదిత్యతఆహ. అతఏవేతి. ననుదండం వినానఘట ఇత్యాదౌ జాయత
ఇత్యధ్యాహారేణ ఘటోత్పత్త్యభావ ఏవ దండాభావ ప్రయోజ్యతా
న్వయ స్వీకారేణైవోపపత్తౌ కిం ప్రాగభావరూపః ప్రయోజ్య ప్రయో

వివరణమపి నవిరోధమాసాదయతి. వివరణీయార్థస్యాప్యన్యలభ్యత్వే అపదార్థత్వోపపత్తేరిత్యలమనుపాదావేశేన. వినాపాశం వృక్షః పతిత ఇత్యాదౌ వినాపదార్థస్యాభావస్యాశ్రయతా సంబన్ధేన వృక్షేన్వయాత్పాశాభావవిశిష్టో వృక్షః పతిత ఇతి శాబ్దబోధో లభ్యతే. పతనేనుభవసిద్ధో పాశజన్యత్వాభావలాభశ్చార్థతః. జన్యతాయాః పదానుపస్థా

జకభావభానాదరేణేత్యత ఆహ. అతఏవేతి. తథాచాధ్యాహారం వినైవోపపత్తావశ్రుతపదకల్పనానౌచిత్యాదితి భావః. నన్వభావస్య వినాపదార్థత్వే తస్యైవ ప్రయోజ్యతా సంబంధేనేతరపదార్థేన్వయస్వీకారే రాసభం వినా ఘట ఇత్యాదావనుపపత్తిః. ఘటస్య రాసభాభావాప్రయోజ్యత్వాదిత్యత ఆహ. రాసభం వినేతి. నన్వేవం దీధితిగ్రంథవిరోధః. సాధ్యం వినేత్యస్య సాధ్యాభావవతీతి తైర్వ్యాఖ్యానాత్. అభావవతో వినార్థత్వ ఏవ తత్సంగతేరిత్యత ఆహ. దీధితికృతోపీతి. నన్వపదార్థస్యాధికరణస్య మనుపావివరణం నసంభవతీత్యాశంకాయామాహ. అభావాధికరణపర్యంతస్యేతి. నను నిపాతోత్తరవిభక్తేర్నిరర్థకత్వే పృథివ్యామేవ గంధ ఇత్యత్రైవకారస్యాన్యస్మిన్నభావే చ ఖండశశ్శక్తిముపగమ్యైవకారప్రకృతికసప్తమ్యా ఆధేయత్వార్థకత్వం చోపగమ్య గంధే పృథివ్యన్యవృత్తిత్వాభావబోధోపగమో దీధితికృతామసంగత ఏవ స్యాదిత్యత ఆహ. పృథివ్యామేవేతి. నిర్భర ఇతి. తథాచాన్యవృత్తిత్వమభావశ్చైవకారస్యైవార్థ ఇత్యత్రాపి నిర్భర ఇతి భావః. ముఖ్యకల్పనమేవేతి. వినాపదోత్తరసప్తమ్యా లుప్తతయా సప్తమ్యంతవినాపదస్యైవ వ్యాఖ్యానం సాధ్యాభావవతీతి. త

ప్యత్వాత్. న చ భావస్య గన్య వృత్తేర్నిరూపక సంబంధత్వాత్తదవ
చ్ఛిన్న కాలాభావస్యైవ శబ్దేన బోధయితుమశక్యత్వాత్. పుత్రం వి
నా గత ఇత్యత్ర హి పుత్రోత్పత్తికాల ఆరభ్య పుత్రగమనాదివరం. వినా
పదబోధ్యత్వేన భావశ్చ సమానకాలీనత్వాది సంబంధేన గమనేన్వేతి. స
మానకాలీనత్వఘటకం కాలనిష్ఠం స్వానేకరణత్వ యానవచ్ఛిన్నం బో
ధ్యం. అతో గమనాదికాలే తదనధికరణ దేశావచ్ఛేదేన గమనాద్యభా
వసత్త్వేపి నాతిప్రసఙ్గః. కేచిత్తు ఉక్తస్థలే అనాహిత్యమేవ వినార్థః.
తస్య చ గమనాదికర్తృత్వాన్వయః. అనాహిత్యం చ స్వకర్తృక సమాన
కాలీనత్వ గమనాది క్రియా సమానకాలీన త్వాన్యత్వే క్రియాకర్తృత్వ

త్రచ సాధ్యాభావవాన్వినా పదార్థః తదుత్తర సప్తమ్యా ఆధేయత్వ
మితి కల్పనా కుకల్పనైవ అభావమాత్రస్య వినా పదార్థత్వే సంసర్గ
భూతస్య సామానాధికరణ్యస్య అభావవతీత్యనేన వివక్షణ సంభవాత్.
అభావవత స్తదర్థత్వేపి సంసర్గభూతస్యాధేయత్వస్య సప్తమ్యా వివ
రణ సంభవాదితిభావః. నన్వేవమేవ తారార్థస్యాన్యస్యాభావ స్యా
పరపదార్థే ఆధేయత్వస్య సంసర్గతా సాధనాదేవ కాలో స్తమాత్రా
ధేయత్వార్థక సప్తమీ కల్పనం కుకల్పనమేవ నాస్తి నిరస్య అతః. కిం
కారస్థలేచేతి. ఉక్తస్థలే చేత్. సాధ్యం వినా సాధ్యాభావవత్యేవ తేత్యర్థః.
వివక్షణీయార్థస్య సామానాధికరణ్యస్య అన్యలభ్యత్వే సంసర్గ విధ
యాలాభసంభవే. అపదార్థత్వాపత్తేః. అధికరణస్యాధేయత్వాచ
వినాపదార్థత్వే తదుత్తర సప్తమ్యర్థత్వాభావాపత్తేరిత్యర్థః.
కేచిత్తు వినా పాతే మిత్యాదౌ తదనేనాతద్యస్యాభావబోధానుభవ సిద్ధః

రూప సాహిత్యాభావః. క్రియాన్వయి పదార్థ ప్రకృతి తాదృశ క్రియాశా
లిత్వాభావ ఏవవా వినార్థః. తత్ర చైత్ర పుత్రాదేరాధేయతయాన్వ
యః విభక్త్యర్థత్వాద్ధన. అస్తు వాధేయత్వం ద్వితీయార్థః. నప్ర
కృత్యా ఆధేయత్వాన్వయిత్వేపి నామార్థ ప్రయోజ్య ప్రకృత్యర్థ కారక వి
భక్తేన క్రియాన్వయి సాకాంక్షత్వాత్. అతశ్చైవ షష్ఠీ ప్రస
క్తావ్ కామేయోపపద విభక్తి ద్వితీయాబాధక ఇతి నవ్యాః ఉపపద విభ
క్తి యప్యద్యపవాదకా ఇత్యేవాం విరోధ ఇతి. వినానమూనార్థకే బహు
త్వం గకేనాపి వినా సహాయేనాపి గర్భిత్వే వరీతిః ఏవం వినాయుక్త తృతీయా
పంచమ్యోరపి. మర్యాదాభివిషయకత్వే యోగ్యయోగేపి ద్వితీయా

పదార్థ క్రియాన్వయిస్వీకారే నోపపద్యత ఇత్యాశయః. పాఠస ఇత్యాద్య.
అర్థః ఇతి. అనుమానలభ్య ఇత్యర్థః తేన ప్రయోగ పాఠసం వవార్తజన్యం
వార్తాభావ విశిష్ట వ్యక్తి వ్యాపకాభావ కాలకం. వనుజన్యతా సం
బంధావచ్ఛిన్న వార్తాభావ ఏవ వినాపదార్థోస్తు తస్య చాశ్రయతా సం
బంధేన పాఠదావన్వయ స్వీకారే శబ్దతఏవ వార్త జన్యత్వాభావస్య
లాభ స్సంభవతి వార్త జన్యత్వాభావస్య జన్యతా సంబంధేన వార్తా
భావతిరస్కార్య ప్రకారతాశాలి నిరాకరణాత్. తన్నేతి. నామ్నీ ప్రసంగ ఇతి.
దండేన పుత్రపదస్య పుత్రత్వ ప్రకారక గమన మాత్రేపి లక్షణా కింగాపను
ధివాహ్యత పదబోధ్య క్రియానికరణ దేశాదికరణ తాదృశగమన ప్రతి
తిబోధ్యం. అన్యథా చైత్రాంతరం ప్రతి పుత్రస్య గమనేపి తాదృశ ప్ర
యోగానుపపత్తిరితిబోధ్యం. మతాంతరమాహ. కేచిత్త్విత్తి. ఏతన్మ
తే పుత్రపదం ముఖ్యార్థకమేవ నలాక్షణికమితి విశేషః. లక్షణావంగీ

ద్యోత్యతే. తత్ర మర్యాదార్థకో యావచ్ఛబ్దః. "ఆరభ్య తపస్యాం తత-
మీం తు యావత్ప్రపూజయేత్పరస్వతీం రాజపుత్రీ" ఇత్యాదౌ మర్యా-
దా చేమా కాలీయావధికత్వే యావచ్చ కాలికత్వాసత్త్వం చ. తత్కాల-
నిష్ఠస్య సమభివ్యాహృత కాలవృత్తిత్వాభావవ్యధికరణస్య వృత్తిత్వాభావా-
ధికరణస్వసజాతీయ యావత్కాలవృత్తి సమభివ్యాహృత క్రియానధిక-
రణత్వం ఏవం చోక్తస్థలే యావచ్ఛబ్దేన పూజాయాం క్రియాయాం శు-
క్లదశమీ నిష్ఠ తాదృశసీమాత్వ నిరూపకత్వం ప్రత్యాయ్యతే. తావ-
త్త్వే వార్థకా శుక్లదశమ్యాం మర్యాదాత్వం లభ్యతే. తన్నిష్ఠ సీమా-
త్వ నిరూపకత్వం చ. తదన్యవృత్తిత్వేసతి కృష్ణనవమీ వృత్తిభావావ్యధిక-

కాలేస్త్యేవ లఘుభూత వినాపదార్థకం స్వరూపమాహ. క్రియాన్వయీ-
తి. కర్తృత్వఇతి. స్వకర్తృకేత్యత్ర స్వపదార్థో వినాపదార్థాంశస్య
వతి తస్య పుత్రపదార్థేనాన్వయాభావాత్. కింతు ప్రకృతిజన్యబోధ విశేష్య-
తయా విశిష్టస్య వినపూర్వాం ప్రథమాయా ఏవ సాధుతయా ద్వితీ-
యా ప్రయోగోనుపపన్న ఏవేత్యతాహ. విభక్తీతి. తథాచ ద్వితీయా-
యా నిరర్థకత్వేపి వినాపదయోగే ద్వితీయావిధాన సామర్థ్యాదేవ
ద్వితీయైవసాధుః నతు ప్రథమేతిభావః. సంభవతి సార్థకత్వే తత్స్వీ-
కారస్యోచితత్వాదాహ. అస్తువేతి. అన్యాధేయతా యావద్విభక్తి-
యార్థస్య భావార్థకావచ్ఛేదకత్వ ఏవాన్వయో వ్యుత్పన్నః తాని
మంగల్యానీత్యాదౌ తథాదర్శనాత్. అన్యథా భూతలే ఘట ఇత్యాదా-
స్థైరిత్యర్థః. పఞ్చమ్యా ఇతి త-
థాచ భూతలేఘట ఇత్యాదావపి అస్తీతి క్రియాధ్యాహారే తాదృశవత్త

రం శుక్లదశమీ ప్రాగభావాధికరణ తిథికాల వ్యాపకత్వాత్ కాలత్వా షోడశతిథ్యధికరణక షోడశీ పూజాయా వ్యాప్త్యేక కర్మణోऽవిధేయతయా లాభః. వ్యాప్య కాల సముదాయే సజాతీయత్వ విశేషణస్యోపాదానా ము క్త విశేషణత్వయా కాలిక దండాది సముదాయో వ్యాపకత్వేऽపి న బాధః. అన్వయి కాలచ్ఛేదకరూపేణ సాజాత్యస్య వివక్షితా దు శేషతిథి మధ్యస్యాత్వాపాకేన దశమీ పదార్థ కాలచ్ఛేదకస్య తిథిత్వ ఘటితత్వేన వ్యాపకాన్వయోదార్థాన్వయి కాలచ్ఛేదకతయా తిథిత్వాభావా త్తేన రూపేణ దండాదేర్దశమీస జాతీయత్వాభావాత్. తిథిత్వావచ్ఛి న్న కాల విశేషరూపా. నతు చంద్రమస్థల కలాకాంభాదన్యనుగుణ క్రియా

యాం స్యాను త్వేతి భావః. ఏతేన హైతేన క్రియత ఇత్యాదౌ ఆధేయ త్వరూపకర్మత్వస్యైవ తృతీయయా బోధనాత్ప్రకృతే కృత్వాన్వ య్యాధేయత్వ వివక్షాయాం తృతీయైవ స్యాత్. కర్తృకరణయో స్తృ తీయేత్యను శాసనాదిష్వపి పరాస్తం క్రియాన్వయ్యాధేయత్వస్యైవ క ర్తృత్వరూపత్వాత్ ప్రకృతేచ కృతేర్వినా పదార్థతేన క్రియా త్వాభావాద్వాశ్యర్థస్యైవ క్రియాత్వాదితి ధ్యేయం. తృతీయేతి. హాస్య నవినా ఘటాద్వినేత్యాదా వివ్యర్థః. ద్వితీయాద్యశ్యాత ఇతి. యావ చ్ఛబ్దయోగే ద్వితీయాను శాసనవిరహేऽప్యసిద్ధ ప్రయోగానుసారేణే వ తత్రాపి ద్వితీయా సాధుత్వం. ఏతల్లాభాయైవ దృశ్యత ఇత్యు క్తం సమభివ్యాహృత క్రియేతి. ద్వితీయాంత పద సమభివ్యాహృతాయా పూజాదిరూపా క్రియాయా దనధికరణత్వ మిత్యర్థః. దశమ్యామసత్వం పూజాయాస్సత్త్వాత్ పూజానాధారత్వం తత్రదుర్ఘటమతః పూజా వి

పచయరూపా. పూజాయాస్తు ప్రతియోగ్యవృత్తిత్వ సంభవాత్. అత్రచ ప్రాగభావ ఏవ ప్రయోజకత్వేనాపేక్షితః స్వప్రతియోగిధర్మః ప్రతియోగిత్వమనుయోగిత్వంవా తత్ర తత్ప్రతియోగ్యాధేయ దశమ్యాః అన్వయః. తావతాదశమ్యాః ప్రతియోగిక ప్రాగభావలాభః. తస్యాస్చ ప్రతియోగ్య వృత్తిత్వ విశిష్ట వ్యాపకతా సంబంధేన పూజాయాం సమభి వ్యాహృత ప్రత్యయాయామన్వయః. వ్యాపకత్వం చ స్వానధికరణ తిథి నిష్ఠాభావ ప్రతి

శేషమాహ. స్వసమభి వ్యాహృతేతి. అత్రాపి స్వపదం ద్వితీయాంత పదపరమేవ ద్వితీయాంత దశమీ పద సమభి వ్యాహృతకాలః భాద్రపద కృష్ణనవమీరూపః తత్ప్రాగభావానధికరణత్వే సతి స్వపూర్వత్వ శుక్లదశమీ ప్రాగభావాధికరణీభూతో యః కాలః షోడశ తిథ్యాత్మకః తద్వ్యాపకీభూతాయాం పూజా తదనధికరణత్వం దశమ్యా ఇతి తస్యాస్సీమాత్వోపపత్తిః. యావజ్జీవ క్రియమాణ నిత్యపూజా వ్యావృత్త్యర్థం తదవృత్తిత్వే సతీతి విశేషణం. దశమీ ప్రాగభావాధికరణ తిథీనాం వ్యాపకత్వం షోడశతిథిషు క్రియమాణ పూజాయామపి న సంభవతీత్యత ఉక్తం. కృష్ణనవమీ ప్రాగభావానధికరణేతి. కృష్ణ నవమీ ప్రాగభావానధికరణత్వం దశమ్యుత్తర తిథీనామపీత్యత ఉక్తం. శుక్లదశమీ ప్రాగభావానధికరణేతి. తావదితి. పూజాయామేతాదృశ సీమాత్వ నిరూపకత్వ లాభేనేత్యర్థః. యావజ్జీవ వ్యాపకనిత్య పూజాయాం దశమ్యా వృత్తిత్వ బాధాత్తద్వ్యావృత్తిః. ఏకైకతిథి మాత్రేసాధ్యాకే పూజాయాం షోడశతిథికూట వ్యాపకత్వ విరహాత్తద్వ్యావృత్తిం కింబోధ్యం. సజాతీయత్వ నివేశస్య ప్రయోజనమాహ. వ్యాప్యకాలే

యోగితా నవఘటక పూజా విశేషత్వ త్వం. స్వాధికరణత్వంచ స్వా
ధికరణ కృష్ణనవమీ ప్రాగభావావచ్ఛిన్న భేద విశిష్ట కాలీయ విశేషణ
తా సంబంధేన. ఏతేన కృష్ణనవమీ ప్రాగభావాధికరణ ప్రతిపన్నాంగీకర్తృభే
దస్య వ్యాప్తి ఘటకత్వం తద్వ్యావర్తక శేష నివేశే బాధకృష్ణ నవమీ
ప్రాగభావాధికరణత్వ మూలాభావాత్ ప్రత్యుక్తం. తథాపత్యేపి శుక్ల
దశమీ ప్రాగభావాధికరణ కాలస్య స్వాధికరణ కృష్ణనవమీ ప్రాగభా

---

౧. యావజ్జీవన. యావజ్జీవ యావజ్జీవ వ్యాపకత్వమేవ
వర్ణవసిత మిత్యత్ర తిథిమేవ త్వం వ్యాపకతాయాం. నను నవమీ మత్వం.
తద్వ్యాప్తి నను పత్త్వమేవ తత్తథా దశమీ వ్యాప్తికాలస్య వ్యాపక
త్వం దండాపూపికయైవ ఆగం. అన్యథా తావద్ఘటకమావేశే. అతం
బాను గుణేషు సంకోచః. కృ దినాంగు ణేత్యపి తత్కాలం. కృష్ణ పక్షీయ
చంద్ర కిరణ యోః సంయోగ సంబంధ మను గుణత్వాత్. ఇతి చేన్న. న
త్వేవం దశమ్యాం వ్యాప్తి త్వేపతి కృష్ణనవమీ ప్రాగభావాధికరణ శు
క్లదశమీ ప్రాగభావాధి కరణతిథి కాలస్య వ్యాపకత్వం పూజాయాం న
స్యాత్. సర్వత్రాపి తిథియోగస్య తుతీయాదికృష్ణనవమీ ప్రాగభావా
ధికరణత్వేన తత్తదధికరణత్వేన తిథిషు సత్త్వాత్. యద్యపి
తత్కృష్ణ నవమీ ప్రాగభావాధికరణత్వస్య నవమీ పూర్వ తిథిష్వపి
సత్త్వేన పూజాయాం తద్వ్యాపకత్వం న సంగతం. న శుక్లదశమీ ప్రాగ
భావస్య శుక్ల కృష్ణ నవమీ ప్రాగభావస్య యావత్త్వ నాశకత్వేన వి
శేషణత్వాదుత్తరాయణ చేత్యేవ ఆహ. అత ఏవ, తథా తద్యోః
ప్రాగభావో యావత్త్వ తాత్పర్యవిషయో భావ స్త్వేవ వక్తవ్యః

వావచ్ఛిన్న భేద ఘటిత సంబంధేనా ఽవ్యవహిత పూర్వకృష్ణనవమీపూర్వతిథీనామపి తద్దశమీ ప్రాగభావవత్త్వాత్ తదధికరణ తిథేః వ్యాపకత్వం ప్రాజాపత్యం న సంభవతీతి వాచ్యం. స్వావచ్ఛిన్న కృష్ణ నవమీ ప్రాగభావాధికరణత్వ సంబంధేన స్వావచ్ఛిన్న భేదస్యైవ ప్రాగభావ సంబంధే నివేశనీయత్వాత్. స్వాధికరణ నిష్ఠాభావ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వమపి తాదృశానవచ్ఛేదకత్వ సంబంధేన స్వావచ్ఛిన్నస్య భేదః। అ

సంబంధేన అధికరణత్వస్య వ్యాపకతా ఘటకే ప్రవిష్టత్వాన్నోక్తానుపపత్తిరితి భావః. ఏతేనేతి. సంబంధకోటౌ స్వాధికరణ కృష్ణనవమీ ప్రాగభావాధికరణ సామాన్య భేదస్య తాదృశ విశేషణతామాత్ర ప్రవేశే నేత్యర్థః. అవ్యాప్తి స్తదవస్థేతి. తాదృశ ప్రాగభావాధికరణ గగనాదావపి భేదస్య తిథిమాత్ర సామానాధికరణ్యాదితి భావః. తథాసత్యపీతి. ఉక్తప్రాగభావాధికరణత్వే సత్యర్థః దశమ్యుత్తర తిథీనామిత్యాదిః పూరణీయః. తథాచ కృష్ణనవమీ ప్రాగభావాధికరణత్వ సంబంధేన దశమీ ప్రాగభావస్య వ్యాపకతా ఘటకత్వ ఇష్టమనుపపత్తిరితి కృష్ణనవమ్యాః స్వాధికరణత్వ నివేశేపి తాదృశ ప్రాగభావాధికరణత్వస్య దశమ్యుత్తరతిథి వృత్తిత్వేన తాదృశనియమాత్ వ్యాపకత్వా ప్రాజాపత్యమసంభవ మత్రేత్యాదినా తాదృశ విశేషణతామాత్రప్రవేశ ఆవశ్యకత్వమితి భావః న తు నవమ్యాః. యద్యపి స్వాధికరణత్వముక్తం కృష్ణనవమీ ప్రాగభావానధికరణత్వ నివేశ ఏవ తద్దోషః ప్రసజ్యతే. నను స్వాధికరణ కృష్ణనవమీ ప్రతియోగిక ప్రాగభావానధికరణత్వరూప సామాన్య లక్షణావచ్ఛిన్న భేదనివేశే. తథాపి తాదృశభేదస్య ప్ర

తస్మాద్రుశావచ్ఛేదకత్వత్వా వచ్ఛిన్నాభావ నివేశే యత్కించిద్దేశమి ప్రాగభావాధికరణ నిష్ఠాభావ ప్రతియోగితామాదాయా సిద్ధి వారణా య విశిష్య తత్తత్ప్రాగభావ రూపస్య పదార్థాన్తస్య సంబంధేనుద్దేశ్య ప్రవేశ్యతాయాం ననుగమ ఇతినిరస్తం. దేశరూపాసీమాచ కాశీతః కాశికీం యావద్వ్యాప్తత్యాదా. తత్ర కాశిక్యాః గమన సీమాత్వం ప్రతీయతే. తచ్చ కాశీపూర్వ కాశికీ పశ్చిమదేశ వ్యాపకగమనానధికరణత్వం. యావత్పదేనచ కాశిక్యా నధికరణత్వేపి కాశీపూర్వ కాశికీ పశ్చిమదేశవ్యాపకత్వం గమనే ప్రతీయతే. తత్ర ద్వితీయాన్తో పపదత్వ మవధిమత్త్వం

తియోగితాయాం లాఘవేన స్వానధికరణ కృత్స్నదేశమి ప్రాగభావానధికరణత్వ సంబంధేన స్వవైశిష్ట్యావచ్ఛేదకత్వ మిత్యభిప్రాయేణేద మభిహితం. వస్తుతస్తు స్వానధికరణత్వస్య సంబంధకోటి ప్రవిష్టస్య పదార్థాన్తస్య తత్తద్వ్యక్తిత్వేన నివేశేననుగమః దేశమి ప్రాగభావత్వేన నివేశే స్వాశ్రయ కృత్స్నదేశమి ప్రాగభావానధికరణ ప్రసిద్ధిరిత్యత ఏవ స్వాశ్రయ కృత్స్నదేశమి ప్రాగభావాధికరణత్వ సంబంధేన స్వావచ్ఛిన్న భేదస్య సంబంధ ఘటకత్వేన సంబంధ ఘటకంచ స్వపదమన్య సమానాధికరణాభావ ప్రతియోగితా నవచ్ఛేదకత్వ మన్యత్వేన సంబంధ ఇతి పరిచాయకమేవ. ఏవం సంబంధకోటి ప్రవిష్ట స్వావచ్ఛిన్న భేదేపి స్వపదం పరిచాయకమేవ. అవచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకభేద వత్త్వమేవ సంబంధః. అనవచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకభేదవత్త్వం నానా సంబంధ ఇతిస్థాపనాగ్రహేణ సంబంధకోటౌ స్వపదోపాదానాదితి ధ్యేయం. తాద్రుశావచ్ఛేదకత్వత్వావచ్ఛిన్నేతి. దేశమి ప్రాగభావ సమానాధికరణాభావ ప్రతియోగితావ

వా ప్రతీచ్యాద్యన్వయి. నిష్కర్షః పూర్వవదన్వయ మూహనీయః. అభివిన్యస్తార్థో యావచ్ఛబ్దః. కార్తికమారభ్య చైత్రం యావచ్ఛీతం భవతీత్యాదౌ కాశీతః పాటలిపుత్రం యావద్వృష్టో దేవ ఇత్యాదౌ అభివిని స్తత్పర్యం తాభివ్యాప్తిః. ఏవం చ ప్రథమే కార్తిక పూర్వకాలోత్తరం చైత్రోత్తర కాలపూర్వ కాల వ్యాపకత్వం చైత్రోత్తర కాలావృత్తిత్వ సహితం శీతభవనే. ద్వితీయే చ కాశీపశ్చిమ దేశ పూర్వ పాటలి పుత్ర పూర్వదేశ పశ్చిమదేశ వ్యాపకత్వం పాటలిపుత్ర పూర్వదేశావృత్తిత్వ సహితం వృష్టావన్వీయతే. విశేషః పూర్వవత్. యావచ్ఛబ్దసమానార్థకాజ శబ్దస్థలేపి దర్శితైవరీతిరవసేయా. తద్యోగే చ పంచ

చ్ఛేదకత్వ త్వావచ్ఛిన్నేత్యర్థః. ఇతి నిరస్తమితి. యద్యపి సంబంధకోటి ప్రవిష్టస్య స్వత్వస్య పరిచాయకతయా సమానాధికరణాభావ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వ సంబంధేన స్వవైశిష్ట్యమేవ వ్యాపకత్వమితి శక్యతే వక్తుం కిం స్వావచ్ఛిన్నభేద పర్యంతానుధావనేనేతి. తథాపి సమానాధికరణాభావ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వ సామాన్యాభావస్య కేవలాన్వయి ధర్మమాత్రవృత్తేః సంసర్గత్వే తేన సంబంధేన స్వవైశిష్ట్యం పూజావిశేషత్వాదౌ దుర్ఘట మతస్స్వావచ్ఛిన్న భేదవత్త్వమేవ సంసర్గత్వేనాభిహితం. అతోఽపి స్వపదం పరిచాయకమేవ అవచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక భేదవత్త్వమేవ సంబంధ ఇతి సుధీభిర్విభావనీయం. ప్రతీచ్యాద్యన్వయీతి. యద్యప్యుక్త ప్రయోగే ప్రతీచ్యామేవ కాశీక్యావధికత్వమన్వేతి. నతు ప్రాచ్యాం. తత్ర కాశీత ఇత్యంతార్థస్య కాశ్యవధికత్వస్య అన్వయాదావపద సుసంగతం. తథాపి కాశికేతః కాశీంయా

యాసాధుః. యజ్ఞమనుప్రావర్ష దిత్యాదావను శబ్దార్థః కారకస్య రూపం హేతుత్వం అనుర్లక్షణ ఇత్యత్ర కర్మప్రవచనీయ సంజ్ఞా విధాయక సూత్రే లక్షణపదస్య కారకహేతు పరత్వాత్. తత్రచ యజ్ఞాన్వితస్యార్థే యస్య రూప ద్వితీయార్థస్యాన్వయః. హేతుతాయా శ్చ నిరూపకత్వ సంబంధేన వృష్టావన్వయః. జన్యత్వం వానుశబ్దార్థః తత్ర నిరూపితత్వ రూప ద్వితీయార్థస్య యజ్ఞాన్వితస్యాన్వయః. జన్యతాయాశ్చ ప్రతియోగిత్వ సంబంధేన వృష్టావన్వయః. అన్యద్గ్రానం రూహ్యా ర ఇత్యత్రాపి కర్మరూప హేతుత్వమనుశబ్దార్థః. అత్ర నావధికత్వం ద్వితీయార్థః తస్య చాపకర్షేన్వయః. అవధిత్వస్యాపాదానతా రూపత్వేపి క్రియాన్వయా భావాన్న పంచమీ ప్రసక్తిః. అస్త్రాదయం దీ

వధ్యాత్మికాయా యావత్పదేన కాలపూర్వత్వేకోవావధత్వేనైవ ప్రత్యేతవ్యతయా కాస్యాపి పూర్వత్వాస్యాయి కాలావధికత్వేనైవ ద్వితీయాయా బోధనీయత్వే నావధిపదముపాత్తం. నిష్కర్ష ఇతి. తథాచ పశ్చిమదేశ ఏవ యావచ్ఛబ్దార్థః. తదేకదేశ పశ్చిమత్వావయవ కాలావధికత్వం ద్వితీయార్థః. తస్య చ దేశవిశేషస్య పశ్చిమస్య ప్రతియోగ్య వృత్తిత్వ విశిష్ట వ్యాపకతా సంబంధేన గమనాది క్రియాయామన్వయః ఇతిపూర్వవదూహనీయ ఇతి భావః. విశేషణ ఇతి. ఉత్తరకాల పూర్వకాలో యావచ్ఛబ్దార్థః. తదేకదేశే ఉత్తరత్వే స్వప్రతి ప్రతియోగికత్వస్య ద్వితీయార్థస్యాన్వయః. యావత్పదార్థే కాలఏవ కార్తికమారభ్యాత్మార్థస్య కార్తిక నిష్ఠావధితా నిరూపకత్వస్య అన్వయః. ౹౹అనుర్లక్షణే" ఇతి సూత్రం. తదర్థశ్చ లక్షణే కారకహేతౌ అనుః క

ర్మ ఇత్యాదౌ భవతీత్యస్యాధ్యాహారేణైవ పంచమ్యుపపాదనాత్. అ తష్షష్ఠ్యపవాదతా నిర్వాహః. వృక్షం ప్రతివిద్యోతతే. మాతరం ప్రతిసా ధుః. యదత్ర మాం ప్రతిస్యాత్. వృక్షం ప్రతిసించతీత్యాదౌ లక్షణేత్థం భూతేత్యాది సూత్రానుశిష్ట కర్మప్రవచనీయ సంజ్ఞక ప్రత్యాది శబ్దే షు ప్రథమే పరిచాయకత్వ రూపం లక్షణత్వం పరిశేషత్వ రూపం ల క్ష్యత్వం వా కర్మప్రవచనీయార్థః. వృక్షప్రకాశేన విద్యుద్విద్యోతన జ్ఞానాద్వృక్షస్య పరిచాయకతా. ద్వితీయార్థశ్చాశ్రయత్వం నిరూపి తత్వం వా. ద్వితీయే సాధుత్వం ప్రియకారిత్వం. సాధుత్వమాతృక్రియా న్వయీ సంబంధః కర్మప్రవచనీయార్థః. సంబంధాన్వయి ప్రతియో గిత్వం తన్నిరూపకత్వం వా ద్వితీయార్థః. తృతీయే భాగస్యత్వ్యా క్ర

ర్మప్రవచనీయ సంజ్ఞో భవతీతి. ఏతత్సంజ్ఞా విధానాచ్చ కర్మప్రవ చనీయయోగే ద్వితీయా విధానార్థం. అవధిత్వస్యేతి. వృక్షాద్విభజ త ఇత్యాదౌ విభాగావధిత్వస్యైవ వృక్షే అపాదానతా రూపత్వాదితిభా వః. నన్వేవ ముముక్షుర్దీక్ష్య ఇత్యాదౌ దీక్షత్వాన్వయ్యవధిత్వమపినా పాదానత్వం దీక్షత్వస్య ధాత్వర్థత్వాభావాత్. తథాచ తత్రాపాదా న పంచమ్యనుపపత్తిరిత్యత ఆహ. అస్మాదితి. దీక్షభవనం దీక్షత్వమేవ భూధాత్వర్థాన్వయిత్వే నావధిత్వస్యాపాదానతా రూపత్వాన్న తత్ర పం చమ్యనుపపత్తిరితిభావః. అత ఇతి. క్రియాన్వయ్యవధిత్వస్యైవ అపా దానతా రూపత్వేనాను శబ్దార్థావధికర్షాన్వయ్యవధిత్వస్యా పాదానతా రూపత్వాభావాదిత్యర్థః. షష్ఠ్యపవాదతేతి. అన్వర్థ మిత్యత్రాపి పదవిధత్వే ద్వితీయాయా షష్ఠ్యపవాదతా నిర్వాహ ఇతిభావః. తా

యః ప్రత్యాదయోఽర్థః తదన్వయీ సంబన్ధో ద్వితీయార్థః. ఇత్థంచ స్తత్సంబన్ధినో భాగస్యేతి బోధః. చతుర్థే కర్మణ ఏవ ద్వితీయా దర్శితే పక్షే భాగ ఏవ సాధ్యఫలం. ప్రతిర్ప్రతినిధ్యర్థః. క. హెంగ్యహో తః ఇత్యాదావివ వ్యాపకతాయా దీరు ర్బలలభ్యత్వాత్ప్రత్యాది శబ్దవాచ్యవ్యాపకతార్థకత్వే ఉపాదేయత్వేన గ్రహం వ్యాప్యవతే శ్యా ఇత్యాదావివ అతఏవ దీరు ర్భిన్నస్యాత్. నచ ప్రతిశబ్దస్యాపి వ్యాపకతార్థకత్వం ప్రతిదివసమిత్యాదౌ స్యాత్. దీరు క్కైరపివ్యాప్తం వఉం సించతీత్యాదౌ స్యాదితి ప్రకృతే సంభేదేనాన్వయ నైయత్యమితి న్యాయాన్తరేణైవ వ్యాపకతా బోధకత్వే సువచనీయ మితివాచ్యం. ప్రతిరూపమధీశ ఇత్యాదావన్వయీ నావేహి ప్రథమాతిరి ర్విభక్త్యర్థ

ద్యుపాదానేతస్యాప్యవాదానే రూపత్వా భావేన శేషే షష్ఠీత్యనేనా పదానత్వాద్యతిరిక్త సంబన్ధ సామాన్య వివక్షాయాం షష్ఠీవిధానాదితి భావః. విశోఽతిశబ్దేనేతి. ప్రకాశాశబ్దార్థః. విద్యుదితి కర్తృపద మధ్యాహార్యం. కర్మప్రవచనీయార్థః. ప్రతిశబ్దార్థః. పరిచాయకత్వం. జ్ఞాపకత్వం. తద్జ్ఞాన జనకజ్ఞాన విషయత్వం. ఏతదేవోపపాదయతి. వృక్షప్రకాశనేతి. ప్రకాశో జ్ఞానమేవ. షష్ఠ్యాబాధ ఏవేత్యుపసర్గాణాం తస్మాత్ "ధాత్వాదేశ్చస్య" ఇత్యనేనోప సర్గ సంబన్ధి నామిన్ పరస్య ధాతు ప్రథమావయవస్య కారస్య షత్వం విధీయతే సచ్చ కర్మప్రవచనీయయోగే నిషిధ్యతే తదేవ కర్మప్రవచనీయ సంజ్ఞాయాః ప్రయోజనం. ద్వితీయాయాః కర్మణి ద్వితీయేత్యనేనైవ ప్రాప్తత్వాదితిభావః. ప్రతిశ్చేతి. చతుర్థస్థల ఇత్యాదిః. నన్వత్రాపి వ్యా

సాధుత్వేన ప్రతిశబ్దేన యాసాన్వితే వ్యాపకత్వం క్రియాయాంబోధ్యతే. విభక్తిస్సాధుత్వార్థా వృక్షం వృక్షం ప్రతిసించతీత్యత్రతు నేకే ద్వితీయార్థ కర్మత్వాన్వయద్ధ ప్రకృత్యర్థ వృక్ష విశేషిత వ్యాపకతాబోధయితుం నశక్యతే. ఏకవిశేషణత్వే నోపస్థితస్యాన్యత్ర విశేషణత్వే వ్యుత్పత్తి విరోధాత్. కర్మత్వ సంబంధస్యైవచ వ్యాపకతా ఘటకత్వేన స్వీకరణీయతయా వృత్త్య నియామస్య తస్య శధాత్వాసంభవాచ్చ. న స్వానేక కర్మత్వ ఆశ్రయతా సంబంధ ఘటిత వ్యాపకతా ప్రత్యాయ ననుపి నయుజ్యతే. ప్రకృత్యర్థ సంబన్ధయోరంతరా నఖార్థాతిరిక్తభా

పకత్వస్యైవ ప్రకృత్యర్థత్వ సంభవాన్నిరర్థకత్వోపగమో నోచిత త్యాశయేనాహ. గుహ్యణ్వితి. అతఏవేతి స్వారుక్తిలభ్యార్థ కయోరర్థః. నస్యాదితి. "ఉక్తార్థానామ ప్రయోగ" ఇతి న్యాయాదితిభావః. శబ్దాంతరేణ లభ్యార్థ బోధకానాం శబ్దానామ ప్రయోగ ఇతి తదర్థః. ద్విగుక్తేరపీతి. వ్యాపకత్వార్థకత్వం స్యస్యమితి పూర్వేణాన్వయః. సంభేదే. సమానార్థక నానాశబ్ద ప్రయోగే. తథాచోక్తార్థానా మప్రయోగ ఇత్యస్య సమానార్థక భిన్నధాతుస్థల ఏవావకాశః. గ్రామం గచ్ఛతీత్యాదౌ కర్మత్వస్య క్రియాజన్య ఫలశాలిత్వ రూపత్వేపి క్రియాయా ధాతులభ్యత్వేన నత దంశస్యాభావేన ద్వితీయాయాశ్శక్తిః కల్ప్యతే తథాసత్యుక్తార్థానామ ప్రయోగ ఇతి. న్యాయేనతాత్ప్రయోగ ఏవ నస్యాత్. కింతు ఫలమాత్రం ద్వితీయార్థః. ధాతుస్తు నద్వితీయాసమానార్థకః తస్య వ్యాపారమాత్రవాచిత్వాత్. ఇతి ప్రాచీనమతం. నవీనమతేతు సంయోగానుకూల వ్యాపారో ధాత్వర్థః సంయోగాన్వ

వస్య ప్రత్యక్తి విరుద్ధత్వాత్ “నామార్థస్యేతరోక్తేః” నానుపపత్తిర్ద్వి
తీయాదుర్వారత్వాత్. ఇత్యాదావనఞర్థనామార్థస్య పంచమ్యర్థహేతుతా
యా విశేషణత్వేన ప్రకృత్యర్థస్యైవ విశేష్యత్వే నాన్వయః స్యాత్. తస్మా
త్ప్రతిరనర్థక ఏవ ద్వితీయార్థాన్వయే తాత్పర్యబలాచ్చ సేవక కర్మత్వే
వ్యుత్పాదితాన్వయకత్వం సాధర్మ్య విశేషణభాసతే. యచ్చ వృత్తం ప్ర
తిసించతీత్యాదావనువనర్థస్య ప్రతేర్వాచ్యోర్థో ద్యోత్యో వా కశ్చిన్నా
ర్థస్తదాస్తు సపవాదాదిపి తదర్థః. అత ఏవ తస్యోపాస్యాపి ప్రతిశ్రు
స్య ప్రయోగో నార్థకః. తస్మాదనర్థకత్వాత్ కర్మప్రవచనీయా

ఖ్యాధేయస్యైవ ద్వితీయార్థస్యేతి సుగమో ప్రదర్శనం. విభక్తిః
ప్రథమాదిర్విభక్తిః స్వీకరణీయా తథేతి. తథా చ ద్వితీయాయా నిరర్థ
కత్వైవ స్వీకరణీయేతి. నామార్థస్యేతి. నామార్థస్య ప్రాతిపదికార్థస్య
మిథ్యాజ్ఞానజన్యతా సమానానాం. శేషోక్తేః. ఇతరోక్తేః స్వతన్త్రా
దిత్యర్థః. ఇతరత్ పాపపుణ్యాదికం. నానుపపత్తిరితి. ప్రకృతి ద్వా
రం కాష్ఠమృదాదికం. అనుపపత్తిర్ద్వ అవినాశ్యైవ ద్వితీయాదుర్వారత్వాత్.
ద్వితీయాదుర్వారత్వాభావాత్. వికారసత్త్వస్య స్వభావాదిత్యర్థః. ననేవం వ్యా
కరణస్య వృత్తం వృక్షం ప్రతిపరిను వేత్యాదౌ ద్వితీయార్థ పద బోధ
త్వమపి సంభవత్యేవ సేవకకర్మత్వస్యైవ వృక్షవ్యాపకతాయా బో
ధనీయత్వమా ప్రకృత్యర్థ సుబర్థయోరన్వయే నఞాదీతి స్వతన్త్రా
నా సంభవాదిత్యత ఆహ. ద్వితీయార్థాన్వయేతి. తథా చ ద్వితీయార్థ పదస్య న
వ్యాపకత్వమర్థః. కింతు ప్రకృత్యర్థస్య సుబర్థే వ్యాపకతా సంబం
ధనాన్వయే తాత్పర్యగ్రాహకత్వమేవేతి భావః. యచ్చేతి. ప్రతేర్నిక

ధి పరిశబ్దయోః ప్రయోగవత్త్వాద్వృత్తి ప్రతీతేరపి ప్రయోగస్య ప్రయోజ నాంతరానుపపత్తేశ్చింత్యా. ప్రతీత్యాత్మ వ్యాపకతార్థకత్వం తత్ర ప్ర తివృత్తం సించతీత్యవ్యయీభావ సమాస ఏవ నియమః. తదర్థకావ్య యస్యావ్యయీభావ సమాస విధేర్విభాషానికారీయతా విరహేణ నిత్య త్వాదతోఽపి న్నయమా ప్రతివృత్తం సించతీతి వక్తుం ప్రతిసించతీతి న ప్ర యోగః. యత్ర వ్యాపకత్వార్థకే నావ్యయే నావ్యయీభావ సమా సస్తదుత్తరం సర్వత్ర ప్రథమావిభక్తిరేవ. నతూప కుంభే గచ్ఛతీతివత్స్వ

ర్థకతాయా వృత్తిభియా కర్మత్వమేవ ప్రతేరర్థగమ్యమాపరతీయం. ఏత దన్వయి నిరూపితత్వమేవ ద్వితీయార్థ ఇతి భావః. ఉపసర్గాణాం ద్యో తకత్వ పక్షే తు కర్మతానిరూపక సేచనం ధాత్వర్థః కర్మ తాన్వయి నిరూపితత్వమేవ ద్వితీయార్థ ఇత్యభిప్రాయేణ ద్యోత్యో ద్యోత తుల్యం. అతోఽపి వ్యారబ్ధేఽపి తథాచ ప్రతిశబ్దవాచ్యః ద్యోత్యో వా కర్మత్వ ఏవ ద్వితీయాయా వ్యాపకత్వం ప్రత్యాయయతీతి మితి భావః. కర్మతార్థ ఏవ ద్వితీయా విధానాత్తస్యా అన్యార్థకత్వ కల్ప నం కుకల్పనమేవేతి యుక్తితయనేన వ్యజ్యతే. తథాచ తత్రాపి ప్రత్యేక ర్థకత్వమేవేతి భావః. యదిత్యనేన సూచితమస్వరసమేవ సూచయ న్నాహ. నఞ్త్వితి. అనుపరిశబ్దయోరితి. గామనునిగచ్ఛతి గామను పరిష్కరోతీత్యాదౌ వని పరిశబ్దయోర్నిరర్థకత్వ నష్టేరపి నిరర్థక ఏవ. తన్నైరర్థ్యం తత్ప్రయోగ ఇత్యాశంక్యాహ. ప్రయోజ నాంతరేతి. తథాచ నతావదద్యభిచరితత్వ మిత్యాదౌ తావచ్ఛబ్దస్య ని రర్థకస్యాపి యథా వాక్యాలంకారార్థమేవ తత్ప్రయోగః తథా

తి గృహే అశ్వా ఇత్యాదిరపి ప్రయోగః. ఉక్తయుక్త్యా స్వత్వ ప్రతీనా అ శ్వాదౌ గృహనిష్ఠవ్యాపకతాయా బోధయితుమశక్యత్వాత్. తదాధా రతానిరూపక సప్తమ్యాద్యర్థేన చ సమానాధికరణస్య గృహాది వ్యాపకత్వ స్యాశ్రయతా సంబంధేన తదధికరణస్య వ్యాపకరూపం నిరూపణోవా భేద సంబంధేనాన్వయే మేయత్వేఘటః ఘటవృత్తిఘట ఇత్యాది ప్రయోగ వారణాయ కల్ప్యతాం స్వసప్తమ్యర్థాధారతాయా ఆశ్రయత్వ సంబం ధేనాభేద సంబంధేనవా ప్రకృత్యర్థాన్వయ వ్యుత్పత్తివిరోధాత్. ఉ

తాప్తిరితిభావః. ఇదానీం ప్రతేర్వ్యాపకత్వార్థకత్వే సమాస నియమే నా సమాసస్థలే ప్రతేర్న వ్యాపకత్వార్థకత్వ మిత్యాహ. ప్రతేర్యతే తి. ఉక్తయుక్త్యేతి. విశేష్యతయా వ్యాపకత్వ ప్రతీతిప్రయోజ్యభిత్తో క్త యుక్త్యేత్యర్థః. ఘటపద ప్రకృత్యర్థ తదాన్వయ్యర్థ నఘట్యాతి రిక్తస్య ధానాధానసియమనేర్థః సప్తమ్యర్థాధారతాయాం గృ హవ్యాపకత్వస్య ప్రతీనాబోధనా సంభవాదితిభావః. నను సమాసస్థల గృహవ్యాపకత్వస్య గృహ వ్యాపకస్య వా శ్రయతయా అభేదేనవా స ప్తమ్యర్థాధారతాయా మన్వయేకింబాధక మిత్యతాహ. తదాధార తేతి. అశ్వాధార తేత్యర్థః. మేయత్వే ఘటఇతి. ప్రకృత్యర్థస్య మే యత్వస్యాశ్రయతా సంబంధేన సప్తమ్యర్థాధారతాయాం తస్యాశ్చ ని రూపకతా సంబంధేన ప్రథమాంతార్థే ఘటేఽన్వయ సంభవాదితిభావః. ఘటవృత్తిర్ఘటఇతి. ఘటవృత్తిత్వ భిన్నాధారతా నిరూపకోఘట ఇత్య ర్థః. ఇదంచ ఘటోపరిఘట సత్త్వాభిప్రాయేణ ఘటవృత్తిత్వ భిన్నాధా రతావాన్ఘట ఇతి బోధస్తు నసంభవతి. సప్తమ్యర్థాధారతాయాః నిరూ

పకుంభే నిధేహి. ఉపకుంభాదాగతః. ఉపకుంభేన కృత ఇత్యాదావ వివక్షితస్యాధారత్వా పాదానత్వ కర్తృత్వాదౌ కుంభ సమీపాదే రాధేయతా సంబంధేనాన్వయస్యాధేయత్వాదౌ నిరూపితత్వ సంబంధేన తదన్వయస్య వా బోధేన కశ్చిద్వ్యుత్పత్తి విరోధ ఇత్యుపపద్యంతే తథాప్రయోగా ఇతిధ్యేయం. త్వాంచ మాంచాంతరేణేత్యాదావంతరాంతరేణ యుక్త ఇతి ద్వితీయాయా నిరూపితత్వమర్థః. తస్యాంతరా పదార్థతావచ్ఛేదక మధ్యత్వాదావన్వయః. ఏవమన్యత్రాపి. తదర్థ ప్రయుక్త దిశాస్వయం పరిచ్ఛేద్యః.

ఇతి శ్రీమహామహోపాధ్యాయ గదాధర

భట్టాచార్య విరచితే వ్యుత్పత్తివాదే ద్వితీయా.

పకతా సంబంధే నైవేశరతాన్వయే సాకాంక్షత్వా దితిధ్యేయం. ఏవమన్యత్రాపి. సాహిత్యార్థకాను శబ్ద యోగే పీత్యర్థః. అను సీతాంగాను ఇత్యాదౌ ద్వితీయాంతార్థస్య సీతా ప్రతియోగిక తత్వస్య అను శబ్దార్థ సాహిత్యేన్వయః తస్య చాశ్రయతయా రామేన్వయ ఇతిధ్యేయం.

ఇతి వ్యుత్పత్తివాద వ్యాఖ్యానే రామరుద్రీయే

ద్వితీయా విచారః.

శ్రీలక్ష్మీహయవదనపరబ్రహ్మణే నమః.

వ్యుత్పత్తివాదః.

గాదాధరీయవ్యాఖ్యానసమేతః.

అథ వ్యుత్పత్తివాదః.

శాబ్ద విభక్తి ప్రతీతి స్సాధారణ ప్రకారతయా కర్తృత్వం కర్మత్వం చాపరేణ. కర్తృకారక స్థానే కృతిమత్త్వము శాసనాత్. కర్తృత్వం ముఖ్యం ప్రకారతయా కృతిరేవ. సాధకత్వాభావాత్ సముభివ్యాహృతే పదార్థాంతరా ప్రకారవిశేషణతయా భాసమానేన ప్రతిపాద్యతే. ... వచ్యతే. తస్మాత్ ఇత్యాది కర్తృ భావాభావత్వేచ క్రియాయాం విశేషణతయా ప్రతీయమానా ప్రత్యాయ్యతే. యత్ర

శ్రీలక్ష్మీహయవదనపరబ్రహ్మణే నమః.

అథ వ్యాఖ్యా.

శాబ్దప్రతీతిశ్చేతి. హేతుతావచ్ఛేదక నైరూప్యావచ్ఛేదక ప్రతీతియా వాక్యప్రథమం శాబ్దప్రతీత్యుత్పత్తౌ. ప్రకారనిరూపణమ్. శాబ్దప్రతీత్యర్థం కర్తృత్వ కరణత్వ ప్రకారత్వ ఉపపాదనాయ ప్రకారనిరూపణమ్. అనుశాసనాదితి. ముఖ్యత్వస్య శాసనేన కర్తృకారకత్వమేవ ప్రతీయమానం. తథాచ శాసనేన ప్రతీయమానా అభిధానేన కర్తృత్వం ప్రతీయమానత్వే కల్పయితుం ముఖ్యత్వేన కర్తృకరణాదిత్వేన కర్తృత్వం కరణత్వ

తాత్రిఖ్యాతార్థే ఏవకృతిః. తృతీయార్థశ్చాధేయత్వం తస్య చాఖ్యా
తార్థే కృతి విశేషణతయాన్వయః. కృతేశ్చ క్రియావిశేషణతయా
తథాకృతిబోధనే చాస్తనే పద సమాఖ్యాతస్య యాగాది సమభి వ్యా
హారజ్ఞాన మపేక్షితం. పచతి పచత ఇత్యాదౌ తథా కృత్యన్వయా బో
ధాత్. చైత్రేణ జ్ఞాయతే గమ్యతే ఇత్యాదౌ తృతీయాయా ఆధేయ
తార్థత్వం క్లిష్టమేవేతి నాత్ర కల్పన మనేకమితి. తన్న. చైత్రేణ ప
క్వ మిత్యాదౌ తృతీయాయాః కృత్యర్థకతాయా ఆవశ్యకత్వాత్. త
త్ర కృతః ఫల శాఖ్యాత విరహేణ కృతః కర్తృ కర్మణ వాచకత్వేనకృ
త్యర్థతా విరహాత్. యదిచ కర్తృకృతః కృతావేవ శక్తిస్తు విశి
ష్టే. జ్ఞాతేత్యాదౌ సాధ్యర్థకతాయాః క్లిష్టత్వేన తత్ర క్రియా
న్వయాదేవ కర్తృలాభ సంభవాదిత్యుచ్యతే. తదాపి కర్మ క్రియః

రో రిత్యర్థకతాయా ఏవనూతేతి క్త్వాదిగణేయ తయోః వాచకత్వంచ
స ప్రత్యర్థే ఇతి కర్తృత్వ కర్మణోర్వాచకా త్రుతీయేతి సూత్రార్థే ఏ
వ్యవసాయాన్నా ముపపత్తి రితిధ్యేయం. ఆఖ్యాతార్థ ఏవేతి. ఆఖ్యాత
స్యారూప సామాన్య కర్మణ్యైవ యత్న వాచక తావచ్ఛేదకత్వాత్పర
స్మై ద పచాప్యనవ్యయస్య తథాత్వే చైత్రః పచతి ఇత్యాదౌ కృతి బోధా
నుపపత్తేః. యాగాద్య సమభివ్యాహృతాఖ్యాతస్య తథాత్వే గౌర
వాత్. ఆకర్మణీతి చేత్యాదిసూత్ర విరోధాచ్చ. తస్మాత్ తేనతిబాది
సకలాదేశ ప్రకృతి భూతలత్వా వచ్ఛిన్నస్యైవ కృతౌ శక్తిబోధనా దితి
భావః. పక్వేనరూపేణ యతి నాత్ర ధాత్వర్థ విశేషణతయైవ కృతిర్బో
ధ్యతే. తదా చైత్రః పచతి ఇత్యాదౌ ధాత్వర్థ విశేషణతయా

శ్రుత్యర్థత్వ మప్రసక్తమేవ. ఉక్తప్రత్యయస్య కర్తృత్వవాచ కత్వేపి చైత్రేణపాచ్యః పచ్యతే చైత్రేణౌదనః. చైత్రేణౌదనస్య పాక ఇత్యాదౌ శ్రుతాం న శ్రుతిబోధకత్వమితి తత్ర కృతిబోధానుకో ధన తృతీయాయాః శ్రుతివాచకత్వ మావశ్యకమేవ. ఏవంచ చైత్రేణ పచ్యతే ఇత్యాదావపి తృతీయయైవ శ్రుతిర్బోధ్యతే. తత్ర చైత్రాది ప దస్సంబంధ ఏవాధేయత్వ మిత్యేవ నిర్వాహే శ్రుతావాధేయత్వస్య వి శేషణతయా భానస్యానుచితత్వాత్. తథాసతి తత్సంసర్గ స్యాపి విషయతా కల్పనాధిక్యాత్. తాదృశ వాక్యస్య జ్ఞానఘటిత శా బ్దసామగ్ర్యామనేకోపస్థితి నివేశేనచ గౌరవాత్. అథ తత్ర శ్రుతే స్తృ తీయార్థతోపగమే చైత్రేణపచ్యతే నచైత్రేణేత్యాదౌ తృతీయాం

బోధనస్యానిత్యా శంకా మూలకానా. తథేత్యాది. ధాత్వర్థ విశేష ణతయా శ్రుతిబోధనేచేత్యర్థః. నన్వేవమప్యాఖ్యాత పాచ్యావస్య శ్రు తివాచకత్వేన శ్రుతావాఖ్యాత శక్తేః క్లృప్తత్వేపి తృతీయాయా అధే యత్వే శక్తికల్పనం తు నిష్ఫలకమేవేత్యత ఆహ చైత్రేణేత్యాది. త థాచాధేయత్వేపి తృతీయాయాః క్లృప్త శక్తికతయా న్యత్రేన కించి దపూర్వకం కల్పనీయం. భవన్మతేతు తృతీయాయాః శ్రుతౌ శక్తికల్పన మధికమేవేతిభావః. చైత్రేణపక్వ మిత్యాదావితి. పచ్యత ఇతి పక్వమి తి పచధాతూత్తరం కర్మణి క్తప్రత్యయః. తస్య తకారస్య వకారాదే శేచ చకారస్య కకారాదేశేనచ పక్వమితి రూపం భవతీతిభావః. నను శ్రు తః శ్రుత్యర్థకతా విరహాదిత్యసంగతం కర్తరివిహిత శ్నుప్రత్యయస్య శ్రుత్యర్థకత్వావశ్యకత్వాత్. నచకర్తరి విహిత శ్నుప్రత్యయస్యాపి

తార్థత్వమైత్రీయ కృతేరభావః పాకేఽస్తీత్యుపేయం. తస్యాశ్చసమవా
యసంబంధావచ్ఛిన్నాభావో మైత్రకర్తృకపాకేఽప్యస్త్యేతి ప్రసంగః.
జన్యతాయాశ్చ వృత్త్యనియామకతయా తత్సంబంధావచ్ఛిన్నాభావో
న ప్రసిద్ధ్యత్యేవ. మైత్రకర్తృకపాకకర్మత్వాభావస్య కర్మణోతం
డులాదౌ ప్రతీతిశ్చ కర్మవాచకపదసమభివ్యాహారస్థలే దుర్ఘటా.
ఆధేయత్వస్య తృతీయార్థత్వే చాధేయత్వాభావబోధ ఏవ కృతాం
వాంగీక్రియతే. నచతథాసతి చైత్రమైత్రోభయకర్తృకపాకస్త్వే
మైత్రీయపాకకృతౌ మైత్రస్యవృత్తిత్వాభావసత్వాత్ మైత్రేణనపచ్య
త ఇతి ప్రయోగాపత్తిరితివాచ్యం. మైత్రేణనపచ్యత ఇత్యతో వర్త
మానపాకానుకూలకృతిత్వావచ్ఛేదేన మైత్రవృత్తిత్వాభావబోధనా
దుక్తస్థలేచ తాదృశకృతిత్వసామానాధికరణ్యేన మైత్రవృత్తిత్వస
త్వాత్తాదృశవాక్యాప్రయోగాత్. వర్తమానత్వస్య కృతివిశేషణ

కృత్యాశ్రయ ఏవార్థః. నతుకృతిః తథాసతిపక్తా దేవదత్త ఇత్యాదా
నామార్థయోర్భేదసంబంధేనాన్వయస్యావ్యుత్పన్నతయా కృతర్థ
కృతేరాశ్రయతయా దేవదత్తేన్వయానుపపత్తేరితివాచ్యం. జ్ఞాతే
త్యాదౌ కృత్ప్రత్యయస్యాశ్రయమాత్రేశక్తేః క్లృప్తతయా పక్తేత్యా
దావాశ్రయరూపకృత్ప్రత్యయార్థేకృతేర్విశేషణతయాభానోపగమే
నైవకృత్యాశ్రయలాభసంభవాత్. కృత్యాశ్రయేశక్త్యంతరకల్ప
నామపేక్ష్య క్రుతిమాత్రేక్లృప్తశక్త్యకల్పనాచిత్యాదిత్యాశంక్యకర్తరి
విహితకృత్ప్రత్యయస్యక్రుత్యర్థకత్వే సంభవేపి కర్మణివిహితస్యత
స్య క్రుత్యర్థకత్వమసంభవమేవేతి సమాధత్తే. యదిచేతి. క్వచిదితి.

తయా త్రైతేయ్యా ప్రత్యుక్తే అపత్యేన సహపత్యా ఇత్యర్థ ప్రత్యుక్తే. ప్రి యాని శేషసం శబ్దాత్. యదా త్రైతేయ్యాన్యత్ర ప్రియశేషత్వ ప్రత్యే తే తదా త్రైతేయ్యా సపత్యేన ఇతి ప్రయోగత్వ. తథాభూతేన కాలస్య కృతి శేషగతస్య బోధనాత్ అల విశేష విశేషిత కృతిత్యాభావాయ తావద్భేదకస్య గతద్వైతేన తత్వాభావత్వాత్ బోధయితుం. తథా ల్లిరోపాదయ విశేషిత కృతిత్వాదైతేన గమ- ప్రత్యయస్యేత ప్రియా యాః కృతివిశేషణత్వా భావేన తత్ర్వేక గమనాభావాయ తావద్భేద కా గానాయతినాపేక్ష. ప్రియా విశేష ప్రోక్త గమనాభావాయితా త ద్భేదక శేషి తదవచ్ఛిన్న విధి విశేషణస్య అగాన సాపేక్ష యాగాన పంచపేన సామర్థ్యాత్. తథాత్యాయ తావద్భేదకా పచ్ఛిన్న త్యేతన విశేషణ సాబితే గాపక ఇతి కుతః. తథాపి శతవిభక్త్యం తిన [illegible] భగా ఇత్యాదినా [illegible] పూర్వస్య [illegible] శ్రుతస్య [illegible]

తత్ర నాశనగ భార్యాథః [illegible] ప్రత్యేష విధానా [illegible]. సాపేక్ష ఇత్యత్ర పదప్రాప్య [illegible] గమనాదిక్రియాః. సుప్యన ఇత్య త్ర గమనాదిక్రియః. పాక ఇత్యత్ర పాకే [illegible] క్రియాః. అత్రైక వివిధి. శ్రీరాజనాథయోగ్యశ్రీమత్ స్వామి గురు [illegible] సావేశే [illegible] వా [illegible]. అపి ప్రసంగత్వి. త్రైతేయ [illegible] పాక [illegible] త్రై తేయ్యా సపత్నేన ఇతి ప్రయోగ ప్రసంగ ఇత్యేవం. సు [illegible]. అనయో ర ప్రయోగి విరోధేనా భావస్య తథా అభోధనాభావ. న చ వ [illegible] పాకానుకూల క్రుతిత్యాభావభేదకత్వాయ దానవత్వఫలం క్రుతి త్వావచ్ఛేదేన మయి [illegible] భావ బోధోపగమేపి [illegible] మయి

త్వాన్వయితా నవచ్ఛేదకత్వరూపా ఆఖ్యాతార్థ ప్రతిపాద్య తావచ్ఛేదక పు ష్పోత్పత్తిత్వావచ్ఛేదేన శరదః ప్రతీత్యాన్వయమే బాధాదనవచ్ఛేదకావచ్ఛ దేనాన్వయాః ముపపత్తేరన్వయి తావచ్ఛేదక సామానాధికరణ్య మాత్రే ణాచ శరదన్వయానుగమే శరత్పుష్యతీతి న స్యాదితి చేత్. శరది పుష్యతీతివం వత్ ఇత్యవిశేషేణ ప్రయోగాపత్తేః. యదిచ తత్ర శరత్సంబంధః స ప్తమ్యర్థ విశేషణతయా భాసతే. నపునరాఖ్యాతార్థే ధాతు మాత్రార్థే వా పుష్పోత్పత్తౌ. అతఏవ కాలిక విభక్తిరూప సప్తమ్యనుపపత్త్యా కా లరూప విశేషణత్వోక్తః స్యాత్తత్రైవ సప్తమీత్వ నయనారా ప్తితా. ఏవంచ క్రియానిరూపితస్య రూప కారకత్వ గత్య కర్తృత్వస్యా ఖ్యాతార్థత్వే నపుష్పోత్పత్తి నిరూపితస్యాపి ఆఖ్యాతార్థతయా విశిష్టా న్వయానురోధేన శరత్సంబంధస్యాన్వయ ఉపగంతవ్య ఇతి. కారకస్య సాఖ్యాతార్థత్వానుపగమేపి శీతలా సరోవగాఢ నరోత్తమానుమః ఖం

శీభయ కర్తృకపాక తాత్పర్యేణ మయితో నదన్యక ఇతి ప్రయో గ నాభవాదిత్యా శంకాయాం క్రమేణ న వ్యాపకస్య వా కాను కూలస్యానోపాత్తస్య తావచ్ఛేదక కోటి నివేశే ప్రయోజనం దర్శయతి, వర్తమానస్యేతి. ప్రయోగస్యేతి. ఉపపద్యత ఇతి ప్రాచ్యోక్తాన్వయః సామంజస్యాదితి. తథాచాస్మాయి తావచ్ఛేదక వర్తమానవృత్తిత్వా విశేష ణ సంసర్గాభావక ఇతి నియమాభావేన శబ్దానుపపత్తిః వర్తమానవా కానుకూల క్రియాత్వస్య వ్యాపకతయా భాన సంభవాదితి భావః. ఆఖ్యా తార్థే పుష్పోత్పత్త్యాశ్రయస్యే. అతఏవ. క్రియాన్వయేన భావా దేన క్రియానిరూపితస్య రూపేణ. "స్వాసంగ్రహః కర్తే"తి పాణినీయ

వ్యాప్తిరిత్యాదౌ విసోద్దేశ్య విధేయభావ మహిమ్నోద్దేశ్య విశేషణ తత్సంబంధేన విధేయభాగ పుష్పోత్పత్తేః ప్రయోజ్య ప్రయోజక భావస్య సంసర్గమర్యాదయా భాన మావశ్యకమితి. చంపకాదిపుష్పోత్పత్తౌ తరస్సంబంధ నిమిత్తకత్వ భావాన్నాత్ర ప్రసంగ ఇత్యుక్తస్థలేన చ్ఛేదకావచ్ఛేదే వాచ్యాయ ఏవనోపపన్న ఇత్యుచ్యతే. తథాపి తాద్రూప్య నియమోఽప్రామాణిక ఏవ. నచతాద్రూప్య నియమానుపగమ ఇహాభవనే మైత్రేస్త్రైన వత్స్యతే తేమన మిత్రైత్రై తద్భవనాధికరణ కతేమన పాకత్వేన రూపేణ తద్గ్రాహ్యకానుపస్థిత్యా తదవచ్ఛిన్న మైత్రాదిన సమవేత భవిష్యత్కృతి విషయత్వ వ్యవచ్ఛేదబోధా సంభవకథనం దీధితికృతాం విరుధ్యేతేతి వాచ్యం. అవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన విశిష్టబుద్ధౌ ధర్మిణి విశేషణతయా భాసమానమేవరూపం విశేషణే వచ్ఛిన్నత్వ సంబంధేన విశేషణం [illegible] శేషాం తదభిధానాత్. విశేషణ సంబంధేన త

సూత్రేణ స్వతంత్రస్య కర్తృ సంజ్ఞా విహితా. స్వతంత్రస్త్వంచ. కారకాంతర వ్యాపారానధీనత్వే సతి కారకత్వం. కారకత్వంచ క్రియానిమిత్తత్వ మితిభావః. నను ముఖ్యకర్తురేవ స్వతంత్రః కర్తేతి మహర్షిణా సంజ్ఞా విహితా. ప్రకృతే చాశ్రయస్య రూపం గౌణమేవ కర్తృత్వ మాఖ్యాతార్థ ఇత్యభిప్రాయేణాహ. కారకత్వస్యేతి. అథవా నను కారకత్వం నస్వతంత్రత్వం. కింతు కారకాంతర వ్యాపారాధీన ప్రకృత క్రియానుకూల వ్యాపారవత్త్వ మేవేత్య స్వరసాదాహ. కారకత్వస్యేతి సర్గోపగాహనమితి. శీతలసరోవగాహ సంబంధి నిదాఘదుఃఖంనాశ ప్రతియోగీతి వాక్యార్థః. తత్రోద్దేశ్య తావచ్ఛేదక కోటి ప్రవిష్ట సరోవ

తదవచ్ఛిన్నత్వమేవ తదవచ్ఛేదేన విశిష్టబుద్ధౌ భాసత ఇత్యుపగమే శబ్దాదనుపస్థిత రూపావచ్ఛేదేన విశేషణస్యాయే భానకాభావాత్. నచావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వస్యావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన విశిష్టబుద్ధౌ విశేషణాంశేభానమసంభవ ముక్తేః. ఘటో ద్రవ్యమిత్యాదౌ ఘటత్వావచ్ఛేదేన ద్రవ్యత్వాది మత్త్వబుద్ధౌ ద్రవ్యత్వాది విశేషణస్య స్వరూపత ఏవ భానాదితి వాచ్యం. తాదృశబోధే ద్రవ్యత్వాద్యవచ్ఛిన్నస్యైవా భేద సంబంధేన విశేషణత్వాత్. ఘటత్వాది విశిష్టే ద్రవ్యత్వాది విశేషణక తాదృశ ప్రత్యక్షే అవచ్ఛేదకావచ్ఛేదే భానానుపగమే క్షతి విరహాత్. తథాచ మైత్రేణ నపచ్యత ఇత్యాదౌ పాకకృతిత్వస్యాన్వయితా నవచ్ఛేదకత్వేఽపి అర్థలభ్య తాదృశ ధర్మావచ్ఛిన్నత్వస్య సంసర్గాంశే భానం నిరాబాధమేవేతి చేన్న. మైత్రేణ నపక్వ ఇత్యాదౌ కృతౌ మైత్రీయ త్వత్రిత్యా భావబోధాసంభవేన కృతిజన్యత్వస్య తృతీయార్థతాం స్వీకృ

గానాసే విధేయకోటి ప్రవిష్టనాశ ప్రయోజకత్వం యథా భాసతే. ప్రకృతేప్యుద్దేశ్య తావచ్ఛేదకకోటి ప్రవిష్ట తరద్వ్య త్తిత్వేపి విధేయకోటి ప్రవిష్ట పుష్పోత్పత్తి ప్రయోజకత్వం భాసత ఇతి భావః. జొన్నగీకమితి తాథకై కాపోద్యో నియమ ఉత్సర్గః. తథాచ బాధకాభావే ప్రతాదృశ ప్రయోజ్య ప్రయోజక భావభాన నియమ ఇతి భావః. తాదృశ నియమఇతి. అన్వయి తావచ్ఛేదక ధర్మావచ్ఛిన్నత్వ మేవ విశేషణ సంబంధే భాసత ఇతి నియమ ఇత్యర్థః. నిష్ప్రామాణిక ఇతి. నప్రమాణ సిద్ధ ఇత్యర్థః. తథాచ తాదృశ నియమ గ్రాహక ప్రమాణాభావేన తాదృశ నియమానభ్యుపగమేఽపి నక్షతిరితి భావః. శబ్దాదితి. భవిష్య

త్వ క్రియాయాం మైత్రాదికృతిజన్యత్వాభావబోధస్యోపగమే తస్యాస్త
యా మైత్రేణ నపచ్యత ఇత్యాదావపి తదభ్యుపగమేన సామంజ
స్యాత్. నచయదా మైత్రస్సుప్తస్తదా మైత్రేణ పచ్యతే నతుపచ్యత
ఇతి ప్రయోగానుపపత్తిః. మైత్రవృత్తివర్తమానకృతేర ప్రసిద్ధ్యాత్తా
దృశకృతిజన్యత్వాభావప్రత్యాయనాసంభవాత్. వర్తమానత్వ
విశేషిత తదీయకృతిజన్యత్వాభావస్య బాధితత్వాదితి వాచ్యం. అబా
ధితార్థే వర్తమానత్వాదేర్నఞ్యనుపి వ్యాహృతత్వాత్ అభావాంశే చాన్వయ
స్యవ్యుత్పన్నత్వాత్. అన్యథా వినష్టఘటం నపశ్యతీత్యాదౌ తాదృశ
ఘటకర్మక వర్తమానదర్శనాప్రసిద్ధ్యాన్వయబోధానుపపత్తేః.
ప్రకృతేచ మైత్రీయవర్తమానకృతేర ప్రసిద్ధావపి వర్తమానకాలావ
చ్ఛిన్నతజ్జన్యత్వాభావస్యైవ పాకే ప్రతీత్యా సామంజస్యాత్. తక
త్వాద్యవచ్ఛేదేన మైత్రాదికర్తృకత్వాభావబోధోపగమాచ్చ

త్వాత్కర్మతేయమిత్యాదౌ కర్మవిశేష్యకబోధస్యైవ [illegible]
కే తేయమిత్యాదౌ కర్మణశ్చ బోధక శబ్దాభావాదితిభావః. [illegible]
వచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన విశిష్టబుద్ధౌ ధర్మితావచ్ఛేదకతయా భాసమానో
ధర్మో వ్యాపకతా సంబంధేన విధేయప్రకారతయా భాసత ఇతి కేచన
వదంతి. కేచిత్తు తాదృశబుద్ధౌ విధేయో ధర్మితావచ్ఛేదకం [illegible]
తయా కింతు యదవచ్ఛేదేన విశిష్టబుద్ధిస్తాదృశ ధర్మవ్యాపకత్వం
విధేయ సంసర్గతావచ్ఛేదకతయా భాసత ఇతివదంతి. [illegible]
మసారేణ దీధితికారోక్తి సంగతిః ద్వితీయమతే తు అన్వయబుద్ధౌ [illegible]
తకధర్మ వ్యాపకత్వస్యాపి విధేయ సంసర్గతావచ్ఛేదకతయాభానే బా

తాద్రికకర్తృకపాకదశాయామన్యకర్తృకపాకే మైత్రాదికర్తృకత్వాభావసత్త్వేపి నపచ్యతే మైత్రేణేత్యాదయోన ప్రయోగాః. యుత్ర మైత్రేణోదనం పచ్యతే నతు తేనుమం తత్ర మైత్రేణ నపచ్యతేతే మనమితాదృశప్రయోగనిర్వాహాయ తే ముఖ్యార్థత్వాద్వ్యవచ్ఛేదేనైవాఖ్యాతాన్వయబోధ ఉపగమ్యతే. నతు శుద్ధపాకత్వావచ్ఛేదేన బాధకత్వాత్. తథాచ సేవ మాగేణ శబ్దానుపస్థితావపి తదవచ్ఛేదే నాన్వయబోధనిర్వాహస్తథాచ పాచిత మాధీయశ్చాస్య తృతీయార్థతాత్పర్యాదినైవ. పాచిత పచ్యతే ఇత్యాదయః ప్రయోగాః ఆకాశం నశ్యతీత్యాది ప్రయోగసమానయోగక్షేమాః. అచేతనత్వాద్విధాత్వాదేరపి కర్తృత్వస్య ఏవకృత్యాకాశం పచతీతి వత్వేపచ్యత ఇతి ప్రయోగాత్ తత్ర వ్యాపారాశ్రయే కర్తృత్వే శక్తిస్త్రస్య యాతే పచ్యతేకర్తృకపాకో తృతీయాయా అభావాత్ ఏవం మైత్రేణాప్యయతే

[illegible] ఇతి తదుక్తప్రయోగః అతన్నిర్వాహకత్వాచ్ఛిన్నత్వస్యేతి. అవచ్ఛిన్నత్వస్య సాంబంధిత్వ [illegible] ప్రకారతాభావమిత్యర్థః. [illegible] ఇతి. అన్వయితావచ్ఛేదకమాతేనోపస్థిత పదార్థ ఏవ [illegible] విశేషణత్వాదితి. నామా[illegible] సంబంధేనాన్వయసాపుత్పత్తి [illegible]. కుతివిధ[illegible]. యున్నతి [illegible] తావచ్ఛేదకరూపేణోపస్థితస్య పదా[illegible] ప్రకారత్వమితి నియమానాం [illegible] విశేషణ స్వరూపేణ ఉపస్థితే ద్రవ్యత్వేపి ఘటత్వావచ్ఛిన్నత్వస్య భానోపగమే బాధకాభావాదివసు పంగాం. శాబ్దబోధ [illegible]

ద్ద్యతే గమ్యత ఇత్యాదావాశ్రయత్వ రూపే కర్తృత్వే ఆధేయత్వ రూపే కర్తృత్వమస్త్యేవ. నశ్యతే ఘట ఇత్యాదౌ ప్రతియోగిత్వ రూపే కర్తృత్వే అనుయోగిత్వరూపే కర్తృత్వమస్త్యేవ లక్షణా. కర్తృపదమపి వ్యాపారాది మత్యచేతనాదౌ భాక్తమేవ. అచేతనాదౌ స్వారసతః కర్తృపదాప్రయోగాత్. అతఏవచ కృఞో యత్నవాచకత్వం. నచయత్నవత ఏవ కర్తృపదార్థత్వే కర్తృకరణయోస్తృతీయేత్యాదౌ కర్తృపదస్య ముఖ్యార్థత్యాగే యుక్తివిరహాచ్చేతన కాష్ఠాదివాచకపదయోగే కర్తృ ప్రత్యయానుపపత్తిరితివాచ్యం. సూత్రస్థ కర్తృపదానాం స్వతంత్రః కర్తేతి సూత్ర పరిభాషిత కర్తృపరత్వాత్. అన్యథా తత్ప్రణయనవైయర్థ్య ప్రసంగాత్. స్వతంత్రత్వంచ కారకాంతరానధీనత్వే సతి కారకత్వం. పురుష వ్యాపారాధీన క్రియానుకూల వ్యాపారవతామేవ కాష్ఠాదీనామన్య వ్యాపారానధీన క్రియాను

రణత్వాన్యథానుపపత్త్యైవ అన్వయిత్వావచ్ఛేదక రూపేణోపస్థిత ఏవశాబ్దబోధే పదార్థాంతరస్య ప్రకారతయా భాన నియమోపగమాత్తథాపి నిరర్థకత్వావచ్ఛేదకక వ్యాపకతా జ్ఞానస్య సాకాంక్ష్య నివర్తకతయా తాదృశ వ్యాపకతాభాన వైయర్థ్య మిత్యభిప్రాయేణైవ గదభిహిత మితిధ్యేయం. అర్థాలభ్యేతి. అన్వయబోధోత్తరకాలీన పావబోధాది విషయేత్యర్థః. వర్తమాన దర్శనాద్యప్రసిద్ధ్యేతి. దర్శనానుకూల కృతేర్వ్యాపితత్వేన ధాత్వర్థ ఏవ దర్శనేవర్తమానత్వాన్వయో వాచ్యః. తథాచాప్రసిద్ధిరితిభావః. అన్వయబోధానుపపత్తేరితి. తథాచ తత్ర యత్నాదర్శనాభావ ఏవ వర్తమానత్వాన్వయః తథాచాత్ర

కూలవ్యాపారవత్త్వరూపస్వాతంత్ర్యస్య కాష్ఠం పచతీత్యాదౌ వివక్ష యా కాష్ఠాదేః కర్తృత్వం. నచ స్వాతంత్ర్యవివక్షణేపి స్వాతంత్ర్యస్య వా స్వవికస్యాభావాత్తద్బోధక విభక్తీనా మప్రామాణ్యం దుర్వార మేవేతివాచ్యం. సమభివ్యాహృత క్రియాకారకాంతర వ్యాపారానధీన త్వక్రియానుకూల వ్యాపారస్యైవ తత్క్రియా వాచక పద సమభి వ్యాహృత విభక్త్యర్థత్వాత్. అనధీనాంత విశేషణ ప్రయోజనంచ. చైత్రః కాష్ఠైః స్థాల్యాం పచతీత్యాదిస్థలే చైత్రస్థాలీకాష్ఠాని పచతీతి ప్ర యోగాపత్తివారణం. [illegible] పచతి కాష్ఠం పచతీత్యాదౌ సమ భివ్యాహృత కారకాంతరాప్రసిద్ధ్యా కారకానధీనాంత విశేషణం న ప్రతీ

ప్రయోగాత్ప్రతీతౌ తథాపి ప్రకృతభావ ఏవ తత్ప్రత్యయార్థ ఇతి భావః. త ద్రోపపాదితమితి. అవచ్ఛేదకావచ్ఛేదే నాన్వయబోధస్థలే యదవచ్ఛేదే నాన్వయస్య బోధకత్వం విధేయ సంసర్గతావచ్ఛేదకత్వమేవ భాసత ఇతి నియమస్య తత్రాద్యుపస్థితావపి నక్షతిరిత్యస్య ఆధేయత్వస్య ప్రతీ యోగిత్వవాదినా పూర్వముక్తత్వా దితిభావః. అన్యపదేతి. యాతవ వ్యాపారాశ్రయ కర్తృపదాదేర్ద్యోతకత్వ మత ఏవేత్యర్థః. కర్తృ పదస్య కర్తృ ధాతూపస్థాపిత యోగ్యతాక కర్తృ ప్రత్యయస్యైవ నిష్పన్న త్వాదితిభావః. యథేవిగమాదితి. సూత్రస్థ కర్తృపదస్య ముఖ్యార్థ పరత్వేపి చైత్రేణ పచ్యత ఇతి ప్రయోగనిర్వాహో నైవోపపత్తౌ కా ష్ఠేన పచ్యత ఇత్యాది ప్రయోగాభావే ఇష్టాపత్తిః సాధ్వా ఇతి భావః. హేతు కర్తృ సమభివ్యాహారేతి. ప్రేరకః కర్తా హేతుః కర్తృతద్బోధక లకారాది ప్రత్యయస్థల ఇత్యర్థః. కర్తృ [illegible]

యతఏవ. తన్నిర్వాహాయ తత్ర లకారాదేస్స్వతంత్ర శక్తికల్పనాత్. విశిష్ట విషయక శక్త్యా విశేషణా విషయకబోధాజననాత్. నచ నైత్రశ్చైత్రేణ పాచయతీత్యాదౌ హేతుకర్తృసమభివ్యాహారస్థలే కర్తరి తృతీయానుపపత్తిః కర్తృవ్యాపారస్య సమభివ్యాహృత హేతు వ్యాపారాధీనత్వాదితి వాచ్యం. తత్తన్మాత్ర ప్రతిపాద్య పచన క్రియాయామేవ హేతోః కారకతయా స్వతంత్ర కర్తృ వ్యాపారస్య పచనాది క్రియాకారక వ్యాపారానధీనత్వాత్. స్వతంత్రం ప్రయుంజానస్య పుంసో వ్యాపార స్తాదృశ ప్రయత్నాది తత్ప్రకారాదావన్యథా సిద్ధతయా నకారణమితి పాకాది ప్రయోజక వ్యాపారవత్త్వేపి తస్య తత్క్రియాకారకత్వాభావాత్. అతఏవ చైత్రో మైత్రేణ పాచయతీత్యాదౌ చైత్రః పచ

త్ర వ్యాపారస్యేత్యర్థః. సమభివ్యాహృతహేతుకర్తా చైత్రః. తద్వ్యాపారాధీనత్వా దిత్యర్థః. తదాజ్ఞయైవ పాకకరణా దితిభావః. తత్క్రియాకారకాంతర వ్యాపారానధీన తత్క్రియా కారక ఏవ స్వతంత్రః కర్తేత్యభిప్రాయార్థః. చైత్రస్తు నపచిక్రియాకారకః కింతు పాకప్రేరణా రూప ప్రయోజనాయామేవ కారకఇతి సమాధత్తే. తత్తేతి. తాదృశప్రయోగ ఇత్యర్థః. నను విక్లిత్త్యనుకూల వ్యాపారోహి పచ ధాత్వర్థః మైత్రీయ వ్యాపారస్యేవ చైత్రీయ వ్యాపారస్యాపి పరంపరయా విక్లిత్త్యనుకూలత్వేన తత్కర్తుశ్చైత్రస్య కథం న పచధాత్వర్థ క్రియా కర్తృత్వ మిత్యాశంకాయామాహ. స్వతంత్రమితి. పాకాదావితి. విక్లిత్త్యనుకూల వ్యాపారో నాత్ర పాక శబ్దార్థః. కింతు విక్లిత్తిః రూప పరాప్యక్తిర్వా ఫలాత్మక ఫలఏవ మైత్రీయ వ్యాపారస్య

తీతి నప్రయోగః. నచ పంచభిర్హలైః కర్షతి గృహీత్యాదౌ భూమిలేఖ న రూపకర్షణాదౌ స్వతంత్ర కర్తురన్యప్రయుంజానస్య గృహిణోవ్యాపారస్య దర్శితయుక్త్యా లకారాదినాభిధానాసంభవ ఇతి కర్షతీతి న స్యాత్ కర్షయతీతివస్యాదితివాచ్యం. తత్రకృషేః ప్రతివిధానార్థత్వాత్. ఉక్తంచ. «యాజకాయజంతీతి యజిస్సావిః ప్రక్షేపార్థః హలైః కర్షతీతి కృషిః ప్రతివిధానార్థ" ఇతి యాగాదేర్దేవతోద్దేశ్యక ద్రవ్యత్యాగరూపా విశేష రూపార్థే ముఖ్యతయా తత్రచయజిమానస్యైవ కర్తృతయా హవిః ప్రక్షేపరూప లక్ష్యార్థపరత్వం దర్శితం. తతఏవ ఋత్విజామేవ స్వాతంత్ర్యం. హోతేత్యత్రాపి హవిః ప్రక్షేపఏవ ధాత్వర్థః. నను తాద్రుశ ఫలానవచ్ఛిన్నస్యాగః. తథా

కారణత్వం చైత్రీయ వ్యాపారస్యాన్యథా సిద్ధత్వం. నను మైత్రీయ వ్యాపారే చైత్రీయ వ్యాపారస్యాన్యథా సిద్ధత్వం గ్రంథ కర్తురభి ప్రేతం తద్వా ప్రయోజన విరహాదిత్యేయం. అతఏవేతి. చైత్రీయవ్యాపారస్య విఘ్నధ్వంసాది రూప ఫలేనాన్యథా సిద్ధత్వాదేవేత్యర్థః. దర్శితయుక్త్యేతి. స్వాతంత్ర్య కర్తృ వ్యాపారస్యైవ కర్తృ ప్రత్యయార్థత్వం న తు ప్రేరక వ్యాపారస్యేతి యుక్త్యేత్యర్థః. ప్రతివిధానం. ఆస్థాపనం. తథాచకృషేః భూలేఖనమేవ ముఖ్యార్థః. ప్రకృతే తస్య బాధాత్తం చ హలకరణక భూలేఖన ప్రేరణే కృషిర్లాక్షణికీ ఇతిభావః. తాద్రుశే ఫలానవచ్ఛిన్నేతి. హవిః ప్రక్షేపరూప ఫలా వ్యవహిత పూర్వ త్యాగః ధాత్వర్థోస్మిన్నర్థః. దానాదికర్తృత్వే జుహోతీతి ప్రయోగాభావాదితి భావః. ఋత్విజ ఇతి. ఋత్విజోహవిషి స్వత్వాభావేన స్వ

వతి ఋత్విజ స్తత్ర స్వతంత్ర కర్తృతా విరహేణ హోతృపదేన ప్రతిపాదనా సంభవాత్. ధాత్వర్థతావచ్ఛేదకఫల కర్తృత్వమేవ కర్తృప్రత్యయేన ప్రతిపాద్యత ఇతి ఋత్విజహోతృ వ్యవహారేణ యుక్తరి. అతఏవ ప్రతిగృహీతృ వ్యాపారేణ స్వత్వ జనక త్వాభావేపి తత్రదాతృ వ్యవహారాపత్తేరితితు జీమూతవాహనః. అథాస్తు స్థైతేషాం స్వాగః పాచయతీత్యాదౌ స్వతంత్ర వ్యాపారస్యైవ కర్తృ వ్యాపారత్వేన త్వేపి దర్శితరీత్యా తస్య స్వతంత్ర కర్తృత్వ నిర్వాహ స్తథాపి తదా చక పదోత్తరం తృతీయానుపపత్తిః. కర్తృత్వస్య తిచ్ప్రత్యయేనాభిధానాదితిచేన్న. కర్తృత్వ నిర్వాహకత్వ సంబంధేన పాకాద్యనుయోనో హేతు కర్తృ వ్యాపారస్యాతిజర్థత్వేన స్వాతంత్ర్య కర్తృత్వస్యాతిచా

త్వస్యాస జనకత్వాగా సంభవాదితిభావః. జీమూతవాహనమతం దర్శయతి. ధాత్వర్థతావచ్ఛేదకేతి. ధాత్వర్థకర్త్రైవ తృచ్ప్రత్యయస్య ముఖ్యోర్థః. తథాపి ఋత్విజి ప్రయుజ్యమానస్య హోతృ శబ్దస్య ఘటకీభూత తృచ్ప్రత్యయః ఫలకర్తరి లాక్షణిక ఇతిభావః. నన్వేవమపి ఫలకర్తర్యపి తృచ్ప్రత్యయోపగమే ప్రతిగ్రహీతర్యపి దాతేతి ప్రయోగాపత్తిః. ప్రతిగ్రహ వ్యాపారా తస్యాపి స్వత్వరూప ఫల కర్తృత్వాదిత్యాశంకాయామాహ అతఏవేతి. నస్వత్వజనకఇతి. దానజన్య స్వత్వ పరిచాయక ఏవేతి శేషః. తిచ్ప్రత్యయేనేతి. కర్తృత్వ నిర్వాహక వ్యాపారస్యైవ తిచ్ప్రత్యయార్థత్వాత్ తదేకదేశే కర్తరి ప్రయోగ నిరూపితస్య సంబంధేన పచధాత్వర్థస్యాన్వయా దితిభావః హేతు కర్తృవ్యాపారస్యేతి. తథాచ వ్యాపారమాత్రం ణిజర్థః కర్తరి ని

నభిధానాత్. కర్తృత్వరూప ఫలావచ్ఛిన్నస్య తాదృశ వ్యాపారస్యాపి అర్థతాయామపి అత్రయోపర కర్తృస్యాన్యతో భాన నిర్వాహేణ కర్తురన భిధానాత్తృతీయోపపత్తేః. ఆఖ్యాతస్య ధర్మవాచకత్వేపి కృతి విశిష్ట బోధకత్వ రూపస్య కర్త్రభిధానస్యాక్షతత్వాచ్చైత్రః పచతీత్యాదౌన తృతీయా. నచైవం ముఖ్యవిశేష్యతయా కృతి విషయతయా చైత్రేణ పచతీత్యాదిరిత్యాద్యం. అత్ర యాతిరిక్తాంశే అవిశేషణతయా కృతి బోధకత్వస్యైవ కర్త్రభిధాన రూపత్వాత్. తథా తదభిధానలక్షత్వాద్ధిక సమాసానామేవ. అనపత్తైరేవాభిధానం వ్యక్తీకృతా విస్తృతం. ఇదంత్ర్వవధేయం. యద్యపి స్వతంత్ర వ్యాపారమాత్ర ఏవ తృతీయాదేరనుశాసనం. తథాపి లాఘవాత్కృతిరూప ఏవకర్తృత్వే తృతీయాదేశ్శక్తిః. అచేతన వ్యాపారే నిరూఢలక్షణైవ. అను శాసనస్యాపాది తాత్పర్య మాత్ర గ్రాహకత్వాత్. లాఘవ సహకృతస్యైవతా

ర్యాహకత్వంతు సంసర్గతయైవ భానమిత్యభావః. నన్వేవం లాఘవేనాఖ్యాతస్య కృతావేవశక్తియాయి కైశ్శక్తి స్వీకారాత్కృత్యాశ్రయరూపకర్తుస్తేనానభిహితత్వాచ్చైత్రః పచతీత్యత్ర చైత్రపదోత్తరం తృతీయాప త్తిరిత్యతఆహ. ఆఖ్యాతస్యేతి. ముఖ్యవిశేష్యతయేతి. పాకానుకూలాకృతిరితి కృతి ముఖ్యవిశేష్యక శాబ్దబోధ తాత్పర్యేణైవ పచతీతి యత్రప్రయుక్తం తత్రాఖ్యాతస్య కృతి విశిష్ట బోధకత్వాభావేపి నసంభవత్యేవ కృతి ప్రకారకబోధే తాత్పర్యాజ్ఞాన విరహాదితిభావః. అత్ర యాతిరిక్తాంశఇతి. ఆశ్రయ విశేషణతయా ముఖ్య విశేష్యతయావ కృతిబోధకత్వం పర్యవసితం. తచ్చకృతి ముఖ్య విశేష్యక శాబ్ద బోధస్థలే చై

క్రమిక తాత్పర్యస్య కల్పనాత్. వ్యాపారే తస్య త్వేపి గౌరవేణ త్వసిద్ధేః. ఏవంచ కర్తృత్వస్య క్రుతిబోధస్థలే కారకాంతర వ్యాపారాన ధీనత్వం స్వప్రతీయతే ఇతి తదంతర్భావేన శక్తికల్పనే మానాభావః. వ్యాపారలాక్షణికేన కర్తృప్రత్యయేనలక్షణయా తదంతర్భావేన వ్యాపార బోధనాదేవ పూర్వోక్తాతి ప్రసంగ వారణాత్. అన్యథా తదంతర్భావేన కృతిలోపి తాత్పర్యాతి ప్రసంగస్య దుర్వారత్వా[illegible] బోధాయతే [illegible] పర్యస్య విశేషితానాం నైయాయి కానాం కారకత్వం కర్తృత్వంచ మతాదేరర్థాశ్రుత సూత్రానుసారే ణ దురుపపాదమేవ. ముఖ్యంచ క్రియాయాః కర్తృత్వం స్వక్రియానుకూలకృతిమత్త్వం. ఏకక్రియాన్వయినః కృతిలోయత్ర నాంతరీయకః క్రియాంత ర నిర్వాహ కత్వ[illegible] మతః కర్తృ[illegible] కర్తృత్వాభావాత్. అత ఏవ మల్లోభయాం [illegible] నేకదేశ ఇతి. తత్త్రి[illegible]యాకారకత్వేప

[illegible] విశేష్యస్య క్రుతి ప్రకారక తాత్పర్య బోధస్థలేచ అక్షరమేవేతి నోధ యత్రైవ[illegible] పదో[illegible]రం తృతీయావ [illegible]రితిభావః. నన్వేవమనభిహితఇత్య స్య[illegible] క్రుతృత్వేన సమాస్తైరనభిహితే ఇతి వ్యాఖ్యాతృణాం వివరణమనర్థకం. లకారస్య కర్తృత్వాత్ర మాతి రితాంశే విశేషణతయా క్రుతి బోధకత్వా భావాదిత్యా శంకామాయామాహ. తథా తదభిధానంచేతి అత ఏవేతి. తథాచైతాదృశ క్రుతి బోధకత్వస్యైవ కర్త్రభిధాన రూపత్వేతి సూచయితుమేవ వ్యాఖ్యాతృభిః తథావివృతమితి తద్వివరణ వైయర్థ్యాది తిభావః. ఇత్థంచ కర్తృత్వ నిర్వాహక వ్యాపారస్య నిష్ఠత్వ[illegible]మానత్వేపి నక్షతిః వ్యాపారాంశే విశేషణతయైవ నిష్ఠత్వస్యైవ క్రుతిబోధ

తి తద్విషయక క్రుతి స్తత్కర్తృత్వం. అన్యోద్దేశేన నారాచక్షేపాద్య త్ర బ్రాహ్మణ వధ స్తత్ర మరణానుకూలస్య నారాచక్షేపరూప వ్యాపారస్య కృతి విషయత్వేపి బ్రాహ్మణమరణాను కూల వ్యాపారత్వేన తస్యానభి సంహితత్వాత్తేన రూపేణ క్రుతి విషయత్వం తాదృశ వ్యాపారస్యేతి. బ్రాహ్మణవధత్వ విశిష్ట కర్తృత్వం తాదృశ వ్యాపార కర్తృరితి తస్య సంపూర్ణా ప్రాయశ్చిత్తం. అతఏవ సంపూర్ణ ప్రాయశ్చిత్త ప్రయోజకస్య కర్తృ వ్యాపారస్య లక్ష్యతాభిప్రాయేణ హింసాలక్షణేనుణిక్రుతాం మరణోద్దేశే నానుష్ఠీయ మానతా(?) దృష్టాద్వారకత్వ విశేషణయోగు పాదాన మితి మిశ్రాభిధానసంగతిః. మరణోద్దేశేనానుష్ఠీయ మానస్య వ్యాపారస్యావశ్యం మరణానుకూల వ్యాపారత్వేనప్రతి సంహితత్వాత్తేనరూపే క్రుతి విషయత్వమితి తాదృశ విశేషణవ్యావిశిష్ట కర్తృతా నిర్వాహకత్వాత్తాదృశ విశేషణద్వయో వ్యాపారస్యనియమే

నా స్తత్ప్రతీయమానుపపత్తేర భావాదితిధ్యేయం. స్వాతంత్ర్య వ్యాపారమాత్రపవేతి కర్తృ కరణయో స్తృతీయేతి సూత్రేణ భావప్రధాననిర్దేశాత్కర్తృత్వ కరణత్వ రూపార్థే త్రుతీయా విధానాత్స్వాతంత్ర్యః కర్తేతి పరిభాషయా నిరుక్త స్వతంత్రత్వస్యైవ కర్తృతా రూపత్వాదితి భావః. మాత్రపదం క్రుత్యాత్మకత్వం తథాచ తాదృశ వ్యాపారః క్వచిత్ప్రతీయతే క్వచి త్తదాశ్రిత్య పవేతిభావః. నిరూఢ లక్షణైవేతి. పక్షేవమను శాసనస్య శక్తిగ్రాహకత్వేన శక్తిగ్రాహకాను శాసన విరోధ ఇత్యతఆహ. అనుశాసనస్యేతి. నస్యైవం శక్తిగ్రహం వ్యాకరణోపమానేత్యాది ప్రాచీనకారికా విరోధః. వ్యాకరణస్య లః కర్మణి

నలక్ష్యత్వాత్. తచ్ఛూన్యస్యచా లక్ష్యత్వనియమాత్. అథ మరణో
ద్దేశేనానుష్ఠి తస్యాపి యత్ర ఖడ్గాభిఘాతత్వాది నైవేష్ట సాధనత్వప్ర
తిసాధ్యత్వఫీ విషయతా నతు మరణానుకూలస్య విశేషిత తద్వ్యాపారే
తత్రన మరణానుకూలస్య విశిష్ట విషయితేత్యుచ్యతేతి తాదృశ వ్యాపారక
ర్తృత్వనతస్య విశిష్ట కర్తృత్వమితి కథముక్త విశేషణస్య విశిష్ట కర్తృ
తా నిర్వాహకత్వం. యదిచ మరణోద్దేశేనానుష్ఠేయ మానత్వస్య మర
ణానుకూలత్వేన శ్రుతి విషయత్వ మేవార్థ ఇత్యుపేయతే. తదా వ్యా
పారే తాదృశ విశేషణస్య తత్కర్తరి విశిష్టకర్తృతా నిర్వాహకత్వే
ప్యుక్తస్థలే ఖడ్గాభిఘాతాదౌ తాదృశలక్షణ వ్యాప్తిస్స్యాదేవ. తత్ర
సంప్రదాయ ప్రాయశ్చిత్తస్య నిర్వాహకతయా లక్షణతాయా ఆవశ్యక
త్వాత్. నచ విశేషణీభూత ఫలనిష్ఠోద్దేశ్యతాఖ్య విషయతా నిరూపక
త్వేనతి వ్యాపార నిష్ఠసాధ్యతాఖ్య విషయతా నిరూపకత్వమేవ విశిష్ట

చేత్స్యాదే తద్వ్యనాది తాత్పర్యగ్రాహకత్వేన శక్తి గ్రాహకత్వా భావా
న్నిత్యత్రాహ. లాఘవాన సమాశ్రుతస్యైవేతి. ననుకారకాంతర వ్యాపారా
ధీన శ్రుతావేవ శ్రుతీయాయాశ్శక్తిరుపేయా. కారకాంతర వ్యాపా
రాధీన కాష్ఠాది వ్యాపారస్యైవ కారకాంతర వ్యాపారాధీనాయాం శ్రుతే
రపి కర్తృతా రూపతా విరహాత్ తథాచ కింలాఘవం వ్యాపారత్వా క్రి
నాం శక్యతావచ్ఛేదక ఘటకత్వావసాయా న్నదేయమేవ శ్రుతౌ తద్వి
శేషణం కారకాంతర వ్యాపారాధీన శ్రుతేరేవాప్రసిద్ధేరితి సమాధత్తే
ఏవంచేతి. శ్రుతావేవ శ్రుతీయాయా లాఘవేన శక్తి సిద్ధాచేత్యన్వయః.
ద్యాన్వేతీతి. చైత్రః కాష్ఠేనస్థాల్యాం పచతీత్యాదిస్థలే చైత్ర కాష్ఠ

విషయత్వం కృతేరిత్యాది దర్శితస్థలే అనుకూలతా సంబంధేన మరణా వైశిష్ట్యస్య సాధ్యతాయామపి విషయతావచ్ఛేదకతా విరహేఽపి సవిశిష్టక ర్తృత్వే కర్తవ్యాణితి మరణోద్దేశే నానుష్ఠేయమానత్వస్య మరణ తానుపాధీన కతి విషయత్వ రూపత్వైవేతివాచ్యమ్. బోధ్యానాం సహ నాన్తరీయకానాం ధర్మాణాం తావచ్ఛేదకస్య మరణస్యోద్దేశ్యకత్వ సం బంధేన ప్రకారత్వస్య సాధనవత. నిరుక్త విశిష్ట కర్తృత్వస్య నిషేధ విధి విషయత్వ సంభవాత్. వ్యాపారవిశేషణతయోపస్థితస్య కృత్యం శే విశేషణత్వస్య వ్యుత్పత్తి విరుద్ధత్వాత్. అథ మరణోపలక్షితవ్యా పార కర్తృత్వస్య తాదృశ నిషేధ విషయత్వేపి నక్షతిః. అన్యోద్దేశే

స్థలాన్తరే పచతీతి ప్రయోగస్య వారణాయేతి భావః. అనన్వయేతి. వ్యాపార యోగే ప్రకృతిధాత్వర్థస్య లక్షణాం స్వీకుర్వ నిరుక్త ప్రకృతౌ ప్రకృతిధా త్వర్థస్య కల్పన ఇత్యర్థః. ఘటోపాదాయ ఇత్యాదిస్థలద్వయేఽవ్యుత్ప త్త్యాశ్రయత్వమేవాన్యాన్తరం తేన బోధ్యతే. తాదృశస్థలే. తాదృ శ్యా ప్రకృత్యర్థనిరూపితత్వం. తస్య తు పూర్వముత్పన్నస్య ఘటాదేర సత్త్వేన ఘటాదేరుత్పత్తి ప్రకృతినిరూపితత్వాసంభవాదితిభావః. ఉ భాశ్రయతామాత్రేతి. స్వజన్యక ఇతి మాత్రేణ తాదృశ వ్యాపా రానధీన తత్క్రియానుకూల వ్యాపారవత్త్వేన తత్క్రియా కర్తృత్వేన ప్రతిపాదనాత్ క్రియాప్రాగభావ ముపలక్ష్య ప్రకృత క్రియానుకూల వ్యాపారాప్ర యుక్తస్య సంభవాదితిభావః. ఏకక్రియా విషయకేతి. ఏకక్రియాసాధ్యక ప్రతీత్యర్థకః. ప్రతీతేస్తస్య తాదృశ విషయతావచ్ఛేదకత్వ సాధనతా జ్ఞానాత్ కృతిత్వ త్రివేతి ధ్యేయం. నాన్తరీయకేతి. ఏకసాధ్యక ప్రతీత

ననారాపత్తేనస్యాపి బాధిర్త్యాం పురణోవ ధాయకత్వయా నరక పావత
త్వాత్. పరంతు మరణానుకూల వాదియుక్తి [illegible] విధేరేవ తదవిషయ క
త్వ ముపపాదనీయం. తచ్చ మరణోద్దేశేన తదనుకూల వ్యాపారే క
[illegible] జోవకస్య [illegible] తద్యథావంతర్యావ వకోవ [illegible] ఇతిచేన్.
ఏతదపి బాధి [illegible] మరణ [illegible] వర [illegible] రణానుకూల వ్యాపా
రాన్తరాన్త ముపిత్వ ఘ [illegible] కానుసాధన [illegible] రణానుకూల వ్యాపా
ర [illegible] నికృష్ట [illegible] [illegible]
[illegible] న. తదాపి సాధ్య [illegible] వాదియుక్తి [illegible] వా [illegible] లక్ష్య
తోపకమా సంభవాది. [illegible] వం. యుక్తం మరణానుకూల వ్యాపార

[illegible] నాం [illegible] ముభిజోవ్యం. విశిష్ట [illegible] ము
బాధి [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] విషయ [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] నా [illegible] [illegible] నా [illegible] [illegible]
ర [illegible] విషయ [illegible] బాధి [illegible] [illegible]
వద్యస్య [illegible] బాధిర్త్యావకత్వ విశిష్ట [illegible] ముద్భావ్య. అతవ్వ
త. విశిష్ట [illegible] సంపత్యా [illegible] వాదియుక్తి [illegible] [illegible]
[illegible]. సంపత్యా వాదియుక్తి [illegible] [illegible]
విశిష్ట విషయక [illegible] విషయ యమ వవేశిష్టావ. ము [illegible] సంగతి. [illegible]
[illegible] శేనానుష్ఠేయ [illegible] విశేషణేన అనుకూల [illegible] వ్యాపారస్య
[illegible] విషయ [illegible] పూర్విగం. వ్యాపారే మరణాను [illegible]
అనుష్ఠానాగస్య నివేశనంతు మరణోద్దేశేనానుష్ఠేయత్వాన్ [illegible]

త్వేన కృతిసాధ్యతా ధీస్తత్రైవ యత్రవ్యాపార విశేషత్వేనైవ తద్ధీస్త త్రాపి మరణాభావ ఫలకామనాధీన వ్యాపారవిషయిణీ కృతి మరణా నుకూలత్వేన వ్యాపారమవగాహతే. ప్రకృతే కామనావిషయ ఫలోప రాగేణోపాయ విషయకోపగమాత్. విశృంఖల ఫల భానోపగమే యత్ర తత్ర శిశూనామపి భోజనం ఫలాంతరకామనయాచరతామ నయన వ్యాహారాణాం సమూహాలంబన కృతిస్తత్ర తత్ప్రయోజనం కరోతీతివ్య వహారాపత్తేః. ఉపాయాంశే తమరణస్యానుకూలత్వం సంబంధః ప్రకా రోపతస్వ్యదేశః. ఏవంచ మరణావచ్ఛిన్న వ్యాపార విషయకత్వము భయాన్తైవ ప్రకృతే విశేషణావచ్ఛిన్న విషయక కృతిమత్త్వం విశిష్ట

జాడా హింసాయాం వారణాదేర్త్వవధేయం. ప్రతి సంహితార్థాదీ. ప్ర వృత్తి [illegible] సాధనత్వా[illegible] విషయత్వాదికల్పనం. శాస్త్రోక్తం వహన్యాదికాలాదావపి శాస్త్రోక్తం వహన్యాది నిషేధ విధినా విధు [illegible] [illegible] యదిబలవదని [illegible] బంధత్వం ప్రతీతోక [illegible] ప్రయో విశిష్ట [illegible] సంపూర్ణ [illegible] ప్రయోజకత్వా [illegible] వ [illegible]. తదేవద సంగతమ్. తత్రహి మరణాను [illegible] ఫలోప భా [illegible]. తదు [illegible] శాస్త్ర [illegible] [illegible] శాస్త్ర [illegible] శాస్త్ర [illegible]. తస్య చ మరణోద్దేశ్య. [illegible] సంబంధేనాన్వయ [illegible] ప్రకృత [illegible]. తథాచ శాస్త్రేణ [illegible] మరణాను [illegible] వ్యాపారానుకూల కృతిమత్త్వము [illegible]. తన్నైతి [illegible] బలవదనిష్టా ను బంధిత్వస్య [illegible]. తత్ర [illegible] వారణ

కర్తృత్వముభయస్థలే సిద్ధ్యతీత్యాహ మరణోద్దేశేనానుష్ఠీయమా
నస్యాపి మరణానుకూలత్వేన రాగేణ కృతివిషయమానత్వలక్షణ ఘ
టకమితి తాదిదమనుపపత్తిః. యత్కృత్యస్య ప్రయత్నద్వారా ఫలానుకూల
కృతిమత్త్వేఽపి పాపాదికర్తృత్వమితి తత్ప్రత్యయార్థస్య ఘటకకృతి
నిష్ఠ ఫలానుకూలత్వస్యైవాదృష్టద్వారకత్వానుపేక్షితం వక్తు క్రియాని
ష్ఠ ఫలానుకూలత్వే తాత్పర్యమితి వ్యాపారనిష్ఠ మరణానుకూల
త్వే అదృష్టాద్వారకత్వరూప మనోకారోక్త విశేషణస్య న కర్తృత్వ
ఘటకత్వం. తథా చానుష్ఠీయమానస్య ప్రవిష్ట కృతేరేవాదృష్ట
ద్వారక మరణానుకూలత్వం వివక్షితం. విశిష్ట కర్తృత్వం చాదృష్ట

స్య స్వానిష్టోద్దేశ్యకతా నిషేధకత్వ సంబంధేన ప్రకృతాన్వయయోగ్యమప
సిద్ధ క్త విశిష్ట కర్తృత్వస్య సమ్భవ ఇత్యనుపపత్త్యముపపద్యతే. తత్ప్రసం
భవతి వ్యాపారే విశేషణత్వే నోపస్థితస్య తస్య కృతౌ విశేషణత్వేనా
న్వయ సంభవాదితి భావః. పరకసాధనత్వాదితి అజ్ఞానకృతత్వేన ప్రా
యశ్చిత్తానుష్ఠానస్య కర్తృత్వాదితి భావః. ప్రాయశ్చిత్త విధిరేవేతి.
సాపూర్ణ ప్రాయశ్చిత్త విధిరేవేత్యర్థః. తద విషయాణ్యా. మరణా
నుద్దేశ్యక మరణోపధాయక వ్యాపార కర్తృ విషయకత్వం. తచ్చ స్పే
తి. మరణోద్దేశేన మరణానుకూల వ్యాపారకర్తరి తద్విషయకత్వమేవ. త
ద్విధా సంపూర్ణ ప్రాయశ్చిత్త విధా. ఫలాంతరేతి. బ్రాహ్మణ ప్రవా
హారణరూప ఫలేత్యర్థః. దోక్ష యేతి. ఇదంచ మరణానుకూల వ్యాపా
రత్వేన వ్యాపారస్య కృతివిషయత్వోపపాదనాయోక్తం. అన్యథా ప్ర
పతత్వ విశిష్టకర్తృత్వాభావే తాదృశ వ్యాపారస్య లక్ష్యత్వోపగమ

ద్వారకత్వ విశేషిత మరణానుకూలత్వేన కృతివిశేషజనక ఘటిత ఇతిమి శ్రాశయః. తథాచైవం పర్యవసితం. హినస్తేః ప్రవృత్తినిమిత్తం మరణరూప ఫలావచ్ఛిన్నవ్యాపారత్వమేవ. నహింస్యాదిత్యాదౌ ఫలవిశిష్ట స్వనిరూపిత కర్తృత్వసంబంధేన హింసస్యాద్యర్థస్యానిష్టవిశేషసాధనత్వం ప్రతీయతే. శ్యేనస్యహి నస్యాద్యర్థత్వేపి నతస్య తాదృశకారణతావచ్ఛే

సంథవాదిమంతవ్యం. విశృంఖలేతి. ఫలేత్యుద్దేశ్యతాఖ్య విషయతా సాధ్యతాఖ్య విషయతానిరూపితైవ. వ్యాపారేచోద్దేశ్యతాఖ్య విషయతానిరూపితైవ సాధ్యతాఖ్యవిషయతా. నతుసాధ్యతాఖ్య విషయతావచ్ఛేదక తాసనావిషయ ఫలభానముపేయత ఇతియదుచ్యతే తదేతద్ధిః. వ్యవహారాపత్తేరితి. తృప్తయఇతిచతుర్థ్యంతార్థః తృప్త్యుద్దేశ్యకత్వ గమనమితి స్వా?యాంతార్థ గమనసాధనత్వ మోస్నయూహాలబవ్రకు తానతాత్పర్యాదితిభావః. ఇదానీంతు విశృంఖల ఫలభానానురోగమేవత్వ త్వేనిష్ఠోద్దేశ్యతాఖ్యవిషయతాయా గమననిష్ఠ సాధ్యతాఖ్య విషయతాయాశ్చ పరస్పరం నిరూప్యనిరూపక భావవిరహాత్ నతాదృశప్రయోగః తాదృశ వాక్య జన్య శాబ్ద బోధేన విషయతయో ర్నిరూప్య నిరూపక భావ భానంతు విధ క్వత్వా నిరూపిత్వ సంబంధేన విధ క్వత్వా స్యాన్వయోపగమేన పరవిశిష్టా పరాన్వయ బోధ మహావశ్యావేశ్యస్యదేశాత్. తతావేక్షితమితి. తత్ర విశిష్టకర్తృత్వానిరూపకతత్వే అదృష్టాద్వారక ఫలానుకూలత్వం నాపేక్షితమితి భావనా. ఇతి మిశ్రాశయఇతి. తత్తత్ఫలానుకూలవ్యాపారస్య తత్తద్ధాత్వర్థ తావచ్ఛేదకత్వఘటకమనుకూలత్వం కరణతారూపమేవస్యాదభిప్రేతం. అతఏవగంతుల

దక సంబంధేపి క్వచిదపి సత్త్వం. తత్కర్తుర దృష్టా ద్వారకానుకూల తా ఘటిత ఫలక ర్తృత్వ విరహేణ విశిష్ట క ర్తృత్వాంశి వాదిష్ట విశేషం ప్రతిహింసాత్వేన సాధనత్వమితి తత్రిమూ ర్తీనాం విధ్యర్థాన్వయశ్చ వా శేపి క్త్వేన విధ్యర్థబాధః.

[illegible] ఫలా [illegible] [illegible] ఫలానుకూల [illegible] [illegible] [illegible] బలవదనిష్ట [illegible] [illegible] విధ్యర్థ [illegible] సాధనత్వయోరేవ విధి [illegible] బలవదనిష్టా [illegible] మతేపి విధ్యర్థాన్వయ [illegible] బలవదని [illegible] విధ్యర్థ [illegible]